

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชนชั้นกลางในนวนิยายของงามพรรณ เวชชาชีวะ



บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ

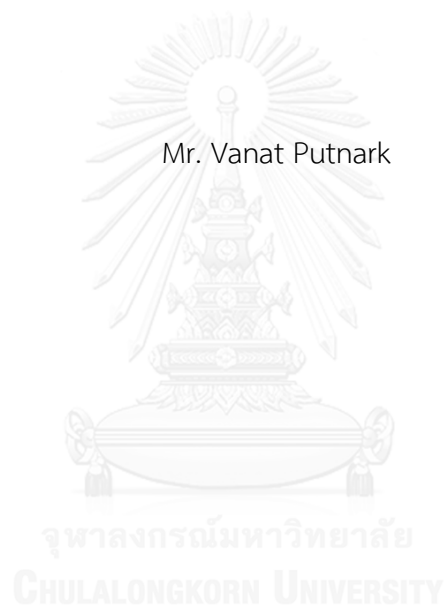
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE CONSTRUCTION OF MIDDLE-CLASS IDENTITY IN NGARMPUN VEJAJIVA'S NOVELS

Mr. Vanat Putnark



A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Comparative Literature

Department of Comparative Literature

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2014

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชนชั้นกลางในนวนิยายของ
	งามพรรณ เวชชาชีวะ
โดย	นายวณัฐย์ พุฒนาค
สาขาวิชา	วรรณคดีเปรียบเทียบ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรเดช โชติอุดมพันธ์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทอแสง เข้าวชิต)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรเดช โชติอุดมพันธ์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชุตินา ประภาสวุฒินสาร)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต จุลวงศ์)

วณัฐย์ พุฒนาค : กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชนชั้นกลางในนวนิยายของงามพรรณ เวชชาชีวะ (THE CONSTRUCTION OF MIDDLE-CLASS IDENTITY IN NGARMPUN VEJAJIVA'S NOVELS) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร. สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 190 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์ในการศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางในนวนิยายของงามพรรณ เวชชาชีวะ โดยใช้กรอบความเรื่องอุดมการณ์ (Ideology) ในชนบของ มาร์กซิสม์และแนวคิดเรื่องความโดดเด่น (Distinction) และทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ การประยุกต์ใช้กรอบความคิดข้างต้นแสดงให้เห็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางในมิติที่สัมพันธ์กับระบบทุนนิยม ผลของการศึกษาพบว่าการสร้างอัตลักษณ์ทางชนชั้นมีความสัมพันธ์กับตำแหน่งแห่งที่และอุดมการณ์ในสังคมทุนนิยม กล่าวคือภาพแทนของชนชั้นกลางที่ประสบความสำเร็จสัมพันธ์กับการรับเอาอุดมการณ์ในระบบทุนนิยม ได้แก่การให้ความสำคัญกับการสะสมทุนและแนวคิดเรื่องเสรีนิยมและปัจเจกชนนิยมที่ให้ความสำคัญกับเสรีภาพในการเลือก ชนชั้นกลางถูกนำเสนอให้มีคุณลักษณะคือมีความเชื่อเรื่องเสรีภาพในการเลือกและนำไปสู่ชีวิตที่ดีกว่าผ่านการทำงานหนัก ภาพแทนของชนชั้นล่างส่วนใหญ่ถูกจัดวางบทบาทให้เป็นแรงงานโดยอธิบายความยากจนเข้ากับการขาดความขยันหรือการทำงานหนัก

นอกจากนี้ แม้ว่าชนชั้นกลางไทยมีบทบาทสำคัญในระบบทุนนิยม ในการวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีวาทกรรมพบการวิพากษ์ระบบทุนนิยมและวิถีสมัยใหม่ผ่านการสร้างคู่ตรงข้ามของเมืองและชนบทที่มีนัยของการหวนให้หาอดีต และการสร้างคู่ตรงข้ามระหว่างความเป็นจีนและความเป็นไทยที่มีนัยเชื่อมโยงกับระบบทุนนิยม อย่างไรก็ตามชนชั้นกลางต้องกลับสู่เมืองและวิถีทุนนิยมในท้ายที่สุดเพื่อดำเนินการสะสมทุนต่อไป นอกจากนี้ในมิติของความเป็นไทยการวิเคราะห์แสดงให้เห็นทักษะของชนชั้นกลางไทยในการจัดการและสร้างผลกำไรจากความเป็นไทย

ภาควิชา วรรณคดีเปรียบเทียบ

ลายมือชื่อ นิสิต

สาขาวิชา วรรณคดีเปรียบเทียบ

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

ปีการศึกษา 2557

5480172122 : MAJOR COMPARATIVE LITERATURE

KEYWORDS: CAPITALISM / IDEOLOGY / THE MIDDLE CLASS

VANAT PUTNARK: THE CONSTRUCTION OF MIDDLE-CLASS IDENTITY IN
NGARMPUN VEJAJIVA'S NOVELS. ADVISOR: ASST. PROF. SURADECH
CHOTIUDOMPANT, Ph.D.}, 190 pp.

This thesis aims to study the construction of middle-class identity in Ngampun Vejajiva's novels in relation to capitalism using the Marxist concept of ideology and Pierre Bourdieu's notions of distinction and the cultural capital. The research shows that class identities are constructed and associated with the capitalist system both in terms of position and ideology. The success of the middle class results from the internalization of capitalist ideology, including capital accumulation and such concepts as liberalism and individualism that focus on the freedom of choice. Unlike the representation of working class, the middle class is represented as successful as a result of their freedom and belief in their choice to make their life better by working hard. Most poor people from working class are also represented as labourers and their poverty is explained by lack of diligence.

Even though the middle class plays a significant role in capitalist society, the analysis of Ngampun's works reveals the critique of capitalism through the binary rural-urban construction in a sense of nostalgia and the denial of capitalism in her construction of Thainess and Chineseness. However, the middle class needs to return eventually to urban space and be a part of capitalistic society to continue with their capital accumulation. In addition, the analysis also shows the potential in management and profit-making of Thai middle class in their exploitation of Thainess.

Department: Comparative Literature Student's Signature

Field of Study: Comparative Literature Advisor's Signature

Academic Year: 2014

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จต่างๆ ล้วนไม่อาจเกิดได้บุคคลเพียงผู้เดียว วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ก็เช่นกันที่ไม่อาจเสร็จลุกลงไปได้หากปราศจากบุคคลต่างๆ ที่ต่างเข้ามามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบคุณเท่าที่พื้นที่จะอำนวยดังต่อไปนี้ข้าพเจ้าขอขอบคุณคุณงามพระณ เวชชาชีวะ ที่แม้ว่างานศึกษาชิ้นนี้จะมุ่งศึกษาเชิงวิพากษ์ด้วยการวิเคราะห์เชิงวิชาการในขอบของมาร์กซิสม์ แต่ด้วยทักษะทางการประพันธ์ในระดับสูงจึงทำให้นวนิยายมีความลุ่มลึกจนสามารถศึกษาชนชั้นกลางไทยได้อย่างถี่ถ้วน ทั้งนี้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่ได้มุ่งเน้นเชื่อมโยงหรือวิพากษ์ความคิดหรือความเชื่อใดๆ เข้ากับตัวผู้ประพันธ์โดยตรง และหากมีข้อผิดพลาดประการใดผู้วิจัยต้องกราบขออภัยมา ณ โอกาสนี้

สำหรับชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี รวมถึงโอกาสทางการศึกษา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณครอบครัวที่ทำให้ข้าพเจ้ามีชีวิตและเป็นตัวเป็นตนได้จนถึงทุกวันนี้ ขอบคุณแม่ที่ให้ทั้งชีวิต ความเอาใจใส่ ความหวังและกำลังใจในทุกลมหายใจของลูกคนนี้ ขอบคุณพ่อที่เป็นแรงผลักดันไม่ว่าพ่อจะรู้ตัวหรือไม่และการสนับสนุนกำลังทรัพย์ในการมีชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียน

สำหรับความรู้ ความคิดความอ่าน รวมถึงความเข้าใจโลกอันเป็นส่วนสำคัญในการศึกษา และทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านในชีวิตตั้งแต่เล็กจนโตจนถึงระดับมหาวิทยาลัย ทุกท่านเป็นครูที่ร่วมหล่อหลอมผู้เขียนไม่ทางใดก็ทางหนึ่งและทำให้ผู้เขียนมีทุกวันนี้ได้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ผศ.ดร. สุรเดช โชติอุดมพันธ์ ที่อดทนและมีเมตตาต่อศิษย์ในที่ปรึกษาที่ไม่ได้เรื่องคนนี้ ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร. ทอแสง เซาว์ชุตติ ที่ช่วยกำกับและก่อร่างความคิดอันเป็นแกนสำคัญของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอขอบพระคุณ ผศ. ดร.ชุตติมา ประกาศวุฒิสาร หัวหน้าภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบที่เป็นแรงผลักดันให้กับเหล่านิสิตในการศึกษาให้ลุกลงไป และขอขอบคุณ ผศ.ดร. เสาวณิต จุลวงศ์ ที่สละเวลาเข้าเป็นกรรมการภายนอก ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่สละเวลาในการขัดเกลาและทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์รอบด้านยิ่งขึ้น และผู้เขียนขอขอบคุณ รศ. นัทธนัย ประสานนาม ที่เป็นผู้ชี้ทางคนสำคัญแก่ผู้เขียนและเป็นผู้ให้คำแนะนำในการก้าวเดินต่อไปในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ทั้งนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ทั้งหมดในคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และคณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ ที่ต่างประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ไม่ทางก็ทางอ้อมให้กับข้าพเจ้า และขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ที่ถามไถ่และให้กำลังใจในการฝ่าฟันและขอให้ใครก็ตามก็ตามที่กำลังฝ่าฟันจงมีกำลังในการฝ่าฟันต่อไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1	1
บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
1.3 แนวเหตุผล ทฤษฎีสำคัญ และสมมติฐาน	7
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
1.6 ขอบเขตการวิจัย	7
1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
บทที่ 2	11
ชนชั้นกลางในสังคมไทยและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นกลาง.....	11
2.1 ทฤษฎีชนชั้นกลาง	13
2.1.1 ชนชั้นกลางกับปัญหาของมาร์กซ์	13
2.1.2 ชนชั้นกลางกับการสร้างทุนทางวัฒนธรรม	18
2.1.3 ชนชั้นกลางกับแนวคิดเรื่องเสรีภาพ	21
2.2 ชนชั้นกลางในบริบทสังคมไทย	23
2.3 การนิยามชนชั้นกลางในสังคมไทย.....	31
2.4 แนวคิดเรื่องอุดมการณ์.....	35

บทที่ 3	42
ชนชั้นกลางกับอุดมการณ์ทุนนิยม.....	42
3.1 เสียงเล่าจากชนชั้น (ศูนย์) กลาง.....	43
3.2 บทบาทและการปรากฏตัวของอัตบุคคล	50
3.2.1 ชนชั้นกลาง: ตัวตน ฟันเฟืองและความชอบธรรมของระบบทุนนิยม	51
3.2.2 ภาพแทนและบทบาทของชนชั้นแรงงาน.....	58
3.2.1.1 การปรากฏตัวของแรงงาน.....	58
3.2.1.2 ภาพแทนแห่งผู้แพ้และบทบาทการเป็นผู้รับความช่วยเหลือ.....	63
3.2.3 ความแปลกแยกและความเสื่อมสลายของชนชั้นกลางระดับสูง	66
3.2.3.1 ความหรรหราบกับการขาดคุณสมบัติของเชิงรบ	68
3.2.3.2 แสงดาว: ร่างไร้จิตวิญญาณ	74
3.3 รสนิยม: ความแตกต่างทางชนชั้นกับทุนทางวัฒนธรรม	75
3.3.1 ‘ไม่ใช่ชาวบ้าน’ : ชนชั้นกลาง ทุนทางวัฒนธรรมกับสุนทรียะของความแตกต่าง	76
3.3.1.1 ชนชั้นของการบริโภควัตถุกับทุนทางวัฒนธรรม: จากดาดๆสู่ซับซ้อน.....	76
3.3.1.2 ทอง/กะทิ : ตัวเทียบทางความหมาย.....	80
3.3.2 จากปิ่นโตหรูสู่จักรยานชาวกรุง: ความร่ำรวยที่มีขีดจำกัดและการปกปิดผลประโยชน์	83
3.3.3 ‘ทักษะทางภาษา’ กับอำนาจ ความซับซ้อนและการกลบเกลื่อนของการสะสมทุน	85
3.3.3.1 ทุนทางภาษาในฐานะอำนาจและการสร้างความโดดเด่น	85
3.3.3.2 ความซับซ้อนระหว่างทุนและการสะสมทุน.....	87
3.3.3.3 การกลบเกลื่อนการสะสมทุน (Disinterest)	88
3.3.3.4 ผลของการสะสมทุนทางภาษา.....	90
3.3.4 สถานะกับความสัมพันธ์ใน/ระหว่างชนชั้น	91
3.3.4.1 แอนโทนีกับการเป็นคู่ครองที่เหมาะสม.....	93

3.3.4.2 สุขวิทย์และแสงดาว: ความฝันและความรักในข้อจำกัดของฐานะ	95
3.4 คำลวงของเสรีภาพในโลกทุนนิยม: ไม่ได้เลือกหรือเลือกไม่ได้	100
3.4.1 กะทิเลือกได้ : จากแม่สู่กะทิ	100
3.4.2 ทอง : เลือกที่จะเลื่อนชนชั้นได้	103
3.4.3 เดียว : บางครั้งชีวิตเลือกไม่ได้	107
บทที่ 4	113
ชนชั้นกลางกับความเป็นไทย	113
4.1 วิถีไทย/วิถีสมัยใหม่: ภาวะ‘ในระหว่าง’อดีตและปัจจุบันของสังคมไทย	114
4.2 ความเป็นไทยและการชวนให้หาความเป็นไทยในอดีต	121
4.2.1 ชนบท/เมือง : ขั้วตรงข้าม ภาพอดีตและการชวนให้หาอดีตในจินตภาพของชนบท..	122
4.2.2 พื้นที่ชนบท: อดีต ธรรมชาติและพื้นที่ที่พึงปรารถนา	126
4.2.3 โลกคนเมือง/โรคคนเมือง: เมืองและการปฏิเสธเมือง	131
4.3 ความคลี่คลายของคู่ตรงข้ามและปลายทางของชนชั้นกลาง	138
4.3.1 อุปกรณ์เทคโนโลยีของตา: อดีตของของเก่าและความจำเป็นของของใหม่	139
4.3.2 ความวิตกกังวลต่อเทคโนโลยีและความพยายามในการควบคุม	141
4.3.3 กลับไปสู่เมือง: ‘บ้าน’? อดีตและตำแหน่งแห่งที่ของกะทิ	143
4.3 ไม่ไทย/ไม่พุทธ: นัยของการประกอบสร้างความเป็นจีน	147
4.3.1 ความเป็นไทย/ความเป็นจีน: การปฏิเสธระบบทุนนิยมของชนชั้นกลางไทย	148
4.3.2 พิธีกรรม สุนทรียะสู่วิบัติหายนะ: ความโกลาหลของความเป็นจีน	152
4.3.2.1 จากบ้านทรงไทยสู่ศาลเจ้า: จากสุนทรียะสู่หายนะ	152
4.3.2.2 เจ้าศรีกับปลายทางของความแล้งน้ำใจ	154
4.3.2.3 พิธีกรรมของเสีย: จากมิติของคุณธรรมสู่ความยุ่งเหยิง	156
4.4 ความเป็นไทยในฐานะรูปแบบบรรณนิยมและในฐานะทุน	159

4.4.1	คุณค่า/มูลค่าและที่มาของความเป็นไทย: ความสำคัญของรากเหง้าสาแทรก	160
4.4.2	คนในที่เป็นคนนอก: นำฎากับการเป็นคนนอกครอบครัวและการขาดความเป็นไทย	165
4.4.3	ทุนความเป็นไทยที่สัมพันธ์กับตลาดและดอกผลของความเป็นไทย	170
บทที่ 5	179
	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	179
	รายการอ้างอิง.....	184
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	190



บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ความสุขของกะทิ เป็นหนึ่งในงานวรรณกรรมไทยร่วมสมัยไม่ก็ขึ้นในบรรณพิภพไทยที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงและเป็นที่รู้จักและจดจำอย่างกว้างขวาง ได้รับการพิมพ์ซ้ำอย่างน้อย 81 ครั้งในฉบับภาษาไทยและยังมีการพิมพ์ออกจำหน่ายต่อเนื่องถึงปัจจุบัน (2558) นับตั้งแต่พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 2554 ทั้งยังได้รับการดัดแปลงเป็นภาพยนตร์ในปี 2552 โดยไม่เพียงได้รับความนิยมในประเทศไทยเท่านั้น แต่*ความสุขของกะทิ*ยังได้รับการแปลออกเป็นภาษาต่างๆและขายลิขสิทธิ์เผยแพร่แล้วอย่างน้อย 10 ประเทศทั่วโลก

ความนิยมและความแพร่หลายของ *ความสุขของกะทิ* ผลงานเล็กๆชิ้นแรกของงามพรรณ เวชชาชีวะ นี้ปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นผลมาจากการได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์แห่งอาเซียนหรือซีไรต์ หนึ่งในเวทีทางวรรณกรรมระดับนานาชาติที่ทรงอิทธิพลที่สุดของไทย พร้อมกับคำประกาศกิตติคุณที่ยืนยันคุณค่าของงานเขียนชิ้นนี้ที่เน้นหนักไปในประเด็น “ง่ายแต่งาม” และ “บริสุทธิ์ไร้จริต” เป็นสำคัญ โดยต่อมาก็มีงานวิจารณ์เชิงบวกเกี่ยวกับงานชุดนี้ในทำนองเดียวกันตามมาอีกจำนวนหนึ่ง

อย่างไรก็ตามเส้นทางของ*ความสุขของกะทิ*ก็ไม่ได้ราบเรียบและได้รับคำชื่นชมเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ถึงความเหมาะสมในการได้รับรางวัลซีไรต์ ที่แต่เดิมวรรณกรรม “สร้างสรรค์” มัก เป็นงานเขียนที่ซับซ้อน เข้าใจยาก หรืออีกนัยหนึ่งคือเป็นงานที่ไม่ค่อยได้รับความนิยมนักในตลาดวรรณกรรมของไทย ในขณะที่*ความสุขของกะทิ* เป็นงานเขียนที่สั้น เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เข้าถึงผู้อ่านได้ง่ายและเป็นงานที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย

ความขัดแย้งเรื่องความเหมาะสมดังกล่าวปรากฏในงานวิจารณ์ของรื่นฤทัย สัจจพันธุ์ นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิทางวรรณคดีศึกษาและหนึ่งในคณะกรรมการตัดสินในครั้งนั้น กล่าวคือในบทความเชิงวิจารณ์ *ความสุขของกะทิ: โลกใบเล็กของเด็กหญิงตัวน้อย* แม้รื่นฤทัยจะให้คำวิจารณ์ไปในทางเดียวกันกับในประกาศกิตติคุณเรื่องความประณีตในการสร้างสรรค์ผลงานในฐานะ “งานวรรณศิลป์ที่งดงามลงตัว” แต่ก็ระบุในตอนท้ายไว้อย่างน่าสนใจเกี่ยวกับลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปของงานซีไรต์ว่า “ความสุขของกะทิได้ทำลายมายาหรือ myth ของรางวัลซีไรต์ลง” และอธิบายมายาของรางวัลซีไรต์ว่าเป็น “หนังสือที่มีการสร้างสรรค์ทั้งในเชิงเนื้อหาและกลวิธีทางวรรณศิลป์ มีเนื้อหาที่จริงจังสำหรับผู้ใหญ่อ่าน และที่สำคัญมีมิติทางสังคมอย่างชัดเจน” และยืนยันว่าเสียงวิพากษ์วิจารณ์

ถึงความเหมาะสมเกิดจากความผิดพลาดไปจากมายาดังกล่าวและเจ้าของเสียงวิจารณ์เหล่านั้นก็ “เห็นว่าความสุขของกะทิเป็นหนังสือที่ดีมากเล่มหนึ่ง” ก่อนจะจบบทวิจารณ์ว่า

การที่วรรณกรรมซีไรต์ปีนี้อ่านง่ายและสนุก อาจเป็นสัญญาณบอกทิศทางของการอ่านและการเขียนวรรณกรรมร่วมสมัยของไทย และน่าห่วงใจว่าเป็นสัญญาณบอกทิศทางขาลงของนวนิยายสร้างสรรค์ที่นำเสนอมิติทางสังคมอย่างจริงจังอันเป็นแนวของวรรณกรรมซีไรต์มาแต่เดิมด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายและน่าห่วงใยเป็นอย่างยิ่ง¹

บทวิจารณ์ข้างต้นรวมถึงงานวิจารณ์*ความสุขของกะทิ*อีกจำนวนหนึ่งที่ตามออกมา ซึ่งล้วนเน้นไปที่ความซับซ้อนประณีตของการสร้างสรรค์วรรณศิลป์เป็นสำคัญ มีงานวิจารณ์เพียงสองชิ้นเท่านั้นที่สังเกตเห็นว่าภายใต้ความประณีตซับซ้อนนั้นมีประเด็นทางการเมืองที่แอบแฝงซ่อนเร้นอยู่ คือ *ความเลอเลิศของกะทิ*² ของคำ ผกา และ *ความสุขของกะทิ: การเขียนของผู้หญิงในร่างแหอำนาจของผู้ชาย*³ ของนันทนัย ประสานนาม

งานวิจารณ์ของคำ ผกา มุ่งวิพากษ์การลักทอโลกฝันที่สมบูรณ์แบบจนเกินไปและชี้ให้เห็นว่างานเขียนนี้ถูกสานขึ้นจากจินตนาการร่วมของชนชั้นกลางไทยร่วมสมัยอย่างไร เช่น การชี้เห็นการจัดวางคู่ความสัมพันธ์ของตัวละครที่อ้างอิงกับวัฒนธรรมประเพณีที่ชนชั้นกลางไทยคุ้นเคย ส่วนงานของนันทนัย มุ่งวิพากษ์การสร้างและจัดวางตัวละครที่ผูกพันกับเพศสถานะและมายาคติเรื่องเพศเป็นสำคัญ งานเชิงวิพากษ์ทั้งสองชิ้นแสดงให้เห็นว่าในงานเขียนที่ได้รับการขนานนามว่า บริสุทธิ์ไร้เดียงสาและถูกสร้างขึ้นอย่างประณีตบรรจง แท้จริงแล้ววรรณศิลป์ดังกล่าวกำลังอำพรางบางสิ่งนัยทางการเมืองไว้ภายใน โดยผู้อ่านต้องอาศัยมุมมองเชิงวิพากษ์ในการทำความเข้าใจนัยทางการเมืองที่วรรณศิลป์นั้นซ่อนหุ้มอยู่

งานเชิงวิพากษ์ทั้งสองชิ้นข้างต้นแสดงให้เห็นถึงประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาเพิ่มเติม งานเขียนของคำ ผกา พยายามชี้ให้เห็นวัตถุดิบหรือตัวอ้างอิงที่ล่องลอยอยู่ในจินตนาการของชนชั้นกลางไทยที่ผู้เขียนนำมาใช้และทำให้ผู้อ่านรับรู้ได้ตรงกันโดยทันที คำ ผกาอธิบาย “ชุดคำ” เหล่านั้นในตอนต้นของบทความว่า “เชื่อมโยงกับระบบคิดและอุดมการณ์ที่วิงวนอยู่ในจินตนาการของชนชั้นกลางไทยร่วมสมัย” ในที่นี้ชุดคำที่คำ ผกาใช้ก็เป็นชุดคำที่มีนัยสำคัญ คำ ผกาเองแม้ว่าจะใช้คำว่า

¹ รื่นฤทัย สัจจพันธ์, "ความสุขของกะทิ : โลกใบเล็กของเด็กหญิงตัวน้อย," *วารสารราชบัณฑิต* ปีที่ 32, ฉบับที่ 3 (2550): หน้า 634.

² คำ ผกา, "ความเลอเลิศของกะทิ," *อ่าน* ปีที่ 1, ฉบับที่ 2 (2551).

³ นันทนัย ประสานนาม, *โดยนัยนี้ อีกนัยหนึ่ง: นัยอันหลากหลายในตัวบททางวัฒนธรรม* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551).

ระบบคิดและอุดมการณ์ในจินตนาการของชนชั้นกลางไทยร่วมสมัยก็จริง แต่ไม่ได้มุ่งอธิบายในเชิงวิพากษ์จากคำสำคัญที่ได้ตั้งไว้ อาจเป็นเพราะงานเขียนดังกล่าวเป็นงานวิจารณ์ที่มุ่งเน้นการวิพากษ์ด้วยน้ำเสียงเสียดสีสำหรับผู้อ่านทั่วไปมากกว่าจะมุ่งศึกษาวิเคราะห์ที่ตัวบทโดยโดยเฉพาะในประเด็นเรื่องอุดมการณ์และจินตนาการที่ได้กล่าวไว้

จากประเด็นที่คำ ผกา กล่าวถึงแสดงให้เห็นว่างานเขียนของงามพรรณมีเนื้อหาเกี่ยวพันกับชนชั้นกลางอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอุดมการณ์และจินตนาการของชนชั้นกลางไทยร่วมสมัย ซึ่งไม่น่าแปลกใจเนื่องจากความสุขของกะทิเล่าเรื่องราวของครอบครัวชนชั้นกลางและนวนิยายของงามพรรณมักมีชนชั้นกลางเป็นศูนย์กลางของเรื่อง ผู้วิจัยเห็นว่าการที่งานเขียนของงามพรรณไม่มุ่งเน้นประเด็นทางสังคมอย่างเข้มข้นประกอบกับความสามารถในเชิงวรรณศิลป์ที่สามารถถ่ายทอดความคิดและทัศนคติต่างๆออกมาได้อย่างถ่องแท้ละเอียดละไมนั้น ทำให้นวนิยายของงามพรรณเป็นตัวเลือกที่เหมาะสมในการศึกษาประเด็นเรื่องชนชั้นกลางไทยร่วมสมัยโดยเฉพาะในมิติของอุดมการณ์และระบบทุนนิยม

ในเบื้องต้น คำว่าชนชั้นกลางดูเหมือนจะเป็นที่รู้จักเข้าใจกันเป็นอย่างดี เพราะคนจำนวนมากไม่น้อยในสังคมพร้อมจะนิยามตัวเองภายใต้คำว่าชนชั้นกลาง แต่หากพิจารณาก็จะพบว่าแท้จริงแล้วคำว่าชนชั้นกลางมีลักษณะที่เป็นปัญหา ดังที่ธเนศ วงศ์ยานนาวากล่าวว่าเป็น “คำที่ไม่มีความชัดเจนและรัดกุม คำว่าชนชั้นกลางเป็นแนวคิดที่มีความเป็นนามธรรมสูง” และเสนอต่อไปว่า

ครั้นถ้าจะพิจารณาว่าอะไรคือ ชนชั้นกลางแล้วก็คงจะต้องรู้ว่าคุณลักษณะอะไร คือสิ่งที่ชนชั้นกลางมีร่วมกัน ภาพลักษณ์ที่ชัดเจนที่สุดอย่างหนึ่งก็คือคนเหล่านี้ไม่ใช่ชนชั้นขุนนางและ “ชนชั้นเลือดสีน้ำเงิน” แต่การนิยามแบบนี้จะไม่เข้าใจได้เลยว่าคุณลักษณะของชนชั้นกลางนั้นเป็นอย่างไร? สำหรับการนิยามแบบนี้คือการตัดทอนหรือตัดส่วนที่ไม่ใช่ออกไป แต่ไม่ได้บอกว่าที่เหลือคืออะไร การนิยามแบบนี้เป็นไปในทางลบ (negatively define)

...

การที่จะทำความเข้าใจได้ว่าชนชั้นกลางจะเป็นอย่างไรนั้น ก็จำเป็นที่จะต้องหาคูณลักษณะทางวัฒนธรรมให้ได้⁴

⁴ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, "วัฏจักรของทฤษฎีและประวัติศาสตร์ของชนชั้นกลาง: จากการปฏิวัติฝรั่งเศสสู่สหภาพมิฟ/19กันยายน," ใน *ศึกษา รู้จัก วิพากษ์ คนชั้นกลาง : รวบรวมบทความจากการสัมมนาทางวิชาการ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, เรียบเรียงโดย นลินี ตันธวัชนิคย์(กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ก็อปปี, 2550), หน้า 12-13.

การหาคุณลักษณะร่วมของชนชั้นกลาง แม้ว่าจะมีการระบุว่าชนชั้นกลางอาจเป็นคำที่ไม่เป็นสากลต้องอาศัยลักษณะเฉพาะเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย ซึ่งอาจรวมถึงชนชั้นกลางไทยเองที่มีลักษณะเฉพาะเช่นกัน แต่ในแง่หนึ่งก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า ชนชั้นกลางเป็นผลผลิตและเป็นแกนกลางของโลกสมัยใหม่ (Modernity) ที่มีระบบทุนนิยม (Capitalism) เป็นศูนย์กลาง

ทุนนิยมสมัยใหม่ต้องการชนชั้นกลางที่มีความรู้ด้านเทคนิคที่หลากหลาย ชนชั้นกลางของไทยนั้นกำเนิดและขยายตัวพร้อมกับระบบทุนนิยมสมัยใหม่ที่ผูกพันกับทุนนิยมโลก คือ สหรัฐอเมริกา ยุโรป และ ญี่ปุ่น ถ้าไม่มีชนชั้นนี้แล้ว ทุนนิยมก็อยู่ไม่ได้ เพราะทุนนิยมต้องการชนชั้นกลางในกระบวนการสะสมทุน คือ ควบคุมกระบวนการแรงงาน การบริหาร การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงปัจจัยการผลิตด้านเทคนิค การบริหารการเงิน การตลาด การผลิตและโฆษณาอุดมการณ์ทุนนิยม⁵

จะเห็นว่าชนชั้นกลางไทยผูกพันกับระบบทุนนิยมผ่านการเข้าสู่สมัยใหม่ของไทย และที่น่าสนใจคือบทบาทของชนชั้นกลางไทยในการผลิตและโฆษณาอุดมการณ์ทุนนิยม

คำว่าอุดมการณ์นี้แม้จะเป็นคำเดียวกับที่คำ ผกาใช้ แต่ควรพิจารณาคำว่าอุดมการณ์ในกรอบแบบมาร์กซิสต์ที่มองว่า อุดมการณ์หรือ ideology คือสิ่งที่ชักใยเบื้องการการรับรู้เข้าใจโลก ที่แท้จริงแล้วเกิดจากการเอื้อประโยชน์และการครอบงำของชนชั้นนำ (dominant class) เช่นในโลกทุนนิยมชนชั้นนำคือชนชั้นกลางจะเน้นความเป็นปัจเจกชนและการแข่งขัน⁶

ดังนั้นการพิจารณาชนชั้นกลางจากตัวบวรรถนกรรมที่เลือกศึกษา จะทำให้เข้าใจชนชั้นกลางผ่านการสร้างตัวตนและการให้ค่าความหมายได้มากขึ้น ในแง่หนึ่งการนิยามความหมายเชิงนิเสธ (negative definition) ที่เอนศกล่าวถึง หากศึกษาตามครรลองของแนวคิดหลังสมัยใหม่ ที่มองว่าสิ่งต่างๆต่างไม่มีสาระัตนะในตัวเองแต่เกิดจากกระบวนการสร้างความหมาย ก็จะทำให้เห็นกระบวนการสร้างตัวตนของชนชั้นกลางผ่านการนิยามตนเองจากความเป็นอื่นได้ และการนิยามตนเองนั้นถูกสร้างและให้ความหมายบนพื้นฐานอุดมการณ์ที่ชนชั้นกลางยึดโยงอยู่โดยเฉพาะอุดมการณ์ของระบบทุนนิยม อันเป็นระบบที่ชนชั้นกลางเติบโตเพื่อฟูขึ้น

⁵ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, "ทฤษฎีชนชั้นกลาง," ใน *คนชั้นกลางไทยในกระแสทุนนิยม*, เรียบเรียงโดย ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ(กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ, 2548), หน้า 136-37.

⁶ Andrew Edgar and Peter R. Sedgwick, *Cultural Theory : The Key Concepts*(London: Routledge, 2008), p. 172.

ประเด็นเรื่องลักษณะเฉพาะอันเกิดจากบริบทของสังคมไทยเป็นอีกประเด็นที่ทำให้มองเห็นมิติของชนชั้นกลางไทยร่วมสมัยที่สัมพันธ์กับการนำเสนอวิถีไทยหรือความเป็นไทยในลักษณะที่พึงปรารถนามากกว่าวิถีสมัยใหม่และโลกทุนนิยม โดยเห็นได้จากการรับรู้จากบทวิจารณ์หรือข้อคิดเห็นต่างๆ ในแง่บวกที่มีต่อ*ความสุขของกะทิ* วัลยา วัฒนศรี กล่าวไว้ในบทวิจารณ์ว่าเป็น “การใช้วรรณศิลป์ตะวันตกในการ...หล่อหลอมและสร้างสรรค์ขึ้นมาเป็นวิธีของตนเองในการเขียนเรื่องไทยในบรรยากาศไทยและวิถีชีวิตแบบไทย”⁷ หรือ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ ที่กล่าวถึง โลกใบเล็กที่ดำเนินชีวิตไปตามวิถีชีวิตไทยๆ ของครอบครัวกะทิที่ “ปราศจากมลพิษทางวัตถุและทางอารมณ์”⁸ การเลือกใช้คำในข้อวิจารณ์นั้นแสดงให้เห็นความรู้สึกรักในสังคมไทยร่วมสมัยที่รู้สึกว่าการใช้ชีวิตร่วมสมัยในเมืองและโลกทุนนิยมสมัยใหม่เป็นวิถีที่เต็มไปด้วยมลพิษทั้งทางวัตถุและทางอารมณ์ต่างๆ ในแง่รูปภาพที่ถูกจินตนาการผ่านตัวบทวรรณกรรมคือภาพวิถีชีวิตและการเติบโตขึ้นของกะทิในพื้นที่ห่างไกลจึงตอบรับกับจินตนาการร่วมของสังคมไทยที่โหยหาวิถีชีวิตแบบไทยที่สงบงาม เนิบช้าและกลมเกลียวในฐานะวิถีชีวิตที่พึงปรารถนา

ประเด็นของลักษณะเฉพาะของสังคมไทยที่เป็นเสมือนวิถีทางเลือกและได้รับการกล่าวถึงในการรับรู้ใน*ความสุขของกะทิ* ยังปรากฏในงานศึกษาอีกหลายชิ้น ประเด็นสำคัญที่ถูกกล่าวถึงอย่างมากในสังคมไทยคือแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นแนวคิดที่เป็นเสมือนแบบแผนการดำเนินชีวิตทางเลือกของชาวไทยที่จะพ้นจากการตกเป็นทาสของระบบทุนนิยมที่เต็มไปด้วยความโลภ ความเอารัดเอาเปรียบและการไม่รู้จักพอ บุปผา บุญทิพย์ เสนอบทความชื่อ *จากเศรษฐกิจพอเพียงถึงความสุขของกะทิ*⁹ โดยได้วิเคราะห์ลักษณะต่างๆ ใน*ความสุขของกะทิ* เชื่อมโยงเข้ากับองค์ประกอบของระบบเศรษฐกิจทางเลือก เช่น การรู้จักพอประมาณและความประหยัดมัธยัสถ์ โดยในงานศึกษาในประเด็นการสืบทอดความเป็นไทยผ่านวรรณกรรมเยาวชน *การสืบทอดภูมิปัญญาไทยและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ในวรรณกรรมเยาวชนไทย*¹⁰ ของ ศิริลักษณ์ บัตรประโคน ที่ศึกษาวรรณกรรมเยาวชนไทยก็ปรากฏ*ความสุขของกะทิ* เป็นหนึ่งในนั้นด้วย

ลักษณะเด่นของความงดงามทั้งในเชิงหาและรูปแบบของ*ความสุขของกะทิ* โดยเฉพาะในด้านเนื้อหาที่มีนัยถ่ายทอดคุณลักษณะและวิถีที่พึงปรารถนาได้ถูกยกระดับเป็นการรับรองในระดับรัฐที่ไม่ใช่เพียงการได้รับรางวัลซีไรต์หรือความสำเร็จในการพิมพ์ซ้ำหรือการขายลิขสิทธิ์ไปในหลายประเทศทั่วโลก แต่*ความสุขของกะทิ* ยังได้รับเลือกให้เป็นส่วนหนึ่งของหนังสือนอกเวลาด้วย เกณฑ์ในการ

⁷ วัลยา วัฒนศรี, "ความสุขของกะทิ," *มติชนสุดสัปดาห์* ปีที่ 26, ฉบับที่ 1366: หน้า 91.

⁸ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, "ความสุขของกะทิ : โลกใบเล็กของเด็กหญิงตัวน้อย," หน้า 633.

⁹ บุปผา บุญทิพย์, "จากเศรษฐกิจพอเพียงถึงความสุขของกะทิ," *วารสารรามคำแหง* ปีที่ 24, ฉบับที่ 4 (2550).

¹⁰ ศิริลักษณ์ บัตรประโคน, "การสืบทอดภูมิปัญญาไทยและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในวรรณกรรมเยาวชนไทย," *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* ปีที่ 17, ฉบับที่ 28 (2552).

คัดเลือกหนึ่งที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ความสำคัญคือการก่อให้เกิดเอกภาพในสังคมและเป็นการสร้างบุคลิกภาพความเป็นไทยให้กับคนในชาติอีกด้วย¹¹

แม้ว่าความสุขของกะทิจะเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยที่สำคัญชิ้นหนึ่งของไทย และงามพรรณ เวชชาชีวะเองก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นนักเขียนเป็นที่รู้จักในลำดับต้นๆของประเทศพิจารณาจากจำนวนการพิมพ์ซ้ำและการกลายมาเป็นหนังสืออ่านนอกเวลา แต่ในการศึกษาทำความเข้าใจระดับลึกลงไป ความสุขของกะทียังปรากฏในการศึกษาไม่มากนัก นอกจากความสุขของกะทิพวรรณกรรมของงามพรรณในการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพียง 824 คืองานศึกษาของเสาวนีย์ จันอินทร์ หัวข้อ *คุณค่าเชิงวรรณศิลป์ของนวนิยายเรื่อง 824*¹² โดยงานศึกษาดังกล่าวก็ยังคงจำกัดอยู่ที่การศึกษาในเชิงวรรณศิลป์ที่เน้นการศึกษาองค์ประกอบและความลงตัวในการประพันธ์เช่นเดียวกับงานศึกษาส่วนใหญ่ที่ศึกษานวนิยายของงามพรรณ

วรรณกรรมของงามพรรณจึงสามารถนำมาพิจารณาไปสู่ความเข้าใจลักษณะร่วมสมัยของสังคมไทยจากเรื่องราวที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นอย่างประณีต ทั้งยังบอกเล่าเรื่องราวของชนชั้นกลางที่ถือว่าเป็นชนชั้นนำในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่และสัมพันธ์กับอุดมการณ์ทุนนิยมอย่างใกล้ชิด จึงมีความเหมาะสมในการศึกษาประเด็นเรื่องชนชั้นกลางและอุดมการณ์ทุนนิยมในตัวบทวรรณกรรมดังกล่าว เนื่องจากความละเอียดประณีตและการถ่ายทอดแง่มุมที่ลึกซึ้งของผู้เขียนย่อมสามารถถ่ายทอดทัศนคติและมุมมองต่างๆออกมาได้อย่างถี่ถ้วนหมายรวมอุดมการณ์ต่างๆที่แฝงฝังอยู่ที่จะสามารถมองเห็นได้วิเคราะห์ด้วยกรอบทฤษฎีที่เหมาะสม ทั้งนี้ จากการรับรู้ในแง่มุมที่พึงปรารถนาในประเด็นวิถีความเป็นไทยที่เมื่อพิจารณาเข้ากับชนชั้นกลางที่ถูกนำเสนอเป็นเรื่องราวหลักนั้นเบื้องต้นก็จะสามารถมองเห็นถึงความขัดแย้งและความย้อนแย้งของประเด็นสำคัญทั้งสอง คือ ในด้านหนึ่งชนชั้นกลางย่อมสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมในฐานะชนชั้นที่ประสบความสำเร็จได้ด้วยการทำงานในระบบทุนนิยมที่ได้ทักษะความรู้ต่างๆจากระบบการศึกษาสมัยใหม่ ในขณะที่เดียวกันในมิติของความเป็นไทยกลับปรากฏลักษณะของความไม่พึงพอใจในวิถีชีวิตสมัยใหม่และระบบทุนนิยมร่วมสมัยนั้น ดังนั้นเองกลุ่มนวนิยายของงามพรรณนั้นจึงมีประเด็นที่ซับซ้อนและยกย่อนในตัวเองที่อาจทำให้มองเห็นถึงลักษณะของชนชั้นกลางไทยและสังคมไทยร่วมสมัยที่มีความย้อนแย้งเช่นกัน

¹¹ "เผย44รายชื่อหนังสืออ่านนอกเวลาป.1-ม.6 : สพฐ.ประกาศรายชื่อเพิ่มเติมหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ป.1-ม.6 เพิ่มอีก 44 เล่ม ", *คมชัดลึกออนไลน์*, วันพฤหัสบดีที่ 2 มิถุนายน 2554.

¹² เสาวนีย์ จันอินทร์, *คุณค่าเชิงวรรณศิลป์ของนวนิยายเรื่อง 824 ของงามพรรณ เวชชาชีวะ* (การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (ศศ.ม.)--มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2555).

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชนชั้นกลางในนวนิยายของงามพรรณ เวชชาชีวะ
2. เพื่อวิเคราะห์บริบทร่วมสมัย อาทิ ระบบทุนนิยม บริโภคนิยมและวิถีชีวิตเมืองสมัยใหม่ที่เชื่อมโยงกับกระบวนการดังกล่าว

1.3 แนวเหตุผล ทฤษฎีสำคัญ และสมมติฐาน

นวนิยายของงามพรรณ เวชชาชีวะมิได้นำเสนอเรื่องราวของชนชั้นกลางไทยร่วมสมัยเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นดังกล่าวผ่านการเปรียบเทียบตนเองจากชนชั้นอื่นและการยึดโยงตนเองเข้ากับวิถีชีวิตเมืองสมัยใหม่และค่านิยมของสังคมทุนนิยมที่เน้นการบริโภค ในขณะที่เดียวกันกระบวนการดังกล่าวก็เผยให้เห็นความลักลั่นระหว่างการดำเนินชีวิตตามแบบสังคมเมืองสมัยใหม่กับการโยนหาอดีตของตัวละครชนชั้นกลาง

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1. สืบค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ
2. สืบค้นและศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
3. รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล
4. สรุปผลและรายงานผลการวิจัย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชนชั้นกลางในนวนิยายของงามพรรณ เวชชาชีวะ
2. เป็นแนวทางในการศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชนชั้นกลางในงานวรรณกรรมอื่น

1.6 ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เลือกศึกษาเฉพาะนวนิยายของงามพรรณ เวชชาชีวะทั้งหมด 5 ชิ้นคือ

1. ความสุขของกะทิ (2546)
2. ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์ (2549)
3. ความสุขของกะทิ ตอน ในโลกใบเล็ก (2553)
4. 824 (2550)
5. เดี่ยว (2552)

1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจพบงานศึกษาในประเด็นชนชั้นกลางในมิติต่างๆอยู่บ้าง โดยแบ่งออกเป็นสองลักษณะ คืองานศึกษาที่สำรวจเก็บข้อมูลชนชั้นกลางเพื่อสรุปอิทธิพลและลักษณะการสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางร่วมสมัย ในขณะที่อีกส่วนสัมพันธ์กับวรรณกรรมศึกษาที่พบว่าในการศึกษาชนชั้นกลางไทยจากตัวบทวรรณกรรมโดยตรงยังมีไม่มากนัก ทั้งยังพบการศึกษาชนชั้นกลางโดยเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องอุดมการณ์อยู่บ้าง แต่พบเป็นศึกษาชนชั้นกลางไทยในยุคเปลี่ยนผ่านอันเป็นยุคที่ชนชั้นกลางไทยกำลังก่อตัวขึ้น โดยแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ที่ใช้ในการศึกษาชนชั้นกลางในวรรณกรรมยุคเปลี่ยนผ่านเป็นการศึกษาในความหมายกว้างอันหมายถึงการศึกษาความคิดและค่านิยมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมสมัยใหม่ของไทย

จริยา เรื่องเดชสกุลศึกษาอัตลักษณ์ชนชั้นกลางโดยเลือกศึกษาเฉพาะชนชั้นกลางเพศชายใน *สื่อโฆษณาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของบุรุษชนชั้นกลางไทยในปัจจุบัน*¹³ จริยามุ่งศึกษาอิทธิพลของสื่อโฆษณาที่มีต่อการสร้างภาพลักษณ์ของชนชั้นกลางไทยเพศชายโดยใช้วิธีสำรวจและสัมภาษณ์ชายชนชั้นกลางจำนวน 30 คน ข้อสรุปของงานศึกษาดังกล่าวพบว่าสื่อโฆษณามีการนำเสนอภาพลักษณ์ของเพศชายในยุคปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับการดูแลตนเองทั้งภายในและภายนอก ผิวขาว สูงโปร่ง มีการแต่งกายภูมิฐาน จากการสัมภาษณ์พบว่าชายชนชั้นกลางมีทัศนคติต่อการสร้างภาพลักษณ์ที่สอดคล้องกับภาพลักษณ์ของเพศชายที่สื่อโฆษณานำเสนอ คือให้ความสำคัญการภาพลักษณ์ เช่น การแต่งกาย การดูแลร่างกายและผิวพรรณ มีการใช้ผลิตภัณฑ์ต่างๆตามที่สื่อโฆษณาได้สร้างภาพลักษณ์ไว้ งานวิจัยชิ้นนี้จึงได้สรุปว่าสื่อมีอิทธิพลต่อการซึมซับเอาความคิดและค่านิยมต่างๆของคนในสังคม

วิริยา วิฑูรย์สกุลย์ศิลป์ ทำการศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ชนชั้นกลางไทยจากงานเขียนนวนิยายบันเทิงการเดินทางใน *การศึกษาอัตลักษณ์คนชั้นกลางไทยผ่านการเล่าเรื่องในสื่อหนังสือบันเทิงการเดินทาง*¹⁴ วิริยาวิเคราะห์หนังสือนวนิยายบันเทิงการเดินทาง 8 เรื่อง พบว่าอัตลักษณ์ชนชั้นกลางไทยอันเป็นกลุ่มคนที่มีความสามารถในการสื่อสาร มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ และมีรูปแบบการใช้ชีวิตและใช้เวลาว่างด้วยการเดินทางท่องเที่ยวเหมือนกัน ในการศึกษาการสร้างอัตลักษณ์มุ่งเน้นไปที่การสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางไทยในการเดินทางและมองโลกรอบตัวเพื่อย้อนกลับมาทำความเข้าใจตนเองว่าเหมือนหรือต่างจากคนอื่นอย่างไร วิริยาพบว่าการสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางไทยมีความสัมพันธ์

¹³ จริยา เรื่องเดชสกุล, *สื่อโฆษณากับอัตลักษณ์ของบุรุษชนชั้นกลางไทยในปัจจุบัน* (วิทยานิพนธ์ (สศ.ม.)--จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549)

¹⁴ วิริยา วิฑูรย์สกุลย์ศิลป์, *การศึกษาอัตลักษณ์คนชั้นกลางไทยผ่านการเล่าเรื่องในสื่อหนังสือบันเทิงการเดินทาง* (วิทยานิพนธ์ (ว.ม.)--มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548)

กับต่างชาติโดยแบ่งออกเป็นสองประเภทคือ “ชาติตะวันตก” และ “ชาติอื่นๆ” โดยมองว่าชาติตะวันตกเป็นสังคมที่ศิวิไลซ์และต้องการเจริญรอยตาม ส่วนชาติอื่นๆ (ที่ไม่ใช่ตะวันตก เช่น ลาว เวียดนาม อินเดีย) มีลักษณะที่ล้าหลังกว่า โดยมองเห็นว่าชนชั้นกลางไทยมีตัวตนแบบอิลลิกอิลลือทั้งยังคลุมเครือไม่ชัดเจน คือ นัยหนึ่งก็ชื่นชมและปรารถนาที่จะมีวิถีชีวิตที่ทันสมัยอย่างชาติตะวันตก แต่บางครั้งก็รู้สึกชื่นชมวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมแบบชาติอื่นๆหรือโลกตะวันออก จึงเกิดความอยากที่จะย้อนกลับไปสู่ธรรมชาติหรือโลกอุดมคติในอดีต วิทยาสรุปว่าเรื่องเล่าบันทึกการเดินทางเป็นการผลิตซ้ำทางอุดมการณ์เนื่องจากการเล่าเรื่องการเดินทางถูกสร้างขึ้นจากทัศนะส่วนตัวและเรื่องเล่าในหนังสือบันทึกการเดินทางมีผลหล่อหลอมวิถีคิดหรือทัศนะของคนในสังคมด้วย เช่น ทัศนคติในการมองชาติอื่นๆ เนื่องด้วยผู้คนส่วนมากมักมีประสบการณ์ผ่านสื่อมากกว่าประสบการณ์ตรง โดยเฉพาะประสบการณ์การเดินทางไปยังต่างแดน

การศึกษาชนชั้นกลางไทยในวรรณกรรมปรากฏชนชั้นกลางเป็นหัวข้อในการศึกษาไม่มากนัก แต่มีการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นกลางอยู่ต่งงานศึกษาของตรีศิลป์ บุญขจร คือ *นวนิยายกับสังคมไทย*¹⁵ โดยศึกษาการเกิดขึ้นของงานเขียนประเภทนวนิยายที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2475-2500 ได้ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบวรรณกรรมร้อยแก้วรูปแบบใหม่เป็นวรรณกรรมอ่านเล่นที่ไทยได้รับจากตะวันตก การมีบันเทิงคดีรูปแบบใหม่เป็นการอ่านเขียนของสามัญชนจากแต่เดิมที่เป็นร้อยกรองและเป็นกิจกรรมของชนชั้นสูง แม้ว่าจะไม่ได้เรียกว่าชนชั้นกลางโดยตรงแต่กลุ่มคนที่เรียกว่าเป็นสามัญชนที่เติบโตเฟื่องฟูขึ้นพร้อมๆกับความต้องการรูปแบบความบันเทิงใหม่ๆ มีลักษณะสอดคล้องกับการเป็นชนชั้นกลาง คือ มีการศึกษา มีฐานะและเวลาว่างจึงต้องการความบันเทิงรูปแบบใหม่ๆ ทั้งยังชี้ให้เห็นแนวคิดในนวนิยายมีความสัมพันธ์กับสังคม มีการเสนอความคิดต่างๆของผู้เขียนที่สัมพันธ์กับค่านิยมใหม่ๆในสังคมไทย นัยของค่านิยมใหม่นี้จึงมีนัยความขัดแย้งทางชนชั้นระหว่างชนชั้นสูงและสามัญชน เช่น แนวคิดเรื่องชาติกำเนิด การให้ภาพความสัมพันธ์สลายของชนชั้นสูง

ใน “ความไม่พยายามของ “นายสำราญ” กับอุดมการณ์ชนชั้นกลาง”¹⁶ สรณัฐ ไตลังคะ ศึกษาต่อเนื่องจากงานของตรีศิลป์ บุญขจร โดยเลือกศึกษานวนิยายเรื่องแรกของไทยคือ *ความไม่พยายาม* เชื่อมโยงเข้ากับการนำเสนอแนวคิดใหม่ๆของชนชั้นกลางช่วงรับอิทธิพลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ที่ใช้เป็นความหมายกว้างคือพิจารณาการนำเสนอวิถีชีวิต รสนิยม ความคิดความเชื่อและคุณค่าของชนชั้นกลางที่กำลังเกิดใหม่ งานศึกษาดังกล่าวพบการนำเสนอวิถีชีวิตและคุณค่าใหม่ในสังคมของชนชั้นกลางสมัยใหม่ที่ใช้เหตุผล มีวิถีปฏิบัติที่แตกต่าง

¹⁵ ตรีศิลป์ บุญขจร, *นวนิยายกับสังคมไทย (2475-2500)* (กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542).

¹⁶ สรณัฐ ไตลังคะ, “ความไม่พยายามของ “นายสำราญ” กับอุดมการณ์ชนชั้นกลาง,” ใน *พิพิธภัณฑวรรณมา: ความทรงจำและสยาม-ไทยศึกษาในบริบทสากล*, เรียบเรียงโดย นันทนัย ประสานนาม(กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2556).

ออกไปจากค่านิยมเดิม ทั้งการเลือกคู่ การแต่งงานและการใช้ชีวิต ทั้งนี้ยังพบว่าในจุดเปลี่ยนการรับวัฒนธรรมตะวันตกปรากฏความกระอักกระอ่วนที่ไม่อาจรับวัฒนธรรมตะวันตกได้ทั้งหมด เช่นการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและพฤติกรรมของสตรี

จากงานศึกษาที่มีชนชั้นกลางเป็นประเด็นในการศึกษา แม้ว่างานศึกษาข้างต้นจะมาจากต่างแขนงวิชาการ แต่ก็อาจมองเห็นลักษณะร่วมและความต่อเนื่องกับงานวิจัยชิ้นนี้ได้ งานศึกษาทั้ง 4 ชิ้นสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ไม่ว่าจะในความหมายทั่วไปอันหมายถึงความคิดและค่านิยมต่างๆ ดังการศึกษาค่านิยมของชนชั้นกลางในต่างประเทศยุคแรกเริ่ม และหากพิจารณาสื่อต่างๆรวมถึงงานเขียนที่ไม่ใช่บันเทิงคดีคือบันทึกการเดินทางเป็นตัวบทที่ถูกเน้นย้ำในมิติการถ่ายทอดความคิดต่างๆไปสู่ผู้คนในสังคม เช่น สื่อโฆษณาที่จรรยาได้ชี้ให้เห็นถึงการส่งผ่านค่านิยมในระบบทุนนิยมเพื่อสร้างการบริโภคโดยที่คนในสังคมรับเอาภาพลักษณ์และความคิดต่างๆเข้าไปโดยไม่รู้ตัว หรืองานศึกษางานเขียนบันทึกการเดินทางที่ชี้ให้เห็นบทบาทของเรื่องเล่าของชนชั้นกลางอันมีทัศนคติต่างๆของผู้เขียนที่สอดแทรกอยู่ในการเล่าการเดินทางของตน โดยทั้งสรณัฐและวิริยาได้กล่าวถึงความอิทธิพลสื่อหรือความกระอักกระอ่วนของชนชั้นกลางไทยที่เกิดจากการรับเอาความคิดแบบสมัยใหม่เข้ามาจากตะวันตก งานศึกษาข้างต้นมีความสอดคล้องกับมุมมองจากตัวบทวรรณกรรมที่เลือกศึกษา คือชนชั้นกลางที่สัมพันธ์กับระบบทุนนิยมแต่ในขณะเดียวกันก็ปรากฏความพึงพอใจกับทุนนิยมด้วย ทั้งนี้ในการศึกษาชนชั้นกลางเห็นได้ว่าการศึกษาชนชั้นกลางจากตัวบทวรรณกรรมยังมีการศึกษาอย่างจำกัด ยังไม่มีการศึกษาตัวบทร่วมสมัยเพื่อทำความเข้าใจชนชั้นกลางไทย

บทที่ 2

ชนชั้นกลางในสังคมไทยและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นกลาง

ในปี 2009 โครงการศึกษาทัศนคติโลกของศูนย์วิจัยพิวส์ (*Pew Research Center's Pew Global Attitudes Project*) ร่วมมือกับนิตยสารดิอีโคโนมิสต์ (*The Economist*) นิตยสารทางการเงินระดับโลกทำการสำรวจและเผยแพร่รายงานสรุปในหัวข้อ “ชนชั้นกลางโลก: ทัศนะต่อประชาธิปไตย ศาสนา คุณค่าและความพึงพอใจในชีวิตในประเทศเกิดใหม่” (*The Global Middle Class: Views on Democracy, Religion, Values, and Life Satisfaction in Emerging Nations*)¹⁷ ซึ่งเป็นการสำรวจทัศนคติแง่มุมต่างๆของ ‘ชนชั้นกลาง’ ในประเทศเกิดใหม่¹⁸ ทั้งสิ้น 13 ประเทศ โดยในการสำรวจนี้ก็กล่าวไว้ว่าใช้เกณฑ์ในการจำแนกชนชั้นกลาง ‘ที่เป็นมาตรฐานสากล’¹⁹ อ้างอิงกับผลการศึกษาของธนาคารโลก (*World Bank*) ในการจำแนกผ่านรายรับของครัวเรือนในระดับกลาง (*middle income*) โดยใช้ตัวเลขรายได้นี้เป็นตัวชี้วัดและแบ่งแยกชนชั้นกลางออกจากกลุ่มที่มีรายได้น้อย รายงานฉบับดังกล่าวรายงานผลการสำรวจว่าชนชั้นกลางให้ความสำคัญกับระบบประชาธิปไตย ต้องการเลือกตั้งที่แข่งขันอย่างตรงไปตรงมา กระบวนการยุติธรรมที่เป็นธรรม และให้ความสำคัญกับเสรีภาพในทุกรูปแบบทั้งเสรีภาพสื่อ เสรีภาพในการแสดงออกและเสรีภาพในการนับถือศาสนา

ในปี 2010 องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจหรือโออีซีดี (*Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD*) เผยแพร่รายงานศึกษาลำดับที่ 285 ในหัวข้อ “ชนชั้นกลางที่เติบโตขึ้นในประเทศกำลังพัฒนา” (*The Emerging Middle Class in Developing Countries*)²⁰ มุ่งเน้นรายงานการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางในทวีปเอเชียในฐานะ

¹⁷ Pew Research Center, "The Global Middle Class: Views on Democracy, Religion, Values, and Life Satisfaction in Emerging Nations," (2009), <<http://www.pewglobal.org/files/2009/02/Global-middle-class-FINAL.pdf>>.

¹⁸ ประเทศเกิดใหม่ (*emerging nations*) หรือตลาดเกิดใหม่ (*emerging markets*) นั้นรู้จักกันในนามประเทศกำลังพัฒนา คือประเทศที่กำลังได้รับการพัฒนาให้กลายเป็นประเทศอุตสาหกรรม

¹⁹ วิธีการจำแนกชนชั้นกลางในการสำรวจชิ้นนี้อ้างอิงเกณฑ์ของ International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank ในปี 2007 โดยใช้เกณฑ์รายได้เฉลี่ย 4,000-17,000 \$ ต่อปี (ดู Pew Research Center.2009. p. 25)

²⁰ Homi Kharas, "The Emerging Middle Class in Developing Countries," (2010), <<http://www.oecd.org/dev/44457738.pdf>>.

กลุ่มผู้บริโภครสำคัญเพื่อเป็นการกำหนดทิศทางและกลยุทธ์ทางธุรกิจต่อไป โดยในรายงานฉบับนี้ได้ใช้เกณฑ์ในการนิยามชนชั้นกลางผ่านรายได้เช่นเดียวกับรายงานของสถาบันวิจัยพิว

“ชนชั้นกลาง” อยู่ในกระแสความสนใจทั้งในประเทศไทยและในระดับนานาชาติ ในการศึกษาเชิงธุรกิจมองเห็นชนชั้นกลางในฐานะชนชั้นใหม่ที่กำลังกำเนิดและเติบโตขึ้นไปพร้อมๆกับระบบทุนนิยมและระบบอุตสาหกรรม เป็นชนชั้นที่มีรายได้และเป็นผู้บริโภคหลักในโลกของการค้าแม้ว่างานศึกษาวิจัยทั้งสองฉบับนี้จะป็นงานศึกษาในเชิงธุรกิจจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับความซับซ้อนของชนชั้นกลางในฐานะคนกลุ่มใหม่ในสังคม การนิยามชนชั้นกลางจึงถูกกำหนดผ่านตัวเลขทางเศรษฐกิจสำคัญคือรายรับของครอบครัวในการทำการสำรวจศึกษาเป็นสำคัญ โดยในนัยที่ปรากฏอยู่ในงานศึกษาทางธุรกิจทั้งสองฉบับนี้มีความสัมพันธ์กับลักษณะหรือความคาดหวังต่อชนชั้นกลางปรากฏอยู่ด้วย

งานศึกษาของสถาบันวิจัยพิวแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการทำความเข้าใจชนชั้นกลางผ่านการพัฒนาของประเทศเกิดใหม่ภายใต้นิยามของการทำให้ทันสมัยหรือ modernization อันหมายถึงการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อตลาดในระบบทุนนิยม ด้านหนึ่งแสดงให้เห็นถึงการขยายตัวทางเศรษฐกิจซึ่งสัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางและการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบประชาธิปไตยรวมถึงแนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพที่มารับรองการแข่งขันและการเลื่อนระดับชั้นทางเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรม โดยความสำคัญของโจทย์การสำรวจนี้แสดงให้เห็นถึงความคาดหวังต่อชนชั้นกลางที่สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและวิถีคิดแบบประชาธิปไตยแบบสมัยใหม่ การตั้งโจทย์และรายงานผลจึงมีแนวโน้มที่จะสรุปว่าชนชั้นกลางมีความคิดและค่านิยม หรือให้ความสำคัญกับลักษณะที่เป็นอุดมคติของระบบทุนนิยม เช่น แนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค รวมถึงความเป็นธรรมต่างๆในสังคมทั้งในกระบวนการยุติธรรมและในการตรวจสอบของสื่อ

แม้ว่าในการศึกษาชนชั้นกลางในงานศึกษาเชิงเศรษฐกิจนั้นจะไม่ได้ตั้งคำถามต่อปัญหาในการนิยามชนชั้นกลางใดๆนอกจากจำนวนของรายได้เพื่อกำหนดการกลุ่มที่เรียกว่าชนชั้นกลาง แต่ในรายงานของโออีซีดี ก็ได้กล่าวถึง “ความคลุมเครือ” ของการก่อตัวของชนชั้นกลางเองและได้ว่าชนชั้นกลางมักให้ความสำคัญกับความมั่นคงในชีวิตทั้งในแง่ของที่พักอาศัย การรักษาพยาบาลและโอกาสทางการศึกษาสำหรับลูกหลาน ความมั่นคงในอาชีพและการเกษียณอายุรวมถึงรายได้ที่เหมาะสมเพียงพอต่อการพักผ่อนและกิจกรรมยามว่างต่างๆ ทั้งยังกล่าวถึงชนชั้นกลางในฐานะชนชั้นสำคัญในระบบทุนนิยมนับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 จากการเกิดขึ้นของระบุมิตรวมไปถึงบทบาทของชนชั้นกลางในการค้าและการแพร่กระจายของระบบทุนนิยมระหว่างรัฐต่างๆ กล่าวคือชนชั้นกลางเป็นชนชั้นสำคัญที่ขับเคลื่อนระบบทุนนิยม เป็นทั้งผู้ประกอบการและผู้บริโภคที่คิดริเริ่มสิ่งใหม่ๆเช่นธุรกิจ

ขนาดเล็กที่ทำให้เศรษฐกิจสมัยใหม่เติบโตได้ ทั้งยังกล่าวถึงค่านิยมสำคัญของชนชั้นกลางสามประการ (ที่สอดคล้องกับแนวคิดของระบบทุนนิยม) คือ การศึกษา การทำงานหนักและความอดออม²¹

งานสำรวจดังกล่าวให้ภาพกว้างๆของชนชั้นกลางในมุมมองเชิงเศรษฐกิจโดยใช้รายได้เป็นเกณฑ์ในการแบ่งระดับชั้นของผู้คนเป็นระดับกลาง ล่างและสูง อย่างไรก็ตามการศึกษาเรื่องชนชั้นกลางนั้นเป็นประเด็นปัญหาสำคัญหนึ่งในการศึกษาสาขาทางสังคมศาสตร์ นับตั้งแต่ความคลุมเครือในการนิยาม ปัญหาทางทฤษฎีที่จะนำมาซึ่งความเข้าใจชนชั้นกลาง แนวคิดและความพยายามทำความเข้าใจเรื่องชนชั้นกลางได้ก่อให้เกิดข้อถกเถียงและความยุ่งยากในการทำความเข้าใจชนชั้นกลางในฐานะปรากฏการณ์และกลุ่มคนที่มีอยู่จริงในสังคมทุนนิยมร่วมสมัย

2.1 ทฤษฎีชนชั้นกลาง

2.1.1 ชนชั้นกลางกับปัญหาของมาร์กซ์

คาร์ล มาร์กซ์เป็นนักคิดและเป็นต้นธารของการคิดเชิงวิพากษ์ที่เสนอความคิดเกี่ยวกับชนชั้นและการกดขี่ในระบบทุนนิยมที่สำคัญที่สุดคนหนึ่ง หากแต่การเกิดขึ้นของชนชั้นกลางก็ทำให้เกิดปัญหาและความยุ่งยากกับแนวคิดและคำทำนายของมาร์กซ์เป็นอย่างมาก

ใน *The Communist Manifesto* มาร์กซ์ และเองเงิล กล่าวถึงการเกิดขึ้นของสังคมชนชั้นกลาง²² โดยเชื่อมโยงเข้ากับการล่มสลายของสังคมศักดินาและการเกิดขึ้นของระบบทุนนิยม และชี้ให้เห็นว่าแม้ว่าจะเกิดความเปลี่ยนแปลงจากระบบศักดินาที่มีการกดขี่ในระบบทาสจากนายทาสเข้าสู่การเติบโตเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นเรื่องเสรีภาพของชนชั้นกลาง สังคมชนชั้นกลางในนิยามของมาร์กซ์เป็นเพียงการเข้าสู่ระบบของการกดขี่ชุดรีดทางชนชั้นอีกรูปแบบหนึ่งภายใต้โลกของการค้าของเหล่าชนชั้นกลางเท่านั้นดังที่มาร์กซ์กล่าวว่า

The modern bourgeois society that has sprouted from the ruin of the feudal society has not done away with class antagonisms. It

²¹ Ibid., p. 7.

²² Bourgeois นั้นผู้วิจัยเลือกใช้คำว่าชนชั้นกลางแทนคำว่ากรรมกรหรือนายทุนเนื่องจากต้องการความหมายในลักษณะกลางๆมากกว่าจะใช้ศัพท์ที่เน้นไปทางการเมืองแบบซ้าย-ขวาและหากพิจารณาสิ่งที่มาร์กซ์กำลังวิเคราะห์คือการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบทุนนิยมผู้วิจัยเห็นว่าแม้ว่ามาร์กซ์จะกล่าวถึงการแบ่งแยกทางชนชั้นเป็นสองขั้วผ่านการถือครองปัจจัยการผลิต แต่ความเปลี่ยนแปลงเชิงความคิดจากโลกเก่าสู่โลกใหม่และการเติบโตขึ้นของชนชั้นใหม่ที่สัมพันธ์กับระบบทุนนิมนั้นไม่ได้จำกัดอยู่เพียงนายทุนเท่านั้น แม้ว่ามาร์กซ์จะไม่ได้เน้นถึงชนชั้นกลาง(ในความหมายปัจจุบัน)อันหมายถึงกลุ่มชนที่อยู่ตรงกลางที่ไม่ได้ถือครองปัจจัยการผลิตและไม่ได้ใช้แรงงาน ชนชั้นกลางในฐานะกลุ่มคนใหม่ดังกล่าวก็ยังอยู่ในโครงสร้างในโลกการผลิตและอุดมการณ์ทุนนิยมซึ่งจะอภิปรายต่อไป

has but established new classes, new class conditions of oppression, new forms of struggle in place of the old ones.²³

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการมองประวัติศาสตร์แบบวิภาษวิธีที่มีพื้นฐานบนความขัดแย้งทางชนชั้นดังที่มาร์กซ์กล่าวไว้ว่า ‘ประวัติศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในทุกสังคมล้วนเป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ทางชนชั้น’ (The history of all hitherto existing society is the history of class struggles) การเกิดขึ้นของชนชั้นกลางจึงเกิดจากการโค่นล้มระบอบศักดินาแบบจารีตลงและสถาปนาระบบทุนนิยมขึ้นเป็นระบบใหม่ ที่แท้จริงแล้วนำไปสู่การกดขี่ขูดรีดในรูปแบบใหม่ จากข้อขัดแย้งทางชนชั้นจากเดิมที่เป็นขุนนาง (lord) และทาสติดที่ (serf) กลายเป็นข้อขัดแย้งระหว่างชนชั้นกลางผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตหรือนายจ้างกับแรงงาน สุดท้ายปลายทางของระบบทุนนิยมนำไปสู่การปฏิบัติของชนชั้นแรงงานที่ถูกขูดรีดเอาเปรียบและนำไปสู่รูปแบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ โดยลักษณะพลวัตของประวัติศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนความขัดแย้งและนำไปสู่ระบบใหม่หรือวิธีแบบวิภาษวิธีนี้เป็นวิธีคิดสำคัญของมาร์กซ์ในการตีความและวิพากษ์สังคมและประวัติศาสตร์

การปฏิบัติเข้าสู่สังคมชนชั้นกลางที่ยึดโยงกับระบบทุนนิยมนี้เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบการกดขี่ขูดรีดอีกรูปแบบหนึ่งเท่านั้นและได้โจมตีชนชั้นกลางที่สัมพันธ์กับรากฐานที่กล่าวมาข้างต้นคือแนวคิดเรื่องเสรีภาพและการค้าเสรีของโลกทุนนิยมที่ชนชั้นกลางเติบโตขึ้นด้วยระบบเงินตรา มาร์กซ์วิพากษ์แนวคิดหรือค่านิยมเกี่ยวกับเสรีภาพและการค้าว่าในโลกของชนชั้นกลางและโลกทุนนิมนั้นความสัมพันธ์ของคนได้ถูกลดทอนลงและทำให้กลายเป็นเรื่องของผลประโยชน์ส่วนบุคคล หรือเป็นเรื่องของเงินและค่าจ้างเป็นสำคัญ²⁴ เสรีภาพในโลกทุนนิยมจึงเป็นเพียงฉากหน้าของการกดขี่ขูดรีด ในด้านหนึ่งนั้นเสรีภาพที่ชนชั้นกลางกล่าวอ้างและแนวคิดเกี่ยวกับปัจเจกชนนิยมจึงสัมพันธ์กับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการถือครองทุนด้วย กล่าวคือชนชั้นแรงงานที่ไม่มีทุนใดๆจึงไม่มีโอกาสที่จะเลือกและต้องขายแรงงานให้กับชนชั้นกลางที่ถือครองปัจจัยการผลิต

โลกของชนชั้นกลางและโลกของทุนนิยมจึงเป็นเสมือนเหรียญสองด้าน²⁵ ที่พัฒนาสัมพันธ์เกี่ยวโยงกัน มาร์กซ์ได้ชี้ให้เห็นว่าในที่สุดแล้วโลกทุนนิยมต้องมีการเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิวัติเพื่อสร้างตลาดหรือความต้องการใหม่ๆอยู่เสมอ ความเร็วและความเปลี่ยนแปลงที่กระตุ้นโดยตลาดนี้จึงทำให้มนุษย์ไม่สามารถมีสิ่งยึดเหนี่ยวใดๆได้เลย สิ่งที่เคยจับต้องยึดเหนี่ยวได้ได้ถูกทำให้กลายเป็นเพียงกระแสสั้นๆและความสัมพันธ์ต่างๆถูกทำให้เป็นเรื่องของเงินและผลประโยชน์

²³ Karl Marx and Friedrich Engel, "The Communist Manifesto," in *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, ed. Leitch Vincent B., et al. (New York: WW Norton, 2001), p. 770.

²⁴ Ibid., p. 771.

²⁵ Moretti, *The Bourgeois : Between History and Literature*, p. 1.

All that is solid melts into air, all that is holy is profaned, and man is at last compelled to face with sober senses, his real relation of life, and his relation of his kind.²⁶

ข้อความสำคัญข้างต้นนั้นกล่าวถึงค่านิยมของชนชั้นกลางในกระแสของโลกทุนนิยมที่กำลังกล้ำกลายไปยังทุกมุมของโลกและนำเอาพลังของตลาดและโลกของการผลิตที่ปฏิวัติตนเองตลอดเวลาไปทำให้ความคิด ความเชื่อ หรือขนบธรรมเนียมต่างๆที่โลกทุนนิยมและโลกสมัยใหม่เข้าไปสัมผัสให้ระเหยหายเข้าสู่โลกของสินค้าแบบทุนนิยมและการบริโภคสินค้าต่างๆที่เปลี่ยนแปลงไปโดยตลอด²⁷

การแบ่งชั้นทางชนชั้นออกเป็นสองจนในที่สุดเกิดการรวมตัวของชนชั้นแรงงานเพื่อโค่นล้มชนชั้นกลางได้เหมือนกับที่ชนชั้นกลางทำต่อระบบศักดินามาได้แล้วถูกมองว่าเป็นการมองโครงสร้างของสังคมอย่างเรียบง่ายและไร้เดียงสาจนเกินไป มาร์กซ์ทำนายว่าชนชั้นกลางระดับล่างที่ไม่ได้มีทุนมาก ในที่สุดจะถูกดูดกลืนโดยทุนที่มีขนาดใหญ่กว่าในทำนองปลาใหญ่กินปลาเล็ก และผู้ประกอบการขนาดเล็กรวมทั้งช่างฝีมือจะไม่ประสบความสำเร็จในระบบทุนนิยมอีกต่อไป ในที่สุดชนชั้นกลางที่มีทุนน้อย (หรือคนทุกชั้นนอกจากนายทุนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่) จะถูกระบบทุนนิยมกลืนกินและกลายเป็นชนชั้นแรงงาน (และนำไปสู่การปฏิวัติในท้ายที่สุด)

The lower strata of the middle class – the small tradespeople, shop-keeper, and rentiers, the handicraftsmen and peasants – all these sink gradually into the proletariat, partly because their diminutive of capital does not suffice for the scale on which modern industry is carried on, and is swamped in the competition with the large capitalist, partly because their specialized skill is rendered worthless by new methods of production. Thus the proletariat is recruited from all classes of population²⁸

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นการแบ่งแยกชัดตรงข้ามระหว่างทุนและแรงงานทำให้มาร์กซ์ทำนายผิดพลาดและในที่สุดการก้าวเข้าสู่สังคมไร้ชนชั้นจึงไม่เกิดขึ้นเนื่องจากมองไม่เห็นกลุ่มชนชั้นอีกกลุ่มหนึ่ง (ที่เรียกว่าชนชั้นกลางใหม่หรือชนชั้นกลางในความหมายทั่วไปในปัจจุบัน) อันเป็นกลุ่มที่อยู่ตรง

²⁶ Marx and Engel, "The Communist Manifesto," p. 771.

²⁷ John Lloyd, "The Middle-Class Meltdown," (2011), <<http://blogs.reuters.com/great-debate/2011/09/08/the-middle-class-meltdown/>>. เข้าถึงเมื่อวันที่ 12/12/2557

²⁸ Karl Marx and Friedrich Engel, *The Communist Manifesto*, ed. David McLellan (Oxford: Oxford University Press, 1992), p. 11.

กลางระหว่างนายทุนและแรงงาน มีลักษณะคาบเกี่ยวคือไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตหรือที่ดิน แต่ก็ทำงานแลกค่าจ้างคล้ายแรงงานแต่ไม่ได้ขายแรงงานแต่ขายทักษะความรู้ที่ได้จากการศึกษาและมีเงื่อนไขหรือสภาพการทำงาน (ค่าตอบแทน สวัสดิการ) ที่ดีกว่าชนชั้นแรงงาน อย่างก็ตามมาร์กซ์และเองเกลไม่ได้แบ่งแยกระหว่างชนชั้นกลางเก่า (old middle class) ที่รวมผู้ผลิตขนาดเล็ก ช่างฝีมือ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ และชานา กับชนชั้นกลางใหม่ (new middle class) คือเสมียน ผู้จัดการ ช่างเทคนิค ครูและพนักงานราชการ ไว้อย่างชัดเจน มาร์กซ์เองได้กล่าวถึงชนชั้นที่อยู่ระหว่างนายทุนและแรงงานและกล่าวถึงการเติบโตของชนชั้นนี้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของพัฒนาการโลกทุนนิยม²⁹ ข้อความข้างต้นนั้นยังแสดงนัยที่สำคัญก็คือในที่สุดมนุษย์ในระบบทุนนิยมต้องเข้าสู่ระบบของตลาดบุคคลในโลกทุนนิยมไม่ว่าจะเป็นธุรกิจการค้าขนาดเล็กหรือกลุ่มที่มีทักษะเฉพาะตัวต้องถูกตัดสินด้วยระบบตลาดและต้องกลายเป็นกลายเป็นสินค้าคือขายแรงงาน (หรือสำหรับชนชั้นกลางคือขายทักษะความรู้) เพื่อตอบสนองต่อการผลิตในโลกทุนนิยม

ไม่ว่ามาร์กซ์จะมองเห็นชนชั้นกลางใหม่หรือไม่ ใจความสำคัญของทัศนะเชิงวิพากษ์ของมาร์กซ์น่าจะอยู่ที่การเปลี่ยนผ่านทุนนิยมในฐานะจุดหักเหทางสังคมที่มีผลมาจากการก่อตัวจากโลกเก่าไปสู่โลกทุนนิยมอันก่อให้เกิดการเฟื่องฟูของชนชั้นหรือกลุ่มคนใหม่ๆ ขึ้นมาแทนที่ ในแง่นี้ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นกลางในนามของนายทุนหรือชนชั้นกลางใหม่ที่กำลังจะก่อเกิดขึ้นก็ล้วนสัมพันธ์กับการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวคือล้วนเป็นชนชั้นที่เติบโตขึ้นจากโลกทุนนิยมรวมไปถึงโลกสมัยใหม่ที่กำลังถูกกล่าวถึง โดยชนชั้นกลางใหม่นั้นสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องอุดมการณ์อันเป็นแนวคิดที่นักคิดรุ่นหลังได้นำแนวคิดของมาร์กซ์มาพัฒนาเพื่อทำความเข้าใจความซับซ้อนของการกดขี่ขูดรีดและการครอบงำในโลกทุนนิยม

นับจากปี 1848 ที่มาร์กซ์เผยแพร่แถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งวิพากษ์วิจารณ์และบรรจุกำทำนายและความหวังของมาร์กซ์เอาไว้ การคาดการณ์ที่ทุนนิยมจะถูกโค่นล้มลงยังไม่เกิดขึ้น หากแต่ระบบทุนนิยมกลับแพร่กระจายและเติบโตเฟื่องฟูขึ้น การผลิตในระบบทุนนิยมมีความสลับซับซ้อนและต้องการแรงงานรูปแบบใหม่ๆ ความซับซ้อนของทุนนิยมทำให้เกิดชนชั้นกลางเป็นชนกลุ่มใหม่ที่เติบโตเฟื่องฟูพร้อมกับระบบทุนนิยม และกลับกลายเป็นกลุ่มชนที่เป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนแพร่กระจายระบบทุนนิยม กลุ่มนีโอมาร์กซิสต์จึงมีความพยายามปรับการแบ่งขั้วทางชนชั้นของมาร์กซ์เพื่อหาคำอธิบายที่สอดคล้องกับโครงสร้างสังคมโดยเสนอว่าต้องนิยามชนชั้นกลางออกมาต่างหากเนื่องจากเป็นอีกชนชั้นที่ไม่ได้ใช้แรงงานซึ่งขยับขึ้นมาจากชนชั้นกรรมาชีพ เช่นหัวหน้าคนงาน รวมไปถึงกลุ่มชนชั้นกลางระดับบน เช่น ผู้เชี่ยวชาญต่างๆ รวมคนกลุ่มนี้เป็นชนชั้นกลาง ชนชั้นกลางนี้

²⁹ "Middle Class," in *A Dictionary of Marxist Thought*, ed. Tom Bottomore (Oxford UK: Blackwell Publishing Limited), pp. 378-79.

มีสถานะในการทำงานที่ต่ำกว่าชนชั้นกรรมาชีพ มีรายได้ที่ต่ำกว่า การทำงานที่หนักกว่า มีสวัสดิการที่ต่ำกว่าซึ่งต่างไปจากชนชั้นกลางที่ถูกควบคุมโดยนายทุนอย่างสิ้นเชิง ลักษณะสำคัญของชนชั้นกลางนี้คือ ควบคุมการผลิตได้ แต่ไม่ได้เป็นเจ้าของ³⁰

นิโกส พูลันซาส (Nicos Poulanzas) เป็นหนึ่งในนักคิดแนวมาร์กซิสต์ในยุคหลัง (มีชีวิตอยู่ในปี 1936-1979) เสนอว่าชนชั้นกลาง หรือชนชั้นคอปกขาวที่อยู่ตรงกลางของการแบ่งขั้วทางชนชั้นตามทัศนะของมาร์กซ์ย่อมต้องพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางชนชั้นและเสนอให้เรียกว่าชนชั้นกลางใหม่ (new petty bourgeoisie) และได้เสนอลักษณะของชนชั้นกลางใหม่ในมิติที่รอบด้านขึ้นจากการนิยามจากมิติทางเศรษฐกิจอย่างเดียว (เช่น อาชีพ รายได้หรือตำแหน่งแห่งที่ในกระบวนการผลิต) พูลันซาส์เสนอลักษณะของชนชั้นกลางไว้สามแง่มุมคือ ในเชิงเศรษฐกิจชนชั้นกลางใหม่ไม่ได้เป็นทั้งเจ้าของปัจจัยการผลิตและไม่ใช้แรงงานในกระบวนการผลิต ในเชิงการเมืองคือมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการและเป็นผู้ควบคุมแรงงานในกระบวนการผลิต และในระดับอุดมการณ์ชนชั้นกลางมีแนวโน้มที่จะผูกขาดความรู้ในระบบเศรษฐกิจและกระบวนการผลิตต่างๆ โดยนัยทางสังคมที่สำคัญของชนชั้นกลางอยู่ที่การทำหน้าที่สร้างความชอบธรรมให้กับระบบทุนนิยมทั้งในมิติทางการเมืองและมิติทางอุดมการณ์³¹

โลอิก วาคองต์ (Loic Wacquant) นักสังคมศาสตร์ชาวฝรั่งเศสได้ชี้ให้เห็นปัญหาในการศึกษาชนชั้นกลางที่เขาเรียกว่าเป็นการจำกัดชนชั้นกลางไว้บนกระดานสองประการ³² ประการแรกคือการละเลยบริบทเฉพาะของแต่ละสังคมที่ชนชั้นกลางนั้นก่อตัวขึ้นและประการที่สองคือในการศึกษามักมีแนวโน้มที่จะมองเห็นชนชั้นกลางเป็น 'อันหนึ่งอันเดียว' จากปัญหาในการนิยามชนชั้นกลางนับจากมาร์กซ์มาจนถึงนีโอมาร์กซิสต์เองรวมไปถึงอิทธิพลดังกล่าวที่ส่งผลต่อการศึกษาชนชั้นกลางไทยเองก็ปรากฏปัญหาดังกล่าวด้วยเช่นกัน สำหรับบริบทเฉพาะของสังคมไทยที่แม้ว่าในสังคมไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงจากระบบศักดินาไปสู่สังคมสมัยใหม่พร้อมๆ กับการเข้ามาของระบบทุนนิยมและการก่อตัวของชนชั้นกลาง ความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยดังกล่าวคล้ายคลึงกับพัฒนาการของระบบทุนนิยมในสังคมตะวันตกตามที่มาร์กซ์ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ แต่ด้วยบริบทเฉพาะของสังคมไทยที่ไม่ได้มีการโค่นล้มระบบศักดินาลง และการดำรงอยู่ของชนชั้นกลางภายใต้ร่มเงาของศักดินานี้เองทำให้ภาพของชนชั้นกลางที่ถูกนำเสนอในตัวบทที่เลือกศึกษามีความหลากหลายและลือไปกับบริบทเฉพาะของสังคมไทย

³⁰ สุภาภค์ จันทวานิช, *ทฤษฎีสังคมวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 5. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555), หน้า 177-78.

³¹ Loic J.D. Wacquant, "Making Class: The Middle Class(es) in Social Theory," in *Bringing Class Back In: Contemporary & Historical Perspective*, ed. Scott G. McNall, Rhonda F. Levine, and Rick Fantasia (US: Westview Press, 1991), p. 44.

³² Ibid, p. 50.

2.1.2 ขนชั้นกลางกับการสร้างทุนทางวัฒนธรรม

บูร์ดิเยอเป็นนักคิดที่พัฒนาแนวคิดเรื่องชนชั้นโดยปรับการให้ความสำคัญกับทุนทางเศรษฐกิจคือการถือครองปัจจัยการผลิตเป็นลักษณะสำคัญในการแบ่งแยกชนชั้นกลางออกจากแรงงาน จากศตวรรษที่ 19 ในยุคสมัยของมาร์กซ์ ระบบทุนนิยมและการผลิตต่างๆพัฒนาขึ้นอย่างซับซ้อน ในปัจจุบันการเป็นเจ้าของและการควบคุมปัจจัยการผลิตบางส่วนถูกแบ่งแยกออกจากกัน การจ้างงานต่างๆขยายตัวและเกิดกลุ่มอาชีพที่ได้รับผลตอบแทนสูงที่มีผลจากทักษะและความรู้ทางวัฒนธรรมต่างๆ รวมไปถึงการเกิดขึ้นและการขยายตัวของการศึกษาทำให้การสะสมความมั่งคั่งและคุณสมบัติต่างๆไม่ได้จำกัดเพียงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจอีกต่อไป การก่อตัวของชนชั้นมีความซับซ้อนมากกว่าในศตวรรษที่ 19³³ บูร์ดิเยอจึงมองการก่อตัวของชนชั้นจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวไปสู่มิติทางวัฒนธรรม ชนชั้นหรือตำแหน่งแห่งที่สังคมมีความสัมพันธ์กับรูปแบบวิถีชีวิตและการบริโภคที่เหมือนกันเนื่องด้วยการมีเงื่อนไขในการทำงานและการใช้ชีวิตแบบเดียวกัน กล่าวคือคนที่มีเงื่อนไขในการทำงานแบบเดียวกัน มีชีวิตคล้ายคลึงกัน อาทิ การมีการศึกษาในระดับเดียวกัน มีรูปแบบการทำงานในลักษณะเดียวกัน แม้ว่าในรายละเอียดต่างๆจะต่างกัน แต่ก็มีแนวโน้มที่จะมีวิถีชีวิต (lifestyle) ที่หมายรวมถึงรสนิยมในการใช้ชีวิต รูปแบบการบริโภคต่างๆ มีทัศนคติการมองโลก มีอุปนิสัยที่คล้ายคลึงกัน บูร์ดิเยอเรียกการก่อตัวของรูปแบบการใช้ชีวิตและการบริโภคหรือรสนิยมที่คล้ายคลึงนี้ว่าเป็นนิจภาพ (habitus)³⁴ คือการที่ปัจเจกบุคคลมีแนวโน้มที่จะมีวิถีชีวิต มีรสนิยม หรือมีมุมมองต่างๆต่อโลกที่มีแนวโน้มเหมือนกันเกิดจากการหล่อหลอมจากภาวะแวดล้อมต่างๆที่มากำหนดลักษณะที่ดูเฉพาะตัวของบุคคล ลักษณะที่ดูเหมือนเป็นส่วนตัวเช่น รสนิยม ลักษณะนิสัยในทัศนคติของบูร์ดิเยอล้วนถูกกำหนดขึ้นจากปัจจัยแวดล้อมของบุคคลๆนั้นๆ เช่นที่บูร์ดิเยอศึกษานิจภาพของแรงงานกับคนงานคอปกขาว พบว่าด้วยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจและความจำเป็นต่างๆของแรงงานที่มีรายได้น้อยมีรูปแบบชีวิตที่เน้นการปรับสิ่งต่างๆรอบตัวเพื่อเอาตัวรอดและเติมเต็มความต้องการพื้นฐานต่างๆ เนื่องจากความยากจน ในขณะที่กลุ่มคนงานคอปกขาวที่มีเงินมากกว่าจึงไม่มีความกังวลเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตทำให้สามารถใส่ใจกับสุนทรียะหรือแง่มุมของความงามต่างๆได้ ก็เนื่องจากไม่ได้ถูกผูกมัดด้วยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ³⁵ ประเด็นสำคัญที่บูร์ดิเยอชี้ให้เห็นคือความแตกต่างของรสนิยมมีความสัมพันธ์กับภูมิหลังทางสังคมและการสะสมทุนของแต่ละบุคคลที่

³³ Nick Crossley, "Social Class," in *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, ed. Michael Grenfell (Durham: Acumen, 2008), p.

89

³⁴ *Ibid.*, p. 93

³⁵ *Ibid.*, pp. 93-94

แตกต่างกัน โดยในมิติของรสนิยมมีนัยของอำนาจและการตัดสินรสนิยมรูปแบบอื่นๆที่ละเลยภูมิหลังที่แตกต่างกัน

ทุนและการสะสมทุน (Capital and Capital Accumulation) เป็นแกนกลางสำคัญที่ทำให้ระบบทุนนิยมขับเคลื่อนไปได้ผ่านการลงทุน ทุนหมายถึงเครื่องมือที่ทำให้เกิดผลกำไรหรือทำให้ทุนต่างๆเพิ่มพูนขึ้นผ่านการลงทุน ทุนเป็นมโนทัศน์สำคัญในการวิเคราะห์การแบ่งชนชั้นอันเป็นการทำให้การครอบงำและการกดขี่ชุดรีดค่าเงินต่อไปได้ บูร์ดิเยอนำมโนทัศน์เรื่องทุนของมาร์กซ์มาพัฒนาให้มีความซับซ้อนขึ้นและเป็นการสลายข้อจำกัดทางการวิเคราะห์ที่ถูกจำกัดอยู่ในมิติทางเศรษฐกิจผ่านการเสนอแนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรมและความโดดเด่น เพื่อวิเคราะห์เรื่องทุน การสะสมทุนและรูปแบบของการครอบงำจากมิติทางเศรษฐกิจขยายเข้าสู่ปริมณฑลทางวัฒนธรรม

บูร์ดิเยอเสนอแนวคิดเรื่องความโดดเด่นไว้ในงานเขียนสำคัญคือ *Distinction, A Social Critique of the Judgement of Taste* (1984) โดยแสดงให้เห็นถึงมิติทางอำนาจและการครอบงำที่ถูกกระทำผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะเรื่องรสนิยม บูร์ดิเยอชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการแบ่งแยกทางชนชั้นและการครอบงำเกิดจากการสร้างความแตกต่างทางสังคมหรือการแบ่งแยกทางรสนิยม โดยรสนิยมต่าง ๆ นั้นล้วนมีที่มาจากการภูมิหลังทางสังคมและการหล่อหลอมทุนต่างๆ โดยเฉพาะทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ของปัจเจก

กล่าวคือบูร์ดิเยอพยายามตอบคำถามเกี่ยวกับการจัดลำดับชั้นทางสังคมและการครอบงำของชนชั้นนำที่ดำรงอยู่ได้โดยปราศจากการรับรู้ของบุคคลอื่น ๆ ในสังคม บูร์ดิเยอให้คำตอบโดยพุ่งเป้าไปที่พื้นที่ทางวัฒนธรรมและแสดงให้เห็นว่าการแบ่งแยกชั้นทางสังคมกระทำผ่านการใช้อำนาจและการครอบงำไม่ได้เกิดจากการถือครองทรัพยากรทางวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมถึงการถือครองทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมด้วย³⁶ บูร์ดิเยอกล่าวว่าในทุกๆสัญลักษณ์และการกระทำทางวัฒนธรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรสนิยมทางศิลปะ สไตส์การแต่งตัว พฤติกรรมในการรับประทานไปจนถึงเรื่องของศาสนา ล้วนแฝงฝังไว้ด้วยผลประโยชน์ (Interest) ที่ทำหน้าที่ในการเพิ่มพูนความแตกต่างหรือความโดดเด่นทางสังคม (Social Distinction)³⁷ อันเป็นการเพิ่มพูนตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมและเสริมสร้างอำนาจให้กับปัจเจกบุคคลได้

บูร์ดิเยอเสนอว่ารสนิยมเป็นตัวจัดแบ่งทางชนชั้นอย่างหนึ่ง (to function as a maker of 'class')³⁸ คือเป็นการแยกแยะที่มีลำดับชั้นระหว่างความมั่งคั่งกับความอับลักษณ์ ความโดดเด่นกับความสามัญ

³⁶ Ibid., p. 88.

³⁷ David Swartz, *Culture and Power*(Chicago: The University of Chicago Press, 1997), p. 6.

³⁸ Pierre Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*(Oxon: Routledge, 2010), p. xxv.

Taste classifies, and it classifies the classifier. Social subjects, classified by classification, distinguish themselves by the distinction they make, between the beautiful and the ugly, the distinguished and the vulgar.³⁹

ประเด็นที่สำคัญในการแบ่งแยกทางรสนิยม คือการปฏิเสธรูปแบบรสนิยมอื่น ๆ ด้วยการจัดวางที่มีลำดับชั้น เป็นการสร้างคู่ตรงข้ามที่รสนิยมใดรสนิยมหนึ่งถูกนิยามขึ้น กระบวนการดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า รสนิยมไม่ใช่สิ่งเกิดตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกหล่อหลอมขึ้นในนิมิตภาพ กล่าวคือรสนิยม รวมถึงสิ่งที่ดูเป็นธรรมชาติอันเป็นลักษณะของร่างกาย เช่น ลักษณะนิสัย (disposition) ท่าทางและบุคลิกภาพ ไปจนรสนิยมในการรับประทานอาหาร ที่ 'ดูเป็นธรรมชาติ' รวมไปถึงความโน้มเอียงต่างๆของแต่ละบุคคลล้วนเกิดจากกระบวนการหล่อหลอมและปลูกฝังสะสมทุนผ่านกระบวนการทางสังคมเข้าสู่ระบบจิตไร้สำนึกตั้งแต่ต้นของชีวิตโดยทั้งสิ้น

บูร์ดิเยออธิบายว่ากระบวนการของรสนิยมถูกนิยามผ่านการปฏิเสธรสนิยมรูปแบบอื่น ๆ⁴⁰ อาทิรูปแบบรสนิยมที่ถูกให้ความหมายว่าไร้รสนิยม บูร์ดิเยอเห็นว่ากระบวนการที่แฝงฝังอยู่ในรสนิยมเป็นความรุนแรงรูปแบบหนึ่งเรียกว่า "ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์" (Symbolic Violence) เพื่อแสดงถึงความรุนแรงและการใช้อำนาจที่แอบแฝงอยู่ในปฏิบัติการทางวัฒนธรรมต่างๆ เป็นความรุนแรงที่ถูกกระทำผ่านการจัดวางและการครอบงำทางความหมายต่างๆ

กล่าวโดยสรุป ในทัศนะของบูร์ดิเยอ วัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นรสนิยม (Taste) หรือสมรรถภาพ (Competency) ในทางศิลปะ ดนตรีหรือในทางการอ่านเขียนล้วนเป็นรูปแบบของอำนาจ (Form of power) รูปแบบหนึ่ง⁴¹ รูปแบบของอำนาจดังกล่าวแสดงถึงตำแหน่งแห่งที่ของปัจเจกบุคคล โดยตำแหน่งแห่งที่นั้นสัมพันธ์กับภูมิหลังทางสังคมและทางชนชั้นที่ปัจเจกได้สั่งสมทุนต่างๆเข้ามาไว้ในตัวเอง บูร์ดิเยอชี้ให้เห็นลักษณะสำคัญของทุนทางสัญลักษณ์ว่าเป็นอำนาจที่มองไม่เห็นด้วยการกลบเกลื่อนอำนาจผ่านลักษณะที่ดูเหมือน 'ไร้ผลประโยชน์ (Disinterest)' ต่างจากทุนทางเศรษฐกิจ เช่น เงินหรือสินทรัพย์ต่างๆ เช่นที่ดิน ที่ต่างแสดงผลประโยชน์ (Interest) จากการลงทุนอย่างชัดเจน แท้จริงแล้วบูร์ดิเยอแสดงให้เห็นว่าทุนทางวัฒนธรรมล้วนมีผลประโยชน์ในการแสวงหาอำนาจ เป็นเครื่องมือในการเลื่อนตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมได้เหมือนกับทุนทางเศรษฐกิจ ทั้งยังมีการใช้อำนาจและผลประโยชน์ในรูปแบบที่แยบยลกว่าทุนทางเศรษฐกิจจากการกลบเกลื่อนผลประโยชน์นั้นๆ กล่าวคือลักษณะของทุนทางวัฒนธรรมมีลักษณะไม่ต่างจากทุนทางเศรษฐกิจที่สามารถสั่งสมสืบทอดได้และยัง

³⁹ Ibid., p. xxix.

⁴⁰ Ibid., p. 49. [when they[tastes] have to be justified they are asserted purely negatively, by the refusal of other taste]

⁴¹ Swartz, *Culture and Power*, p. 288.

สามารถแลกเปลี่ยนจากทุนทางเศรษฐกิจไปสู่สิ่งอื่นเช่นเงินได้ ในขณะที่เดียวกันทุนทางวัฒนธรรมเองก็สามารถแลกเปลี่ยนกลับไปสู่ทุนทางเศรษฐกิจได้เช่นเดียวกัน⁴²

มโนทัศน์เรื่องทุนที่มีมิติและความหลากหลายกับแนวคิดเรื่องความโดดเด่นแสดงให้เห็นถึงพลวัตในการสะสม แลกเปลี่ยน สืบทอดทุนที่มีลักษณะอันซับซ้อนในโลกทุนนิยมสมัยใหม่ ขนชั้นความไม่เท่าเทียมและการครอบงำจึงถูกกระทำในระดับของสัญลักษณ์และการถือครองทุนที่อำพรางอำนาจอันเป็นสิ่งที่อ้างความแตกต่างทางชนชั้นไว้

อย่างไรก็ตามมโนทัศน์เรื่องทุนของบูร์ดิเยอไม่ได้จำกัดรูปแบบการครอบงำผ่านการสะสมทุนทางวัฒนธรรมไปสู่การครอบงำเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงทุนประเภทอื่นๆและความซับซ้อนของรูปแบบการสะสม แลกเปลี่ยน และการใช้ทุนต่างๆนั้นเพื่อเพิ่มพูนทุนอันจะนำไปสู่การเลื่อนตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมและการดำรงสถานะทางอำนาจผ่านการสะสมทุนนั้น

จากมโนทัศน์ที่แสดงให้เห็นความซับซ้อนดังกล่าว ทำให้สามารถมองเห็นกระบวนการครอบงำและจัดการชนชั้นอื่นๆผ่านมิติของรสนิยมและการถือครองทุนที่แตกต่างกันจากนวนิยายที่ศึกษา โดยผู้วิจัยพบว่าชนชั้นกลางมีการเปรียบเทียบตัวเองออกจากชนชั้นอื่นๆผ่านการครอบงำทางความหมายด้วยการถือครองทุนทางสัญลักษณ์ต่างๆ โดยเฉพาะทุนทางวัฒนธรรม⁴³ ปรากฏลักษณะการกลบเกลื่อนการสะสมทุนและผลประโยชน์ต่างๆเพื่อรักษาไว้ซึ่งการครอบงำในระดับสัญลักษณ์ไว้ผ่านการหลอหลอมทุนต่างๆ โดยชนชั้นกลางใช้การครอบงำเชิงสัญลักษณ์ผ่านการถือครองทุนทางวัฒนธรรมนี้เพื่อแสดงความแตกต่างที่มีนัยของความเหนือกว่าชนชั้นอื่นๆ

2.1.3 ชนชั้นกลางกับแนวคิดเรื่องเสรีภาพ

ในมิติของอุดมการณ์ทุนนิยม โลกทุนนิยมมีความชอบธรรมได้ด้วยแนวคิดเรื่องเสรีภาพและการแข่งขันโดยเสรีเป็นแกนกลางสำคัญและมีรากฐานอยู่ที่แนวคิดแบบปัจเจกชนนิยม (Individualism) แนวคิดที่ให้คำสัญญาเรื่องความเท่าเทียมและเสรีภาพแก่มนุษย์อย่างถ้วนหน้ากันด้วยอุดมการณ์ของระบบทุนนิยมว่าด้วยปัจเจกชนนิยมนี้เอง ความไม่เท่าเทียมกันในสังคม (Social inequality) จึงถูกนำเสนอออกมาเป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นความเป็นธรรมชาติที่กลบเกลื่อนความไม่

⁴² Tony Bennet, "Preface to the English-Language Edition," in *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste* (Oxon: Routledge, 2010), p. xviii.

⁴³ คำว่าทุนทางสัญลักษณ์นี้สอดคล้องกับสิ่งที่บูร์ดิเยอเรียกว่าการครอบงำเชิงสัญลักษณ์และความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ (symbolic violence-dominance) ทุนทางสัญลักษณ์นี้มีลักษณะทับซ้อนกับทุนทางวัฒนธรรม ชนิดา เสริมไพศาลสุข (2550: 83) อธิบายว่าลักษณะสำคัญของทุนทางสัญลักษณ์คือการไม่หวังผลประโยชน์ (disinterest-ผู้วิจัย) ผู้วิจัยเห็นว่าทุนทางวัฒนธรรมเองก็มีลักษณะที่อำพรางผลประโยชน์ในตัวเองอยู่แล้ว ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่าทุนทางวัฒนธรรมในฐานะทุนเป็นหลัก

เป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและการแบ่งปันส่วนที่ไม่เท่าเทียมและอธิบายถึงความไม่เท่าเทียมและการเสียเปรียบที่ถ่างขยายขึ้น โดยอธิบายความไม่เท่าเทียมต่างๆว่าล้วนเป็นผลของการเลือกหรือการขาดซึ่งความขยันและความสามารถในการปรับตัวของปัจเจกบุคคลนั้น

Systematic inequality and accumulation of disadvantage are presented as the consequence of individual choice or a lack of diligence and application⁴⁴

เมื่อพิจารณาเสรีภาพในฐานะอุดมการณ์ของระบบทุนนิยม มาร์กซ์และเอนเงิลโจมตีว่าเสรีภาพของปัจเจกบุคคลนั้นเป็นเพียงทรัพย์สินของชนชั้นครอบงำเท่านั้นและเสรีภาพนั้นเป็นเพียงการให้ความชอบธรรมกับระบบทุนนิยมและการครอบงำของชนชั้นกลางเท่านั้น

Individual freedom was in fact only a property of the dominant classes, most powerful among which were the industrial capitalist. The mass of labourers who work for their class had the 'freedom' only either to accept their long wages and long hours, or to starve.⁴⁵

โดยแม้ว่าชนชั้นกลางในทัศนะและในยุคสมัยของมาร์กซ์จะหมายถึงกรรมสิทธิ์ที่มาร์กซ์แบ่งแยกด้วยการถือครองปัจจัยการผลิต และด้วยเงื่อนไขของการผลิต แรงงานจึงไม่มีเสรีภาพนอกจากความจำเป็นในการเลือกด้วยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจนั้นๆ

ข้อวิพากษ์ข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของบูร์ดิเยอที่เน้นย้ำถึงข้อจำกัดทางชนชั้นที่มีต่อแนวคิดเรื่องเสรีภาพ บูร์ดิเยอชี้ให้เห็นรูปแบบบรรทัดฐานสองขั้วระหว่างชนชั้นกลางและชนชั้นแรงงาน และชี้ให้เห็นว่าบรรทัดฐานนั้นถูกกำหนดโดยชนชั้นและเงื่อนไขของแต่ละชนชั้น คือชนชั้นแรงงานที่ถูกจำกัดด้วยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจจะมีรสนิยมนแห่งความจำเป็น (Taste of necessity) ในขณะที่ชนชั้นกลางที่ไม่ถูกจำกัดด้วยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจจึงมีรูปแบบบรรทัดฐานของความหรูหราหรือเสรีภาพ (Taste of luxury or freedom) ได้

The true basis of the differences found in the area of consumption, and far beyond it, is the opposition between the taste of luxury (or freedom) and the taste of necessity. The former are the tastes of individuals who are the product of

⁴⁴ Pat Brewer, "Introduction," in *The Origin of the Family, Private Property and the State* (Australia: Resistance Books, 2004), p. 8.

⁴⁵ Luke Ferreter, *Louis Althusser* (Oxford: Routledge, 2006), p. 19.

material conditions of existence defined by a distance from necessity, by the freedoms or facilities stemming from possession of capital; the latter express, precisely in their adjustment, the necessities of which they are the product.⁴⁶

แนวคิดเรื่องเสรีนิยมและปัจเจกชนนิยมนี้จึงสัมพันธ์กับชนชั้นกลางในฐานะชนชั้นครอบงำในสังคมทุนนิยม เสรีภาพจึงเป็นทรัพย์สินของชนชั้นที่อยู่ในสถานะทางอำนาจที่ครอบครองทุน และชนชั้นกลางได้สถาปนาความคิดเรื่องเสรีภาพเพื่ออำพรางความไม่เป็นธรรมของโลกทุนนิยมไว้ ในแง่นี้คำว่าเสรีนิยมของบูร์ดิเยอจึงกินความไปถึงทัศนคติในการดำเนินชีวิตที่กลายมาเป็นสิ่งที่ใช้ตัดสินตำแหน่งที่ของบุคคลในสังคม โดยชี้ให้เห็นว่าข้อจำกัดต่างๆ เป็นสิ่งที่มากำหนดทัศนคติของผู้คนด้วย กล่าวคือ ความขยัน ความก้าวหน้า ความเป็นปัจเจกชนนิยม การมีเสรีภาพที่มากหรือน้อยล้วนสัมพันธ์ไปตามถือครองทุน โดยการถือครองทุนนี้ก็มากำหนดโอกาสของแต่ละบุคคลต่างๆ ในระดับที่แตกต่างกันไป ชนชั้นกลางที่ถือครองทุนไม่เพียงแต่ทรัพย์สินเงินทองแต่รวมถึงทุนทางสังคมทางวัฒนธรรมต่างๆ เช่น การได้มีโอกาสรับการศึกษาในสถาบันที่มีชื่อเสียง การมีรสนิยมและสามารถเข้าสมาคมกับกลุ่มสังคมที่มีรสนิยมใกล้เคียงกันก็นำมาซึ่งโอกาสที่มากกว่า ทำให้มีทัศนคติในความเป็นปัจเจกชน เชื่อมั่นในเสรีภาพมากกว่าชนชั้นแรงงานที่ขาดทุนทรัพย์และขาดโอกาสต่างๆ ความหวังต่างๆ จึงถูกจำกัดแคบลงไปสู่การเอาชีวิตรอดในแต่ละวันไปจนถึงโอกาสเล็กๆ น้อยๆ ที่พอจะเข้าถึงได้เช่นการพนัน เป็นต้น

2.2 ชนชั้นกลางในบริบทสังคมไทย

ด้วยอิทธิพลของมาร์กซ์ในการอธิบายการเปลี่ยนผ่านจากสังคมศักดินาไปสู่สังคมทุนนิยมโดยมีการปฏิวัติของชนชั้นกลางเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญ อิทธิพลดังกล่าวส่งผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์การเปลี่ยนผ่านในสังคมไทย นักวิชาการไทยยึดเอาข้อสังเกตดังกล่าวและเข้าศึกษาพัฒนาการทุนนิยมไทย หากแต่ผลของการศึกษากลับปรากฏความแตกต่างสำคัญคือในสังคมไทยไม่มีการทำลายระบบศักดินาเดิมลง ฉัตรทิพย์ นาถสุภากล่าวถึงการเข้ามาของระบบทุนนิยมโดยมีการเปิดประเทศหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่งเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ การเข้ามาจักรวรรดินิยมได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตในสังคมไทยจากการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นการผลิตเพื่อตลาด โดยตลาดหรือความต้องการสินค้าที่สำคัญในช่วงแรกมาจากต่างประเทศเป็นหลัก ไทยผลิตข้าว ไม้สัก และดีบุกเพื่อตอบสนองความต้องการของต่างประเทศ ในขณะที่เดียวกันสินค้าที่ถูกผลิตในระบบอุตสาหกรรมก็ไหล

⁴⁶ Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, p. 173.

ทะเลาะเข้าสู่ไทย การเข้ามาของตะวันตกและจักรวรรดินิยมเปลี่ยนไทยให้กลายเป็นแหล่งวัตถุดิบ เป็นแหล่งระบายทุน และเป็นตลาดของประเทศนายทุนตะวันตก ฉัตรทิพย์เรียกรูปการผลิตจากการเข้ามาของจักรวรรดินิยมว่าการผลิตเพื่อการค้าแบบเมืองขึ้น และเน้นย้ำลักษณะสำคัญว่าการผลิตเพื่อการค้าแบบเมืองขึ้นของไทย 'ไม่เป็นการทำลายระบบศักดินาเดิม' เนื่องด้วยไทยไม่ได้ตกเป็นอาณานิคม ระบบและกฎหมายต่างๆหลังการเข้ามาของทุนตะวันตกจึงมีความเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ลักษณะสำคัญของระบบเดิม เช่น กรรมสิทธิ์ในที่ดิน รายได้จากแรงงานและภาษี ยังกระจุกตัวอยู่ในสถาบันพระมหากษัตริย์⁴⁷

นิธิ เอียวศรีวงศ์เป็นผู้ที่ศึกษาและชี้ให้เห็นการก่อตัวขึ้นของชนชั้นกลางยุคแรกเริ่มในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นอันเป็นช่วงที่นิธิเห็นว่าระบบทุนนิยมหรือระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราเริ่มก่อรูปขึ้น ในทัศนะของนิธีกว่าการเติบโตขึ้นของระบบทุนนิยมในช่วงต้นรัตนโกสินทร์มีลักษณะแตกต่างไปจากโลกตะวันตก คือไม่ได้เกิดจากการโค่นล้มระบบศักดินาลงและสถาปนาระบบทุนนิยมขึ้นโดยชนชั้นใหม่ของสังคมหากแต่เกิดขึ้นภายใต้ร่มเงาของระบบศักดินา กล่าวคือระบบทุนนิยมยุคแรกเริ่มในสังคมไทยไม่ได้เกิดจากเอกชนเพียงอย่างเดียวแต่เกิดจากความสนใจของรัฐต่อการค้าต่างประเทศส่วนหนึ่ง และส่วนที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งคือการเข้ามาของชาวจีนที่ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจเพื่อตลาดขึ้น ชาวจีนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างระบบทุนนิยมขึ้นเนื่องจากเชี่ยวชาญด้านการทำธุรกิจและคุ้นเคยกับระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา ชาวจีนอพยพที่ประสบความสำเร็จทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคมกลายเป็นกลุ่มคนจีนอพยพที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีสามารถแทรกซึมกลืนเข้าไปในระบบศักดินา (เช่นการเข้ารับราชการจนมีบรรดาศักดิ์ การสร้างสายสัมพันธ์ด้วยการสมรสกับชนชั้นนำ) ดังนั้นเองการก่อตัวขึ้นของชนชั้นใหม่ในสังคมไทยที่เกิดขึ้นพร้อมกับระบบทุนนิยมจึงเกิดขึ้นภายใต้ระบบเก่าและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับศักดินา

อย่างไรก็ตามคำว่าระบุมืดในทัศนะของนิธิไม่ได้หมายถึงเพียงการก่อตัวขึ้นของกลุ่มคนเพียงอย่างเดียวแต่ยังมีนัยทางวัฒนธรรมด้วย เช่นที่นิธิชี้ให้เห็นว่าชนชั้นสูงของไทยเองก็มีแนวโน้มที่จะปรับตัวเป็นระบุมืดผ่านการรับเอาค่านิยมใหม่ๆ เช่นการใช้ทรัพย์สินและการค้าขายเป็นฐานอำนาจไม่น้อยไปกว่าการได้คุมกำลังไพร่⁴⁸ นอกจากนี้ความเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดจากการเข้ามาของทุนนิยมทำให้โลกทัศน์แบบเก่าเช่นแนวคิดเรื่องวาสนาและบารมีค่อยๆอ่อนกำลังลงและเกิดโลกทัศน์แบบใหม่คือความคิดแบบมนุษยนิยมและปัจเจกชนนิยมที่ค่อยๆก่อตัวขึ้น กล่าวคือด้วยพลังของเงินตราและโอกาสทางธุรกิจทำให้ความโอ้อ่าและบารมีไม่ได้จำกัดอยู่แค่ผลของวาสนาหรือการประทานมอบ

⁴⁷ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, "ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ. 1851-1910," ใน *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย*, เรียบเรียงโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา(กรุงเทพฯ: กลุ่มเศรษฐกิจศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 7-9.

⁴⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ปากไก่และใบเรือ: รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์*, พิมพ์ครั้งที่ 4.(นนทบุรี: ฟาเดียวกัน, 2555), หน้า 97-132.

ลงมาในระบบอุปถัมภ์เท่านั้นแต่ยังเกิดจากความมั่งคั่งร่ำรวยที่เกิดจากการลงทุนลงแรงสร้างฐานะด้วยตนเองได้อีกด้วย ชะตาชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่ได้จำกัดเพียงชะตากรรมแต่เป็นสิ่งที่ควบคุมได้โดยสมควร⁴⁹ แม้ว่าชนชั้นกลางเก่าที่นิธิกล่าวถึงอาจเป็นพัฒนาคลี่คลายหรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างซับซ้อน เช่นกลายไปเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นสูงหรือกลายมาเป็นนายทุนในระบบทุนนิยม แต่ประเด็นที่นิธิได้ชี้ให้เห็นคือ ความเปลี่ยนแปลงเชิงสังคมเช่นการก่อให้เกิดชนชั้นใหม่ๆ เกิดความคิดและวัฒนธรรมรูปแบบใหม่อันเป็นผลกระทบของระบบทุนนิยม

ห้วงสมัยที่มีความสำคัญในการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางคือในสมัยรัชกาลที่ 5 ในกระบวนการปรับประเทศให้ทันสมัยและการรวบอำนาจเพื่อสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทำให้ระบบศักดินาแบบมุลนายไพร่เปลี่ยนแปลงไป กระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่คือการปฏิรูปการศึกษาและการเกิดระบบราชการขึ้นเพื่อทดแทนระบบขุนนาง มีการตั้งโรงเรียนฝึกหัดข้าราชการระดับสูงเช่น โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า โรงเรียนฝึกหัดข้าราชการพลเรือน และโรงเรียนกฎหมายเพื่อผลิตบุคลากรเข้าสู่ระบบราชการ โดยหลังทศวรรษ 2440 ผลผลิตจากโรงเรียนฝึกหัดระดับสูงได้กลายเป็นบุคลากรของรัฐสยามใหม่ที่สำคัญ⁵⁰ การเกิดขึ้นของระบบราชการและสถาบันการศึกษาทำให้เกิดค่านิยมเรื่องการศึกษาเป็นช่องทางในการเลื่อนชนชั้นและฐานะทางสังคมผ่านการสอบเข้าสถานศึกษาและสอบเข้ารับราชการดังกล่าวที่ว่าเรียนเพื่อเป็นเจ้าคนนายคน การเกิดขึ้นของระบบราชการนี้เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความซับซ้อนคลุมเครือขึ้นในแง่ของการนิยามชนชั้นกลาง เช่นในทัศนะของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ไม่ได้จัดข้าราชการให้อยู่ในกลุ่มคนที่เรียกว่าชนชั้นกลาง โดยกล่าวว่า

คนชั้นกลาง ได้แก่ กลุ่มคนซึ่งมีประสบการณ์ร่วมกันเกี่ยวข้องกับธุรกิจ การค้าในแบบเงินตรา มุ่งแสวงการทำงานอันเป็นอาชีพอิสระและมุ่งประกอบอุตสาหกรรม หรือการลงทุนเพื่อให้สังคมเศรษฐกิจมีการผลิตแบบใหม่ๆ

ประสบการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในลักษณะดังกล่าวข้างต้น ย่อมเห็นได้ชัดว่าเป็นผลต่อการกล่อมเกลาคคนกลุ่มนี้โดยประสบการณ์เป็นสำคัญ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ทำให้คนกลุ่มนี้แยกตัวออกจากกลุ่มข้าราชการ รวมทั้งแยกตัวเองออกจากกลุ่มคนชั้นสูงและกลุ่มคนชั้นล่างของสยามได้ระดับหนึ่ง⁵¹

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 142-43.

⁵⁰ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิสาหการ, 2540), หน้า 12.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 89.

นอกจากกลุ่มพ่อค้าแล้วนครินทร์ยังให้ความสำคัญกลุ่มอาชีพอิสระที่อยู่นอกราชการซึ่งเป็นอาชีพที่เกิดจากการศึกษา เช่น เสมิเยน แพทย์ และจากข้อจำกัดของระบบราชการที่ไม่สามารถรองรับผู้จบการศึกษาจากสถาบันการศึกษาและโรงเรียนต่างๆได้เพียงพอรวมถึงความสมัครใจในการทำอาชีพอิสระนอกราชการ จึงเกิดกลุ่มอาชีพที่อาจเรียกว่าเป็นปัญญาชน อันได้แก่นักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษาและมีโลกทัศน์ใหม่ ได้รับอิทธิพลความรู้สมัยใหม่จากตะวันตกเป็นกลุ่มคนสำคัญในการเสนอความคิดและวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆโดยเฉพาะแนวคิดเรื่องชนชั้น เกิดการรวมกลุ่มและผลิตผลงาน เช่น คณะสุภาพบุรุษ โดยผลิตงานทั้งบทความในหนังสือพิมพ์และในรูปแบบของงานประพันธ์ ในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เกิดรูปแบบการประพันธ์รูปแบบใหม่คือนวนิยาย นวนิยายยุคแรกของไทยมักมีโครงเรื่องและประเด็นในการนำเสนออันมักเกี่ยวข้องกับภาพของการล่มสลายไปของชนชั้นสูง แสดงทัศนะวิพากษ์ค่านิยมดั้งเดิมของชนชั้นสูง เช่น การมีภรรยาหลายคน การคลุมถุงชน การมีแต่ฐานันดรแต่ไม่มีทรัพย์สิน และมักให้ภาพชนชั้นกลางซึ่งเป็นชนชั้นใหม่ที่ไม่ได้มีชาติกำเนิดที่สูงแต่เป็นคนที่มีการศึกษา มีฐานะมั่นคง มีกิริยามารยาทมีคุณธรรมและต้องการเสรีภาพในการตัดสินใจ⁵² เช่นในเรื่องผู้ดี ของดอกไม้สดที่เสนอความเป็นผู้ดีที่ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยชาติกำเนิด กล่าวได้ว่าในช่วงหลังการปรับประเทศให้ทันสมัยได้เริ่มปรากฏกลุ่มคนใหม่ๆที่เรียกได้ว่าเป็นชนชั้นกลาง คือกลุ่มคนที่เติบโตขึ้นจากการได้รับการศึกษาและเริ่มปรากฏเป็นความขัดแย้งระหว่างโลกทัศน์เก่าและโลกทัศน์ใหม่ ระหว่างชนชั้นกลางและชนชั้นสูง

ในห้วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สังคมไทยประสบปัญหาเสถียรภาพทางการเมืองเกิดวจรรัฐประหารและเข้าสู่การปกครองในระบอบเผด็จการทหาร ชนชั้นกลางในความหมายร่วมสมัยอันหมายถึงคนงานคอปกขาวหรือคนงานกินเงินเดือนได้ก่อตัวขึ้นและเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมภายใต้นโยบายการพัฒนาประเทศภายใต้การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจในรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แผนพัฒนาเศรษฐกิจนี้มีนโยบายในการสร้างชนชั้นกลางด้วยการขยายการศึกษา การสร้างงานทั้งในภาครัฐวิสาหกิจและส่งเสริมการลงทุนจากต่างชาติ⁵³ การพัฒนาเศรษฐกิจในยุคพัฒนานี้เป็นการพัฒนาประเทศไปสู่สมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปาภายใต้คำขวัญ น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี เพื่อรองรับการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมจากต่างประเทศ การขยายตัวของเศรษฐกิจทำให้เกิดการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ในช่วงปี 2503-2513 ประชากรของกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าพร้อมกับเกิดความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและกิจกรรมใหม่ๆ เช่นภาคบริการ เกิดโรงแรม ท่าอากาศยาน ห้างสรรพสินค้า บริษัท

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.

⁵³ ศิริพร ยอดกมลศาสตร์, "การนิยามชนชั้นกลางในสังคมไทย," ใน *ชนชั้นกลางไทยในกระแสทุนนิยม*, เรียบเรียงโดย ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ(กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ, 2548), หน้า 153.

ธนาคร⁵⁴ การขยายตัวทางเศรษฐกิจนี้ขยายตัวไปพร้อมกับชนชั้นกลางที่เข้าเป็นฟันเฟืองสำคัญในระบบทุนนิยมที่เติบโตขึ้น

สรณัฐ ไตลังคะได้ชี้ให้เห็นว่าการก่อตัวขึ้นของชนชั้นกลางไทยอันเกิดภายใต้การนำของเผด็จการทหารนั้นมีความย้อนแย้ง เนื่องด้วยระบอบเผด็จการทหารเป็นระบบการทำงานที่เอื้ออำนวยให้กับระบบอุปถัมภ์และการพรรคพวกในหมู่ผู้ปกครอง เป็นการบริหารที่ล่าช้า แต่การผลักดันเข้าสู่โลกสมัยใหม่มีหลักพื้นฐานอยู่ที่บทบาทของชนชั้นกลาง เศรษฐกิจเสรีและประชาธิปไตยซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดแบบศักดินาที่เชื่อเรื่องชาติกำเนิดและระบบอุปถัมภ์⁵⁵ ผลของความขัดแย้งดังกล่าวถูกแสดงออกมาเป็นกระแสต่อต้านที่สรณัฐเรียกว่าเป็นความเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากกลุ่มนักศึกษาและปัญญาชนชนชั้นกลางที่ต้องการเสรีภาพแสดงท่าทีต่อต้านการปกครองในระบบเผด็จการระบบอุปถัมภ์ และลักษณะอนุรักษนิยมที่ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง⁵⁶ อย่างไรก็ตามภายในกลุ่มที่เรียกว่านักศึกษาและปัญญาชนชนชั้นกลางที่มีการศึกษาในระดับอุดมศึกษาก็มีความขัดแย้งแตกกระจายในตนเอง ดังปรากฏการกล่าวถึงการวิพากษ์วิจารณ์จากนักศึกษาที่มีต่อนักศึกษาด้วยกันเองว่า

นักศึกษากลุ่มหนึ่งเห็นว่าการปิดกั้นทางการเมืองและสังคมโดยรัฐเผด็จการอย่างต่อเนื่องทำให้นักศึกษากลายเป็นชนชั้นกลางที่ไม่สนใจสังคม หมกมุ่นแต่เรื่องส่วนตัว เน้นการศึกษาจบเพื่อให้อาชีพที่ดี มีหน้ามีตาในสังคม มากกว่าการตระหนักตนว่าเป็นพลังทางสังคมที่มีคุณภาพ⁵⁷

การก่อตัวขึ้นของชนชั้นกลางท่ามกลางบรรยากาศของเผด็จการทหารจึงมีลักษณะที่ย้อนแย้งและขัดแย้งในกลุ่มของนักศึกษาที่กำลังจะกลายเป็นชนชั้นกลางเองด้วย ระหว่างการเป็นนักศึกษาปัญญาชนที่ทำหน้าที่เป็นพลังทางปัญญาให้กับสังคมหรือการเป็นเพียงชนชั้นกลางที่สนใจแต่ความสำเร็จส่วนบุคคล อย่างไรก็ตามประเด็นเรื่องการแบ่งแยกดังกล่าวเป็นเรื่องอัตวิสัยที่ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล ในประเด็นการก่อตัวของชนชั้นกลางภายใต้เผด็จการทหารที่ส่งผลกระทบต่อทัศนคติของชนชั้นกลาง นิธิแสดงความคิดเห็นว่าสิ่งที่ชนชั้นกลางให้ความสำคัญคือผลตอบแทนของคุณวุฒิและความสามารถส่วนบุคคลของชนชั้นกลางต้องมีรางวัลตอบแทนที่เหมาะสม ไม่สำคัญว่าระบบการปกครองจะเป็นเผด็จการหรือไม่แต่ต้องไม่คุกคามระบบผลตอบแทนและการเลื่อนสถานะของคนกลุ่ม

⁵⁴ สรณัฐ ไตลังคะ, *เรื่องสั้นไทยแนวคิดนิยมสมัยใหม่ พ.ศ. 2507-2516* (วิทยานิพนธ์ (อ.ด.)-จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 84.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 301.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.

นี้⁵⁸ สอดคล้องกับข้อสรุปของสรณัฐที่ว่าแม้ภายในชนชั้นกลางที่ก่อตัวขึ้นภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์จะมีความขัดแย้งแต่ประเด็นการต่อต้านระบอบเผด็จการนั้นก็เนื่องจากความต้องการเสรีภาพ ส่วนหนึ่งหมายถึงเสรีภาพในการเลื่อนลำดับชั้นทางสังคมที่มีระบบผลตอบแทนอย่างเหมาะสม

ดังที่ได้กล่าวไปว่าระบบราชการเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความคลุมเครือในการก่อตัวขึ้นของชนชั้นกลางที่มีความสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของระบบศักดินา ในระยะแรกจนถึงทศวรรษที่ 2500 การก่อตั้งมหาวิทยาลัยต่างๆ เป็นการก่อตั้งขึ้นเพื่อผลิตบุคลากรเข้าสู่ระบบราชการเป็นสำคัญ ทั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ก่อตั้งเพื่ออบรมคนรุ่นใหม่เข้าสู่ระบบราชการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ได้รับการก่อตั้งขึ้นหลังปฏิวัติ 2475 เองก็มุ่งหวังเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่อีกประเภทแต่ก็เพื่อป้อนเข้าสู่ระบบราชการเช่นกัน มหาวิทยาลัยที่ก่อตั้งขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ล้วนเพื่อผลิตบุคลากรเข้าสู่หน่วยงานต่างๆในระบบราชการ เช่น มหาวิทยาลัยมหิดลที่พัฒนาจากโรงเรียนแพทย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มุ่งเน้นทางการเกษตร มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่รับนักศึกษาได้ในจำนวนจำกัด นักศึกษาส่วนใหญ่มาจากครอบครัวข้าราชการและผู้สำเร็จการศึกษาส่วนมากก็มักเข้ารับราชการ⁵⁹ จนกระทั่งหลังปี 2500 การศึกษาในระดับสูงขยายตัวอย่างรวดเร็วทำให้เกิดความหลากหลายขึ้นทั้งจากผู้จ้างงานและกลุ่มคนที่จบการศึกษาในระดับสูง มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในระดับภูมิภาคและก่อตั้งมหาวิทยาลัยเปิดคือมหาวิทยาลัยรามคำแหงขึ้นในปี 2514 จนกระทั่งในปี 2520 รัฐบาลอนุญาตให้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยเอกชนได้ทำให้มหาวิทยาลัยและจำนวนนิสิตนักศึกษาเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว จากการขยายและความหลากหลายของการศึกษาในระดับสูงทำให้แต่เดิมที่มีเพียงครอบครัวข้าราชการและผลิตคนเข้าสู่ระบบราชการ ทำให้ลูกหลานของชาวบ้านมีโอกาสได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยภูมิภาค มหาวิทยาลัยเอกชนหรือมหาวิทยาลัยเปิด เช่น รามคำแหงได้⁶⁰

ในห้วงทศวรรษ 2520 ผลของการขยายตัวของการศึกษาที่มีความหลากหลายและทั่วถึงมากขึ้นประกอบกับการขยายตัวของภาคธุรกิจต่างๆ ในเวลาดังกล่าวอัตราการเข้ารับราชการลดลงพร้อมกับขยายตัวของความต้องการแรงงานจากภาคเอกชน ทำให้เกิดกลุ่มคนที่เรียกว่าคนคอปกขาวนอกราชการ คือกลุ่มวิชาชีพต่างๆ ผู้จัดการ ผู้บริหาร นักเทคนิคและนักธุรกิจเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว

การก่อตัวขึ้นของคนคอปกขาวหรือชนชั้นกลางที่เป็นรูปธรรมในห้วงทศวรรษ 2520 ไม่เพียงแต่จำนวนของกลุ่มวิชาชีพที่ต้องการทักษะเฉพาะจากการศึกษาที่เพิ่มขึ้นในภาคธุรกิจเท่านั้น การก่อตัวขึ้นของคนกลุ่มใหม่ส่งผลให้เกิดการผลิตและการบริโภครูปแบบใหม่ๆที่มีความสัมพันธ์กับ

⁵⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "ชนชั้นกลางไทยกับประชาธิปไตย," *มติชนสุดสัปดาห์*, ฉบับประจำวันที่ 22-28 มีนาคม (2556): หน้า 30.

⁵⁹ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเกอร์, *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ* (กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์, 2539), หน้า 623.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 625.

คนกลุ่มนี้ทั้งในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีกำลังซื้อด้วย สิ่งสำคัญคือวงการสื่อสารมวลชนอันเป็นพื้นที่สำคัญที่กลุ่มชนชั้นกลางที่มีการศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งในการผลิตและในการบริโภค เช่นการเกิดขึ้นของหนังสือพิมพ์ธุรกิจคือ*ผู้จัดการ*ที่มีลักษณะพิเศษคือเป็นสื่อที่สะท้อนความคิดของชนชั้นกลางกลุ่มใหม่ๆในเมือง เนื้อหาในฉบับประกอบไปด้วยข้อมูลข่าวสารทางธุรกิจและบทวิจารณ์ที่ทันสมัยเกี่ยวกับการเมืองและสังคม⁶¹ ไม่เพียงแต่หนังสือพิมพ์เท่านั้น ในภาคบันเทิงเองเช่นวัฒนธรรมการดูละครโทรทัศน์ ละครที่ได้รับความนิยมสูงสุดเป็นละครชีวิต มีประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคม กล่าวถึงภาพและปัญหาในสังคมเมือง หลายเรื่องเกี่ยวกับชนชั้นกลางที่สร้างตัวและประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน⁶²

ในห้วงต่อเนื่องกันจากการก่อตั้งมหาวิทยาลัยมาจนถึงการขยายตัวของคนงานคอปกขาวนอกราชการ แม้ว่านักวิชาการมีแนวโน้มที่จะแบ่งแยกกลุ่มคนด้วยการอยู่ในหรือนอกราชการ ผู้วิจัยเห็นว่าหลังจากที่การศึกษาในระดับสูงขยายตัวขึ้นและชนชั้นกลางก่อตัวขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมหลังทศวรรษ 2520 แล้ว ด้วยการศึกษาและจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นทำให้เส้นแบ่งของการอยู่ในและนอกราชการก็มีความเลือนรางลง ความสำคัญของห้วงเวลาหลัง 2520 มาจนถึงปัจจุบันคือพลังของคนกลุ่มใหม่ๆที่มีอิทธิพลต่อสังคม เป็นกลุ่มที่ประสบความสำเร็จได้ด้วยการศึกษา มีความคิดความเชื่อที่สอดคล้องกับโลกสมัยใหม่คือเชื่อในความก้าวหน้าและการพัฒนาตนเอง แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าการดำรงอยู่ของระบบราชการไทยเป็นส่วนหนึ่งของระบบศักดินา รวมไปถึงกลุ่มทหารมีบทบาททางการเมืองและเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการและระบบอุปถัมภ์ ภาพของชนชั้นกลางที่ก่อตัวขึ้นโดยไม่ได้เป็นปฏิปักษ์โค่นล้มระบบศักดินาเดิมส่งผลให้ภาพของชนชั้นกลางไทยมีความหลากหลายและมีมิติที่ซับซ้อน ทั้งการมีความเชื่อแบบสมัยใหม่และความคิดแบบระบบอุปถัมภ์ที่ยังหยั่งรากลึกอยู่ในสังคมไทย

กระแสความสนใจชนชั้นกลางสำคัญในสังคมไทยเกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลพลเอกสุจินดา คราประยูร ในการชุมนุมขับไล่รัฐบาลทหารและเรียกร้องประชาธิปไตยในเดือนพฤษภาคม 2535 หรือพฤษภาทมิฬ การประท้วงในครั้งนั้นถูกขนานนามว่าเป็นมือบมือถือเนื่องจากผู้เข้าร่วมประท้วงต่างพกพาโทรศัพท์มือถือและใช้เครื่องมือสื่อสารเผยแพร่ข่าวสารด้านกับข่าวลวงของรัฐบาลจนมีผู้ร่วมชุมนุมสูงถึง 200,000 คน โดยหนังสือพิมพ์เรียกกลุ่มผู้ร่วมชุมนุมที่ประกอบไปด้วย นักธุรกิจ โบรมเกออร์ ข้าราชการ เจ้าของธุรกิจขนาดกลางและเล็ก นักวิชาการและผู้มีการศึกษาอื่นๆว่าเป็น “ชนชั้น

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 628.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 634.

กลาง” มีลักษณะร่วมกันในภาพรวมคือจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าและมีฐานะดี ซึ่งสื่อได้ขนานนามวิกฤติการณ์ดังกล่าวว่าเป็น “การปฏิวัติของชนชั้นกลาง”⁶³

ชนชั้นกลางในฐานะชนชั้นใหม่ที่เติบโตเข้มแข็งขึ้นจึงเป็นเสมือนความคาดหวังของสังคม ที่คาดหวังว่าชนชั้นกลางจะเป็นกลุ่มคนที่จะเป็นพลังหลักในสังคมไทยในการขับเคลื่อนพัฒนาประเทศไปสู่ประชาธิปไตย ส่งเสริมความเสมอภาค และสร้างความเป็นธรรมต่างๆในสังคม การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกลางจนสามารถโค่นล้มรัฐบาลทหารลงได้เป็นสิ่งที่ยืนยันว่ากลุ่มคนใหม่ๆในสังคมไทยนี้เป็นกลุ่มคนที่แม้จะมีไม่มากนัก แต่ก็เป็กลุ่มคนที่มีส่วนร่วมและมีอิทธิพลทั้งในเชิงความคิดและในทางการเมืองอย่างเป็นรูปธรรม

ความเคลื่อนไหวสำคัญของชนชั้นกลางที่สำคัญและมีผลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันคือความขัดแย้งทางการเมืองอันเนื่องมาจากการขึ้นสู่อำนาจของพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร ในฐานะกลุ่มทุนใหม่และพรรคนายทุนรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นหลังวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 แม้ว่าในระยะแรกพรรคไทยรักไทยนำโดยพันตำรวจโททักษิณจะได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นกลางในฐานะความหวังหลังวิกฤติทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ แต่รัฐบาลทักษิณกลับดำเนินนโยบายประชานิยมอันเป็นการใช้งบประมาณจากที่ชนชั้นกลางในเมืองเคยได้รับอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยย้ายไปสู่ชนชั้นล่าง ทั้งคนยากจนในเมืองและรากหญ้าในชนบทที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ จากการใช้งบประมาณจำนวนมากจึงทำให้เกิดความไม่พอใจขึ้นในหมู่ชนชั้นกลางที่มองว่าตนเป็นผู้เสียภาษีให้รัฐมากกว่า การให้ประโยชน์แก่ชนชั้นล่างของรัฐบาลทักษิณทำให้ชนชั้นกลางเสียประโยชน์จากภาษีของตน⁶⁴ ทั้งแนวนโยบายประชานิยมก็เป็นการใช้งบประมาณแผ่นดินเพื่อสร้างความนิยมในตัวพันตำรวจโททักษิณ ที่ไม่เพียงแต่ทำให้ชนชั้นกลางเสียผลประโยชน์จากงบประมาณแผ่นดินเท่านั้น แต่ยังความวิตกกังวลมาสู่ชนชั้นกลาง ว่าความนิยมในรัฐบาลทักษิณจะก่อให้เกิดการบริหารอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จ

ผลของการบริหารราชการของพรรคไทยรักไทยภายใต้การนำของทักษิณ ก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่เหมาะสมในการบริหารราชการ รัฐบาลทักษิณถูกโจมตีเรื่องการมีผลประโยชน์ทับซ้อนแนวนโยบายต่างๆที่เอื้อให้กับทั้งกลุ่มธุรกิจของพวกเขาทั้งยังเกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์และข้อกล่าวหาในหลายประเด็น เช่น กรณีละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการกวาดล้างยาเสพติดหรือกรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การแทรกแซงสถาบันทางการเมือง เช่น องค์กรอิสระและศาลรัฐธรรมนูญ การแทรกแซงสื่อ การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ไปจนถึงข้อกล่าวหาเรื่องความไม่จงรักภักดี

⁶³ สังคิต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, "ชนชั้นกลางและประชาธิปไตยในประเทศไทย: ความนำ," ใน *ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย*, เรียบเรียงโดย สังคิต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร (กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ, 2536), หน้า 11-13.

⁶⁴ อัสมา หวังกุหลาบ, *บทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางไทยในขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยภายใต้ระบบทักษิณ* (วิทยานิพนธ์ (ร.ม.)-จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), หน้า 77.

เสียงวิพากษ์มาจากกลุ่มคนผู้มีการศึกษาที่เรียกได้ว่าเป็นชนชั้นกลาง อาทิ อาจารย์มหาวิทยาลัย นักเขียน กวีตลอดจนข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ เกิดเป็นขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเพื่อขับไล่รัฐบาลในช่วงปลายปี 2548 และนำไปสู่เหตุการณ์รัฐประหารในปี 2549⁶⁵ ความขัดแย้งจากการขึ้นสู่อำนาจของพันตำรวจโททักษิณสงสืบเนื่องมาจากปัจจุบัน เป็นความขัดแย้งของสื่อเหลืองคือกลุ่มพันธมิตรเพื่อประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่ก่อตัวขึ้นเพื่อโค่นล้มระบบทักษิณกับกลุ่มสีแดงที่บางส่วนเป็นกลุ่มคนที่สนับสนุนกลุ่มอำนาจของพรรครักไทย ทั้งนี้มีทิศทางชนชั้นในความขัดแย้งทางการเมืองของไทยที่มีความสืบเนื่องจากพันตำรวจโททักษิณมีความหลากหลายซับซ้อนและยังไม่อาจหาข้อสรุปในการจำกัดความนิยามได้อย่างเรียบง่ายว่าเป็นความขัดแย้งของกลุ่มชนชั้นกลางที่เสียผลประโยชน์กับกลุ่มชนชั้นล่างที่ได้ประโยชน์จากนโยบายประชานิยม ในปัจจุบันยังมีการโต้แย้งและศึกษาประเด็นต่างๆจากความขัดแย้งที่ยังดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน

จากการสำรวจบริบทการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางไทย สอดคล้องกับข้อวิจารณ์สำคัญของวาทกรรมที่วิพากษ์การศึกษาชนชั้นกลางในวงวิชาการตะวันตกทั้งสองประการ คือการละเลยบริบทเฉพาะในแต่ละท้องถิ่นที่ชนชั้นกลางก่อตัวขึ้นและแนวโน้มที่จะมองชนชั้นกลางเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยไม่มี ความหลากหลาย ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าแนวคิดของมาร์กซ์ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนผ่านจากระบบศักดินาไปสู่ระบบทุนนิยมโดยมีชนชั้นกลางเป็นแกนกลางในการโค่นล้มระบบศักดินาและสถาปนาระบบทุนนิยมและนำโดยชนชั้นกลางได้นั้นมีข้อจำกัดในการทำความเข้าใจชนชั้นกลางในสังคมไทย ระบบราชการที่มีความเชื่อมโยงกับระบบศักดินาและระบบอุปถัมภ์เป็นบริบทสำคัญที่ชนชั้นกลางไทยก่อตัวขึ้นและเป็นปัญหาในการนิยามจัดการชนชั้นกลางไทย

2.3 การนิยามชนชั้นกลางในสังคมไทย

ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ทำการสำรวจแนวคิดที่เกี่ยวกับชนชั้นกลางไทยกล่าวถึงปัญหาของการศึกษาชนชั้นกลางว่า ‘ต้องเลือกศึกษาชนชั้นกลางเพียงบางกลุ่ม บางอาชีพ เพราะการนิยามชนชั้นกลางไม่มีความชัดเจน’ โดยการศึกษาชนชั้นกลางส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจาก 2 แนวคิดหลักคือแนววิเคราะห์แบบมาร์กซ์และแนวคิดแบบเวเบอร์เรียน⁶⁶ โดยแนวอิทธิพลต่างๆก็มีการนิยามกลุ่มชนชั้นกลางด้วยกรอบการนิยามที่แตกต่างกันออกไป เช่นการใช้การถือครองปัจจัยการผลิตเป็นเกณฑ์ในการจำแนก อาทิ วรวิทย์ เจริญเลิศ ที่กล่าวว่าชนชั้นกลางเดิมนั้นหมายถึงพ่อค้าทั้งรายใหญ่และรายย่อยที่เป็นคนจีนอพยพ โดยพ่อค้ารายใหญ่จะกลายเป็นนายทุนในสังคมทุนนิยม และกล่าวถึงกลุ่มคนที่

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 121-122.

⁶⁶ ศิริพร ยอดกมลศาสตร์, "การนิยามชนชั้นกลางในสังคมไทย," ใน *คนชั้นกลางไทยในกระแสทุนนิยม*, เรียบเรียงโดย ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ(กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ, 2548). หน้า 154.

เติบโตขึ้นพร้อมกับภาคบริการที่ไม่ได้เป็นนายทุน (ไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต) และไม่ได้สังกัดอยู่ในชนชั้นแรงงานโดยตรง รวมเรียกว่าแรงงานกึ่งเงินเดือนหรือแรงงานคอปกขาว และสรุปว่าชนชั้นกลางนี้มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่หลากหลาย⁶⁷ หรือ จุรี วิจิตรวาทการ ที่กล่าวถึงชนชั้นกลางที่ ‘อยู่ในระหว่างคน 2 ชนชั้น’ โดยชนชั้นบนหรือชนชั้นสูงว่าเป็น ‘กลุ่มคนที่ได้รับสถานภาพโดยกำเนิด และ/หรือมีอาชีพที่ได้รับผลตอบแทนสูง มีเกียรติและมีอำนาจพิเศษหรือควบคุมเหนือประชาชนทั่วไป’ ในขณะที่ชนชั้นล่างในทัศนะของจุรีคือ ‘ผู้ประกอบการอาชีพที่ไม่ก่อให้เกิดเกียรติ มีรายได้ต่ำ และทำงานโดยใช้แรงกาย’ และสำหรับชนชั้นกลางคือ ‘กลุ่มคนที่มีชีวิตการงานมั่นคง มีรายได้และสวัสดิการสูง และประกอบอาชีพที่มีการยอมรับกันว่ามีเกียรติ’⁶⁸

นอกจากมิติเศรษฐกิจหรือการเมืองแล้ว ในการศึกษาชนชั้นกลางยังมีมิติทางวัฒนธรรมที่ต้องนำมาพิจารณาด้วย เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ที่ให้ความสำคัญกับบริบททางประวัติศาสตร์และ ‘พยายามในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ไม่เคยมีคนกลุ่มนี้มาก่อน’ อันเป็นกระบวนการทำความเข้าใจชนชั้นกลางผ่านมิติทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการเข้ามาของระบบทุนนิยมในทำนองที่นิธิอภิปรายการก่อตัวขึ้นของชนชั้นกลางในยุคแรกเริ่ม

นิธิอธิบายชนชั้นกลางไทยร่วมสมัยว่าวัฒนธรรมของชนชั้นกลางไทยประกอบขึ้นมาจากสองส่วนคือลักษณะที่เป็นสากลและลักษณะเฉพาะของบริบทสังคมไทย ลักษณะที่เป็นสากลคือแนวคิดเรื่องปัจเจกชนนิยมอันเป็นผลมาจากระบบทุนนิยมและชี้ให้เห็นว่าชนชั้นกลางนั้นมีพื้นฐานที่สัมพันธ์อยู่กับระบบตลาดและให้ความสำคัญกับกำไร โดยคำว่ากำไรไม่ได้จำกัดอยู่แค่การลงทุนที่เป็นรูปธรรมในฐานะนายทุนเท่านั้นแต่หมายถึงมูลค่าของทักษะต่างๆที่ได้มาจากการศึกษาที่ชนชั้นกลางให้ความสำคัญ⁶⁹ มุมมองของนิธิในเชิงวัฒนธรรมของชนชั้นกลางนี้สอดคล้องกับมุมมองเชิงวัฒนธรรมของมาร์กซ์ที่เห็นว่าชนชั้นกลางที่ก่อตัวขึ้นในระบบทุนนิยมและมองสิ่งต่างๆผ่านกรอบคิดเรื่องกำไร ในขณะเดียวกันนิธิกล่าวถึงอิทธิพลอีกด้านคือรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทยเอง คือการที่ชนชั้นกลางไทยเติบโตขึ้นภายใต้ร่มเงาของผู้ปกครองและศักดินาหรือระบบอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลแบบเดิม อาทิ “ลูกพี่ลูกน้อง” “บุญคุณ” “ฝากเนื้อฝากตัว” ยังเป็นสิ่งปรากฏในสำนึกของชนชั้นกลางไทย⁷⁰

ธเนศ วงศ์ยานนาวา กล่าวถึงความสำคัญในการทำความเข้าใจชนชั้นกลางในมิติทางวัฒนธรรม ชี้ให้เห็นว่า ‘การที่จะทำความเข้าใจชนชั้นกลางว่าเป็นอย่างไรนั้น ก็จำเป็นที่จะต้องหา

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 158.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 161.

⁶⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “วัฒนธรรมของคนชั้นกลางไทย,” ใน *ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตย*, เรียบเรียงโดย สังคิต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร(กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ, 2536), หน้า 52-53.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

คุณลักษณะทางวัฒนธรรมร่วมกันให้ได้⁷¹ และกล่าวถึงลักษณะสำคัญของชนชั้นกลางคือ ชนชั้นกลางเลื่อนฐานะทางชนชั้นด้วยรายได้และการศึกษาโดยเฉพาะในระดับมหาวิทยาลัย⁷² ธเนศเห็นพ้องกับนิธิว่าชนชั้นกลางไม่จำเป็นต้องเป็นปฎิบัติกับชนชั้นขุนนางหรือศักดินา แต่ชนชั้นกลางสร้างความสำเร็จด้วยการยึดกุมศูนย์กลางอำนาจไม่ว่าจะเป็นนายทุนหรือศักดินา⁷³ ทั้งยังชี้ให้เห็นว่ากลุ่มชนชั้นกลางเข้าไปมีบทบาทและมีความสำคัญในเชิงวัฒนธรรมไม่น้อยกว่าในเชิงเศรษฐกิจ โดยกล่าวถึงอาชีพต่างๆ ซึ่งเป็นอาชีพของชนชั้นกลาง เช่น หมอ ทนายความ นักกฎหมาย คนที่มีความรู้ในการขีดเขียน ครู โรงเรียนหรือแม้แต่อาจารย์มหาวิทยาลัย⁷⁴

บทบาทของมิติเชิงวัฒนธรรมของชนชั้นกลางสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นกลางของมาร์กซิสม์ที่พิจารณาชนชั้นกลางในฐานะชนชั้นที่มีบทบาทในการควบคุมและครอบงำทางความรู้ต่างๆ ทำให้มองเห็นบทบาทของชนชั้นกลางที่สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องอุดมการณ์อันเป็นการให้ความชอบธรรมกับระบบทุนนิยมตั้งได้กล่าวถึงแนวคิดของฟูลิซซาร์ไวในช่วงที่กล่าวถึงทฤษฎีการนิยามชนชั้นกลางตามแนวมาร์กซิสม์ ผู้วิจัยเห็นว่าการใช้มโนทัศน์เรื่องอุดมการณ์นี้เป็นการอธิบายชนชั้นกลางที่เลื่อนจากการพิจารณาความสัมพันธ์ที่อยู่ในระดับกลุ่มคน (เช่นว่าชนชั้นกลางจะเข้าข้างนายทุนหรือแรงงาน หรือจะกลายเป็นชนชั้นใดหรือไม่) เข้าสู่รูปแบบความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนขึ้นระหว่างบุคคลกับระบบ คือชนชั้นกลางที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับระบบทุนนิยมผ่านแนวคิดเรื่องอุดมการณ์เป็นชนชั้นที่ไม่เพียงแต่เกิดขึ้นจากระบบทุนนิยมเท่านั้นแต่ยังเป็นผู้สืบทอดและให้ความชอบธรรมกับระบบทุนนิยมด้วย การพิจารณาในแง่มุมนี้จึงมีลักษณะที่เป็นนามธรรมและมีความซับซ้อนมากขึ้นทั้งในแง่สำนึกคิดของชนชั้นกลางเองและการดำรงอยู่ของระบบทุนนิยม

ในการอธิบายเรื่องชนชั้นกลางไทย ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ใช้แนวเรื่องอุดมการณ์เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับบทบาทของชนชั้นกลางที่มีต่อนายทุนและระบบทุนนิยม ปรีชากล่าวถึงบทบาทของชนชั้นกลางไทยในทำนองเดียวกันคือเป็นชนชั้นที่เกิดขึ้นพร้อมกับระบบทุนนิยมที่สัมพันธ์กับระบบทุนนิยมโลก ชนชั้นกลางมีหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมกระบวนการสะสมทุนในภาคส่วนต่างๆ คือส่วนควบคุมดูแลแรงงานและงานบริหารการสะสมทุน เช่น นักบริหารระดับสูง ผู้จัดการ ส่วนการปรับปรุงพัฒนาปัจจัยหรือเทคนิคของการผลิต เช่น นักวิจัย นักวิทยาศาสตร์ วิศวกร ส่วนการเงินและการตลาด เช่น นักการตลาด นักการเงิน การบัญชี ส่วนการผลิตและการโฆษณาอุดมการณ์ทุนนิยม เช่น ครู อาจารย์ ปัญญาชน สื่อมวลชน และส่วนการควบคุมกลไกรัฐ เช่น เจ้าหน้าที่รัฐหรือข้าราชการ

⁷¹ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, "วัฏจักรของทฤษฎีและประวัติศาสตร์ของชนชั้นกลาง: จากการปฏิวัติฝรั่งเศสสู่สหภาพทวีป/19กันยายน," หน้า 13.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

ในภาคส่วนต่างๆ การคลัง เป็นต้น โดยปริชาให้ความสำคัญแง่มุมในเชิงอุดมการณ์และแง่ความคิดที่กล่าวว่าชนชั้นกลางเป็นผู้ใช้ของนายทุน ไม่ได้มีสำนึกว่าเป็นตัวแทนหรือเป็นผู้รับใช้นายทุน หากแต่ชนชั้นกลางเองที่ เป็นผู้สร้างสรรค์ทุนนิยมและเชื่อมโยงเข้ากับระบบผ่านมิติของอุดมการณ์⁷⁵

สำหรับสังคมไทย ปริชาเสนอว่าอุดมการณ์ทุนนิยมจะแพร่กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง และหยั่งรากลึกมากขึ้นโดยมีชนชั้นกลางที่รับเอาอุดมการณ์ทุนนิยมเข้าไปอย่างเต็มที่ โดยอุดมการณ์ทุนนิยมประกอบด้วย

วิธีคิดแบบปัจเจกชนนิยม ซึ่งจะกำหนดการทำธุรกิจ การแข่งขันและ การแบ่งรายได้ในสังคม

จิตสำนึกแบบอำนาจนิยม ซึ่งจะกำหนดโครงสร้างควบคุมองค์กร

ความคิดเกี่ยวกับการสะสม ซึ่งหมายถึงทุกอย่างที่เป็นวัตถุ รายได้

กำไร ความรู้และทรัพยากรต่างๆ

อุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งมีบทบาทเพื่อสนับสนุนเสรีภาพของการ ทำธุรกิจ (แต่ประชาชนทั่วไปยังไม่มีเสรีภาพที่แท้จริง)⁷⁶

ปริชาสรุปบทบาทของชนชั้นกลางที่มีต่อระบบทุนนิยมว่าเป็นการสร้าง “ปัจจัยการผลิตทาง อุดมการณ์” เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับระบบทุนนิยมว่าเป็นระบบที่ ‘เปิดโอกาสให้ทุกคน สามารถสามารถปรับปรุงสถานภาพของตนเองได้ ถ้าคนนั้นมีความรู้ความสามารถในการแสวงหา ความรู้และความเชี่ยวชาญ’⁷⁷

หากพิจารณาการนิยามชนชั้นกลางในภาพรวม แม้ว่านักวิชาการจะมีการเสนอการนิยามที่ หลากหลายจากจุดยืนทางทฤษฎีที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการได้รับอิทธิพลจากมาร์กซ์ จากเวเบอร์ หรือนักวิชาการที่ให้ความสำคัญกับบริบทเฉพาะทางประวัติศาสตร์และมิติทางวัฒนธรรมเช่นนิธิและ ธเนศ ผู้วิจัยเห็นว่าชนชั้นกลางในความหมายกว้างในทัศนะของนักวิชาการที่ศึกษาและนิยามชนชั้น กลางนั้นไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ชนชั้นกลางที่นักวิชาการกล่าวถึงย่อมหมายถึงกลุ่มคนที่ ทำงานในระบบทุนนิยม เป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้เป็นแรงงานคอปกน้ำเงิน เรียกโดยรวมว่าเป็นคนงานคอป กขาวและทักษะความรู้ระดับสูงในการประกอบอาชีพ การเข้ามาของระบบทุนนิยมทำให้ชนชั้นกลาง มีลักษณะทางวัฒนธรรมที่สำคัญร่วมกันคือเป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษา เชื่อมั่นในความก้าวหน้าและการ พัฒนาตัวเอง ในนัยของการก้าวหน้ามีความสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องกำไรและการสะสมทุนในรูปแบบ ต่างๆเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ชีวิตที่ดีกว่า ในประเด็นของมิติทางชนชั้นและการสะสมทุนในสังคม

⁷⁵ ปริชา เปี่ยมพงศ์สานต์, "ทฤษฎีชนชั้นกลาง," หน้า 137-38.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 138.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 139.

สมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนและสัมพันธ์กับมิติทางวัฒนธรรม การแบ่งแยกทางชนชั้นมีความสัมพันธ์กับการมีรูปแบบวิถีชีวิต การบริโภคและรสนิยมที่แตกต่างกันอันมีผลมาจากการหล่อหลอมและถือครองทุนที่ไม่เสมอภาคกัน โดยรสนิยมนอกจากจะหมายถึงรูปแบบการบริโภคที่มีความสัมพันธ์กับรายได้แล้วยังหมายรวมถึงการหล่อหลอมทัศนคติด้วย การที่ชนชั้นกลางมีความคิดแบบปัจเจกชนนิยม ให้ความสัมพันธ์กับเสรีภาพและการเลือกถ้วนเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับโอกาสต่างๆที่เกิดจากการถือครองทุนต่างๆของชนชั้นกลางเอง

2.4 แนวคิดเรื่องอุดมการณ์

แนวคิดเรื่องอุดมการณ์หรือ Ideology เกิดจากการโต้แย้งของมาร์กซ์ในชนบทของวัตถุนิยม (materialism) ที่มีต่อแนวคิดแบบจิตนิยม (idealism) กล่าวคือเป็นการพลิกกลับมุมมองต่อการก่อตัวขึ้นของสำนึกของมนุษย์ (consciousness) จากในชนบทเดิมของจิตนิยมที่เชื่อว่าจิตหรือความคิด (หรือพระเจ้า) เป็นสิ่งที่กำหนดความเป็นไปในโลกความจริง ในขณะที่มาร์กซ์เสนอในทางกลับว่าแท้จริงแล้วชีวิตด้านวัตถุ (material) หมายถึงภาวะที่มนุษย์อยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงอยู่ในสังคมมีความสัมพันธ์ในการผลิต แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่กำหนดจิตสำนึกหรือความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ โดยใช้ความเปรียบว่าแนวคิดแบบจิตนิยมนั้น ‘เป็นสิ่งที่ลงมาจากสรวงสวรรค์’ แต่สำหรับวัตถุนิยมนั้น ‘เป็นสิ่งที่มาจากโลกขึ้นไปบนสรวงสวรรค์’⁷⁸ คือให้ความสำคัญกับโลกแห่งความเป็นจริง โดยเฉพาะในแง่ของเศรษฐกิจในแง่ของการผลิตที่มนุษย์ต่างต้องข้องเกี่ยวอยู่ ดังนั้นจึงเป็นที่มาของวลีสำคัญว่าชีวิตไม่ได้ถูกกำหนดโดยจิตสำนึก แต่จิตสำนึกถูกกำหนดโดยชีวิต (Life is not determined by consciousness, but consciousness by life)⁷⁹ ความรู้สึกนึกคิดต่างๆเป็นผลจากโลกทางสังคมที่มนุษย์ดำรงอยู่

มิติของ “ความคิด” หรือมิติทางวัฒนธรรมต่างๆในทัศนะของมาร์กซ์จึงถูกกำหนดโดยปัจจัยทางเศรษฐกิจ (รูปแบบของการผลิต การกระจายผลผลิต การแลกเปลี่ยนต่างๆ) โดยได้เสนอรูปแบบโครงสร้างของสังคมโดยแยกออกเป็นสองส่วนคือโครงสร้างส่วนล่าง (Base) และโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) และได้เสนอว่าโครงสร้างส่วนล่างอันหมายถึงระบบเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่กำหนดโครงสร้างส่วนบน ซึ่งโครงสร้างส่วนบนนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นส่วนของ ‘โลกวัฒนธรรม’ (cultural world) เช่น ความคิด ศิลปะ ศาสนา กฎหมาย ที่เคยถูกมองว่าเป็นอุดมคติ (ideal) ในทัศนะแบบ

⁷⁸ Marx and Engel, "The German Ideology," p. 768.

⁷⁹ Ibid.

มาร์กซิสม์ที่มองว่าแท้จริงแล้วล้วนถูกกำหนดขึ้นมาจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น แนวคิดดังกล่าว เรียกว่าการถูกกำหนดโดยเศรษฐกิจ (economic determinism)⁸⁰

จากที่มาร์กซ์มองประวัติศาสตร์ของมนุษย์มีแกนกลางอยู่ที่ความขัดแย้งหรือการต่อสู้ทางชนชั้นเป็นศูนย์กลาง และลักษณะของสังคมทุนนิยมที่มีการกดขี่ขูดรีดของชนชั้นนายทุนที่กระทำต่อแรงงาน โดยสิ่งที่ทำให้ชนชั้นแรงงานไม่สามารถที่จะรวมตัวและปฏิวัติโค่นล้มนายทุนลงได้เนื่องจากจิตสำนึกของชนชั้นแรงงานที่ถูกกดขี่อยู่นี้ถูกสิ่งที่มาร์กซ์เรียกว่า “จิตสำนึกหลง (false consciousness)” ครอบงำอยู่⁸¹ อันเป็นความคิดหรือค่านิยมต่างๆที่ถูกสร้างขึ้นในโครงสร้างส่วนบนที่สัมพันธ์หรือถูกกำหนดโดยระบบทุนนิยม ดังนั้นเองมาร์กซ์จึงเสนอ “การวิพากษ์อุดมการณ์ (ideology critique)”⁸² เพื่อเปิดโปงผลประโยชน์ทางชนชั้นผ่านรูปแบบทางวัฒนธรรมต่างๆ ทั้งในทางกฎหมาย ศาสนา ปรัชญา การศึกษาหรือในตัววรรณกรรมเอง โดยมาร์กซ์มองว่าผลของการส่งผ่านทางความคิดต่างๆของโครงสร้างส่วนบนนี้ทำให้เกิดการซึมซับเอาค่านิยมของชนชั้นกลางหรือชนชั้นครอบงำเข้าไปโดยไม่รู้ตัว โดยจิตสำนึกหลงนี้ทำให้การครอบงำดำเนินต่อไปได้

หลุยส์ อัลธุสแซร์ (Louis Althusser) เป็นผู้ที่นำเอาความคิดเรื่องโครงสร้างและถูกกำหนดโดยเศรษฐกิจของมาร์กซ์ที่ถูกโจมตีว่าเป็นรูปแบบโครงสร้างทางสังคมที่มีความเรียบง่ายเกินไปมาพัฒนาให้ซับซ้อนขึ้นและเสนอเป็นแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ (Ideology) และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ (Ideological State Apparatuses) เพื่อแสดงให้เห็นกลไกและการควบคุมทางสังคมในการกำหนดความคิดของสมาชิกในสังคมนั้น

อัลธุสแซร์ให้คำนิยามของอุดมการณ์ว่าเป็นระบบของความคิดและภาพแทนที่ครอบงำความคิดของผู้คน (the system of the ideas and representations which dominate the minds of people)⁸³ โดยระบบภาพแทน (system of representations) หมายรวมถึงภาพแทนต่างๆที่วางเวียนอยู่ในสังคม เช่น ภาพ (images) มายาคติ (myths) หรือถ้อยคำ (discourses) โดยระบบของภาพแทนเหล่านี้เป็นสิ่งที่วางเวียนอยู่ในสังคมใดสังคมหนึ่ง วัฒนธรรมรวมถึงวรรณกรรมซึ่งเป็นส่วนสำคัญของกระแสภาพแทนนี้จึงมีบทบาทในการส่งผ่านค่านิยม (values) หรือข้อสันนิษฐาน (assumption) ต่างๆที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงสถานะภาพเดิม (status quo) ของสังคมเอาไว้ ค่านิยมนั้นมักเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏอย่างเปิดเผย (implicit) เป็นสิ่งที่ไม่ได้ถูกรับรู้โดยตรง

⁸⁰ Peter Barry, *Beginning Theory*, 2nd ed.(New York: Manchester University Press, 2002), p. 158.

⁸¹ สุภางค์ จันทวานิช, *ทฤษฎีสังคมนิยม*, หน้า 87.

⁸² "Karl Mark and Friedrich Engels," in *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, ed. Leitch Vincent B., et al.(New York: WW Norton, 2001), p. 726.

⁸³ David Walton, *Doing Cultural Theory*(London: Sage, 2012), p. 75.

(unrecognised) แต่เจือจางและแพร่กระจายอยู่ในทั้งรูปแบบของวัตถุและวัฒนธรรมต่างๆในสังคม⁸⁴ กล่าวคือในภาพแทนต่างๆที่อยู่รายล้อมผู้คนในสังคมนับตั้งแต่เกิดนั้นล้วนประกอบขึ้นด้วยความคิด ความเชื่อและค่านิยมต่างๆที่ถูกส่งผ่านและส่งผลกระทบต่อความคิดหรือจิตสำนึกของบุคคลในสังคมนั้น

สิ่งสำคัญของอุดมการณ์ที่ถูกส่งผ่านภาพแทนต่างๆเหล่านี้มีกระบวนการการซึมซับหล่อหลอมเข้าสู่จิตสำนึกของบุคคลในระดับจิตไร้สำนึก (unconscious) ส่งผลให้เกิดโลกทัศน์อันเป็นการกำกับตีความโลกของแต่ละบุคคล เช่น การเห็นภาพหรือเรื่องราวต่างๆในสังคมทุนนิยมร่วมสมัย อาทิ การโฆษณาที่เสนอภาพที่เป็นอุดมคติต่างๆ การแต่งกาย เรือนร่าง การใช้ชีวิต หรือแนวคิดเรื่องการใช้ชีวิตที่ปรากฏซ้ำจนกลายเป็นเรื่องสามัญ กลายเป็นเรื่องธรรมดา เป็นสิ่งที่ผู้คนคิดเหมือนกัน สุดท้ายแล้วจึงเกิดการที่ทับบางประการที่เกิดจากการรับภาพแทนต่างๆเหล่านั้น เช่น การสันนิษฐานว่าการทำงานหนักจะนำพามาซึ่งความสำเร็จ⁸⁵ ตัวอย่างของการเกิดข้อสรุปเช่นความคิดว่าการทำงานหนักกับการประสบความสำเร็จนั้นสัมพันธ์กับการนำเสนอภาพหรือเรื่องเล่าต่างๆของผู้ที่ประสบความสำเร็จที่โดยนัยนั้นสัมพันธ์กับแนวคิดปัจเจกชนนิยมที่ให้ความชอบธรรมกับระบบทุนนิยม อันเป็นระบบที่เชื่อว่าเปิดโอกาสให้กับคนอย่างเท่าเทียมกัน กรอบคิดเรื่องความขยันหรือการทำงานหนักจึงกลายเป็นกรอบที่หล่อหลอมเข้าสู่จิตสำนึกและทำให้เกิดมุมมองต่อโลกและการตีความประสบการณ์ชีวิตของตนเอง เช่น หากยังไม่ประสบความสำเร็จอาจตีความว่ายังทำงานหนักไม่เพียงพอ ซึ่งแท้จริงแล้วในภาพแทนของความสำเร็จต่างๆไม่ได้เป็นภาพทั้งหมดของการได้มาซึ่งความสำเร็จนั้นและอาจปกปิดสภาวะที่แท้จริง เช่น ปัจจัยอื่นๆที่ส่งผลให้เกิดความได้เปรียบหรือเสียเปรียบซึ่งเกิดมาจากความไม่เสมอภาคหรือโอกาสในระบบทุนนิยม ดังนั้นเองในทัศนะของอัลธูแซร์ อุดมการณ์คือกลุ่มของภาพแทนหรือถ้อยคำต่างๆที่ทำให้ผู้คนเข้าใจประสบการณ์ของตนเอง อุดมการณ์จึงเป็นสิ่งที่สถาปนาประสบการณ์ของบุคคลและสถาปนาโลกของบุคคลนั้นขึ้น⁸⁶

แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ที่อัลธูแซร์เสนอแสดงให้เห็นถึงมิติและกระบวนการที่ซับซ้อนขึ้นในการรับเอาอุดมการณ์เข้าไปสู่จิตสำนึกที่พัฒนาไปกว่าการถูกกำหนดโดยเศรษฐกิจดังที่มาร์กซ์กล่าวนอกจากนี้อัลธูแซร์ยังได้เสนอกระบวนการที่รัฐหรือระบบทุนนิยมจะดำรงอยู่ได้ผ่านการครอบงำในมิติของอุดมการณ์ที่มีความสลับซับซ้อนขึ้น คือ แนวคิดเรื่องกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ (ideological state apparatus) การที่ระบบทุนนิยมจะดำรงอยู่ได้นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับการผลิตสินค้าและบริการเพียงอย่างเดียว แต่ยังสัมพันธ์กับการให้ความชอบธรรมแก่ระบบผ่านการรับรองสิทธิต่างๆแก่ปัจเจกบุคคล เช่น สิทธิในการเป็นเจ้าของ สิทธิในการจ้างงานหรือสิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน รวมถึงสถาบัน

⁸⁴ Barry, *Beginning Theory*, p. 163.

⁸⁵ Ferreter, *Louis Althusser*, p. 77.

⁸⁶ Ibid.

สำคัญต่างๆ เช่นกฎหมายหรือการศึกษาที่ถูกกำกับเพื่ออำรงไว้ซึ่งสิทธิพิเศษต่างๆของกลุ่มคนที่อยู่ ส่วนบนของระบบและได้รับผลประโยชน์จากการแบ่งสัณปันส่วนมากที่สุด รัฐในทัศนะของอัลธูแซร์จึง สอดคล้องกับแนวคิดของมาร์กซ์คือเป็นเครื่องมือของการปราบปราม (machine of repression) ที่ เปิดโอกาสให้ชนชั้นครอบงำสามารถใช้อำนาจและรักษาไว้ซึ่งการครอบงำทางชนชั้นได้⁸⁷ โดยกลไก (apparatus) ของรัฐนี้หมายถึงเครื่องมือในการควบคุมสังคม สำหรับกลไกแบบมาร์กซ์นิยามนั้นอัลธู แซร์อธิบายว่าเป็นกระบวนการของการปราบปรามหรือ Repressive State Apparatus เช่น รัฐบาล กองทัพ ตำรวจ หรือกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือกลไกดังกล่าวทำการควบคุมคนในสังคมด้วย ‘ความรุนแรง’ (Function by violence) จากนั้นจึงได้เสนอว่ายังมีกลไกและรูปแบบในการควบคุม คนอีกรูปแบบหนึ่งทำการควบคุมผ่าน ‘อุดมการณ์’ โดยเรียกลไกดังกล่าวว่ากลไกทางอุดมการณ์ ของรัฐ (Ideological State Apparatus)⁸⁸

กล่าวโดยสรุปคือแนวคิดเรื่องกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐแสดงให้เห็นถึงกระบวนการควบคุม และหล่อหลอมคนในสังคมที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการใช้กำลังบังคับเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการ ควบคุมผู้คนในระดับความคิดหรือทัศนคติที่ถูกกระทำผ่านช่องทางที่แทรกซึมลงไปในทุกส่วนของวิถี ชีวิตผ่านอุดมการณ์ ซึ่งกระทำผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ อาทิ ศาสนา โรงเรียน และได้รวมเอา วัฒนธรรมต่างๆ เช่น วรรณกรรม ศิลปะและกีฬา กล่าวคือทุกภาคส่วนของสังคมล้วนมีส่วนในการ ควบคุมผู้คนผ่านอุดมการณ์ทั้งสิ้น โดยในกลไกทางอุดมการณ์ประเภทต่างๆ อัลธูแซร์ให้ความสำคัญ กับโรงเรียนมากเป็นพิเศษ เนื่องจากมองเห็นว่าหลังจากศาสนจักรเมื่อสังคมเข้าสู่ทุนนิยมสมัยใหม่ โรงเรียนกลายเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ครอบงำทางความคิดหรือถ่ายทอดอุดมการณ์ให้กับเด็กในวัยที่ อ่อนแอด้วยดิงเด็กๆเข้าสู่ระบบการศึกษาแบบเต็มเวลา กล่าวคือการศึกษาวิชาต่างๆเป็นการเตรียมตัว เด็กๆเพื่อเข้าไปสู่ภาคส่วนต่างๆของการผลิต โดยวิชาความรู้ต่างๆที่นักเรียนได้รับนั้นต่างสัมพันธ์กับ อุดมการณ์ที่นำไปสู่บทบาทในกระบวนการผลิตในภาคต่างๆในระบบทุนนิยม เช่น การเรียนรู้ กฎเกณฑ์ในการประพัตติตนทำให้เกิดทัศนคติในการสังเกตและควบคุมบุคลากรในระบบการทำงาน การเรียนภาษาที่ถูกต้องเพื่อเป็นทักษะในการสื่อสารและจัดการกับแรงงานได้อย่างเหมาะสม โดยที่ สำคัญคือการเรียนรู้กฎเกณฑ์ของระเบียบ (established order) เพื่อผลิตทั้งผู้ควบคุมและผู้ที่ยอม สยบต่อระเบียบของสังคม⁸⁹

หากพิจารณาดำแหน่งแห่งที่ของชนชั้นกลางในโลกสมัยใหม่ รวมทั้งตัวชนชั้นกลางที่สัมพันธ์ กับพื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น การเป็นครู หรือวงการการขีดเขียนดังที่ธเนศชี้ให้เห็น จะเห็นได้ว่าพื้นที่

⁸⁷ Walton, *Doing Cultural Theory*, p. 71.

⁸⁸ Louis Althusser, "Ideology and Ideological State Apparatuses," in *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, ed. Leitch Vincent B., et al. (New York: WW Norton, 2001), pp. 1489-90.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 1485.

ในการควบคุมทางอุดมการณ์นั้นเป็นพื้นที่ที่ชนชั้นกลางเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นหลักซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องชนชั้นกลางที่สัมพันธ์ระบบทุนนิยมผ่านอุดมการณ์ที่ปรึกษาเสนอไว้ ทั้งตัววรรณกรรมเองที่ถูกพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ ทั้งนี้หากย้อนกลับไปที่นิยามของอุดมการณ์ที่กล่าวถึงระบบของภาพแทน วรรณกรรมในฐานะผลิตผลทางวัฒนธรรมย่อมต้องเป็นส่วนหนึ่งของระบบของภาพแทนในการส่งผ่านค่านิยมต่าง ๆ นั้น เทอรี อีเกอ์ตัน (Terry Eagleton) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณกรรมไว้ใน *Criticism and Ideology* ว่า แม้ว่าตัวบทวรรณกรรมนั้นจะมีอิสระจากความเป็นจริง คือ สามารถที่จะปรับเปลี่ยนสร้างตัวละครหรือเหตุการณ์ได้ตามที่ต้องการ แต่วรรณกรรมนั้นไม่อาจหลุดพ้นจากอุดมการณ์ได้⁹⁰ กล่าวคือ ตัวบทวรรณกรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภาพแทนนั้นย่อมปรากฏและส่งผ่านอุดมการณ์อันเป็นเครื่องกำกบมโนสำนึกอยู่เสมอ

ดังที่กล่าวไปแล้ว ว่าอุดมการณ์นั้นเป็นสิ่งที่ทำงานในระดับพื้นไปจากจิตสำนึก เป็นสิ่งที่ยากจะรับรู้และตรววจจับ แต่อัลธูแซร์เชื่อว่าสามารถมองเห็นอุดมการณ์ได้และนำเสนอการอ่านแบบการอ่านดูอาการ (Symptomatic Reading) โดยชลาวย ชีเซ็ค⁹¹ ชีให้เห็นว่าการทำงานของอุดมการณ์หรือลักษณะลวงของอุดมการณ์นั้นไม่ใช่การค้นหาสิ่งที่เป็นเท็จ (false) สำคัญของการทำความเข้าใจอุดมการณ์ไม่ใช่อยู่ที่การแยกแยะความเท็จหรือความจริง เพราะสิ่งที่ถูกนำเสนอผ่านอุดมการณ์อาจเป็นเรื่องจริง เช่น คนยากจนอาจจะติดสุราหรือติดการพนันจริง แต่ในการตัดสินประเมินค่าว่าด้วยความเกี่ยวจรรววจเหมาะสมแล้วที่จะมีชีวิตยากลำบากมีนัยของอุดมการณ์ของระบบทุนนิยมแอบแฝงอยู่ ด้านการติดสุราอาจเกิดการขาดโอกาสต่างๆหรือข้อจำกัดในชีวิตที่ทำให้ไม่สามารถมีทัศนคติแบบปัจเจกชนนิยมและเลื่อนฐานะทางสังคมได้ หรือในที่สุดอาจไม่สามารถแยกแยะความจริงหรือความลวงออกจากกันได้เลยเนื่องจากในมุมมองล้วนถูกกำกับโดยอุดมการณ์แล้วทั้งสิ้น สิ่งที่สำคัญคือการมองหาการกำกบมโนหรือการครอบงำของอุดมการณ์ที่ทำงานอยู่ภายใต้ความจริงนั้นๆ การอ่านดูอาการจึงเป็นรูปแบบการอ่านเพื่อค้นหาการทำงานของอุดมการณ์ที่ให้ความชอบธรรมแก่การครอบงำ การกดขี่และการแฝงผลประโยชน์ทางชนชั้น ด้วยการค้นหารอยแยก การเว้นว่างหรือการหลุดปาก (ruptures blanks and slips)⁹² ที่ปรากฏอยู่ ดังนั้นเองการอ่านดูอาการจึงถูกเรียกว่าเป็น

⁹⁰ Raman Salden, Peter Widdowson, and Peter Brooker, *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory*, 5nd ed.(UK: Pearson, 2005), p. 101.

⁹¹ Slavoj Zizek, "Introduction: The Spectre of Ideology," in *Mapping Ideology*, ed. Slavoj Zizek(London: Verso, 1994), pp. 7-10.

⁹² แนวคิดที่ซีเซ็คอธิบายรูปแบบการอ่านโดยใช้คำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับจิตวิเคราะห์นั้นแสดงให้เห็นถึงวิธีคิดแบบหลังโครงสร้างนิยม โดยเฉพาะแนวคิดของแลร์ริตาที่ก้าวพ้นแนวคิดเรื่องความตั้งใจของผู้แต่งและให้ความสำคัญกับสิ่งที่ปรากฏขึ้นโดยไม่ตั้งใจ มุ่งเน้นมองหาโครงสร้างในการผลิตสร้างความหมายต่างๆของตัวบทและมุ่งหาความไม่แน่นอนหรือรอยแยกของโครงสร้าง (Aporia-rupture) เหล่านั้น

กลยุทธ์การอ่านเชิงซ้อน (double reading)⁹³ กล่าวคืออุดมการณ์เป็นสิ่งที่กำกับการรับรู้และตีความโลกและชีวิตของมนุษย์ การอ่านเชิงอุดมการณ์คือการวิเคราะห์ว่าในการรับรู้และตีความโลกนั้นแอบแฝงไว้ด้วยการให้ความชอบธรรมกับระบบที่อยู่เบื้องหลังสังคมนั้นอย่างไร

สรุป

“ชนชั้นกลาง” เป็นประเด็นอยู่ในกระแสความสนใจทั้งในประเทศไทยและในระดับนานาชาติ โดยเฉพาะในประเทศไทยหลังจากเกิดวิกฤตทางการเมืองต่างๆ ภาพและบทบาทต่างๆ ของชนชั้นกลางนั้นก็ถูกกล่าวถึงขึ้นบ่อยครั้งทั้งในสื่อและในวงวิชาการเอง ยังผลให้เกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับชนชั้นกลางขึ้นมากมาย

จากการถกเถียงเรื่องกรอบคิดและการนิยาม ประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยพบคือลักษณะร่วมของชนชั้นกลาง ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาชนชั้นกลางด้วยกรอบคิดแบบใดย่อมปรากฏความสัมพันธ์ระหว่างระบบทุนนิยมและการก่อตัวขึ้นของชนชั้นกลาง ผู้วิจัยเห็นด้วยกับแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นกลางกับระบบทุนนิยมในมิติที่ซับซ้อนขึ้น และด้วยการย้อนพิจารณาแนวคิดเรื่องอุดมการณ์และมิติทางวัฒนธรรมของชนชั้นกลาง รวมถึงตัวบรรณาการที่เป็นส่วนหนึ่งของ ‘ระบบของภาพแทน’ และเป็นส่วนหนึ่งของกลไกทางอุดมการณ์ที่เป็นเครื่องมือในการนำพาแนวคิดและค่านิยมต่างๆ ที่ให้ความชอบธรรมแก่ระบบทุนนิยม ทั้งนี้ในการศึกษามิติทางชนชั้นที่มีความซับซ้อนและมีความสัมพันธ์กับมิติทางวัฒนธรรมจึงควรที่จะประยุกต์กรอบความคิดเรื่องรสนิยมและทุนทางวัฒนธรรมของบูร์ดิเยอในการศึกษามิติทางอำนาจและกระบวนการที่ซับซ้อนในการแสดงออกของทุนที่ในที่สุดแล้วเป็นการหล่อหลอมทัศนคติและเป็นสิ่งที่กำหนดตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลในสังคมทุนนิยม

หากพิจารณาเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอในวรรณกรรมของงามพรรณ ซึ่งมีเนื้อหาและรูปแบบไปในทำนองเดียวกันกับ *ความสุขของกะทิ* คือนอกจากจะเป็นนวนิยายที่มีชนชั้นกลางเป็นศูนย์กลางของเรื่องแล้ว ลักษณะเด่นของนวนิยายของงามพรรณคือความงดงามทางวรรณศิลป์ที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้อย่างประณีตละเมียดละไมด้วยภาษาที่สั้น กระชับ อ่านเข้าใจง่าย งามพรรณจึงเป็นนักเขียนไทยไม่กี่คนที่มีความสามารถสูงและสามารถสื่อสารกับผู้อ่านได้อย่างใกล้ชิดผ่านผลงานที่เข้าถึงง่ายและประณีตงดงาม ความงดงามประณีตดังกล่าวจึงทำให้งามพรรณสามารถถ่ายทอดสิ่งต่างๆ ออกมาได้อย่างถี่ถ้วน ซึ่งหมายรวมถึงความคิดและทัศนคติต่างๆ ที่ถูกกำกับโดยอุดมการณ์ติดมาด้วย และในความงามนั้นก็เป็เครื่องมือสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านได้ซึมซับเอาค่านิยม

⁹³ Walton, *Doing Cultural Theory*, p. 83.

ต่างๆที่แฝงฝังอยู่ภายใต้ความคิดและทัศนคติที่ติดมากับเรื่องราวและอารมณ์ความรู้สึกอันอ่อนประณีตนั้นโดยที่ไม่รู้ตัว และในแง่หนึ่งนี้อาจเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้*ความสุขของกะทิ* 824 และ*เดี่ยว*ทำหน้าที่เป็นกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ และด้วยเหตุเดียวกันนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า วรรณกรรมของงามพรรณจึงเป็นงานเขียนที่เหมาะสมในการศึกษาทำความเข้าใจชนชั้นกลางในมิติของอุดมการณ์ทุนนิยมโดยใช้มโนทัศน์ต่างๆเพื่อเปิดเผยให้เห็นความซับซ้อนของอำนาจและการครอบงำที่กระทำผ่านมิติของศิลปะและความงามต่างๆที่ถูกกลบเกลื่อนไว้ด้วยความงดงามนั้น

การวิเคราะห์ชนชั้นกลางในตัวบทวรรณกรรมที่ผู้วิจัยจะทำต่อไปในบทที่ 3 และ 4 เป็นความพยายามในการศึกษาชนชั้นกลางไทยผ่านตัวบทวรรณกรรมของงามพรรณโดยมีกรอบคิดทางชนชั้นในการศึกษาความเข้าใจชนชั้นกลาง ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องอุดมการณ์และกรอบการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสม์ที่มุ่งหาความความขัดแย้งทางชนชั้นและการครอบงำของชนชั้นที่แฝงอยู่ในตัวบทวรรณกรรม การวิเคราะห์ดังกล่าวจึงไม่ได้มุ่งหมายเชื่อมโยงตัวบทวรรณกรรมเข้ากับผู้ประพันธ์โดยตรง แต่มุ่งเชื่อมโยงเข้ากับอุดมการณ์ที่ระบบทุนนิยมได้ส่งผ่านตัวบทวรรณกรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ล้วนมีส่วนในการหล่อหลอมอุดมการณ์ทุนนิยมให้กับผู้คนในสังคม

การวิเคราะห์ในบทที่ 3 พิจารณากลุ่มคนหรือชนชั้นที่เติบโตและมีความสัมพันธ์กับระบบทุนนิยม เชื่อมโยงการนำเสนอภาพแทนของชนชั้นกลางสัมพันธ์เข้ากับการนำเสนอภาพของชนชั้นอื่นๆ โดยมีค่านิยมหรืออุดมการณ์ของระบบทุนนิยมในการกำกับการนำเสนอภาพของแต่ละชนชั้น ในส่วนแรกของบทที่ 3 เน้นการเชื่อมโยงการนิยามชนชั้นกลางเข้ากับตำแหน่งแห่งที่ในฐานะกลุ่มคนที่มีการศึกษาที่มีอำนาจในการควบคุมปัจจัยการผลิต ต่อมาวิเคราะห์มิติของการสะสมทุนที่มีความซับซ้อนและมีนัยของอำนาจและการครอบงำ และในที่สุดท้ายของบทพิจารณาแนวคิดเสรีนิยมและปัจเจกชนนิยมเชื่อมโยงเข้ากับการถือครองทุนที่แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดของเสรีภาพที่มีนัยทางชนชั้น

ในส่วนวิเคราะห์ในบทที่ 4 จะมุ่งวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของชนชั้นกลางไทยที่สัมพันธ์กับบริบทของสังคมไทย คือผลกระทบของบริบทร่วมสมัยที่ส่งผลให้ชนชั้นกลางซ่อนตัวจากระบบทุนนิยมและเกิดอาการหวนให้หวอดิต และอีกส่วนคือบริบทการเกิดขึ้นของคนจีนในฐานะชนชั้นกลางเก่าที่กลายเป็นนายทุน และมีการสร้างภาพในแง่ลบของระบบทุนนิยมให้กับความเป็นจีนนั้น โดยในที่สุดท้ายผู้วิจัยวิเคราะห์ความเป็นไทยโดยใช้มโนทัศน์เรื่องรสนิยมและทุนในการพิจารณาความเป็นไทยที่มีมูลค่าและสามารถแลกเปลี่ยนลงทุนได้

บทที่ 3

ชนชั้นกลางกับอุดมการณ์ทุนนิยม

ในบทที่ 3 ผู้วิจัยมุ่งศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชนชั้นของชนชั้นกลางผ่านตัวบทวรรณกรรมที่เลือกศึกษาผ่านการนิยามชนชั้นกลางที่สัมพันธ์กับการสร้างชนชั้นอื่นๆ ทั้งในแง่ของตำแหน่งแห่งที่และตำแหน่งหน้าที่และปฏิสัมพันธ์ที่ชนชั้นกลางมีต่อชนชั้นอื่นๆ ที่ถูกสร้างให้มีลักษณะที่เป็นอื่นและเป็นรองจากชนชั้นกลางเอง นัยสำคัญในการตำแหน่งแห่งที่ของชนชั้นกลางนั้นยึดโยงกับระบบทุนนิยมซึ่งสอดคล้องกับบริบทการเกิดขึ้นและเฟื่องฟูของชนชั้นกลาง การนิยามชนชั้นกลางสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมทั้งในเชิงตำแหน่งแห่งที่และตำแหน่งหน้าที่ในโครงสร้างการผลิตในระบบทุนนิยมในฐานะชนชั้นที่ควบคุมการผลิต โดยตำแหน่งแห่งที่นั้นได้มาจากทักษะความรู้จากระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่

ในเชิงอุดมการณ์นั้นปรากฏการยึดโยงเข้าสู่แนวคิดหรือค่านิยมที่ให้ความชอบธรรมกับระบบทุนนิยมคือแนวคิดเรื่องการสะสมทุนและแนวคิดเรื่องปัจเจกชนนิยม โดยแนวคิดเรื่องการสะสมทุนวิเคราะห์ด้วยแนวคิดเรื่องรสนิยมและทุนทางวัฒนธรรมเพื่อแสดงให้เห็นความซับซ้อนของทุนและสะสมทุนไปจนถึงประเด็นเรื่องอำนาจและการครอบงำที่แอบแฝงอยู่ในการแสดงออกทางรสนิยมนั้น ในส่วนของแนวคิดเรื่องเสรีนิยมและปัจเจกชนนิยมเป็นแนวคิดสำคัญที่ให้ความชอบธรรมแก่ระบบทุนนิยมในฐานะระบบที่เปิดโอกาสให้ปัจเจกชนในการแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าอย่างเสมอภาค ที่แท้จริงแล้วเสรีภาพนั้นกลับแอบแฝงไว้ด้วยความไม่เท่าเทียมทางโอกาสและการถือครองทุนตกทอดของแต่ละบุคคล ซึ่งแนวคิดเรื่องทุนนั้นไม่ได้จำกัดเพียงทรัพย์สินแต่ยังหมายรวมถึงทัศนคติและรสนิยมต่างๆ ที่มีผลต่อสถานะและตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลนั้นๆ ด้วย

3.1 เสียงเล่าจากชนชั้น (ศูนย์) กลาง

จากการสำรวจตัวบทวรรณกรรมที่เลือกศึกษาทั้ง 5 เรื่อง *ความสุขของกะทิ* *ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์* *ความสุขของกะทิ ตอน ในโลกใบเล็ก เดียว* และ *824* พบว่าตัวบทวรรณกรรมที่เลือกศึกษาทั้งหมดมีเพียง *824* เท่านั้นที่ไม่ได้มีชนชั้นกลางเป็นศูนย์กลางของเรื่อง โดย *824* แม้ว่าจะไม่ได้เล่าเรื่องราวของชนชั้นกลางเช่นเรื่องอื่นๆ กลับปรากฏการใช้เสียงเล่าที่ต่างออกไปอย่างมีนัยสำคัญ

กล่าวคือกลวิธีการเล่าเรื่องสำคัญในนวนิยายที่มีชนชั้นกลางที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นศูนย์กลางของเรื่อง ปรากฏการเล่าโดยใช้เสียงตัวละครชนชั้นกลางในเรื่องเป็นผู้เล่าเรื่องราวต่างๆ ของตนเอง มิติของการเล่าเรื่องจึงเต็มไปด้วยความลุ่มลึก ความเข้าใจ และเปี่ยมไปด้วยอารมณ์ความรู้สึกอันละเอียดอ่อน เรื่องราวๆ ต่างๆ ที่ถูกเล่าถูกเล่าออกมาใกล้ชิด ใน *ความสุขของกะทิ* ทั้งสามเล่มบอกเล่าเรื่องราวการเติบโตของกะทิเด็กหญิงชนชั้นกลางโดยมีกะทิเองเป็นศูนย์กลางของการเล่า เรื่องราวการเผชิญความโศกเศร้าและการเรียนรู้ เติบโตต่างๆ ด้วยเสียงของตนเอง ครอบครัวของกะทิ แม้ว่าจะเลี้ยงดูกะทิในพื้นที่ชนบทคือบ้านริมคลอง แต่สถานะของครอบครัวนั้นเป็นครอบครัวชนชั้นกลางอย่างชัดเจน กะทิถูกเลี้ยงดูขึ้นด้วยตาและยาย ที่มีอาชีพเป็นนายเก่าและเลขาของโรงแรมห้าดาว โดยมีเพื่อนๆ ของแม่ อาทิ ลุงตอง น้ากันต์ น้าภา ที่ต่างก็เป็นชนชั้นกลางที่มีการศึกษา มีฐานะทั้งในทางเศรษฐกิจและทางสังคม มีหน้าที่การงานเป็นชนชั้นคอกบขาวในระบบทุนนิยม

ความสุขของกะทิ ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นเรื่องราวที่ถ่ายทอดอารมณ์อันลึกซึ้งในการเติบโตและความสูญเสียของกะทิได้เป็นลึกซึ้งละมุนละไม การที่เรื่องสามารถเล่าเรื่องราวของกะทิได้เป็นอย่างดีนั้นส่วนหนึ่งก็เนื่องด้วยกลวิธีการเล่าเรื่องเล่าผ่านกะทิเป็นศูนย์กลางทำให้เรื่องราวสามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกรวมถึงความนึกคิดต่างๆ ของกะทิได้อย่างใกล้ชิดและเต็มไปด้วยมิติทางความคิดและอารมณ์ การเปิดเรื่องในความสุขของกะทิก็เริ่มด้วยการลืมหูลืมตาตื่นขึ้นโดยกล่าวถึงสิ่งต่างๆ ที่มากระทบผัสสะของกะทิ พร้อมๆ กับการตื่นนั้น เช่นเสียงกระทะกับตะหลิวหรือกลิ่นของอาหารที่ปรุงสุกรับยามเช้าในบ้านริมคลอง เช่น กลิ่นข้าวที่สุกกรุ่น

เสียงกระทะกับตะหลิวปลุกกะทิให้ตื่นขึ้นเหมือนวันก่อนๆ ที่จริงแล้วกลิ่นหอมกรุ่นๆ ของข้าวสุกมีส่วนด้วย รวมทั้งกลิ่นควันจากเตาและกลิ่นไขทอด แต่เสียงตะหลิวเคาะกระทะต่างหากที่ดึงกะทิให้พ้นจากภวังค์นิทราและภาพฝันส่วนใหม่⁹⁴

ด้วยความที่เรื่องราวนั้นเล่าผ่านกะทิเป็นสำคัญ และเมื่อกะทิได้รับรู้เรื่องราวต่างๆ ซึ่งเป็นคนใกล้ชิดตัวจึงปรากฏการมีอารมณ์ร่วมและการถ่ายทอดความรู้สึกต่างๆ ของตัวละครชนชั้นกลาง เช่นในฉากที่แม่

⁹⁴ งามพรรณ เวชชาชีวะ, *ความสุขของกะทิ*, พิมพ์ครั้งที่ 81(กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์, 2555), หน้า 13.

ของกะทิเล่าเรื่องราวที่เธอตัดสินใจทิ้งกะทิไว้เนื่องจากอาการทางร่างกายของเธอ การรับฟังและความเข้าใจ รวมทั้งอารมณ์ความรู้สึกต่างๆถูกถ่ายทอดออกมาอย่างลึกซึ้งในการแลกเปลี่ยนเรื่องราวและความรู้สึกที่มีต่อกันของสองแม่ลูก

น้ำตาไหลอาบสองแก้ม แม่สะอื้นตัวโยน กะทิจับมือของแม่มาจูบ
มาแตะแก้มตัวเอง ยกแขนแม่ขึ้นโอบรอบคอของกะทิไว้ กะทิกอดแม่ไว้
แน่น แม่ซบหน้าลากับแก้มของกะทิ เนื้อตัวของแม่เย็นชืด กะทิพร่ำกระซิบ
ว่า กะทิอยู่ตรงนี้ อยู่กับแม่ แล้วเราสองคนจะไม่แยกกันอีก⁹⁵

ในเรื่อง*เดียวเอง*ก็มีลักษณะในทำนองเดียวกันดังที่ผู้เขียนกล่าวไว้ในคำนำผู้เขียนว่าเป็นการเล่าเรื่องที่ให้ ‘ตัวละครทั้งหมดทบทวนชีวิตผลัดกันเล่าเรื่องคนละหกบท’⁹⁶ *เดียว*บอกเล่าเรื่องราวของการตามหาเด็กชายเด็กลูกชายของครอบครัวชนชั้นกลางที่หายตัวไป แม้ว่าในเรื่องนี้จะใช้กลวิธีการเล่าเรื่องผ่านตัวละครหลายตัว แต่เสียงที่ปรากฏในการเล่าเรื่องทั้งหมดเสียงต่างเป็นเสียงของชนชั้นกลางที่เล่าเรื่องราวของผ่านสายตาตนเองทั้งสิ้น *เดียว*แบ่งการเล่าเรื่องออกเป็นหกบทหลักตามการเล่าเรื่องของตัวละครทั้งหมดตัวตามลำดับคือ เด็กชายข้าว ชัยโรจน์ เลิศฤทธิ์ นภา พริม และเด็กหญิงขวัญ ทั้ง 6 ต่างเป็นสมาชิกของครอบครัวชนชั้นกลางสองครอบครัวที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการหายตัวและตามหา*เดียว* ผู้เขียนใช้เสียงทั้ง 6 ถักทอและคลี่คลายการหายไปของ*เดียว* ก่อนที่เรื่องราวทั้งหมดจบลงที่การค้นพบและความตายการสูญเสียคนหนุ่มคนหนึ่งมีเงื่อนไขเชื่อมโยงกับเด็กชาย*เดียว* ปริศนาตัวตนของ*เดียว*สุดท้ายนั้นไม่ได้รับการคลี่คลายและการหายไปของ*เดียว*ไม่ปรากฏคำตอบที่ชัดเจน การสูญเสียและ*เดียว*ที่หายไปจึงไม่ปรากฏเสียงและการเล่าเรื่องราวของตัวเอง ในแง่นี้อาจอนุมานได้ว่า*เดียว*ไม่ได้ถูกพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวชนชั้นกลาง⁹⁷ กล่าวคือ*เดียว*ได้กลายเป็นอื่นจากครอบครัวชนชั้นกลางและสูญเสียเสียงเล่าในเรื่องเล่าของชนชั้นกลางไปในที่สุด

ด้วยการเล่าเรื่องที่ผลัดกันเล่านี้จึงทำให้เรื่องราวของตัวละครนั้นถูกถ่ายทอดออกมาอย่างลึกซึ้งในทำนองเดียวกับความสุขของกะทิ เช่น ในเรื่องของเด็กชายข้าวที่เล่าเรื่องในหกบทแรก ในตอนที่ข้าวรีบฝ่าสายฝนมาหาแม่ที่บ้านของชัยโรจน์ด้วยความกลัวตามประสาเด็กที่บ้านชัยโรจน์เป็นบ้านผีสิงประกอบกับความรู้สึกที่ต้องรับผิดชอบตามที่พ่อได้ฝากฝังให้เขาดูแลแม่และน้องในช่วงที่มาพักที่ริมทะเลนี้ ฉากดังกล่าวบรรยายอารมณ์ความรู้สึกและสภาพของข้าวที่ทุบประตูดอย่างสิ้นหวังพร้อมความรู้สึกต่างๆที่ประเดประดังเข้ามาในจิตใจ

⁹⁵ เรื่อง*เดียว*กัน, หน้า 67.

⁹⁶ *เดียว*, พิมพ์ครั้งที่ 2(กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์, 2552), หน้า 5.

⁹⁷ ประเด็นเรื่องการสูญเสียอัตลักษณ์ทางชนชั้นและการกลายเป็นอื่นของ*เดียว*จะวิเคราะห์เพิ่มเติมต่อไป

นานแค่ไหนไม่รู้ที่เขาระดมกำปั้นทุบบานประตุ ปากเรียกร้องจน
คอแทบแตก ขอบตาเริ่มร้อนและน้ำตาเหมือนจะเอ่อล้นขึ้น ความรู้สึกคับ
แค้นที่ตกอยู่ในสภาพพ่ายแพ้ต่อปรากฏการณ์ตรงหน้าทำให้ในที่สุดข้าวทั้งร้อง
ทั้งตะโกนทั้งออกแรงด้วยมือและเท้า ลงเอยเขาแทบจะหลับหูหลับตาเตะ
ถีบทุบถองประตุไม่ยั้ง นาที่ที่หมดแรงและทิ้งตัวทรุดฮวบลงบนพื้นทราย
น้ำตาเปียกแฉะ เขาก็ได้ยินเสียงถอดกลอนและบานประตุเปิดออก⁹⁸

‘เสียงเล่า’ ที่เล่าเรื่องราวต่างๆในตัวบทข้างต้น แม้ว่าเรื่องราวจะถูกเล่าผ่านกลวิธีทางการ
ประพันธ์ที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะด้วยการใช้ผู้เล่าหลายคนในเดียวหรือเล่าโดยผ่านตัวละครตัวเดียวคือ
กะทิ แต่เสียงเล่าจากทั้งสองเรื่องนั้นมีลักษณะร่วมกันคือมีชนชั้นกลางเป็นศูนย์กลางและเป็นทีเล่า
เรื่องราวของตนเอง ในการเล่าเรื่องนั้นจึงประกอบขึ้นด้วยมุมมอง ความคิด และอารมณ์ต่างๆที่ลึกซึ้ง
การเล่าเรื่องในทั้งสองเรื่องจึงมีลักษณะที่เหมือนกันคือมีความใกล้ชิดกับตัวละครชนชั้นกลาง ไม่ว่าจะ
เป็นความใกล้ชิดต่อตัวละครที่กำลังเล่าเรื่องราวหรือตัวละครชนชั้นกลางอื่นที่มีปฏิสัมพันธ์กับตัว
ละครที่กำลังเล่าเรื่องนั้นอยู่ ในการเล่าเรื่องที่ใช้กลวิธีที่ตัวละครเป็นผู้เล่าเรื่องราวเองจึงเป็นการเล่า
เรื่องที่เต็มไปด้วยมิติที่ลุ่มลึกและความเข้าใจกับตัวละครชนชั้นกลางนั้น

ลักษณะเสียงเล่าและเรื่องราวที่ถูกเล่านั้นมีลักษณะที่แตกต่างออกไปในเรื่อง 824 824 เป็น
เรื่องเดียวที่ไม่ได้เล่าเรื่องราวของชนชั้นกลางที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสถานะทางสังคมสูงเป็น
ศูนย์กลางของเรื่องดังเช่นในเดียวหรือความสุขของกะทิ 824 บอกเล่าเรื่องราวของกลุ่มคนเล็กๆใน
ซอยอยู่สบายที่อาจเรียกได้ว่าเป็นชนชั้นล่าง เป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมค่อนข้างต่ำผิด
จากชนชั้นกลางในนวนิยายที่กล่าวถึงข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า 824 เลือกล่าเรื่องราวของกลุ่มคนที่
ไม่ได้เป็นชนชั้นกลางที่ประสบความสำเร็จและมีฐานะดี ตัวละครต่างๆในซอยอยู่สบายต่างเป็นตัว
ละครที่จับปลัดจับผลูเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กันโดยมีลักษณะร่วมกันคือเข้ามาดิ้นรนเอาชีวิตรอดอยู่ใน
กรุงเทพฯ ไม่ว่าจะเป็หนุ่มต่างจังหวัดที่เข้ามาทำงานเป็นยามและคนส่งเอกสาร กะเทยที่ทำอาชีพเป็น
แม่ค้าขายเสื้อผ้าตลาดนัด หญิงสาวนักเรียนพาณิชย์ที่ทำอาชีพพริตตี้เป็นรายได้เสริม รวมไปถึงฝรั่ง
ต่างชาติที่เข้ามาแสวงหาความสำเร็จในชีวิตในกรุงเทพฯ

กล่าวได้ว่าพื้นที่และตัวละครใน 824 แตกต่างออกไปจากนวนิยายของงามพรรณเรื่องอื่นๆ
ทั้งพื้นที่และตัวละคร โดยสิ่งต่างออกไปนอกจากกลุ่มคนที่ถูกเล่าถึงแล้ว เสียงเล่าใน 824 ก็มีลักษณะ
ที่แตกต่างออกไปด้วย เสาวนีย์ จันอินทร์ กล่าวไว้ใน*การศึกษาคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ของนวนิยายเรื่อง*
824 ของ งามพรรณ เวชชาชีวะ ว่าใน 824 ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องในรูปแบบบุรุษที่สาม (Third-
person) โดยเล่าแบบวัตถุวิสัย (Objective) คือการเล่าให้ผู้อ่านด้วยการบรรยายให้ผู้อ่านเห็นภาพ

⁹⁸ งามพรรณ เวชชาชีวะ, *เดียว*, หน้า 40.

โดยไม่สอดแทรกการวิพากษ์วิจารณ์ใดๆ⁹⁹ ผู้วิจัยเห็นด้วยในประเด็นของเสียงเล่าเรื่องที่เน้นการบรรยายสิ่งต่างๆในลักษณะของการสังเกตการณ์ แต่หากพิจารณาเสียงเล่าใน 824 แล้วจะปรากฏ ‘ระยะห่าง’ เช่นการคาดคะเนหรือการคาดเดาในการนำเสนอตัวละครต่างๆ และปรากฏการวิพากษ์วิจารณ์ในน้ำเสียงอย่างชัดเจน

ตัวอย่างที่สำคัญคือการแนะนำตัวละครต่างๆใน 824 ที่แสดงระยะห่างของผู้เล่าเรื่องในการเข้าสังเกตและคาดคะเนเหตุการณ์ต่างๆ แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดในความเข้าใจของผู้เล่าเรื่องที่มีต่อตัวละครนั้นๆ ทั้งยังปรากฏน้ำเสียงที่แฝงไว้ด้วยการวิพากษ์วิจารณ์ มินัยของการเสียดสีสถานะของตัวละครต่างๆ เช่นในการแนะนำลูกต่อความว่า

“สักวันกูเกิดอยากขายบ้านขึ้นมา มันจะได้ราคาอย่างไรวะ”

ลูกต่อพร้าเพื่อยึดยาว ที่ดินบ้านแกมีพื้นที่เท่าแมวตัวโตๆดินตาย เล่ากันว่า เป็นที่ดินของแม่ผู้ล่วงลับไปแล้ว บ้านที่ปลูกไว้ก็เป็นเพียงเพิงชั้นดีหน่อย พอกันแดดกันฝนได้เท่านั้นจริงๆ ลูกต่อไม่ทำงานอะไรเป็นชิ้นเป็นอัน แกมีลูกชายทำงานอยู่สิงคโปร์ ส่งเงินมาให้ใช้สบายแฮ เป็นที่อิจฉาของชาวบ้าน ทุกเดือนจะแต่งชุดที่ดีที่สุดเพื่อไปธนาคาร¹⁰⁰

ข้อความการแนะนำตัวละครนั้นแสดงให้เห็นถึงเสียงเล่าของผู้เล่าเรื่องที่มีระยะห่างจากตัวละครชั้นล่าง เสียงของผู้เล่าเรื่องมีนัยขัดแย้งกับคำพูดของลูกต่ออย่างเห็นได้ชัด ในระดับแรกคือภาษาของการเล่าเรื่องกับชุดภาษาของตัวละครที่พูดถึงนั้นเป็นภาษาคนละครระดับกัน การรับรู้เรื่องราวของผู้เล่าเรื่องมีลักษณะของการเข้าสังเกตการณ์ผ่านการกล่าวถึงการรับรู้อดีตของลูกต่อว่าเป็นเรื่องที่ฟังกันมาอีกต่อหนึ่ง ทั้งนี้ในน้ำเสียงของการเล่ามีนัยล้อเลียนเสียดสีการบ่นของลูกต่อที่บ่นเกี่ยวกับชะตาชีวิตอันอัปโชคของตนเองผ่านการทำถนนคอนกรีตที่สิ้นสุดลงที่หน้าที่ดินของตนว่าการไม่มีถนนคอนกรีตทำให้มูลค่าที่ดินหายไปนั้น เนื้อความในเสียงเล่านั้นมีนัยหักล้างกับเสียงของลูกต่อที่แย้งว่าแท้จริงแล้ว การไม่มีมูลค่าของที่ดินลูกต่อไม่ได้อยู่ที่ถนนลาดตาย แต่อยู่ที่ที่ดินนั่นเองไม่มีค่าในตัวอยู่แล้วด้วยขนาดเท่าแมวดินตาย ซ้ำยังสำคัญว่าความยากจนของลูกต่ออาจเกิดจากการยึดติดในทรัพย์สินเดิมที่มีเพียงน้อยนิดของแม่ และไม่รู้จัก “ทำอะไรให้เป็นชิ้นเป็นอัน” อันเป็นเหตุแห่งความอับโชคและความยากจนของลูกต่อเองที่แท้จริงแล้วลูกต่อต้องขายเลือดเพื่อเลี้ยงชีวิต

การเลือกใช้วลีต่างๆเพื่อยืนยันลูกต่อนั้นมีลักษณะของการเสียดสีและยั่วล้อสถานการณ์และคำพูดของลูกต่อเอง การอธิบายที่ดินอันเป็นทรัพย์สินเดียวของลูกต่อว่ามีเท่าแมวตัวโตๆดินตาย และที่อยู่อาศัยของลูกต่อก็เป็นเพียงเพิงพักพอกันแดดฝนก็แสดงนัยวิพากษ์และเชื่อมโยงสถานะทาง

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

¹⁰⁰ 824, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: เวิร์คพอยท์, 2554), หน้า 15.

เศรษฐกิจของลุงต่อว่าล้วนมาจากการไม่ทำอะไรเป็นชิ้นเป็นอันดังที่ควรเป็น การวิพากษ์ที่แฝงอยู่ในน้ำเสียงของผู้เล่าเรื่องในการจงใจใช้คำและจัดวางความคิดของลุงต่อเข้ากับคำอธิบายล้อเลียนของเสียงเล่าที่แฝงไว้ด้วยมุมมองในระบบทุนนิยม กล่าวคือ ผู้เล่าเรื่องล้อเลียนลุงต่อที่ ‘เป็นที่อิจฉาของชาวบ้าน’ ว่าแท้จริงแล้วลุงต่อไม่มีอะไรให้หน้าอิจฉา ด้วยแท้จริงแล้วลุงต่อนั้นมีเพียงที่ดินไร่ค่าด้วยขนาดอันน้อยนิดนั้นรวมถึงความยากจนก็ถูกเชื่อมโยงเข้ากับการไม่ทำอะไรเป็นชิ้นเป็นอันหรือไม่ทำงาน นัยหนึ่งคือหากลุงต่อทำอะไรให้เป็นชิ้นเป็นอันก็อาจจะไม่ต้องตกอยู่ในสภาพยากจนเช่นนี้ ทั้งลุงต่อเองยังขาดมุมมองที่เหมาะสมในระบบทุนนิยม คือการประเมินค่าสิ่งต่างๆอย่างเหมาะสม เช่น การประเมินมูลค่าของสินทรัพย์หรือสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของตนอย่างเหมาะสม(ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการลงทุนหรือพัฒนาตนเองจนก้าวพ้นจากความยากลำบากได้ในท้ายที่สุด) ดังที่ผู้เล่าเรื่องแสดงนัยที่เกี่ยวข้องกันให้เห็น ระหว่างความยากจนและต้นเหตุของความยากจนที่แท้จริง อันเป็นความเกี่ยวข้องของลุงที่ต่อมองไม่เห็น

ลักษณะของมุมมองจากเสียงเล่าที่มองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างลุงต่อกับสถานการณ์ของลุงต่อนั้นเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องความเป็นเหตุเป็นผล (Rationality) อันเป็นหลักคิดหลักและที่มาของระบบทุนนิยม (และการบริหารองค์การและรัฐสมัยใหม่) โดยเวเบอร์กล่าวถึงลักษณะของระบบทุนนิยมที่ใช้หลักเหตุผลในการแข่งขันของพลังของตลาด ความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนและกำไรในการผลิต และการคาดการณ์ผลตอบแทนที่จะได้รับ¹⁰¹ มุมมองของผู้เล่าเรื่องที่มีมุมมองที่สอดคล้องกับกรอบคิดในระบบทุนนิยมที่มองเห็นมากกว่าตัวละครที่ไม่ใช่ชนชั้นกลางในทำนองเดียวกับที่ผู้เล่าเรื่องมองเห็นและวิพากษ์ลุงต่อโดยนัย มุมมองดังกล่าวปรากฏคล้ายกันในเรื่องเดียวผ่านการอธิบายแย้มมุมมองของตัวละครในเรื่อง คือการกล่าวถึงกิจการการค้าขายอาหารตามสั่งของลุงและป้า¹⁰²

กิจการขายอาหารก็พออยู่ได้ มีลูกค้าในช่วงเสาร์อาทิตย์ วันหยุดนักขัตฤกษ์ และในช่วงหน้าร้อน วันธรรมดาออกจะร้างผู้คน แต่ลุงกับป้าก็ไม่เดือดร้อน ช่วงหลังโชคดีขึ้นอีกหน่อยเพราะไม่ไกลจากตรงนี้เกิดมีค่ายนักศึกษา หนุ่มสาว จากค่ายมักจะแวะมาสั่งอาหารกล่องจากแผงลุงกับป้า บางครั้งเป็นร้อยกล่องทีเดียว

“ป้าเขาทำอร่อย ใครกินก็ติดใจ เลียบบอกต่อกัน” ลุงบอกอย่างภูมิใจ เวลา
มีใครทำทำอิจฉาเมื่อเห็นลุงกับป้ารับทรัพย์ก้อนโต *ฝีมือทำอาหารของป้าแม่น*

¹⁰¹ สุภางศ์ จันทวานิช, *ทฤษฎีสังคมวิทยา*, หน้า 66.

¹⁰² ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การแบ่งชนชั้นกลางเกณฑ์คือการเป็นคณงานคอปกชาวที่มีการศึกษาเป็นหลัก ในส่วนนี้เห็นได้ว่าเสียงเล่ามีระยะห่างและมีนัยของการมีการศึกษาหรือมีความรู้ในแง่ของการบริหารจัดการที่อาจถือได้ว่าเป็นความรู้ที่ได้จากการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

ชวนกังขา น่าจะเป็นทำเลที่ตั้งมากกว่าที่เป็นต่อ รัศมีหลายกิโลเมตรนี้มีแผง
อาหารนับนิ้วมือข้างเดียวได้ครบ¹⁰³

ข้อความที่ปรากฏนั้นมีลักษณะใกล้เคียงกับข้อวิจารณ์ที่มีต่อลุงต๋อ คือเสียงเล่าเสนอมุมมองหรือ
ข้อคิดเห็นที่ขัดแย้งกับสิ่งที่ตัวละครชนชั้นล่างกำลังแสดงความคิดเห็นอยู่ ข้อวิจารณ์มีนัยสัมพันธ์กับ
ทัศนะของกรอบคิดในระบบทุนนิยมคือการประเมินความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งในกรณีนี้เป็นการวิเคราะห์
ที่แม้จะเป็นที่เล่นที่จริง แต่ก็ปรากฏการแสดงภูมิรู้ของเสียงเล่าที่ทั้งมองเห็นความเป็นจริงของ
สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของแผงอาหารมากกว่าที่ตัวละครนั้นรับรู้หรือกล่าวออกมา และดังที่ได้
กล่าวไปว่าเรื่องเดียวนั้นเป็นการใช้เสียงเล่าของตัวละครชนชั้นกลางทดแทนในการผลิตเปลี่ยนกันเล่า
เพื่อคลี่คลายเรื่องราว โดยในช่วงที่ตัดมานี้เป็นช่วงต้นของเรื่อง เป็นส่วนที่แนะนำภูมิหลังโดยสังเขป
ของตัวละครและฉากที่เรื่องราวต่างๆเกิดขึ้น โดยเสียงเล่าดังกล่าวแม้ปรากฏเป็นเสียงผู้เล่าเรื่องใน
ลักษณะของบุคคลที่สามที่ไม่ชัดเจนและไม่ได้ถูกชี้เฉพาะลงไปว่าเป็นเสียงของตัวละครใด อย่างไรก็ตาม
ตามเสียงของผู้เล่าเรื่องนี้มีนัยที่สัมพันธ์กับระบบทุนนิยม มีการแสดงมุมมองและความรู้ในการ
วิเคราะห์วิพากษ์และสังเกตการณ์ต่อชนชั้นล่างซึ่งอาจอนุมานได้ว่าเสียงเล่าที่กำลังนี้เป็นเสียงเล่าของ
ชนชั้นกลางที่มีการศึกษา ใฝ่มองและวิพากษ์ชนชั้นที่เป็นอื่นด้วยมุมมองที่ได้รับอิทธิพลจากกรอบคิด
และความรู้ของระบบทุนนิยม เช่น ความรู้เรื่องการตลาด การมองเห็นเชื่อมโยงด้วยเหตุผล ทั้งยังมีนัย
ของอุดมการณ์ทุนนิยมแฝงอยู่ในการวิพากษ์และอธิบายตัวละครที่ไม่ใช่ชนชั้นกลาง

ลักษณะของเสียงเล่าที่มีระยะห่างออกจากตัวละครปรากฏอย่างชัดเจนในการกล่าวถึงมีนา
สาวนักเรียนพาณิชย์ด้วยเช่นกัน มีนาถูกวาดภาพให้เป็นเด็กสาวหน้าตาธรรมดาผิดกับแม่ แต่ด้วย
ลักษณะพิเศษทางกายคือการมีทรวดทรงที่เข้ายวนและใหญ่โตเป็นพิเศษจึงทำให้มีนาจับพลัดจับผลูได้
อาชีพเสริมเป็นพริตตี้ โดยการแนะนำมีนานั้นกล่าวถึงการมองภาพของมีนาในกระจกโดยที่มีนาไม่
ทราบถึงความโดดเด่นของตนเองและรู้สึกว่ ‘ดูยังงี้ๆ ก็ไม่น่าเชื่อว่าจะได้งานนี้’ แต่เสียงของมีนาก็ถูก
แทรกและอธิบายเสริมโดยเสียงของผู้เล่าเรื่องในทันทีว่า

ถ้ามีนาละสายตาจากกระจกและก้มมองต่ำลงมาก็คจะได้คำตอบ
ทรวดทรงของมีนาต่างหากเล่าที่มัน ‘อะร้อร่าม’ และ ‘คับอกคับใจ’ ตาม
สำนวนของหนุ่มวินมอเตอร์ไซค์แถวโรงเรียนพาณิชย์ของเธอ ชุดนักเรียนของ
มีนาไม่ช่วยปกปิดสัดส่วนแต่ส่งเสริมเสียมากกว่าจนกระดุมสองเม็ดแรกต้องทำ
หน้าที่เต็มกำลังทุกวัน ถึงมีนาจะเป็นคนเรียบร้อยตามนิสัย แต่สะโพกที่ผาย
ออกรับกับหน้าอกที่พร้อมจะเรียกร้องสายตาผู้พบเห็น เธอจึงเป็นจุดสนใจใน
ทุกที่ที่ไปอย่างช่วยไม่ได้

¹⁰³ งามพรรณ เวชชาชีวะ, เดียว, หน้า 17. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

บอกไม่ถูกว่ามีนาไม่รับรู้เรื่องนี้หรือแกล้งทำเป็นไม่รับรู้¹⁰⁴

เสียงเล่าของผู้เล่าเรื่องแสดงให้เห็นถึงสถานะที่แตกต่างกันระหว่างผู้เล่าเรื่องกับสิ่งที่กำลังเล่าอย่างชัดเจน จะเห็นว่าชุดคำที่ใช้ในการพรรณนาทรวทรวงของมินานั้นถูกละไว้และเลือกที่จะใช้ชุดคำหรือภาษาของ ‘วินมอเตอร์ไซค์แถวโรงเรียนพาณิชย์ของเธอ’ ในการอธิบายความดึงดูดทางเพศแทนแสดงให้เห็นถึงสถานะและตำแหน่งที่ของผู้เล่าเรื่องที่แยกห่างออกจากสถานะของมินา โดยในนัยที่ผู้เล่าเรื่องอธิบาย ‘ความไม่รู้’ ของมินา แสดงให้เห็นถึงระยะห่างระหว่างผู้เล่าเรื่องกับมินา พร้อมกันนั้นก็ปรากฏช่องว่างระหว่างผู้เล่าเรื่องกับมินาผ่านการคาดเดาและลงเลงสงสัยว่ามินานั้นแท้จริงแล้วมีจิตมารยาต่อและใช้ประโยชน์จากเรือนร่างอันเย้ายวนของเธอหรือไม่ตั้งข้อความที่ว่าผู้เล่าเรื่องไม่อาจบอกได้ว่ามินานั้นใสซื่ออย่างแท้จริงหรือกำลังใช้จิตมารยาในการตบตาผู้อื่นรวมถึงผู้เล่าเรื่องด้วย จากช่องว่างที่ปรากฏระหว่างผู้เล่าเรื่องกับมินานี้ อาจอนุมานว่านัยของช่องว่างระหว่างผู้เล่าเรื่องกับตัวละครชนชั้นล่างนั้นเป็นช่องว่างทางชนชั้นที่เสียงเล่านั้นไม่อาจเข้าไปอภิปรายหรือไปเข้าใจชนชั้นอื่นๆ ได้เหมือนเช่นในเรื่อง *เดียวหรือความสุขของกะทิ* ที่เล่าด้วยเสียงของชนชั้นกลางเอง

ดังนั้นจึงเป็นข้อสังเกตเบื้องต้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชนชั้นและเสียงเล่าที่เล่าเรื่องในดับบทที่เลือกศึกษา โดยผู้วิจัยพยายามชี้ให้เห็นถึงรูปแบบเสียงเล่าที่ต่างกันการเล่าเรื่องเรื่องราวของชนชั้นที่แตกต่างกัน ในงานเขียนที่มีชนชั้นกลางเป็นศูนย์กลางของเรื่องปรากฏการใช้เสียงเล่าเรื่องที่ใช้เสียงของตัวละครชนชั้นกลางในการเล่าเรื่องราวต่างๆด้วยตัวเอง น้ำเสียงของการเล่ามีลักษณะที่มีมิติลุ่มลึกแสดงถึงความเข้าใจเข้าใจ จงใจถ่ายทอดมิติอารมณ์และทัศนคติต่างๆออกมาอย่างละเอียดลออ ในขณะที่เสียงเล่าใน 824 หรือเมื่อเสียงเล่านั้นบอกเล่าเรื่องราวของตัวละครชนชั้นล่างกลับปรากฏระยะห่างระหว่างเสียงเล่ากับตัวละครชนชั้นล่างที่กำลังถูกกล่าวถึงอยู่ น้ำเสียงในการเล่าถึงตัวละครชนชั้นล่างมีนัยของการสังเกตการณ์ การคาดเดาไปจนถึงวิพากษ์วิจารณ์ตัวละครชนชั้นล่างที่กำลังถูกนำเสนอ จากข้างต้นอาจอนุมานได้ว่าเสียงเล่านั้นเป็นเสียงเล่าของชนชั้นกลางที่มีความไม่เข้าใจและปรากฏระยะห่างระหว่างเสียงเล่ากับต่อชนชั้นล่างที่กำลังถูกกล่าวถึง หากพิจารณาในมิติของอุดมการณ์ สิ่งที่ผู้เล่าเรื่องกระทำคือการตีความเชื่อมโยงและบอกกับผู้อ่านเป็นนัยในการอธิบายชนชั้นอื่น โดยทัศนคติหรือมุมมองแฝงอยู่นั้นมีลักษณะสัมพันธ์กับอุดมการณ์ทุนนิยมคือแฝงไว้ด้วยทัศนคติที่สอดคล้องกับวิถีคิดและให้ความชอบธรรมแก่ระบบทุนนิยม โดยทัศนคติดังกล่าวถูกใช้ในการวิพากษ์หรือแม้แต่โต้แย้งกับเสียงของตัวละครชนชั้นล่างที่กำลังถูกนำเสนออยู่

¹⁰⁴ 824, หน้า 25. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

3.2 บทบาทและการปรากฏตัวของอัตบุคคล

แนวคิดสำคัญที่อัลตูแซร์เสนอไว้ในบทความเรื่องอุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐคือแนวคิดเรื่องการเรียกขาน (interpellation) โดยอัลตูแซร์พยายามอธิบายกระบวนการที่อุดมการณ์ทำงานผ่านการควบคุมทางความคิดของสมาชิกในสังคมผ่านการเกิดขึ้นของอัตบุคคลหรือองค์ประธาน (subject) โดยเสนอว่าการเรียกขานนี้เป็นกระบวนการที่ทำให้ปัจเจกบุคคล (individual) กลายเป็นองค์ประธาน กล่าวคือความรู้สึกในการเป็นปัจเจกบุคคลหรือเป็นอัตบุคคลที่มีตัวตนมั่นคง เป็นตัวของตัวเองและมีอิสระเสรีนั้น อัลตูแซร์กล่าวว่าการที่บุคคลรับรู้ตัวเองโดยเฉพาะในแง่ของเสรีภาพนั้นเป็นการตระหนักที่ผิดพลาด เพราะอัตบุคคลนั้นต่างต้องถูกเรียกขานหรือต้องรับรู้ตนเองผ่านอุดมการณ์อยู่เสมอ อัตบุคคลต้องยึดโยงตนเองเข้ากับอุดมการณ์เสมอจึงจะกลายเป็นอัตบุคคลได้¹⁰⁵ ประเด็นสำคัญที่อัลตูแซร์เสนอใหม่ในทศวรรษดังกล่าวคือความรู้สึกของเสรีภาพในการเป็นอัตบุคคลนั้นเช่นในการเลือกสิ่งต่าง ๆ นั้นจึงไม่ใช่เสรีภาพที่แท้จริง แต่เป็นเสรีภาพที่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขของสังคมที่มีแฝงไว้ด้วยอุดมการณ์ของระบบทุนนิยมที่ปกป้องความมั่งคั่งและอำนาจของคนบางกลุ่มไว้¹⁰⁶

หากพิจารณาจากการนำเสนอชนชั้นกลางดังที่ได้กล่าวว่ามีภารกิจอธิบายถึงความยากจนที่ถูกโยนเข้ากับลักษณะของตัวละครนั้นๆ แนวคิดเรื่องการทำงานซึ่งเชื่อมโยงเข้ากับแนวคิดแบบเสรีนิยมที่เชื่อว่าระบบทุนนิยมได้เปิดโอกาสให้บุคคลได้นำพาตัวเองไปสู่ชีวิตที่ดีขึ้นผ่านการพัฒนาตนเอง การทำงานและโอกาสทางธุรกิจซึ่งเชื่อว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จและความมั่งคั่งที่ชอบธรรม แนวคิดเรื่องอัตบุคคลที่อัลตูแซร์เสนอนั้น อาจอธิบายจากค่านิยมในสังคมร่วมสมัยได้ คือค่านิยมที่ว่าในที่สุดแล้วบุคคลจะมีความหมายได้ย่อมต้องเข้ามีส่วนร่วมในระบบการผลิตในระบบทุนนิยมไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง กล่าวคือต้องทำงานที่มีการผลิต โดยแม้ว่าบุคคลนั้นจะมีความมั่งคั่งแต่ค่านิยมเกี่ยวกับการทำงานหรือการลงทุนเพื่อให้เกิดความงอกเงยนี้เองก็ยังถูกใช้เพื่อตัดสินประเมินค่าบุคคลในสังคมร่วมสมัย ค่านิยมดังกล่าวจึงเป็นแรงขับเคลื่อนในการกระทำของบุคคลในสังคมทุนนิยม การทำงานเพื่อ ความสำเร็จหรือการทำให้ทุนงอกเงยเป็นเกณฑ์ที่ใช้ตัดสินว่าบุคคลนั้นมีความหมายและมีตัวตนในสังคมมากน้อยเพียงใด

จากแนวคิดของอัลตูแซร์ เมื่อพิจารณาตัวบทวรรณกรรมในการประกอบสร้างชนชั้นกลางขึ้นนั้นก็ปรากฏการสร้างชนชั้นกลางที่ยึดโยงสัมพันธ์กับโครงสร้างการผลิตในระบบทุนนิยมในฐานะชนชั้นที่ประสบความสำเร็จทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสังคม โดยเน้นย้ำถึงบทบาทและตำแหน่งแห่งที่ที่อ้างอิงกลับไปสู่โครงสร้างของการทำงานในระบบทุนนิยมในฐานะชนชั้นคอปกขาวที่มีการศึกษาสูง โดยการปรากฏตัวของชนชั้นกลางนั้นมิได้ปรากฏขึ้นอย่างโดดเดี่ยวแต่มีการปรากฏตัวของ “แรงงาน”

¹⁰⁵ Althusser, "Ideology and Ideological State Apparatuses," pp. 1502-05.

¹⁰⁶ Barry, *Beginning Theory*, p. 165.

และชนชั้นล่าง ที่ถูกใช้เพื่อเน้นย้ำถึงตำแหน่งแห่งที่ของชนชั้นกลางในฐานะชนชั้นที่มีการศึกษาและทักษะเฉพาะจึงมีอำนาจและความชอบธรรมในการควบคุมจัดการแรงงานต่างๆ แรงงานที่มีแต่แรงถูกสร้างและใช้ในการประกอบกิจกรรมต่างๆที่ชนชั้นกลางไม่ปรารถนาที่จะกระทำ ในทางกลับกันชนชั้นกลางเองแม้จะเป็นชนชั้นอยู่ในตำแหน่งที่ได้เปรียบทั้งจากทัศนคติ จากความสามารถเฉพาะตนที่มีประสิทธิภาพในกระบวนการผลิตในระบบทุนนิยมและการได้รับทักษะต่างๆจากการศึกษาในระบบสมัยใหม่ แต่ในขณะที่เดียวกันชนชั้นกลางเองก็ถูกยึดตรึงเข้ากับระบบทุนนิยมด้วย กล่าวคือ ชนชั้นกลางเองก็ไม่อาจปรากฏโดยไม่ถูกนิยามเข้ากับตำแหน่งแห่งที่ในระบบทุนนิยมด้วยเช่นกัน ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของอัลธูซเซอร์ คือ ในการปรากฏตัวของอัตบุคคลไม่ว่าจะด้วยลักษณะส่วนบุคคลใดๆ เช่น บุคลิกภาพหรือความสนใจส่วนตัวนั้นล้วนต้องถูกนิยามผ่านมุมมองในระบบทุนนิยม ต้องมีอรรถประโยชน์ในฐานะฟันเฟืองของระบบทุนนิยมไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง กล่าวคือแม้แต่ชนชั้นกลางเองก็ไม่อาจปรากฏตัวได้หากไม่มีนิยามเชื่อมโยงผ่านระบบทุนนิยม โดยในทางกลับกันฟังก์ชันในการผลิตของระบบทุนนิยมเป็นสิ่งที่กำหนดลักษณะหรือตัวตนของชนชั้นกลางเอง

3.2.1 ชนชั้นกลาง: ตัวตน ฟันเฟืองและความชอบธรรมของระบบทุนนิยม

ภาพแทนของชนชั้นกลางที่ปรากฏเป็นศูนย์กลางหลักของเรื่อง ทั้งใน*ความสุขของกะทิ*และ*เดี๋ยวต่างปรากฏ*เป็นชนชั้นกลางที่มีลักษณะคล้ายคลึงทั้งในภาพรวมและในรายละเอียดปลีกย่อย โดยภาพที่ปรากฏนั้นมีลักษณะเป็นชนชั้นกลางที่ทำงานกินเงินเดือนและไม่ได้เป็นเจ้าของกิจการขนาดใหญ่หรือนายทุน แต่ชนชั้นกลางเหล่านี้ประสบความสำเร็จอย่างสูงในหน้าที่การงานซึ่งเห็นได้จากวิถีชีวิตที่มั่งคั่งอันเกิดจากผลตอบแทนของความสำเร็จและทักษะความสามารถที่เกิดจากความเชี่ยวชาญและการทำงานที่มีพื้นฐานมาจากความสำเร็จทางการศึกษาในระดับสูง กล่าวได้ว่าภาพของชนชั้นกลางนั้นไม่ได้เป็นชนชั้นกลางธรรมดา แต่เป็นชนชั้นกลางระดับสูงที่มีสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจมีความมั่งคั่งและมีรูปแบบวิถีและคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นพิเศษ เช่น ครอบครัวชนชั้นกลางในความสุขของกะทิ ที่ชนชั้นกลางทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นตาหรือแม่ที่ต่างประกอบอาชีพทนายมีการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยจากต่างประเทศ แม่ของกะทิเองก็มีความสามารถในระดับสูงในการทำงานในองค์กรทางกฎหมายในระดับนานาชาติ ทั้งยังมีวิสัยทัศน์ทางเศรษฐกิจที่สามารถมองเห็นทิศทางการทำธุรกิจสามารถลงทุนและสร้างผลตอบแทนจนกลายเป็นกองทุนไว้เป็นมรดกให้กับกะทิได้ ตัวละครที่รายล้อมกะทิต่างก็ล้วนเป็นชนชั้นกลางที่ประสบความสำเร็จทางอาชีพและมีความมั่งคั่งด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นลุงตอง น้ำกันต์ หรือน้ำภา ที่ต่างประกอบอาชีพที่มีผลตอบแทนสูงและมีคุณภาพชีวิตในระดับบนทั้งสิ้น อาทิ ลุงตองที่ถูกวาดให้เป็นเกย์ก็มีความสามารถในทักษะการจัดดอกไม้จนในที่สุดได้รับการยอมรับจนสำนักพิมพ์จำนวนมากติดต่อให้นำเอาทักษะความรู้นั้นไปตีพิมพ์วางจำหน่าย

ในเดี๋ยวกี่เช่นกัน ตัวละครสำคัญเช่น ชัยโรจน์ พ่อของเดี๋ยวที่หายไปก็ประกอบอาชีพแพทย์ที่จบการศึกษาต่างประเทศ เลิศฤทธิ์ ตัวละครหลักที่เข้ามาสืบสวนตามหาเดี๋ยวประกอบอาชีพเป็นนักหนังสือพิมพ์โดยมีพริม ภรรยาที่ประกอบธุรกิจจัดเลี้ยงขนาดเล็ก ตัวละครหลักจากทั้งจาก*ความสุขของกะทิ*และ*เดี๋ยวนั้น*มีรูปแบบวิถีชีวิตและความสำเร็จที่คล้ายคลึงกันดังที่กล่าวไป ความสำเร็จทางการศึกษาและทางอาชีพนั้นต่างสะท้อนออกมาผ่านทรัพย์สิน ความมั่นคงและความมั่งคั่งครอบครัวชนชั้นกลางเหล่านี้ต่างมีทรัพย์สินพื้นฐานและคุณภาพชีวิตที่ดีที่ไม่เพียงประกอบไปด้วยทรัพย์สินพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตเช่นบ้านและรถยนต์เท่านั้น ชนชั้นกลางจากทั้งสองเรื่องยังถือครองอสังหาริมทรัพย์ที่นอกเหนือไปจากการมีเพื่อดำรงชีวิตอีก เช่นครอบครัวของกะทิที่ถือครองทรัพย์สินจำนวนมาก เช่น คอนโดมิเนียมหรูกลางใจเมือง บ้านริมคลองอันเป็นบ้านเรือนไทยที่ปรับปรุงขึ้นจากมรดกตกทอดของตา และบ้านเช่าติดหาดที่หัวหินที่ใช้สำหรับพักผ่อนของแม่และใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของครอบครัว ครอบครัวของเลิศฤทธิ์และพริมเองก็เช่นกันที่นอกจากจะมีบ้านในกรุงเทพแล้วยังครอบครองบังกะโลยานปราณบุรีไว้สำหรับประกอบธุรกิจและใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจจากความยุ่งเหยิงของเมืองและความจำเจของชีวิตการทำงาน หากพิจารณาไลฟ์สไตล์ข้างต้นนั้นจะเห็นว่าชนชั้นกลางที่สามารถมีรูปแบบชีวิตและทรัพย์สินดังกล่าวได้ย่อมต้องเป็นชนชั้นกลางที่มีความมั่งคั่งอันเป็นผลประสบความสำเร็จทั้งในด้านการศึกษาและหน้าที่การงานเป็นอย่างสูง

หากพิจารณาความสำเร็จของชนชั้นกลางที่ถูกนำเสนอ ความสำเร็จต่างๆย่อมสัมพันธ์กับคำมั่นสัญญาหรือแสดงถึงอุดมการณ์ในระบบทุนนิยมอันผลตอบแทนที่คุ้มค่าที่ระบบทุนนิยมมอบให้แก่ผู้ที่รับเอาวิถีคิดแบบระบบทุนนิยมไป นัยในการนำเสนอชนชั้นกลางนั้นมีลักษณะตรงกันข้ามกับภาพของชนชั้นล่าง กล่าวคือความสำเร็จต่างๆของชนชั้นกลางนั้นแฝงไว้ด้วยการสมานทวนหรือถูกตีความเชื่อมโยงเข้าหลักคิดเรื่องการทำงานหนักและการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยม กล่าวคือความมั่งคั่งของชนชั้นกลางถูกโยงเข้ากับความอดสาหะและความสามารถเฉพาะตัวรวมถึงทักษะต่างๆที่มีอรรถประโยชน์ในแต่ละภาคส่วนของการผลิตในระบบทุนนิยม โดยตัวอย่างการเชื่อมโยงความสำเร็จและความอดสาหะปรากฏอย่างชัดเจนเมื่อชัยโรจน์เล่าถึงเส้นทางความสำเร็จทางการศึกษาในการประกอบอาชีพแพทย์ที่จบการศึกษาจากต่างประเทศของตนว่า

ผมมูมานะขยันเรียนมาตั้งแต่เด็ก เพราะเป็นโลกส่วนตัวที่ผมเลือกแล้ว ผมเลือกเรียนแพทย์ตามประสาเด็กเรียนดีและนี่ก็พอใจอยู่ลึกๆว่าจะได้อยู่หอานหลายปี ผมเลือกไปอยู่โรงพยาบาลต่างจังหวัดทางภาคเหนือเมื่อต้องทำงานเป็นแพทย์ใช้ทุน...แต่บังเอิญวันหนึ่งอาจารย์แพทย์ท่านหนึ่งมาเยี่ยมและเสนอให้ผมกลับไปเรียนต่อเป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางที่กรุงเทพฯ

ผมจบเป็นแพทย์ประจำบ้านแล้วได้ทุนไปเรียนต่อที่อังกฤษสาม
ปี อาจารย์แพทย์ท่านเดิมเป็นผู้แนะนำและฝากฝังโปรเฟสเซอร์ที่รู้จักกัน
ให้¹⁰⁷

แม้ว่าการเล่าภูมิหลังของชัยโรจน์จะกล่าวถึงวิถีชีวิตการเป็นแพทย์ที่น่าเสนอในด้านของความถ่อมตน
ใช้ชีวิตเป็นแพทย์และเป็นอาจารย์อย่างสมถะในโรงพยาบาลของรัฐ แต่ย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าความสำเร็จ
ในชีวิตของชัยโรจน์ในฐานะชนชั้นกลางนั้นถือว่าเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จที่มีฐานคิดจากระบบทุน
นิยมคือสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องการแข่งขัน การที่ชัยโรจน์มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้นั้นถูกโยงเข้ากับเกิดจาก
การเลือกที่จะมูมานะจนสามารถนำตนเองไปสู่สถานะที่ดีกว่าได้ การได้มาซึ่งสถานะของชัยโรจน์จึงมี
ความชอบธรรมอันเนื่องมาจากการอ้างอิงกลับไปยังกรอบคิดในระบบทุนนิยมในฐานะระบบที่เปิด
โอกาสในการแข่งขันและเข้าสู่ระบบของการสะสมทุนไม่ว่าจะเป็นความรู้ ทรัพย์สินหรือสถานะทาง
สังคมก็ตาม โดยอีกนัยหนึ่งนั่นคำอธิบายความสำเร็จของชนชั้นกลางที่เกิดการเลือกและมูมานะด้วย
ตนเองนี้ก็กลับไปอธิบายชนชั้นล่างที่เลือกที่จะไม่ทำอะไรเป็นชิ้นเป็นอัน เลือกที่จะติดเหล้าหรือการ
พนัน โดยที่ระบบทุนนิยมได้กลบเกลื่อนความไม่เท่าเทียมของโอกาสหรือการกระจายทุนหรือ
ทรัพยากรที่ไม่เสมอภาค ไปจนถึงการหล่อหลอมทัศนคติโดยเฉพาะเรื่องที่ถูกกำหนดโดยข้อจำกัดของ
การครอบครองทุนต่างๆ โดยในประเด็นความซับซ้อนของการถือครองทุนและการครอบงำไปจนถึง
ประเด็นเรื่องทัศนคตินั้นจะอภิปรายเพิ่มเติมต่อไป

ลักษณะในทำนองเดียวกันคือการให้ความชอบธรรมกับการอยู่ในสถานะทางเศรษฐกิจและ
สังคมของชนชั้นกลางผ่านการแสดงนัยของความมูมานะและการอุทิศตัวให้กับการทำงานปรากฏผ่าน
เลิศฤทธิ์เช่นกัน การนำเสนอภาพของเลิศฤทธิ์หรือหัวหน้าครอบครัวชนชั้นกลางเป็นการให้ภาพของ
พ่อที่ต้องบริหารจัดการเรื่องส่วนตัวและเรื่องงานให้มีประสิทธิภาพไปพร้อมๆกัน เมื่อเลิศฤทธิ์ต้องรีบ
ต้องเดินทางจากกรุงเทพไปยังปราณบุรีเพื่อเยี่ยมลูกชายที่ขาหักจากอุบัติเหตุ แต่ด้วยความรับผิดชอบ
ต่องานจึงจำเป็นต้องใช้เวลาตลอดคืนเพื่อเขียนบทความให้เสร็จและจ่ายอมขั้รถทางไกลในสภาพอด
นอนเพื่อไปเยี่ยมลูกชาย และสำหรับตัวละครเลิศฤทธิ์นั้นยังปรากฏการกล่าวถึงลักษณะนิสัยส่วน
บุคคลที่ถูกตีความส่งเสริมเข้ากับการประกอบอาชีพด้วย

นิสัยอยากรู้สึบบหาความจริงฝังอยู่ในสายเลือดมาตั้งแต่เล็ก ยิ่งมาทำงาน
แขนงสื่อสารมวลชนยิ่งทำให้เลิศฤทธิ์มีชีวิตอยู่กับการสืบสาวเรื่องราวต่างๆ
อย่างช่วยไม่ได้¹⁰⁸

¹⁰⁷ งามพรรณ เวชชาชีวะ, เดียว, หน้า 60.เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

ไม่ว่าจะแพทย์ในโรงเรียนแพทย์หรือการเป็นสื่อสารมวลชนแม้จะเป็นอาชีพที่ดูเป็นอุดมคติและไม่ได้สัมพันธ์กับระบบทุนนิยมโดยตรงเช่นการทำการค้า แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าเบื้องหลังไม่ว่าจะเป็นโรงพยาบาลหรือสำนักข่าวนั้นย่อมถูกขับเคลื่อนด้วยภาคธุรกิจและได้รับอิทธิพลและเติบโตจากเงินทุนที่หมุนเวียนอยู่เบื้องหลังอยู่ไม่มากก็น้อย ดังนั้นเองจะเห็นว่าอาชีพนักข่าวของเลิศฤทธิถูกผูกโยงเข้ากับนิสัยส่วนบุคคลเช่นการชอบสืบหาความจริง (หรือคือส่วนหนึ่งของตัวตนของเลิศฤทธิ) ถูกขับเน้นขึ้นและในการขับเน้นนั้นมีนัยสำคัญในนิยามอ้างอิงเข้ากับบรรทัดประโยชน์ของลักษณะนิสัยดังกล่าวเข้ากับการเป็นฟันเฟืองหนึ่งในระบบทุนนิยม

ประเด็นดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงพลังอำนาจของระบบทุนนิยมในการสร้างอัตบุคคลขึ้นโดยมีฟังก์ชันของบุคคลนั้นๆที่จะมีความหมายได้จะต้องถูกอ้างอิงเข้ากับตำแหน่งแห่งที่ในระบบทุนนิยมก่อน ประเด็นเรื่องระบบทุนนิยมที่ย้อนมากำหนดอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลปรากฏผ่านตัวละครเด็กหญิงชนชั้นกลางคือขวัญลูกสาวของเลิศฤทธิเองโดยขวัญนั้นมีลักษณะนิสัยช่างพูดช่างคุยตามประสาเด็กผู้หญิง

ขวัญเล่าให้พี่เอกชัยฟังยืดยาวสมกับที่พ่อแม่พูดบ่อยๆว่าอาชีพนัก

ประชาสัมพันธ์เหมาะกับขวัญที่สุดแล้ว¹⁰⁹

ลักษณะนิสัยของขวัญก็ไม่ต่างอะไรกับการกล่าวถึงนิสัยส่วนตัวของเลิศฤทธิ ที่หากพิจารณาก็จะเห็นว่า เป็นเพียงส่วนเสี้ยวหนึ่งของลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นๆ แต่ด้วยแง่มุมดังกล่าวเป็นแง่มุมที่มีบรรทัดประโยชน์ต่อภาคส่วนในระบบทุนนิยม ดังจะเห็นได้จากการเน้นลักษณะนิสัยของขวัญในเรื่อง การช่างเจรจาได้รับการคาดคะเนพร้อมๆกับจัดวางลักษณะช่างเจรจานั้นเข้าเป็นส่วนหนึ่งในระบบทุนนิยม ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นขวัญหรือเลิศฤทธิ เมื่อปรากฏแง่มุมของตัวตนที่สอดคล้องกับตำแหน่งแห่งที่ที่สามารถเข้าเป็นส่วนหนึ่งของโลกทุนนิยมได้แล้ว (เช่นการชอบสืบหาความจริงสามารถเข้ากับสายอาชีพสื่อสารมวลชนหรือการช่างเจรจาสามารถเข้ากับสายงานประชาสัมพันธ์) อาจอนุมานได้ว่าแง่มุมของลักษณะนิสัยที่เข้ากับระบบทุนนิยมจึงถูกขับเน้นและขัดเกลาจนค่อยๆกลายมาเป็นตัวตนหรือมา กำหนดตัวบุคคลนั้นเช่น นิสัยสืบหาความจริงที่กลายมาเป็นอาชีพก็เป็นสิ่งที่ย้อนมาตัวกำหนดตัวตนของเลิศฤทธิอีกคาร์บหนึ่ง ดังที่เลิศฤทธิเองก็กล่าวถึงลักษณะการทำงานสื่อที่ทำให้ติดจนกลายเป็นนิสัยที่ชอบค้นหาความจริง ในทำนองเดียวกันเด็กหญิงขวัญเองย่อมถูกตีความและส่งเข้าสู่ระบบ การศึกษาสมัยใหม่และผลิตให้กลายเป็นฟันเฟืองที่เหมาะสมเพื่อป้อนเข้าสู่โลกของการผลิตส่วนต่างๆ ในที่สุดจากแง่มุมเล็กๆช่างเจรจาของเด็กหญิงขวัญที่มีแววจะกลายเป็นนักประชาสัมพันธ์ได้ ย่อมถูก ชี้นำและขัดเกลาไม่ว่าจะโดยครอบครัวหรือโดยระบบการศึกษา จนกระทั่งนำไปสู่การเข้าทำงาน เป็นนักประชาสัมพันธ์หรือภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในอนาคต จากแง่มุมเล็กๆของตัวตนจึงกลายมาเป็น

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 254.

ทักษะทางอาชีพ และการประกอบอาชีพนั้นก็มีความเป็นไปได้ที่จะย้อนมากำหนดตัวตนของขวัญเองในอนาคต

ลักษณะการปรากฏตัวของอัตบุคคลที่ไม่สามารถปรากฏอยู่นอกความหมายของระบบทุนนิยมตั้งที่กล่าวมาข้างต้น ปรากฏอย่างชัดเจนใน*ความสุขของกะทิ* หากพิจารณา*ความสุขของกะทิ* ที่ถูกรับรู้ในฐานะเรื่องราวของความบริสุทธิ์ไร้เดียงสา เป็นเรื่องของการเติบโตเรียนรู้ทางอารมณ์อย่างละมุนละไมของกะทิ เด็กหญิงวัยห้าขวบที่ค่อยๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกผ่านการเผชิญเหตุการณ์ต่างๆ และด้วยกลวิธีในการเล่าที่เล่าผ่านสายตาของกะทิ หากพิจารณาการปรากฏตัวของตัวละครชนชั้นกลางที่เข้ามาสัมพันธ์กับกะทิ ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครอบครัวหรือมิตรสหายของแม่ที่เข้ามาสัมพันธ์ด้วย การปรากฏตัวของตัวละครต่างๆ ในสายตาของกะทิ ทุกตัวต้องถูกนิยามยึดโยงกลับไปสู่ตำแหน่งแห่งที่ในระบบทุนนิยม หรือกล่าวอย่างที่สุดคือตัวละครที่ปรากฏในสายตาของกะทิหรือกะทิ จะรักได้นั้นย่อมปรากฏการเชื่อมโยงและมองเห็นอรรถประโยชน์ ความหมายของบุคคลนั้นผ่านความสำเร็จจากระบบทุนนิยมก่อนจึงจะปรากฏอย่างสมบูรณ์ได้ในสายตาของกะทิ

กะทิถูกเลี้ยงดูเติบโตขึ้นโดยตาและยาย โดยมีมิตรสหายสำคัญของแม่คือลุงตอง น้าภาและน้ากันตร์รวมไปถึงการได้พบแม่ที่แม่จะเป็นเวลาสั้นๆ ตัวละครต่างๆ เหล่านี้แม้ว่ากะทิยอมเกิดความผูกพันและความรักจากความใกล้ชิด แต่หากพิจารณาจากการนิยามชนชั้นกลางที่รายล้อมกะทิ การปรากฏตัวของชนชั้นกลางต่าง ๆ นั้นต้องมีการอ้างอิงไปยังตำแหน่งแห่งที่ในระบบทุนนิยมทั้งสิ้น ทั้งยังปรากฏลักษณะเดียวกันกับเลิศจุฑีคือแม้แต่บุคคลหรือลักษณะนิสัยส่วนบุคคลก็ถูกยึดโยงสัมพันธ์เข้ากับระบบทุนนิยมไม่มีการปรากฏตัวของชนชั้นกลางที่ไม่ได้อ้างอิงเข้าสู่ระบบทุนนิยมเลย

ในครัวเรือนของกะทิ ตาและยายที่แม่จะเกษียณจากการทำงานแล้วและใช้เวลาส่วนใหญ่ในบ้านและเลี้ยงดูกะทิ การกล่าวถึงตาและยายนั้นก็ยังต้องมีการอ้างอิงกลับไปยังอาชีพดั้งเดิมของทั้งสอง ซึ่งมีนัยถูกเชื่อมโยงเข้ากับบทบาทในปัจจุบันที่แม่ชนชั้นกลางทั้งสองจะไม่ได้อยู่ในระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัวแล้วก็ตาม โดยตาถูกกล่าวถึงในฐานะทนายความนักเรียนนอกที่มักมีความขัดแย้งกระทบกระทั่งกับยายในลักษณะลึนกับฟัน เมื่อเกิดการโต้เถียงหรือความขัดแย้งเล็กน้อยก็มีการอ้างอิงการเป็นทนายฝึกปากเอก¹¹⁰ หรือแม่แต่ยายที่รับหน้าที่เป็นแม่บ้านผู้ไม่เพียงเลี้ยงดูกะทิแต่ยังเป็นผู้บริหารจัดการกิจการภายในบ้านต่างๆ ที่ถูกจัดการอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพต้องอ้างอิงประสิทธิภาพในการบริหารนั้นเข้าสู่ภูมิหลังของยายที่เคยเป็น ‘เลขาฯ นายใหญ่โรงแรมห้าดาว’¹¹¹ นัยว่าประสิทธิภาพต่างๆ ในการจัดการครัวเรือนของยายก็เนื่องมาจากความมั่งคั่งกับธุรกิจการโรงแรมขนาดใหญ่ กิจการที่ส่วนหนึ่งสัมพันธ์กับมาตรฐานของการบริหารจัดการระบบระเบียบภายใน

¹¹⁰ *ความสุขของกะทิ*, หน้า 73.

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

ครัวเรือน เช่น การจัดการเรื่องความสะอาด การจัดการการครัว ไปจนถึงระเบียบกฎเกณฑ์ในการรับรองแขกต่างๆหรือการเป็นเจ้าของที่ดิน ที่มาตราฐานครัวเรือนของบ้านชายคลองนั้นถูกอ้างอิงเข้ากับมาตราฐานระดับห้าดาวจากประสบการณ์ทำงานของยาย แม้แต่เพื่อน ๆ ของแม่ที่เข้ามาเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของครอบครัวก็ล้วนถูกนิยามกลับไปสู่ความสำเร็จจากระบบทุนนิยม เช่น ลุงตองผู้เป็น ‘นักจัดดอกไม้มีอาชีพ’¹¹² ด้วย ‘มือที่มีเหมือนมีคาถาวิเศษ’¹¹³ โดยใช้ความสามารถนั้นเนรมิตสิ่งต่างๆให้มีความสุนทรีย์ได้ หรือน้ำก้นต์ที่ประกอบอาชีพเป็นนักเขียนบทโฆษณา ทำให้น้ำก้นต์มีความสามารถในการอธิบายเรื่องยากๆให้เป็นเรื่องง่ายซึ่งอ้างอิงบนอาชีพที่เกี่ยวกับการเขียนเชิงสร้างสรรค์

หากพิจารณาข้อความข้างต้นนั้นนอกจากจะเห็นลักษณะของการปรากฏของอัตบุคคลที่ต้องนิยามอ้างอิงกลับไปยังตำแหน่งแห่งที่หรือการเป็นพื้นเพเพียงในระบบทุนนิยมแล้ว ยังปรากฏนัยของอคติทางเพศที่มีส่วนกำหนดตัวตนของชนชั้นกลางที่สัมพันธ์กับระบบทุนนิยมด้วย ตาหรือน้ำก้นต์ซึ่งมีลักษณะเป็นชายนั้นถูกโยงเข้ากับการทำอาชีพที่ใช้เหตุผลเป็นสำคัญคือการเป็นทนายความที่ต้องเน้นหนักในการใช้ภาษาและความคิดเชื่อมโยงในการโต้แย้ง น้ำก้นต์เองก็สัมพันธ์การทักษะในการเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ต่างๆอย่างเป็นเหตุเป็นผลและชัดเจนเข้าใจง่าย ในขณะที่ยายนั้นอ้างอิงอยู่กับลักษณะของเพศหญิงที่ถูกโยงเข้ากับการเป็นแม่และเมีย ตำแหน่งแห่งที่ของยายจึงถูกโยงเข้ากับอาชีพที่สัมพันธ์กับการดูแลครัวเรือนและความเป็นระเบียบเรียบร้อยต่างๆ สำหรับลุงตองเองก็เช่นกัน การเป็นเกย์ของลุงตองโยงเข้ากับอคติของการเป็นเพศทางเลือกที่จะต้องสัมพันธ์กับอาชีพที่เกี่ยวข้องกับความสวยความงาม กล่าวคืออำนาจของระบบทุนนิยมย่อมต้องจัดสรรตำแหน่งแห่งที่หรือมากำหนดลักษณะของอัตบุคคลไม่ว่าจะเป็นเพศใดก็ตาม

ในเรื่องราวการเติบโตของกะทินั้นย่อมปรากฏว่ากะทิได้เติบโตอย่างถึงพร้อมด้วยความรักและความผูกพันของชนชั้นกลางที่รายล้อมเสมือนคนในครอบครัว แต่ในความรักเพียงอย่างเดียววันนี้อาจไม่เพียงพอที่จะทำให้ชนชั้นกลางปรากฏตัวอย่างสมบูรณ์ได้ในสายตาของกะทิ ความภาคภูมิใจอาจเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกด้านหนึ่งที่ทำให้กะทิมองเห็นและรับรู้ตัวตนของบุคคลรอบๆตัวเธอได้สมบูรณ์ขึ้นด้วยการอ้างอิงกลับไปสู่ความสำเร็จในโลกทุนนิยมอีกชั้นหนึ่ง สำหรับตาและยายบทบาทในการมอบความรักและการให้การเลี้ยงดูให้กับกะทิเป็นความหมายที่อาจไม่เพียงพอในฐานะชนชั้นกลาง แต่ความหมายของตา ยาย ลุงตอง น้ำก้นต์ หรือแม้แต่แม่ของกะทิ ต่างก็ต้องเติมเต็มขึ้นด้วยการอ้างอิงกลับไปบทบาทและความสำเร็จต่างๆ เช่นการเป็นทนายนักเรียนนอก การเป็นเลขาโรงแรมระดับห้าดาว การเป็นเกย์และยังใช้ทักษะจากลักษณะของเพศทางเลือกจนสามารถเขียนหนังสือเกี่ยวกับการจัดดอกไม้ขายได้ คุณลักษณะและความสำเร็จต่างๆเองเป็นที่ทำให้ชนชั้นกลางมีความหมายและถูก

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

¹¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

มองเห็นได้ ในทำนองเดียวกันกับแม่ของกะทิที่ต้องทิ้งมรดกเป็นล้นชักอันเป็นหลักกิโลและหลักฐานของความสำเร็จในแต่ละช่วงชีวิตของตนเองไว้ให้กะทิได้ชื่นชมความหมายของการเป็นชนชั้นกลางที่สมบูรณ์ได้อย่างเต็มภาคภูมิ โดยในทางกลับกันชนชั้นกลางเองก็ถูกกำหนดตัวตนด้วยความสำเร็จหรือการมีอรรถประโยชน์ในระบบทุนนิยม แม้แต่ตัวละครที่เป็นแม่บ้านเช่น พริม จากเรื่อง *เดียวก็ยิ่ง* ปรากฏการประกอบธุรกิจขนาดเล็จากพื้นฐานของการเป็นแม่บ้านคืองานรับจัดเลี้ยง

ความจำเป็นของชนชั้นกลางในการเข้าเป็นฟันเฟืองของระบบทุนนิยมปรากฏในเรื่อง *เดียว* คือตัวละครนภา แม่ผู้ซึ่งสูญเสียเดียวจากการถูกลักพาตัว ความทุกข์โศกจากการสูญเสียลูกชายไปทำให้ให้เส้นเลือดในสมองของนภาแตกส่งผลให้เกิดความบกพร่องผิดปกติของร่างกาย นภามีสภาพเป็นกึ่งทุพพลภาพ แม้ว่าเรื่องราวจะกล่าวถึงความโศกเศร้าของการสูญเสียว่าเป็นเหตุให้เธอและชัยโรจน์ตัดสินใจที่จะหนีออกจากสังคมเมืองและใช้ชีวิตโดดเดี่ยวตัดขาดจากผู้คน แต่เนื้อความหนึ่งที่ปรากฏหลังจากที่เส้นเลือดในสมองของนภาแตกและก่อนที่ทั้งสองจะตัดสินใจไปจากกรุงเทพฯ คือความพยายามในการกลับไปทำงานของนภาทั้งๆที่ร่างกายไม่พร้อม ผลคือเธอพบว่าสภาพของเธอไม่เข้ากับระบบทุนนิยมเช่นเดิมได้อีกต่อไป

เพียงวันเดียวนภาที่รู้ว่าชีวิตทำงานของเธอเป็นอดีตไปแล้ว เธอไม่อาจเป็นจักร
เพื่องสำคัญให้กับองค์กรที่ต้องแย่งชิงส่วนแบ่งตลาดกับคู่แข่งชนิดกะพริบตา
ไม่ได้¹¹⁴

หลังความล้มเหลวในการกลับไปทำงาน นภาและชัยโรจน์จึงเลือกที่จะย้ายออกจากกรุงเทพฯ ความทุกข์โศกและการหลีกเลี่ยงของนภาจึงอาจตีความสัมพันธ์เชื่อมโยงไม่เพียงการสูญเสียลูกชายคนเดียวอันเป็นที่รักเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการสูญเสียความหมายของการมีชีวิตอยู่ในฐานะการเป็นฟันเฟืองในระบบทุนนิยม นภาจึงเป็นภาพหนึ่งของชนชั้นกลางที่กลายเป็นจักรเพื่องที่ใช้การไม่ได้อีกต่อไป ส่งผลให้เธอเลือกที่จะหลบหนีหนีหายไปแทนการมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างไร้ความหมาย ความหมายที่ต่างถูกกำหนดขึ้นจากโลกทุนนิยม

ชนชั้นกลางแม้ว่าจะเป็นชนชั้นที่รับเอาความคิดและเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมเพื่อเลื่อนลำดับฐานะและเป็นชนชั้นที่มีอำนาจ แต่ขณะเดียวกันชนชั้นกลางก็ถูกยึดตรึงเข้ากับระบบทุนนิยมที่มีนัยของความตึงเครียดแฝงฝังอยู่ในการเป็นฟันเฟืองของโลกของการแข่งขันที่โหดร้าย ดังเช่นที่นภาเมื่อร่างกายไม่อำนวยจึงไม่สามารถรับมือกับการทำงานที่ตึงเครียดในระบบทุนนิยมได้อีกต่อไป เช่นเดียวกันกับภาพของพ่อที่ทำงานหนักอย่างเลิศฤทธิ์ หรือแม้แต่เนี้ยเบื่องหลังของหมอผู้สมณะเช่นชัยโรจน์ย่อมแฝงไว้ด้วยการสอบแข่งขันที่อ้างอิงความมุนานะนั้นย่อมมีนัยของการแย่งชิงตำแหน่งของผู้ชนะจากผู้เข้าแข่งขันอื่นๆ ชนชั้นกลางเองก็ไม่อาจมีความหมายหรือมีตัวตนได้หากปราศจากการ

¹¹⁴ 824, หน้า 67.

อ้างอิงในระบบทุนนิยม สุตทำยนั้นตัวตนของชนชั้นกลางย่อมปรากฏและถูกกำหนดด้วยตำแหน่งแห่งที่ในระบบทุนนิยม อย่างไรก็ตามสิ่งที่ระบบทุนนิยมตอบแทนให้ความสำเร็จและการขับเคลื่อนระบบทุนนิยมนั้นคือการมอบอำนาจให้กับชนชั้นกลาง คือด้วยความรู้ ทักษะเฉพาะและความสามารถต่างๆ ทำให้ชนชั้นกลางมีความชอบธรรมและมีอำนาจในการจัดการควบคุมแรงงาน

3.2.2 ภาพแทนและบทบาทของชนชั้นแรงงาน

ภาพแทนของตัวละครชนชั้นแรงงานที่ปรากฏในนวนิยายของงามพรรณนั้นมักถูกกล่าวถึงและถูกทำให้หายไปอย่างรวดเร็ว บทบาทหน้าที่ของชนชั้นแรงงานที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรับหน้าในการทำงานหนักและงานไม่พึงปรารถนาต่างๆ เช่นงานทำความสะอาด ลักษณะสำคัญของการปรากฏตัวของแรงงานเหล่านี้ต้องปรากฏควบคู่ไปกับการกำกับดูแลของชนชั้นกลางเสมอ โดยการนำเสนอภาพและบทบาทของชนชั้นล่างปรากฏเป็นการใช้ประโยชน์จากแรงงานของแรงงานเหล่านี้ในฐานะส่วนประกอบอันไม่สำคัญของกิจกรรมต่างๆ ของชนชั้นกลาง ชนชั้นแรงงานจึงมักถูกสร้างขึ้น ใช้ประโยชน์และถูกทำให้หายไปอย่างรวดเร็วหลงเหลือไว้เพียงเรื่องราวหรือกิจกรรมต่างๆ ของชนชั้นกลางที่ถูกขบขันขึ้น โดยลักษณะของชนชั้นล่างนี้ถูกอธิบายโดยเฉพาะในแง่มุมของความยากจนซึ่งอ้างอิงกับหลักคิดในระบบทุนนิยมคือต้องเป็นแรงงานเนื่องจากคุณลักษณะในแง่ลบต่างๆ เช่น ดิดการพนัน ไม่ขยันทำงาน มีลักษณะที่หน้าขบขัน เป็นเสมือนกลุ่มคนที่พ่ายแพ้ต่อระบบทุนนิยม ชนชั้นล่างจึงถูกสร้างให้เป็นเครื่องยืนยันตนเองของชนชั้นกลางในฐานะชนชั้นคอปกขาวในโลกทุนนิยม ทั้งนี้ชนชั้นล่างยังถูกสร้างขึ้นเพื่อรับความช่วยเหลือเพื่อแสดงความเมตตาของชนชั้นกลาง

3.2.1.1 การปรากฏตัวของแรงงาน

ภาพแทนของชนชั้นล่างถูกสร้างขึ้นและมีบทบาทเพื่อการใช้ประโยชน์โดยชนชั้นกลาง กล่าวคือภาพแทนของชนชั้นล่างมักถูกกล่าวถึงโดยสังเขป ชนชั้นล่างมักถูกทำให้ปรากฏตัวขึ้น ถูกจัดวางให้ทำหน้าที่ใช้แรงงานของตนแล้วจึงถูกทำให้หายไปอย่างรวดเร็ว ก่อนจะถูกทดแทนด้วยการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของชนชั้นกลาง ลักษณะดังกล่าวปรากฏชัดผ่านการปรากฏตัวของคนเลี้ยงม้าใน*ความสุขของกะทิ*

คนเลี้ยงม้าปรากฏตัวขึ้นหลังจากที่กะทิเข้าใจถึงสาเหตุที่เธอต้องเติบโตขึ้นโดยไม่มีแม่ ฉากสำคัญที่กะทิได้เรียนรู้เรื่องราวความเจ็บป่วยและความตายของแม่ที่กำลังจะมาเยือนปรากฏขึ้นในบทที่ 11 อันเป็นฉากบริเวณริมชายหาดที่กะทิได้เรียนรู้เรื่องราวความป่วยไข้ของแม่จากน้ากันต์ จนกระทั่งน้ากันต์ชวนกะทิวิ่งแข่งกันบนหาดทรายขาว ฉากวิ่งบนหาดทรายเป็นการเปิดโอกาสให้กะทิได้ปลดปล่อยอารมณ์ความเศร้าและทรุดตัวลงร้องไห้บนหาดทรายขาวสะอาดที่ทอดยาวก่อนที่จะเกิด

‘ฉากอารมณ์’ อันแสดงถึงมิติทางอารมณ์และการรู้จักอคติของเด็กหญิงชนชั้นกลางได้นั้น ปรากฏการอ้างอิง ‘คนจุงม่า’ ในช่วงต้นเมื่อกะทิมาเห็นหาดทรายสีขาวสะอาดก่อนที่กะทิจะแสดงฉากทางอารมณ์ว่า

คนจุงม่าก็ทิ้งรอยเท้าไว้เหมือนกัน ตาบอกว่าตีเท่าไรแล้วที่ม้าไม่ทิ้งของเสียไว้
ให้ดูต่างหน้าด้วย สมัยนี้พัฒนาแล้ว คนเลี้ยงม้ามีอาวุธประจำกายเป็น
ถุงพลาสติกสำหรับเก็บขี้ม้ากลิ่นแรงไปทิ้งลงในถังขยะที่เทศบาลเอามาวางไว้
เป็นระยะ¹¹⁵

การปรากฏตัวและการรับรู้การมีอยู่ของคนจุงม้านี้ถูกกล่าวถึงผ่านสายตาของกะทิอย่างมีนัยสำคัญ การกล่าวถึงคนเลี้ยงม้าที่ทำหน้าที่ในการเก็บขี้ม้าในแง่นี้จึงเป็นการกล่าวหน้าที่ของชนชั้นล่างในการรักษาความสะอาดของทัศนียภาพให้กับชนชั้นกลางที่ทำให้กะทิสามารถวิ่งและหลุดตัวลงบนหาดทรายที่ถูกทำให้สะอาดนั้น ความสำคัญของชนชั้นล่างถูกเสนอให้มีเพียงเท่านั้นคือการใช้แรงงานทำให้หาดทรายขาวสะอาด ปราศจากทั้งจากขี้ม้าและตัวตนของชนชั้นล่างเอง

การปรากฏตัวของคนเลี้ยงม้าจึงปรากฏในการรับรู้อย่างสิ้นๆและไม่สลักสำคัญอะไร ปรากฏอยู่ให้เห็นก็เพียงรอยเท้าบนผืนทรายที่พร้อมจะถูกกลบให้เลือนหายและแทนที่ด้วยกิจกรรมอื่นๆที่ถูกเสนอว่าซับซ้อนสวยงามกว่า บทบาทและหน้าที่และการปรากฏตัวของชนชั้นล่างจึงปรากฏและถูกกล่าวถึงในลักษณะของการทำหน้าที่ที่ชนชั้นกลางไม่กระทำและถูกทำให้หายไปอย่างรวดเร็ว คงเหลือไว้แต่ภาพอันน่ากิจกรรมของเหล่าชนชั้นกลาง คนจุงม่าจึงปรากฏในการรับรู้ของชนชั้นกลางอย่างสิ้นๆ ประกอบบทบาทหน้าที่ในการรักษาความสะอาดของหาดทรายขาว ก่อนที่ร่องรอยของชนชั้นล่างจะถูกกลบลงไว้ใต้ผืนทราย ยังผลให้กะทิสามารถวิ่งและหลุดตัวลงร้องไห้บนผืนทรายได้อย่างสบายเท้า โดยไม่สะดุดสิ่งปฏิกูลใดๆ

นอกจากกิจกรรมทางอารมณ์แล้ว ชนชั้นล่างยังถูกสร้างขึ้นและจัดวางให้เป็นส่วนของแรงงานในการประกอบกิจกรรมอันยุ่งยากต่างๆของชนชั้นกลาง โดยเฉพาะงานบ้านที่ยายสร้างสรรค์ขึ้นในบ้านชายคลอง งานบ้านของยายที่ถูกให้คำนิยามว่า ‘ลั่นเกิน’ และ ‘เกินพอดี’ นับตั้งแต่งานทำความสะอาดไปจนถึงการประกอบอาหาร โดยงานบ้านของยายนี้ถูกทำให้กลายเป็นกิจกรรมที่มีขั้นตอนยุ่งยากซับซ้อนและเป็นงานต้องการแรงงานจำนวนมากในการประกอบกิจกรรมในครัวเรือนเหล่านั้น

ภาพงานบ้านของยายใน ‘พื้นที่บ้านชายคลอง’ อันเป็นพื้นที่บ้านของชนชั้นกลางที่หลีกเลี่ยงจากโลกสมัยใหม่ แต่นัยของการสร้างงานในพื้นที่บ้านชายคลองกลับมีนัยพ้องกับการจัดสรรและจัดการงานและคนในระบบทุนนิยม ลักษณะดังกล่าวเห็นได้จากภาพการบรรยายโดยเรียกห้องที่ใช้ในการประกอบงานบ้านของยายอย่างที่เล่นที่จริงด้วยคำว่า ‘ออฟฟิศ’

¹¹⁵ ความสุขของกะทิ, หน้า 49.

ในห้องอเนกประสงค์ของยาย หรือที่ตาเรียกว่าออฟฟิศของยาย จะมี
 กะละมังเข้าแถวไว้ กะทิต้องแยกผ้าที่เก็บมาใส่ลงกะละมังให้ถูกต้อง เสื้อผ้าของ
 ตา ของยาย ของกะทิเอง แยกคนละใบ ผ้าปูที่นอน ปลอกหมอนอีกใบ ผ้าเช็ด
 ขาม ผ้าเช็ดปาก ผ้าที่ใช้ทำความสะอาดหรือ “ผ้าขี้เหร่” อย่างที่ตาเรียกก็ต้อง
 แยกไว้ นอกจากเหตุผลเรื่องความสะอาด(ที่เกินพอดีในความเห็นของตาแล้ว)
 ยังเพื่อความสะดวกในการเข้ากำกับดูแลให้พี่ลัดบัวอีกด้วย¹¹⁶

ภาพของออฟฟิศของยายนั้นไม่เพียงล่อกับการจัดการบทบาทหน้าที่และตำแหน่งแห่งที่ใน
 โลกของการผลิตแบบทุนนิยม แต่หลักคิดที่ปรากฏในการทำงานบ้านของยายนั้นก็มีลักษณะเดียวกันกับ
 การทำงานและการบริหารจัดการในระบบทุนนิยม การจัดแบ่งตำแหน่งหน้าที่ของกะละมังนั้น
 นอกจากจะแสดงให้เห็นแนวคิดเรื่องความสะอาดและการให้ความสำคัญกับการจัดลำดับชั้นแล้ว
 กิจกรรมงานบ้านดังกล่าวยังให้ภาพคล้ายกับสายพานการผลิตในระบบอุตสาหกรรม การจัดแบ่งหน้าที่
 ของการซักหรือฟังก้อนนั้นก็มีลักษณะเดียวกันกับแนวคิดเรื่องการแบ่งงานกันทำ (labor division)
 ตามหลักการของระบบทุนนิยม โดยไม่เพียงแต่การจัดการแบ่งตำแหน่งหน้าที่ของวัตถุสิ่งของเพื่อ
 ประสิทธิภาพสูงสุดเท่านั้น แต่การปรากฏของแรงงานและชนชั้นกลางที่เข้าควบคุมกำกับการทำงานก็
 มีลักษณะสัมพันธ์กับโครงสร้างชนชั้นที่สัมพันธ์กับการผลิตในโลกอุตสาหกรรมด้วยเช่นกัน ลักษณะ
 ดังกล่าวเป็นการมองตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่หรืออรรถประโยชน์เป็นสำคัญ

ในกรณีนี้การปรากฏตัวของบุคคลจึงสัมพันธ์กับโครงข่ายอุดมการณ์หรือจินตนาการของ
 ระบบทุนนิยมตามที่อัลธูซเซอร์กล่าวว่า การที่ปัจเจกบุคคลจะกลายเป็นอัตบุคคลได้ต้องถูกเรียกขาน
 (interpellate) หรือจัดวางตำแหน่งแห่งที่ที่สัมพันธ์กับอุดมการณ์ทุนนิยมก่อนจึงจะถูกรับรู้ได้ กรณี
 ของชาวบ้านในโลกชนบทของกะทิเองก็เช่นกัน กล่าวคือ แม้ว่าชนชั้นกลางเหล่านี้จะบ่าหน้าออกจาก
 โลกของการผลิตของทุนนิยมไปสู่โลกชนบท ‘ชาวบ้าน’ ที่แม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในโครงสร้างการผลิตแบบ
 อุตสาหกรรมในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ แต่ชนชั้นกลางเองกลับเอารูปแบบทางชนชั้นที่อ้างอิงกับ
 รูปแบบการผลิตในสังคมทุนนิยมติดตัวไปเรียกขานและจัดการติดตั้งชาวบ้านเหล่านี้ให้เข้าสู่ระบบ
 สำนักทางชนชั้น โดยมอบบทบาทหน้าที่และตำแหน่งแห่งที่ให้กับชาวบ้านเข้าสู่เงื่อนไขของการผลิต
 จัดวางให้ชาวบ้านเหล่านั้นให้กลายเป็นแรงงาน กลายเป็นส่วนหนึ่งของจินตนาการเรื่องชนชั้นในการ
 ผลิตแบบทุนนิยม ชาวบ้านที่ถูกแปลงสภาพให้กลายเป็นแรงงานในสำนักของชนชั้นกลางนี้ มีลักษณะ
 เป็นแรงงานในระบบทุนนิยมที่มีเพียงแรงแต่ไร้ทักษะใดๆ แรงงานดังกล่าวจึงต้องการชนชั้นกลางใน
 ฐานะคนงานคอปกขาวผู้ได้รับการฝึกฝนและมีความรู้ความชำนาญเฉพาะทางจากระบบการศึกษา

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

สมัยใหม่ บทบาทของของชนชั้นกลางจึงถูกเน้นในการเข้ากำกับควบคุมการใช้แรงงานเหล่านั้นเพื่อให้มีประสิทธิภาพในการทำงานสูงสุด

ลักษณะปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนชั้นแรงงานกับชนชั้นกลางในลักษณะของการกำกับควบคุม กำกับการใช้แรงงานนี้เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่เสมอผ่านตัวละครระดับและทอง ตัวละครชาวบ้านสองตัวที่เข้ามามีบทบาทใกล้ชิดกับครอบครัวของกะทิ ทองนั้นเป็นเด็กวัดที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวกะทิในลักษณะของผู้ที่มีสถานะทางสังคมต่ำกว่า ทองเป็นตัวละครที่เรียกขานด้วยคำว่า “แรงงาน” โดยตรงและเป็นผู้รับบทบาทใช้แรงงาน รับผิดชอบในกิจกรรมที่ไม่พึงปรารถนา (ที่ชนชั้นกลางไม่ยินดีทำ) ของบ้านชายคลองอยู่เสมอ และในการใช้แรงงานของทองนั้นต้องปรากฏภาพการกำกับการใช้แรงงานของทองของชนชั้นกลางอยู่เสมอ

“กำลังต้องการแรงงานพอดี”

ยายร้องทักพี่ทองที่เดินเข้ามาในครัว...

พี่ทองเอาหม้อจากวัดมาส่งคืนอย่างนอบน้อม ยายชี้มือไปที่กระต่ายขูดมะพร้าวที่มุมครัว มีมะพร้าวผ่าซีกวางรออยู่แล้ว พี่ทองคว่ำกระต่ายกับกะละมังใส่มะพร้าวได้ก็เดินพรวดๆลงไปได้ถุน เสียงยายร้องตามหลังว่าขูดละเอียดไว้คลุกขนมต้มขาวสองฝา ที่เหลือจะคั้นกะทิทำแกงบวช¹¹⁷

คำว่าแรงงานถูกใช้กับทองอีกครั้ง โดยเชื่อมโยง “แรงงาน” ของทองเข้ากับงานทำความสะอาด แสดงให้เห็นถึงรูปแบบงานที่แรงงานเหล่านี้พึงทำแทนชนชั้นกลาง

[ยาย]จึงมักเรียกแรงงานตามแต่จะหาได้ให้มาช่วย บางทีก็เป็นพี่ทอง ที่ไหนๆถูกเรียกตัวมาก็มักลงเอยช่วยยายสร้งน้ำพระพุทธรูป เช็ดหิ้งพระ ปิดกวาดหยากไย่ เสียด้วยเลย ส่วนมากงานทำความสะอาดแบบนี้จะเกิดขึ้นใกล้ๆวันสงกรานต์¹¹⁸

หรือในกิจกรรมของการประกอบอาหารที่ยายทำ “แกงบอนสูตรโบราณ” อันเป็นอาหารที่มีความยุ่งยากและต้องลงทุนลงแรงสูงดังที่ตาเรียกว่าเป็น “แกงบอนรวมพลรบ” เนื่องจาก “ต้องใช้ไพร่พลจำนวนหนึ่งลงแรงจึงจะได้แกงมาสักหม้อ” และภาพการลงแรงก็ปรากฏเป็นภาพการลงแรงลุยน้ำของพี่ทองโดยมีลุงตองยืนกำกับการลงแรงของทองอย่างใกล้ชิด

พี่ทองลุยน้ำลงไปตัดบอน มีลุงตองกำกับว่าให้ตัดกอไหน เพราะต้องใช้บอนแก่ ถ้าเป็นบอนอ่อนแกงแล้วจะเละไม่อร่อย สงสารพี่ทองต้องลุยน้ำหลายรอบ เพราะยายเกิดแรงบันดาลใจตั้งใจจะแกงถวายหลวงลุงด้วย¹¹⁹

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

¹¹⁹ ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, พิมพ์ครั้งที่ 35(กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์, 2553), หน้า 28.

จากกรณีตัวอย่างของทอง จะเห็นได้ถึงการจัดบุคคลเข้าสู่รูปแบบงานและตำแหน่งแห่งที่ของชนชั้นแรงงาน ถูกจัดวางไว้ให้ประกอบกิจกรรมที่ไม่พึงปรารถนา เช่นการกล่าวถึง “งานจำพวกการทำ ความสะอาด” หรืองานหนักที่ต้องลงแรงก็ล้วนถูกวางไว้ให้เป็นหน้าที่ของแรงงานไร้ฝีมือ ในขณะที่ชนชั้นกลางที่มีความรู้มีหน้าที่ควบคุมกำกับและรับเอาผลประโยชน์ปลายทางของการลงทุนลงแรงเหล่านั้นไป

นอกจากทองแล้ว สดับก็เป็นตัวละครชาวบ้านอีกตัวหนึ่งที่ถูกดึงเข้าเป็นแรงงานในโลกจินตนาการของชนชั้นกลาง สดับเป็นสาวใช้ประจำบ้านโดยตำแหน่งหน้าที่ของสดับถูกโยกย้ายเฉพาะเจาะจงเข้ากับ ‘งานรีดผ้า’ อันเป็นหนึ่งในส่วนประกอบของกิจกรรมงานบ้านอันยุ่งเหยิงของยายในบ้านชายคลอง งานรีดผ้านี้ถูกกล่าวถึงในฐานะเป็นงานหนักที่ชนชั้นกลางไม่ยินดีทำ งานใช้แรงงานเช่นนี้จึงต้องให้พี่สดับเป็นผู้ภาระงานแต่เพียงผู้เดียว ปมปัญหาจึงเกิดขึ้นพี่สดับกลับหายตัวไปตั้งแต่ช่วงต้นใน*ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์* ยังผลให้เกิดความเดือดเนื้อร้อนใจแก่สมาชิกในบ้านชายคลองรวมไปถึงตัวกะทิเอง โดยกะทิได้กล่าวถึงปัญหาการหายไปของแรงงานดังกล่าวอยู่โดยตลอดจนกระทั่งพี่สดับกลับมาในตอนปลายของเรื่อง

อย่างเช่นวันนี้ วันที่วันใหม่เริ่มด้วยเสียงยายบ่นต่อเนื่องจนสายเวลาใกล้เพล เรื่องที่พี่สดับหายตัวไปไม่มาทำงานหลายวันแล้ว และไม่มีทีท่าว่าจะกลับมาด้วย งานรีดผ้าเป็นงานสำคัญ เดี่ยวมือหนึ่งอย่างพี่สดับยอมมหาคนมาแทนไม่ได้ง่าย ๆ¹²⁰

ปัญหาของยายที่พี่สดับหายตัวไปนั้นถูกกล่าวถึงอีกหลายครั้งจนมีลักษณะใกล้เคียงกับความหมกมุ่น โดยมีการร่ำบ่นถึงความกังวลดังกล่าวอยู่หลายครั้งและในการกล่าวถึงพี่สดับนั้นต้องอ้างอิงถึงตำแหน่งหน้าที่ในการเป็นแรงงานรีดผ้าของพี่สดับเสมอ

ยายยังไม่ได้คนมารีดผ้าแทนพี่สดับเลย กะทิได้แต่ภาวนาให้พี่สดับกลับมาอย่างปลอดภัย¹²¹

ยายรีดผ้าเองตั้งแต่ไม่มีพี่สดับ ยายไม่หาใครมาแทนกะทิดนึ้นไม่ได้ว่า บางทียายหวังว่าพี่สดับจะกลับมา ระหว่างนี้ทุกคนช่วยกันเลือกใช้เสื้อผ้าที่ใส่แล้วไม่ยับ เมื่อไม่ต้องใส่ชุดนักเรียน เสื้อผ้าของกะทิก็ก็น่าไม่ต้องรีดเลย

ตราบอกว่าโชคดีแค่ไหนที่ยายไม่ได้ใช้เตารีดโบราณแบบที่ต้องเอาถ่านแดงๆ ใส่ลงไป เวลาลูกไฟแตกปะทุออกมา เสื้อผ้าอันได้รู้ระบายนอกอากาศแถมมาด้วย ยาย

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

ค้อน เพราะเตารีดเป็นของใช้ที่ขายยอมนลงทุนควักกระเป๋าซื้อของดี น้ำหนักเบา
รีดเรียบ งานรีดผ้าเป็นงานที่กะทิไม่สู้ ขอล้างจานแทนดีกว่า¹²²

ความสำคัญของความกังวลทั้งของยายและกะทิต่อการหายไปของพี่สตั๊บ การกล่าวถึงการหายไปของพี่สตั๊บถูกบรรยายคู่กับการหายไปของภาระงานที่ผูกพันอยู่กับชนชั้นกลางด้วยเสมอ ประเด็นการดำรงอยู่หรือหายไปของตัวละครชนชั้นล่าง ในมโนสำนึกของชนชั้นกลางแง่หนึ่งคือการหายไปของแรงงานที่พึ่งมาประกอบกิจที่ชนชั้นกลางไม่ต้องการจะกระทำ ในที่นี้คือการรีดผ้าซึ่งถูกกล่าวถึงในฐานะงานหนักที่ทำให้ยายผู้ซึ่งปกติไม่พึงกระทำต้องต้องเต็ดร้อนลงมาทำด้วยตัวเอง ปัญหาที่แท้จริงของความกังวลของกะทิต่อการหายไปของพี่สตั๊บจึงอาจไม่ได้อยู่ความเป็นห่วงเป็นใยในตัวพี่สตั๊บแต่อยู่ที่ความยุ่งยากของการหายไปของแรงงาน และความลำบากของชนชั้นกลางที่ต้องมาทำหน้าที่ใช้แรงงานแทนแรงงานที่หายไป ในตอนท้ายเมื่อพี่สตั๊บกลับมาก็ยังคงถูกกล่าวถึงโดยเชื่อมโยงกับงานแรงงานของสตั๊บอยู่เช่นเดิมว่า “พักนี้ยายอารมณ์ดีเพราะพี่สตั๊บกลับมาช่วยงานรีดผ้าเหมือนเดิมแล้ว”¹²³

ภาพแทนของชนชั้นแรงงานจึงสัมพันธ์กับการเป็น “แรงงาน” ในระบบทุนนิยม เป็นแรงงานที่มีแต่แรงและต้องการการกำกับควบคุมจากชนชั้นกลางอยู่ตลอดเวลา แรงงานในฐานะส่วนประกอบของกิจกรรมต่างๆของชนชั้นกลางถูกนำเสนอให้ไร้ความสำคัญและเกี่ยวข้องกับผลิตผลปลายทางน้อยที่สุด เช่นที่คนเลี้ยงม้า พี่สตั๊บและทองที่มีหน้าที่ส่งเสริมรูปแบบชีวิตที่ละเอียดละเมียดละไมของชนชั้นกลาง เช่นการมีบ้านที่เป็นระเบียบ แต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ประณีต รับประทานอาหารเป็นกิจกรรมต่างๆที่ถูกประกอบขึ้นอย่างซับซ้อนและน่าประทับใจ โดยแม้ว่าแรงงานเหล่านั้นแท้จริงแล้วจะเป็นส่วนสำคัญของการทำหัตถกรรมให้ชาว การทำเสื้อผ้าและบ้านให้สะอาด หรือการตัดบอนจากบึงน้ำก็ตาม แต่ผลิตผลปลายทางนั้นล้วนถือเป็นผลงานของชนชั้นกลางที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ทั้งเงินทองและความรู้ต่างๆและหมายรวมถึงแรงงานของชนชั้นแรงงานต่างๆด้วย การปรากฏตัวของแรงงานนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันตำแหน่งแห่งที่และการใช้อำนาจในการควบคุมที่อ้างอิงกลับไปยังระบบทุนนิยมด้วยอีกคำรบหนึ่ง

3.2.1.2 ภาพแทนแห่งผู้แพ้และบทบาทการเป็นผู้รับความช่วยเหลือ

ภาพแทนและบทบาทอีกประการของชนชั้นล่างที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรมที่เลือกศึกษา ปรากฏเป็นภาพของกลุ่มคนที่พ่ายแพ้ในระบบทุนนิยม เป็นกลุ่มคนที่ด้อยสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ภาพของคนกลุ่มนี้ปรากฏออกคติทางชนชั้นที่ผูกโยงและอธิบายการเป็นผู้แพ้หรือความยากจน

¹²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 66-67.

¹²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143.

เช่นการโยงชนชั้นล่างเข้ากับกับการติตสุราและการพนัน การให้ภาพอคติทางชนชั้นดังกล่าวเป็นการอธิบายปัญหาความยากจนโดยนัยว่าความยากจนต่าง ๆ นั้นล้วนเกิดจากความผิดพลาดของตนเอง นอกจากนี้แล้วชนชั้นล่างที่พ่ายแพ้ต่อระบบทุนนิยมยังถูกถูกสร้างเป็นเครื่องยืนยันความกรุณาของชนชั้นกลาง คือเปิดโอกาสให้ชนชั้นกลางได้นิยามตนเองในฐานะผู้ให้อันเป็นการให้ความชอบธรรมแก่ระบบทุนนิยมด้วย

ภาพแทนของชนชั้นล่างจากตัวบทวรรณกรรมพบลักษณะที่คล้ายคลึงกันในทุกเรื่อง ไม่เพียงแต่ลู่ต่อจาก 824 ที่ไม่ประสบความสำเร็จอันเนื่องมาจากการไม่ทำอะไรเป็นชิ้นเป็นอัน ภาพของชนชั้นล่างในลักษณะเดียวกันปรากฏใน*ความสุขของกะทิ*และ*เดี่ยว*โดยมีอคติทางชนชั้นเช่นเดียวกัน คือเป็นถูกเชื่อมโยงกับการเล่นการพนันคือชอบเล่นหวยและไม่ให้ความสำคัญกับการทำงาน

ใน*ความสุขของกะทิ*ปรากฏตัวละคร “ลุงบุญมีภารโรง” เมื่อกะทินึกถึงภาพของลุงบุญมีก็ปรากฏเป็นภาพของชายชนชั้นล่างที่มีลักษณะที่น่าขบขันและถูกโยงเข้ากับพฤติกรรมชอบเล่นหวย การเล่นหวยแสดงให้เห็นถึงความหวังลมแล้งๆมากกว่าที่จะทำงานหนักเพื่อจะให้พ้นจากความยากจน เมื่อกะทินึกถึงลุงบุญมี ความคิดของกะทิเชื่อมโยงลุงบุญมีเข้ากับการเล่นหวยถึงสองครั้ง คือเมื่อกะทิรู้เรื่อง ‘วิกฤติวัยสี่สิบ’ ของลุงตองและเชื่อมโยงตัวเลขนั้นเข้ากับลุงบุญมีว่า ‘นี่ถ้าลุงบุญมีภารโรงที่โรงเรียนได้ยื่นเข้า ก็มีหวังเอาไปซื้อหวยแหงๆ’¹²⁴ และอีกครั้งคือเมื่อกะทิไปเห็นทุ่งนาและนึกถึงเพลงลูกทุ่งของลุงบุญมีก็มีการย้าถึงการเล่นหวยอีกครั้ง

กะทินึกไปถึงลุงบุญมีภารโรง นอกจากจะเด่นดังในเรื่องหาเลขแทงหวยแล้ว

เวลาทำงานลุงบุญมียังชอบร้องเพลงลูกทุ่งออกเสียงดังๆ กะทิกับเพื่อนๆ ได้ยิน

ที่ไรก็จะปิดปากหัวเราะเพราะกลัวว่าแจะงะโธธเอา¹²⁵

เห็นได้ว่า ลุงบุญมีที่ปรากฏในการรับรู้ของกะทิไม่บ่อยนัก แต่ภาพของชนชั้นล่างที่ปรากฏในความคิดของชนชั้นกลางถูกเชื่อมโยงและเน้นย้ำอคติทางชนชั้นอยู่เสมอ การเน้นย้ำนี้เป็นทั้งการยืนยันความชอบธรรมของระบบทุนนิยมที่อธิบายภาวะยากจนและต้องขายแรงงานของชนชั้นล่าง และเป็น การยืนยันสถานะของชนชั้นกลางที่ประสบความสำเร็จได้ก็ด้วยความขยันขันแข็งและการทำงานหนัก

การนำเสนอภาพชนชั้นล่างที่น่าขบขันถูกย้าในแง่การเล่นการพนันปรากฏซ้ำอีกครั้งผ่านตัวละคร “แม่ของไข่” ไข่เป็นตัวละครเด็กพื้นถิ่นแถวชายทะเลที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวของข้าวและขวัญ ลูกฝาแฝดชายหญิงของครอบครัวชนชั้นกลางที่ไปพักผ่อนและทำกิจการจัดเลี้ยงที่พื้นที่ชายทะเลในย่านปรางบุรี แม่ของไข่มีอาชีพแม่ค้าขายข้าวแกงและถูกเน้นในแง่ของการเล่นหวย เช่นเดียวกับลุงบุญมี

¹²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

“แม่ชอบเล่นหอย วันหอยออกก็จะไม่เปิดแผงขายข้าวแกง ถ้างวดไหน
แม่ไม่ถูกหอย ผมนี่แหละถูกหอย”

แม่ [ของข้าวและขวัญ] ขมวดคิ้ว ไขoleyขยายความพร้อมทำท่า
ประกอบ

“ผมก็จะเจอแบบนี้ครับ เพียะ เพียะ พลัก ปัก โครม”

ไขoleyมือทำท่าฟาตอากาศ หน้ามือ หลังมือ มีท่าใช้อาวุธทุ่นแรงและลง
เอยด้วยแม่ไม่มวยไทย ท่าทางของไขoleyน่าขันตัดกับสีหน้าจริงจังเรียกเสียงฮา
รอบวง¹²⁶

นอกจากการเน้นย้ำถึงการเล่นหอยแล้ว แม่ของไขoleyยังถูกทำให้เป็นที่น่าขันในสายตาชนชั้นกลางคล้าย
กับเมื่อกล่าวถึงพฤติกรรมเป็นร้องเพลงเสียงดังของลุงบุญมี ทั้งนี้ในกรณีการเล่นหอยของแม่ของไขoley
นั้นมีผลต่อการประกอบอาชีพด้วย นัยหนึ่งแสดงถึงลักษณะของชนชั้นล่างที่ไม่จริงจังกับการใช้ชีวิต
และการทำงาน การทำหรือไม่ทำงานเช่นการเปิดปิดร้านกลับมีลักษณะตามอำเภอใจและขึ้นอยู่กับ
การพนันเป็นที่ตั้ง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการสร้างภาพที่มีอคติทางชนชั้นดังกล่าวเป็นการอธิบายความ
ยากจนทั้งหลายว่าล้วนเกิดจากตัวชนชั้นล่างที่ถูกอบายมุขต่างๆมอมเมาได้โดยง่าย นอกจากนี้การ
วาดภาพชนชั้นล่างให้เป็นที่น่าหัวเราะของชนชั้นกลางยังสัมพันธ์กับประเด็นเรื่องรสนิยมกับ
ความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้วย ผู้วิจัยจะอภิปรายเพิ่มเติมในประเด็นการเมืองเรื่องรสนิยมต่อไป

นอกจากอคติทางชนชั้นที่สร้างชนชั้นล่างในฐานะผู้พ่ายแพ้ในการดิ้นรนในระบบทุนนิยม
แล้ว ชนชั้นล่างผู้พ่ายแพ้นั้นยังถูกสร้างและใช้ประโยชน์ให้ชนชั้นกลางได้นิยามตนเองในฐานะการ
เป็นผู้ให้ในฐานะผู้ชนะในโลกทุนนิยมผ่านการฉกฉาบนักบุญคุณของ “คุณตุ๊ก” โดยคุณตุ๊กเป็น
พนักงานนวดที่แม่ของกะทิให้ความช่วยเหลือทางการเงินไว้ คำอธิบายหนึ่งของความยากลำบากของ
คุณตุ๊กคือ “สามีของคุณตุ๊ก ติดการพนันมีเท่าไรก็หมด” แม่ของกะทิจึง “เคยให้ความช่วยเหลือไป
หลายครั้ง โดยเฉพาะเรื่องค่าเล่าเรียนของลูก” ภาพการปรากฏตัวและการแสดงความซาบซึ้งบุญคุณ
ของคุณตุ๊กถูกวาดให้มีลักษณะที่ท่วมท้นโดยพร้อมที่จะแสดงความซาบซึ้งอย่างเปิดเผยแม้จะอยู่ในที่
สาธารณะและต่อหน้าเด็กด้วยก็ตาม

คุณตุ๊กทำตาแดงๆ “คุณภรรยาพูดถึงคุณหนูบ่อยมากจนเหมือนตุ๊กรู้จัก คุณหนู
เป็นเด็กดีนะคะ คุณแม่จะได้ดีใจหมดห่วง มีอะไรให้ตุ๊กรับใช้ คุณกันต์ไม่ต้อง
เกรงใจนะคะ ตุ๊กยินดีเสมอ คุณภรรยา มีบุญคุณกับตุ๊กค่ะ ตุ๊กไม่เคยลืมเลย”
ประโยคท้ายๆคุณตุ๊กพูดกับน้ำกันต์¹²⁷

¹²⁶ เดียว, หน้า 50.

¹²⁷ ความสุขของกะทิ, หน้า 105.

ภาพและบทบาทของคุณตุ๊กล้อกับภาพของชนชั้นล่างผู้โชคร้ายอื่นๆ คำอธิบายความของฟายแพ้เกิดจากการตีความนั้นของสามีเก่า บทบาทของคุณตุ๊กปรากฏตัวเพื่อเป็นเครื่องยืนยันชั้นเน้นตัวตนของชนชั้นกลาง ทั้งยังช่วยยืนยันความชอบธรรมของระบบทุนนิยมได้ในรูปแบบหนึ่ง เป็นการยืนยันถึงความอารีระหว่างผู้มีทุนมากที่มีต่อผู้มีทุนน้อย และแสดงบทบาทของผู้มีทุนน้อยนั่นคือก้มหน้ายอมรับความพ่ายแพ้และยอมรับความช่วยเหลืออย่างซาบซึ้งในบุญคุณนั้น

3.2.3 ความแปลกแยกและความเสื่อมสลายของชนชั้นกลางระดับสูง

จากบริบทการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางไทยโดยยังมีการดำรงอยู่ของระบบศักดินา ระบบศักดินาที่ยังดำรงอยู่สังคมไทยทำให้เกิดความซับซ้อนของชนชั้นกลางที่ก่อตัวขึ้น นักวิชาการที่สนใจการก่อตัวขึ้นของชนชั้นกลางมักกล่าวถึงการก่อตัวของชนชั้นกลางโดยมุ่งเน้นไปที่คนงานคอปกขาวที่อยู่นอกราชการ ทั้งนี้นอกจากการก่อตัวขึ้นของชนชั้นกลางไทยที่มีลักษณะเฉพาะต่างกับตะวันตกแล้ว แม้แต่การดำรงอยู่ของระบบศักดินาในสังคมไทยเองก็มีลักษณะที่แตกต่างไปจากศักดินาตะวันตกจากระบบศักดินาแบบตะวันตกที่ใช้ที่ดินเป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมผู้คน แต่รัฐไทยมีรากฐานอยู่ที่การควบคุมผู้คนมิใช่ที่ดิน กระทรวงที่สำคัญจึงเป็นกระทรวงมหาดไทย ตัวกลางระหว่างรัฐและสังคมคือ ตำรวจ นายอำเภอ และกำนัน ระบบราชการหนึ่งคือการเปลี่ยนผ่านจากขุนนางที่ควบคุมผู้คน มาเป็นข้าราชการที่ควบคุมและทำงานบริหารราชการแผ่นดินในฐานะผู้รับใช้พระมหากษัตริย์¹²⁸

หากพิจารณาการก่อตั้งระบบราชการขึ้นเห็นได้ชัดว่ามีความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่มีลักษณะก้ำกึ่งคือ แน่แน่นอนว่าระบบราชการเป็นส่วนหนึ่งของระบบศักดินา มีนัยของการบริหารราชการของแผ่นดินและเป็นตัวแทนในการเข้าปกครองผู้คน แต่ระบบราชการแตกต่างจากระบบขุนนางเดิมคือมีความยืดหยุ่นมากขึ้นจากแต่เดิมการเป็นขุนนางย่อมผูกพันอยู่กับสายเลือด หากแต่ระบบราชการที่เกิดขึ้นพร้อมๆกับระบบการศึกษาเป็นระบบที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่ไม่ประสบความสำเร็จ มีความรู้ความสามารถ มีการศึกษาให้เข้ารับราชการได้ ในระยะแรกหมายรวมถึงขุนนางต่างจังหวัดหรือลูกหลานของตระกูลพ่อค้าจีนที่ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่ากรณีที่นักวิชาการเช่น นครินทร์ ที่ศึกษาชนชั้นกลางในยุคเปลี่ยนแปลงการปกครองก่อนที่การศึกษาจะขยายตัวจะแยกกลุ่มคนในระบบราชการออก เนื่องด้วยก่อนปี 2500 ระบบการศึกษายังคงกระจุกตัวอยู่กับการผลิตเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบราชการ และผู้มีการศึกษาส่วนใหญ่มาจากครอบครัวข้าราชการ (อนุมานได้ว่าส่วนใหญ่คือขุนนางเดิม) แต่หากพิจารณาหลัง 2500 เป็นต้นมาเมื่อการศึกษาขยายตัวขึ้น ระบบการศึกษาไม่ได้มุ่งเน้นหล่อหลอมคนเพื่อระบบราชการเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป ในปัจจุบันสำหรับ

¹²⁸ มาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเกอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ, หน้า 676.

ข้าราชการเองหากนิยามย่อมมีลักษณะเป็นชนชั้นกลาง คือจบการศึกษาระดับอุดมศึกษา ใช้ทักษะความรู้ในการทำงาน เป็นพนักงานกินเงินเดือน มีรายได้ในระดับหนึ่ง ข้าราชการในปัจจุบันต่างมีรูปแบบชีวิต การบริโภคที่ไม่ต่างทั้งยังมีปฏิสัมพันธ์กับชนชั้นกลางในภาคเอกชน แต่สิ่งที่อาจต่างออกไปคือวิถีชีวิตที่ยังสัมพันธ์กับระบบอุปถัมภ์ที่อาจเข้มข้นกว่า ด้วยระบบราชการนี้เองที่ทำให้ชนชั้นกลางไทยมีมิติที่หลากหลาย

บริบทข้างต้นสอดคล้องกับการนำเสนอภาพชนชั้นกลางที่มีความหลากหลาย จากตัวบทที่เลือกศึกษาพบกลุ่มตัวละครที่มีความสัมพันธ์กับระบบราชการ เป็นตัวละครที่มาจากครอบครัวข้าราชการระดับสูง เช่นการเป็นนายอำเภอในพื้นที่ต่างจังหวัดหรือการเป็นนายทหารระดับสูง ด้วยสถานะการเป็นข้าราชการภาพแทนของชนชั้นกลางกลุ่มนี้จึงเต็มไปด้วยอำนาจ อิทธิพล สิทธิพิเศษต่างๆตลอดจนความมั่งคั่งร่ำรวยที่ถูกแสดงออกมาอย่างเปิดเผย ชนชั้นกลางกลุ่มนี้จึงมีสถานะทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับสูง แต่การนำเสนอภาพแทนของชนชั้นกลางระดับสูงปรากฏสัมพันธ์กับความขัดแย้งระหว่างความคิดแบบเก่าและความแบบใหม่ด้วย ภาพแทนของชนชั้นกลางระดับสูงไม่ได้มีลักษณะในแง่บวกในแง่ของอำนาจและความร่ำรวยเท่านั้นแต่ยังมีลักษณะที่ไม่พึงปรารถนาที่เหมือนกันอีกด้วย

ตัวละครสำคัญที่มีภูมิหลังเป็นข้าราชการระดับสูง หรือเป็นชนชั้นกลางได้แก่เชิงรบและแสงดาว ทั้งสองถูกนำเสนอออกมาในลักษณะที่เหมือนกัน คือ เป็นกลุ่มคนที่แม้จะมีอำนาจและมีความมั่งคั่งร่ำรวย แต่ด้วยการแสดงความร่ำรวยกลับทำให้พวกเขาไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม นอกจากความร่ำรวยแล้วยังมีสิ่งๆที่เหมือนกันอีกประการคือถูกนำเสนอให้มีความอ่อนแอ เชิงรบแม้ว่าจะเป็นผู้ชายแต่ขาดไร้ซึ่งความเป็นชายและถูกรังแกให้อับอาย ในขณะที่แสงดาวมีอาการป่วยเป็นโรคที่ไม่สามารถจดจำและจัดการชีวิตของตนเองโดยต้องอยู่ในความดูแลของผู้อื่น ภาพรวมของชนชั้นกลางระดับสูงถูกนำเสนอให้มีความไม่พึงปรารถนาตรงข้ามกับตัวละครชนชั้นกลางธรรมดาคือการขาดซึ่งเจตจำนงเสรีและขาดซึ่งความเป็นปัจเจกชน เป็นกลุ่มคนที่เชื่อมโยงกับความคิดแบบเก่าที่ใช้อำนาจและอิทธิพลเพื่อผลประโยชน์ของตัวเองอย่างเปิดเผย โดยความอ่อนแอของสมาชิกที่ถูกนำเสนออ่อนของความเสื่อมสลายและกำลังหายไปจากสังคม ภาพแทนของชนชั้นกลางระดับสูงจึงต่างไปจากชนชั้นกลางที่เลือกที่จะแสดงรสนิยมที่มีความแนบเนียนมากกว่าการอวดรวยโดยตรง แม้ว่าทุนทางสังคมที่ชนชั้นกลางมีนั้นจะไม่ต่างอะไรกับระบบอุปถัมภ์แต่ชนชั้นกลางที่พึงปรารถนามีการปกปิดการใช้เส้นสายเพื่อตนเองรวมถึงการเน้นคุณลักษณะการเป็นปัจเจกชนและความสำเร็จที่เกิดจากตนเองของชนชั้นกลางโดยจะกล่าวต่อไป

3.2.3.1 ความหรรษากับการขาดคุณสมบัติของเชิงรบ

เชิงรบเป็นตัวละครที่ปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัดในความสุขของกะทิ เชิงรบนั้นเป็นตัวละครที่ถูกนำเสนอให้สัมพันธ์กับการเป็นชนชั้นกลางระดับสูง คือการมาจากครอบครัวนายอำเภอที่มีความมั่งคั่งและสถานะทางสังคมที่สูง หากแต่ด้วยฐานะนั้นไม่ได้ทำให้เชิงรบอยู่ในสถานะดีนัก แต่ในทางกลับกันกลับทำให้สถานะของเชิงรบนั้นแปลกแยกและถูกรังแกจากเด็กคนอื่นๆ ในโรงเรียน เชิงรบปรากฏตัวครั้งแรกใน *ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์* แต่ตัวตนของเชิงรบกลับปรากฏตั้งแต่ในบทแรกๆ จากความสุขของกะทิเล่มแรกผ่านการปรากฏตัวของ ‘ปิ่นโตหรุ’

“หรุ” คือคนถือปิ่นโตที่มาในชุดเครื่องแบบราวกับสาวใช้ประจำจวนข้าหลวง “หรุ” คือรถเก๋งดีดแอร์ที่ขับมาเทียบหน้าโรงเรียน และ “หรุ” สุดๆ คือ ลวดลายบนปิ่นโตที่เปิดออกเป็นข้าวสวยร้อนๆ แกงจืดควีนกรุ่น และอาหารนานาชาติที่ปิ่นโตอื่นไม่อาจรู้ได้ เพราะไม่เคยมีโอกาสได้เสวนากับปิ่นโตหรุสักครั้ง ปิ่นโตหรุมาถึงโรงอาหารก่อนพักเที่ยงเพียงชั่วอึดใจ และจากไปแทบจะพร้อมๆ กับการเรียนในภาคบ่าย¹²⁹

ปิ่นโตหรุนี้ปรากฏตัวขึ้นพร้อมกับ ‘เสียงกระซิบกระซาบ’ ของปิ่นโตสามัญอื่นๆ การใช้กลวิธีบุคลาธิษฐานผ่านการปฏิสัมพันธ์ของปิ่นโตนี้แฝงนัยถึงสถานะของที่แปลกแยกออกจากสังคมผ่านการแสดงความร่ำรวยหรรษา โดยปิ่นโตหรุนี้ถูกกล่าวเชื่อมโยงกับเชิงรบโดยตรงว่า ‘คนขับรถนำปิ่นโตหรุมาส่งเชิงรบอย่างเคย’¹³⁰

การปรากฏตัวของเชิงรบมักปรากฏพร้อมกับการเชื่อมโยงเข้ากับ ความมั่งคั่งร่ำรวย คือ ‘ความหรรษา’ โดยเฉพาะการกล่าวถึง ‘รถเก๋งคันหรุ’ ที่ปรากฏตัวพร้อมเชิงรบอยู่เสมอและเชิงรบนี้นั้นเป็นตัวละครที่ถูกล้อเลียนว่าเป็น ‘ผู้ตีแปดสาแหรกเก้าไม้คาน’¹³¹ โดยภาพของเชิงรบนั้นถูกบรรยายเข้ากับ ความอ่อนแอทางร่างกายว่า

กะทิเพิ่งนึกได้นานที่นั่นว่าลูกชายของนายอำเภอเรียนอยู่โรงเรียนเดียวกัน
ชื่อเชิงรบ แต่ผมมั่งคั่งจนถูกล้อเลียนเป็นประจำ เชิงรบขาดเรียนบ่อยเพราะ
สุขภาพไม่ดี¹³²

ความอ่อนแอของเชิงรบถูกจัดวางไว้กับกะทิเด็กหญิงชนชั้นกลาง ที่แม้กะทิจะเป็นผู้หญิงแต่กลับมีลักษณะที่แข็งแรงกว่าและถูกจัดวางให้อยู่เหนือกว่าเชิงรบผู้อ่อนแอ โดยในสายตาของกะทิใน

¹²⁹ งามพรรณ เวชชาชีวะ, *ความสุขของกะทิ*, หน้า 17.

¹³⁰ *ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์*, หน้า 192.

¹³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 182.

¹³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 138.

ฉากเปิดตัวเชิงรบนั้นกะทิได้บรรยายลักษณะของเชิงรบในสายตาคะทิว่า ‘กะทิซึ่งสารอยู่แล้วและเชิงรบก็ออกจะว่าง่าย กะทิว่าอะไรก็ว่าตามกัน’ แสดงให้เห็นนัยของเชิงรบที่ขาดไร้ซึ่งความเป็นชาย ไม่มีความเป็นผู้นำ มีลักษณะของการเป็นผู้ตาม และตกเป็นรองกะทิอย่างชัดเจน

ความหุรหุระและความอ่อนแอนี้ทำให้เชิงรบต้องเผชิญหน้ากับความอับอาย การขาดไร้ซึ่งความเป็นชายถูกผลักดันให้ถึงขีดสุด เมื่อเชิงรบนำจักรยานคุณภาพสูงไปขี่กับกะทิ แต่กลับขี่ไม่ไหว จนกะทิต้องนำไปขี่และให้เชิงรบซ้อน

จักรยานของเชิงรบคันใหญ่ ขี่สบาย แต่เจ้าของห่างไกลจากคำว่าหุ่น
นักกีฬา จึงเหมือนมีดคมมาตกอยู่ในมือช่างฝึกใหม่ แทนที่จะใช้งานได้ดี กลับทำ
ให้เจ็บตัวเสียมากกว่า กะทิตัดสินใจเลี้ยวเข้าจอดข้างทาง

“ไหนเราลองขี่จักรยานเธอหน่อยได้ไหม” กะทิเสนอ

“แลกกันขี่หรือ ณกมล” เชิงรบถามเสียงอ่อย

กะทิไม่ตอบ แต่แอบจักรยานของตัวเองเอาไว้ข้างต้นไม้แล้วขึ้นขี่ของเชิงรบ

ไม่เลวเลย เบาดีจัง

“ลองซ้อนซิ” กะทิสั่ง

เชิงรบทำตามแต่โดยดี คิดจะกระตือรือร้นด้วยซ้ำเพราะรู้แล้วว่าจะไม่
เหนื่อย¹³³

เชิงรบ ผู้ซึ่งไม่สามารถแม้จะขี่จักรยานของตนเองได้จึงรับคำสั่งของกะทิ โดยที่กะทิเองก็รับรู้และใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของตนเองกับเชิงรบอย่างเปิดเผย โดยการขี่จักรยานให้ซ้อนนี้เอง เมื่อขา กลับกลับเจอยายป้อมยักษ์ เด็กหญิงหัวโปกที่มาพบเข้าและตะโกนล่อว่า “เอ๋ว เอ๋ว ใครระหน้าไม่อาย กินแรงผู้หญิง” ก่อนจะโยนกิ่งไม้ไล่ล่อจนทำให้รถจักรยานล้ม

เหตุการณ์จบลงด้วยการอำยี้ความเป็นชายของเชิงรบจนถึงขีดสุดโดยวาดให้ยายป้อมยักษ์ ผลักอกจน ‘เชิงรบล้มกันกระแทก’ และถูกผลักให้ล้มซ้ำๆ ‘อีกครั้ง อีกครั้ง...จนกว่าเชิงรบจะยอมอยู่ นิ่งยอมแพ้อย่างผู้ยอมรับว่าถูกข่มเหงโดยไม่มีทางสู้’ โดยเหตุการณ์นั้นจบลงที่ ‘กะทิมองตามหลังเชิงรบ ผู้คงต้องใช้เวลามากกว่าจะกู้คืนศักดิ์ศรีในใจตัวเองที่ถูกอำยี้จนบ้แบนให้กลับคืนมาได้’¹³⁴

ลักษณะของเชิงรบสำคัญอีกประการที่ถูกนำเสนอให้แตกต่างจากชนชั้นกลางทั่วไปคือการ เชื่อมโยงเชิงรบเข้ากับการใช้เส้นสายและวาดภาพให้เชิงรบไม่มีเจตจำนงเสรี (free will) คือเมื่อถึง จุดที่เชิงรบจับชั้นมัธยมและต้องเลือกอนาคตของตนเองปรากฏข้อความว่า ‘ถ้าสอบไม่ได้ก็จะใช้เส้น ผากแหละ’ โดยเชิงรบกล่าวว่า ‘พ่อยากให้เรียนหมอเราก็จะเรียน’ และเมื่อกะทิกถามว่าถ้าเชิงรบ

¹³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 150-51. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

¹³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 154-55.

เลือกเรียนได้จะเลือกอะไร เชิงรบเลี้ยงตอบคำถามกะทิและพูดว่า ‘เราต้องเรียนเก่ง เราต้องเรียนหมอให้ได้ คนอื่นทำได้เราต้องทำได้’ เห็นว่าเชิงรบนั่นไม่ได้เลือกเส้นทางชีวิตของตนเองและถูกบงการโดยความคิดของครอบครัว ภาพของเชิงรบจึงแตกต่างจากภาพของกะทิที่ถูกเน้นย้ำเรื่องแนวคิดแบบปัจเจกชนและเสรีนิยมอย่างเข้มข้นมาโดยตลอด สำหรับเชิงรบแล้วไม่ว่าจะความคิดหรืออนาคตล้วนไม่ได้เกิดจากตัวเชิงรบเอง การขาดซึ่งความเป็นปัจเจกชนที่ไม่ได้ควบคุมความคิด ชีวิตและอนาคตของตนถูกขบขันยิ่งขึ้นโดยแม้แต่คำพูดของเชิงรบเองก็ยังถูกवादให้พูดคำพูดของพ่อออกมาดังปรากฏในตอนเช้าที่เชิงรบและกะทิต้องทำงานกลุ่มร่วมกันและเชิงรบต้องการจะแสดงความสนับสนุนด้านว่า

“ป่าป้าให้ตั้งค้มาแล้ว มีเงินทุนเยอะอย่าง ทำอะไรก็รุ่ง” เชิงรบพูดด้วยสีหน้าจ้อยๆ ผิดกับคำพูดที่โอ่สุดฤทธิ์ กะทิถอนใจ เชิงรบพูดตามที่พ่อบอก
แห่งๆ¹³⁵

ภาพแทนของเชิงรบในฐานะผลิตผลของครอบครัวข้าราชการหรือชนชั้นกลางระดับสูงจึงมีคุณลักษณะที่ไม่เข้ากับวิถีคิดโลกทุนนิยมสมัยใหม่ ไม่เข้าแข่งขันอย่างเป็นธรรมและไม่มีเจตจำนงเสรี ไม่มีความเป็นตัวเอง ลักษณะดังกล่าวเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ลักษณะของกลุ่มชนชั้นกลางที่เชื่อมโยงกับระบบอุปถัมภ์หรือระบบศักดินาเดิมที่ไม่เข้ากับหลักคิดของโลกทุนนิยมและระบบสมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าภาพแทนของเชิงรบจะด้อยกว่าชนชั้นกลางทั้งในแง่ความอ่อนแอและขาดไร้ซึ่งเจตจำนงเสรี แต่ด้วยสถานะเศรษฐกิจและสังคมและการกลุ่มคนที่พร้อมด้วยทุนและอำนาจเมื่อพิจารณาการเข้ามามีบทบาทของเชิงรบและท่าทีของครอบครัวชนชั้นกลางรวมทั้งกะทิเอง ก็จะสามารถไขความโน้มเอียงที่ชนชั้นกลางจะเปิดรับและสานสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่ถึงพร้อมด้วยสถานะอันเป็นโอกาสในการเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้

หากพิจารณาเพื่อนที่เป็นเพื่อนชายของกะทิและมีเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวในบ้านริมคลอง เชิงรบและทอง เป็นตัวละครสองตัวที่ถูกจัดวางไว้ในตำแหน่งที่คล้ายกันแต่มีสถานะที่ต่างกัน คือทั้งสองเป็นเพื่อนชายที่เข้ามาคลุกคลีและมีแนวโน้มจะเป็นรักในวัยเรียนของกะทิ เชิงรบนั้นมาจากครอบครัวที่ถึงพร้อมด้วยอำนาจและฐานะแต่ขาดคุณสมบัติคืออ่อนแอและไม่มีเจตจำนงเสรี ส่วนทองนั้นเป็นเด็กวัดบ้านนอกที่ไม่มีอะไรนอกจากกำลังแรงงานและความตั้งใจดี แม้ว่าทั้งสองเมื่อปลายทางของเรื่องจะไม่ได้พัฒนาความสัมพันธ์ใดๆจนไกลกว่าการเป็นเพื่อนของกะทิ แต่จะเห็นถึงท่าทีของชนชั้นกลางที่มีท่าทีแตกต่างกันในการเปิดรับตัวละครที่มาจากสถานะที่ต่างกัน

สำหรับทองนั้นได้มาเข้านอกออกในบ้านริมคลองด้วยเหตุการณ์พิเศษคือการที่ทองได้ช่วยชีวิตกะทิไว้ในตอนที่แม่พาทะทิไปพายเรือเล่นและเกิดอาการกล้ามเนื้ออ่อนแรงขึ้น ทองจึงกลายเป็น

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 147.

มาเป็นคนนอกที่ใกล้ชิดกับบ้านริมคลอง แต่แม้ว่าทองจะรับบทบาทสำคัญที่ทำให้กะทิรอดตายจากการจมน้ำ ด้วยสถานะของทองเมื่อทองเข้ามาปฏิสัมพันธ์กับบ้านริมคลอง ทองจึงมีสถานะเข้ามาเป็นเสมือนเด็กที่เข้ามาช่วยงานรับหน้าที่ใช้แรงงานต่างๆ ซึ่งมีสถานะที่ต่ำกว่าครอบครัวของกะทิ

ทุกคนในบ้านดูจะนับพี่ทองเป็นสมาชิกคนหนึ่ง กะทิสงสัยบ่อยๆว่าพี่ทอง
ทำความดีความชอบอะไรไว้กับยาย นอกเหนือจากแวะมาขอให้ยายทำนุ
ทำนี่เสมอ¹³⁶

จากการสังเกตของกะทิแสดงให้เห็นว่าเด็กวัดเช่นพี่ทองไม่น่าจะเข้ามาและได้รับความเอ็นดูในฐานะสมาชิกคนหนึ่งในบ้าน หากพี่ทองไม่ได้รับบทบาทพิเศษในการช่วยชีวิตกะทิ ด้วยสถานะของทองจึงไม่น่าไปได้ที่เด็กวัดคนหนึ่งจะได้เข้าออกนอกในจนกลายเป็นสมาชิกคนหนึ่งได้

ลักษณะดังกล่าวแตกต่างจากเชิงรบ ครั้งแรกที่เชิงรบทำความรู้จักกับครอบครัวของกะทิคือตอนที่กลับจากงานเปิดตัวห้องสมุด โดยที่ครอบครัวของเชิงรบอาสาส่งถึงบ้านโดยมีกะทิ ‘นั่งป้อมาในรถเก๋งคันโต’ ครอบครัวของเชิงรบอันประกอบด้วยนายอำเภอและคุณนายในสภาพพร้อมออกงานจึงได้เข้าทำความรู้จักกับตา

กะทิเดินนำครอบครัวนายอำเภอขึ้นไปหาตาบนเรือน ตามีสีหน้า
ประหลาดใจเล็กน้อย แต่ก็ต้อนรับขับสู้¹³⁷

สีหน้าประหลาดใจของตาอาจตีความว่าเกิดจากความรู้สึกประหลาดใจที่กะทิพาเพื่อนมาที่บ้านและครอบครัวของเพื่อนที่มานั้นกลับกลายเป็นระดับนายอำเภอและคุณนาย โดยหลังจากนั้นตา เชิงรบ และกะทิจึงเข้าไปในสวนและเก็บมะม่วงกันอย่างสนุกสนาน โดยในขณะที่เชิงรบกำลังจะกลับนั้นปรากฏข้อความว่า

เมื่อกลับมาบ้าน นายอำเภอกับคุณนายยืนรออยู่แล้ว เชิงรบอดมะม่วงให้
พ่อแม่ดูอย่างภูมิใจ ตาร้องว่า

“เด็กๆสนุกกันใหญ่ วันหลังมาอีกนะ พ่อหลานชาย”

กะทินึกขำคำที่ตาเลือกใช้ ประกายวิบวับในดวงตาและรอยยิ้มกว้าง
ของตาบอกกะทิให้รู้ว่าตากำลังนึกขำอะไรอยู่ เดี่ยวคำนี้ก็คงได้รู้¹³⁸

เหตุการณ์ในตอนคำของวันนี้ไม่ได้ถูกกล่าวถึงและทำให้กระจ่างแก่ผู้อ่านว่าประกายวิบวับในดวงตาและรอยยิ้มกว้างของตาทหมายถึงอะไร แต่หากพิจารณาท่าทีของตาที่มีต่อเชิงรบและการเรียกเชิงรบว่าเป็นพ่อหลานชายอาจตีความได้ว่า ตานี้มองเห็นและเปิดรับเชิงรบที่อาจพัฒนา

¹³⁶ ความสุขของกะทิ, หน้า 37.

¹³⁷ ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 140.

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 140-41. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

ความสัมพันธ์กับกะทิได้ เห็นได้ว่าเชิงรบนั้นแค่ปรากฏตัวขึ้นพร้อมครอบครัวและรถเก๋งคันงามเป็นครั้งแรกกลับปรากฏท่าทีของครอบครัวชนชั้นกลางที่เปิดรับและนับเชิงรบอย่างสนิทสนม เชิงรบจึงมีปฏิสัมพันธ์และมีสถานะที่เสมอกันในฐานะเพื่อนของหลานสาวซึ่งต่างกับสถานะของทองอย่างสิ้นเชิงสำหรับทองไม่เคยปรากฏการแสดงถึงความใกล้ชิดในลักษณะของการนับและรับเข้าเป็นส่วนหนึ่งเช่นที่ปรากฏกับเชิงรบที่ตาแสดงออกอย่างชัดเจนตั้งแต่ในครั้งแรกที่พบกัน

ท่าทีของกะทิที่มีต่อเชิงรบเองก็มีแนวโน้มของชนชั้นกลางที่เอนเอียงไปสู่ความสะดวกสบายและสิทธิพิเศษต่างๆที่ชนชั้นกลางระดับสูงนั้นครอบครอง ในครั้งแรกที่เชิงรบปรากฏตัว (ที่ไม่ได้ปรากฏเป็นตัวแทนเพียงปิ่นโตหฺร) ปรากฏเมื่อกะทิไปงานเปิดห้องสมุดโดยมีทองไปเป็นเพื่อน เชิงรบเมื่อเห็นกะทิจึงให้เจ้าหน้าที่เชิญกะทิเข้าไปนั่งด้วยกันในเต็นท์ เมื่อแรกนั้น ‘กะทิอดอดเพราะไม่เคยกับพิธีการ’ และ ‘พี่ทองที่สายหน้าลูกเดียว และปล่อยให้กะทิจำใจเดินตามเจ้าหน้าที่’ แต่เมื่อกะทิเข้าไปนั่งกับเชิงรบแล้วปรากฏว่ากะทิจากที่จำใจเมื่อตอนแรกกลับรู้สึกเพลิดเพลินไปกับความสะดวกสบายและสิทธิพิเศษที่ได้รับจากเชิงรบ

ที่จริงก็สนุกดี ในเต็นท์มีพัดลมคลายร้อนและมีน้ำหวานใส่น้ำแข็ง

ของโปรดของกะทิ เชิงรบยิ้มแป้นเมื่อได้เพื่อน¹³⁹

ความรู้สึกเพลิดเพลินจนกลายเป็นความปรารถนาในความสะดวกสบายจากสิทธิพิเศษและการครอบครองวัตถุต่างๆปรากฏชัดเมื่อกะทิและเชิงรบเดินทางไปยังบ้านตาชุมโดยที่นัดแนะกันว่าจะไปด้วยจักรยานเนื่องจาก ‘ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และได้ออกกำลังกายด้วย’ วินาทีที่เชิงรบมาถึงและรถเก๋งคันหรูแล่นออกไปก็ปรากฏภาพ

กะทิมองตามหลังรถคันใหญ่แล่นจากไปตาละห้อย ไม่น่าเลย กะทิเป็นคนบอกเชิงรบเองว่าขี่จักรยานไปบ้านตาชุมจะดีกว่า ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และได้ออกกำลังกายด้วย แต่แสงแดดที่เต็นท์พร่าจนลายตาอยู่ตรงหน้า หลอมละลายความตั้งใจเดิมของกะทิจนไม่มีเหลือ¹⁴⁰

การที่กะทิมองรถคันหรูแล่นออกไปอย่างตาละห้อยแสดงให้เห็นถึงความสะดวกสบายที่กะทิพึงได้รับจากสิทธิพิเศษและความมั่งคั่งของเชิงรบ กะทีย่อมคิดถึงการนั่งป้อไปในรถคันหรูที่มีแอร์เย็นสบายมากกว่าที่จะถีบจักรยานไปด้วยความรู้สึกกรี๊ดโลกท่ามกลางอากาศที่ร้อนระอุ

ในชุดความสัมพันธ์ระหว่างกะทิ เชิงรบ และทอง ในที่สุดแล้วทองถูกวาดให้กลายเป็นเพียงพี่ชายของกะทิและวาดให้ไปชอบพอกับก๊ิงชนกเพื่อนในโรงเรียน และสำหรับเชิงรบนั้นด้วยความที่ไม่

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 138.

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 150.

มีคุณสมบัติและการถูกย้ายจากยายป้อมยักษ์ เมื่อกะทิสนิทสนมกับเชิงรบมากเข้าจึงถูกเพื่อนในโรงเรียนล้อจนกะทืออกอาการ ‘อารมณ์เสียเพราะถูกเพื่อนล้อว่าเป็นแฟนกับเชิงรบ’

“นำโมโหชะมัด” กะทิโพล่งออกมาดั่งๆ “ถ้าเชิงรบทำเฉยๆ นะ
เดี๋ยวคนก็หยุดล้อไปเอง แต่นี่กลับอาย ไม่ยอมคุยกับที่เหมือนก่อน ถ้าเป็น
เรื่องจริงสิค่อยอาย ไซ้ใหม่พี่ทอง”¹⁴¹

อาการของเชิงรบอาจอนุมานได้ว่าสิ่งเพื่อนๆล้ออาจจะเป็นเรื่องจริง คือเชิงรบชอบกะทิ แต่กะทิปฏิเสธเชิงรบและกลับแสดงออกเป็นความโมโห

การที่กะทิไม่ยอมรับสถานะเชิงรบที่เป็นมากกว่าเพื่อเชิงรบสัมพันธ์กับการขาดคุณสมบัติของเชิงรบเอง นั่นคือความอ่อนแอและความอับอายจากการถูกรังแกโดยยายป้อมยักษ์ขณะที่จักรยานกลับจากบ้านตาชুম เมื่อเชิงรบสามารถกู้ศักดิ์ศรีและเอาชนะความอ่อนแอของตนเองได้ในเหตุการณ์ ‘ไม้คานสะท้านโลก’ ตามคำเรียกของกะทิ เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อยายป้อมยักษ์เอาไม้คานมาล้อเลียนเชิงรบว่าเป็นผู้ดีแปดสาแรกแก้วไม้คานและเงื้อชูเชิงรบในห้องประชุมต่อหน้าเพื่อนๆที่กำลังเตรียมงานโรงเรียน ป้อมยักษ์ไม่ทราบว่ายายป้อมยักษ์ได้ลอบฝักยูโดทุกวันกับพี่ชายและถึงขนาดเดินทางไปเรียนกับครูที่กรุงเทพฯ ในวันเสาร์อาทิตย์ ทำให้เชิงรบผู้เคยอ่อนแอและตกเป็นเหยื่อมาโดยตลอดสามารถทุ่มป้อมยักษ์ให้ล้มไปกับพื้นต่อหน้าธารกำนัลและสามารถกู้ศักดิ์ศรีมาได้ในที่สุด เหตุการณ์ครั้งนั้นกะทิร่วมเห็นเหตุการณ์ด้วย หลังจากที่เชิงรบสามารถฟื้นฟูคุณสมบัติจากเด็กขี้แหย่ที่ถูกผู้หญิงรังแกและกู่หน้าจนกลายเป็นฮีโร่ประจำโรงเรียนได้แล้ว ท่าทีของกะทิที่มีต่อเชิงรบก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง

แต่เชิงรบก็ยังเป็นเชิงรบเหมือนเดิม เขาก็ยังร้องเรียกและวิ่งตามหลังกะทิอย่างเคย กะทิต่างหากที่ไม่เหมือนเดิม ทุกครั้งที่ได้ยินเสียงเรียก กะทิจะจงใจเดินช้าลงและยอมให้เชิงรบเดินคู่ด้วยท่ามกลางของสายตาใครต่อใคร

ตำแหน่งหวานใจฮีโร่จะเป็นใครที่ไหนยอมไม่ได้ทั้งนั้น กะทิคิดเสียตายจิ้งที่ไม่มียายป้อมยักษ์มาล้อเลียนอีกแล้วนับตั้งแต่เกิดศึกไม้คานสะท้านโลกวันนั้น¹⁴²

แม้ว่าในท้ายที่สุดนั้นความสัมพันธ์ระหว่างกะทิและเชิงรบจะไม่ได้ปรากฏว่าจะนำไปสู่ความสัมพันธ์แบบใด แต่ฉากส่งท้ายอันเป็นการปิดฉากความสุขของกะทิทั้งสามภาคลงคือฉากงาน

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 176.

¹⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 184.

แต่งงานระหว่างน้ำภูและน้ำกัณฑ์ ในระหว่างงานแต่งงานนั้นทองได้ทุนและอยู่ในระหว่างศึกษา ต่อที่ประเทศญี่ปุ่นจึงปรากฏเพียงเชิงรบที่มาร่วมงาน

เชิงรบมากับพ่อแม่ สวมชุดสูทโก้ไม่น้อย ได้ถ่ายรูปกับกะทิหลายรูป
กะทิตั้งใจจะขึ้นเฟสบุ๊กให้พี่ทองได้ดู¹⁴³

ปลายทางของความสัมพันธ์ระหว่างเชิงรบและกะทินั้นไม่มีความแน่นอน แต่จากการถ่ายภาพร่วมกัน ในงานแต่งงานและความสนิทสนมที่ก่อตัวขึ้นในขณะที่ทองไปเติบโตอยู่ในต่างประเทศ ความสัมพันธ์ กับเชิงรบก็มีความเป็นไปได้ที่จะงอกเงย หรือในทางกลับกันทองที่กลับมาจากการเติบโตและเป็น หนุ่มนักเรียนทุนญี่ปุ่นก็อาจจะกลับมาและสานความสัมพันธ์กับกะทิก็ล้วนเป็นไปได้ทั้งสิ้น

จากกรณีของเชิงรบที่แม้ว่าจะถูกนำเสนอภาพโดยถูกกดขี่ไว้ให้เป็นรองชนชั้นกลาง เช่น การที่เชิงรบเดินตามและเป็นผู้ถูกเลือกโดยกะทิ แต่ด้วยสถานะและอำนาจที่ครอบครัวของเชิงรบ ครอบครองก็ทำให้ชนชั้นกลางมีความโน้มเอียงที่จะการสานสัมพันธ์เพื่อนำไปสู่โอกาสในการเลื่อน สถานะต่างๆ ทั้งในความมั่งคั่งหรือความก้าวหน้าอันเกิดจากอำนาจและเครือข่ายทางสังคม ซึ่ง ล้วนเป็นการสร้างช่องทางในการเลื่อนสถานะและการเล็งเห็นผลประโยชน์จากการสร้างสายสัมพันธ์ ของชนชั้นกลางเอง

3.2.3.2 แสงดาว: ร่างไร้จิตวิญญาณ

แสงดาวหรือป่าแสงจาก 824 เป็นตัวละครที่ถูกนำเสนอในทำนองเดียวกับเชิงรบคือมีภูมิ หลังเป็นครอบครัวข้าราชการ ทั้งยังถูกเรียกขานว่าเป็น ‘ผู้ดีตกยาก’ และถูกวาดให้ปรากฏตัวขึ้น อย่างแปลกแยกท่ามกลางเสียงซุบซิบนินทาของผู้คน

พูดกันว่าที่ดินในซอยทั้งหมดเคยเป็นของตระกูลป่าแสงมาก่อน แต่
น้ำเต้าน้อยลอยจมน้ำทำให้ทุกวันนี้เหลือสมบัติเพียงที่ดินผืนน้อยสุดซอย
เท่านั้น¹⁴⁴

แสงดาวเมื่อติดเป็นลูกสาวนายพล เป็นนักเรียนนอก อาศัยอยู่ในคฤหาสน์ที่พรั่งพร้อมด้วย ทรัพย์สินสมบัติและบริวาร แต่สถานะอันสูงส่งของแสงดาวจบลงเมื่อปรากฏว่าพ่อของเธอผู้เป็น ‘หนึ่งใน สมาชิกรัฐบาลที่เข้าข่ายฉ้อฉลและถูกสอบสวนคดีคอร์รัปชัน’¹⁴⁵ จนทำให้ครอบครัวที่เคยพรั่งพร้อม ต้องล่มสลายและสมาชิกในครอบครัวต่างกระจัดกระจายไปคนละทาง โดยภาพแทนของครอบครัวที่ ล่มสลายจากความฉ้อฉลไม่ได้จบลงเพียงเท่านั้น แม้ว่าแสงดาวในฐานะลูกสาวของบ้านจะไม่ได้

¹⁴³ ความสุขของกะทิ ตอน ในโลกใบเล็ก, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์, 2553), หน้า 137.

¹⁴⁴ 824, หน้า 12-13.

¹⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 127.

ปรารถนาชีวิตทรูหราหรือใส่ใจในอำนาจที่ตนเองมีตั้งแต่แรก ทั้งที่เธอยินดีที่จะใช้ชีวิตสมถะตาม อรรถภาพคือการประกอบอาชีพเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย อาศัยอยู่ในบ้านหลังเล็กๆ มีรถธรรมดา ขับ แต่สุดท้ายนั้นแสงดาวในฐานะผลผลิตของระบบอุปถัมภ์กลับถูกสร้างให้กลายเป็น ‘หญิงชราผมหงอก แหวดตาเหม่อลอย’¹⁴⁶, ด้วยอาการป่วยทางสมอง และมีชะตากรรมที่ ‘เหลือตัวคนเดียวในโลก’¹⁴⁷ สุดท้ายนั้น แสงดาวจึงต้องพึ่งพาสุขวิทย์ ชายหนุ่มชนชั้นกลางเข้ามาดูแลตามเท่าที่เขาคouldช่วยเหลืออำนวยความสะดวก อากาศป่วยของแสงดาวทำให้แสงดาวมีสภาพไม่มีสติสัมปชัญญะ ไม่สามารถช่วยตัวเองได้ ไม่รับรู้ เหตุการณ์ปัจจุบัน และไม่สามารถที่จดจำจัดการชีวิตของตนเองได้แม้แต่น้อย ลักษณะดังกล่าวคล้าย กับเชิงรบที่สูญเสียตัวตนไป สำหรับแสงดาวนั้นดูเหมือนว่าโรคร้ายนั้นก็ได้นำพารากเอาเจตจำนงเสรี และการเป็นปัจเจกบุคคลของเธอไปเช่นเดียวกับเชิงรบ สภาพของเธอจึงไม่ต่างอะไรกับซากที่ ดำรงชีวิตอยู่และต้องการการบริหารไปวันๆ

ภาพของชนชั้นกลางระดับสูงที่เฟื่องฟูขึ้นได้ด้ด้วยร่่มเงาของระบบศักดินาและเติบโตขึ้นได้ ด้วยระบบอุปถัมภ์ถูกนำเสนอผ่านเชิงรบและแสงดาวจึงแฝงไว้ด้วยนัยของขัดแย้งทางความคิดของ ระหว่างชนชนชั้นกลางใหม่ที่เต็มไปด้วยเจตจำนงอิสระและความเป็นปัจเจกชน ในขณะที่เชิงรบและ แสงดาวในฐานะสมาชิกของชนชั้นกลางที่มีสายสัมพันธ์กับศักดินา กลับถูกเสนอให้เป็นกลุ่มคนที่ อ่อนแอทั้งในทางร่างกายและในทางความคิด เป็นภาพแทนของกลุ่มคนที่กำลังเสื่อมถอยลงมุ่งฟัง ลง อื่นๆ ความป่วยไข้ของแสงดาวนั้นเป็นความป่วยไข้ที่ตรงกันข้ามกับความป่วยไข้ของแม่ใน *ความสุข ของกะทิ* ที่ความป่วยไข้ นั้นเป็นสิ่งที่กลับซับซ้อนเน้นความเป็นปัจเจกชนของตัวละครซึ่งจะกล่าวถึงใน ส่วนที่ 3.4

3.3 รสนิยม: ความแตกต่างทางชนชั้นกับทุนทางวัฒนธรรม

ในส่วนนี้ของบทที่ 3 มุ่งวิเคราะห์แง่มุมทางชนชั้นของชนชั้นกลางในฐานะชนชั้นครอบงำผ่าน แนวคิดเรื่องทุนในระบบทุนนิยม โดยใช้มโนทัศน์เรื่องรสนิยมและทุนทางวัฒนธรรมของปีแอร์ บูร์ดิเยอเพื่อวิเคราะห์การสร้าง ความแตกต่างทางชนชั้นผ่านการถือครองทุนทางวัฒนธรรมของชนชั้น เพื่อ อธิบายถึงรูปแบบการสร้างอัตลักษณ์ทางชนชั้นที่สัมพันธ์กับรูปแบบรสนิยมที่เบียดขับ จัดวางรูปแบบ รสนิยมอื่นๆ อันเป็นการสร้างความรุนแรงทางความหมายผ่านการสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางเอง

¹⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169.

3.3.1 ‘ไม่ใช่ชาวบ้าน’ : ชนชั้นกลาง ทุนทางวัฒนธรรมกับสุนทรียะของความแตกต่าง

3.3.1.1 ชนชั้นของการบริโภควัตถุกับทุนทางวัฒนธรรม: จากตาดๆสู่ซับซ้อน

พื้นที่สำคัญอันเป็นพื้นที่ที่หล่อหลอมกะทิกิในความสุขของกะทิกิ คือพื้นที่บ้านริมคลอง งามพรรณเปิดเผยว่า ‘ตั้งใจจะเขียนเรื่องเกี่ยวกับชีวิตแบบชาวบ้าน จึงเลือกเอาสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆในครัวเรือนมาตั้งเป็นโจทย์ให้เขียน’¹⁴⁸ โดยรีนฤทัยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับกลวิธีสำคัญในการเล่าเรื่องและแบ่งตอนในความสุขของกะทิกิที่สำคัญคือการแบ่งพื้นที่หรือบ้านออกเป็น 3 แห่งโดยแบ่งตอนออกเป็นตอนย่อยๆโดยใช้วัตถุสิ่งของต่างๆที่สัมพันธ์กับพื้นที่บ้านแต่ละแห่งนั้นมาตั้งเป็นชื่อตอน อาทิ ‘ตอนบ้านริมคลอง จะเป็นชื่อของสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนแบบชาวบ้านในชนบท’¹⁴⁹

นอกจากจะตั้งชื่อตอนให้สัมพันธ์กับรูปแบบวิถีชีวิตที่แตกต่างกันแล้ว การเล่าเรื่องวิถีชีวิตของชนชั้นกลางที่กลับมาใช้ชีวิต ‘ที่เนิบช้าและสงบงาม เป็นชีวิตอย่างที่คุณคนจำนวนมากในเมืองต่างก็แสวงหา’ อันสอดคล้องกับ ‘ความฝันของตาที่จะใช้ชีวิตหลังเกษียณแบบชาวบ้าน’¹⁵⁰ ล้วนถูกเล่าผ่านวัตถุแบบชาวบ้านอันเป็นชีวิตอย่างที่ชนชั้นกลางปรารถนา

‘ความปรารถนา’ ที่จะใช้ชีวิตแบบชาวบ้านของครอบครัวของกะทิกิในพื้นที่บ้านชายคลองที่ถูกถักทอเล่าผ่านวัตถุสิ่งของแบบชาวบ้านนั้น เมื่อพิจารณากลับปรากฏการสร้างการบริโภคหรือการใช้ ‘สิ่งของอย่างชาวบ้าน’ ที่เรียบง่ายและธรรมดาสามัญให้มีลักษณะที่ ‘แตกต่าง’ ออกไปจากชาวบ้านธรรมดา ไม่ได้ใช้งานวัตถุเครื่องใช้เหล่านั้น ‘เยี่ยงชาวบ้าน’ กล่าวคือแม้ว่าชนชั้นกลาง เช่นครอบครัวของกะทิกิจะมีความปรารถนาและกลับไปใช้ชีวิตอยู่อย่างชาวบ้าน ใช้สิ่งของอย่างชาวบ้าน แต่พร้อมกันนั้นชนชั้นกลางก็ปฏิบัติตนเป็นชาวบ้าน และพยายามยืนยันสถานะการเป็นชนชั้นกลางผ่านการนำเสนอรูปแบบชีวิต ธรรมเนียมที่แตกต่างออกไปจากชาวบ้านนั้นในลักษณะที่เหนือกว่า มีความซับซ้อน ประณีต และแสดงให้เห็นถึงการมีทุนต่างๆให้สูงกว่า พวกเขาล้วนแตกต่างหรือโดดเด่น (distinct) จากชาวบ้านธรรมดาทั่วไปผ่านรูปแบบการบริโภคความธรรมดานั้นให้มีสุนทรียะและความซับซ้อนขึ้น

การใช้วัตถุสิ่งของแบบชาวบ้านเยี่ยงชนชั้นกลางนั้นปรากฏอยู่ในงานบ้านรวมถึงการสร้างพื้นที่บ้านชายคลองให้เป็นพื้นที่ของประสบการณ์เชิงสุนทรียะ ลักษณะการแสดงออกถึงทุนที่มากกว่า รวมถึงธรรมเนียมที่สูงกว่าชาวบ้านปรากฏผ่านการใช้ของตาดๆ เช่นกะละมัง ที่เมื่ออยู่ในพื้นที่บ้านชายคลอง กิจกรรมการซักผ้าอันเป็นกิจกรรมสามัญของชาวบ้าน ก็กลายเป็นมีลักษณะที่ยุ่งยาก ต้องใช้แรงงานเช่นฟัดบับและกะละมังจำนวนมากร่วมลงในการประกอบกิจกรรมการซักแยกผ้าอันวุ่นวายหรือความสะอาดอีกประการที่ปรากฏและแสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกรูปแบบวิถีชีวิต (life-style)

¹⁴⁸ รีนฤทัย สัจจพันธ์, "ความสุขของกะทิกิ : โลกใบเล็กของเด็กหญิงตัวน้อย," หน้า 631. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

¹⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

¹⁵⁰ งามพรรณ เวชชาชีวะ, *ความสุขของกะทิกิ*, หน้า 64. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

ของชนชั้นกลางออกจากชาวบ้านคือการใช้ตุ่มจำนวนมากถึงสิบเจ็ดใบเพื่อแบ่งแยกน้ำในการใช้สอยในรูปแบบที่แตกต่างกันที่ ‘ยายถือเรื่องความสะอาด ไปไหนใส่น้ำกิน น้ำใช้ น้ำดื่ม ต้องแยกกันเด็ดขาด ห้ามปะปน’

แน่นอนว่าลักษณะการแบ่งประเภทโองหรือตุ่มและการครอบครองตุ่มจำนวนมากนั้นต้องอาศัยทุนจำนวนมากทั้งในการได้มาซึ่งวัตถุดิบของนั้น การบำรุงรักษา รวมถึงพื้นที่ในการจัดเก็บ การแบ่งแยกน้ำของยายนัยหนึ่งก็แสดงให้เห็นถึงการมีทุนโดยเฉพาะการมีเวลาว่างและการมีทุนเป็นแรงงานจำนวนมากในการประกอบกิจกรรมอันยุ่งยากเหล่านั้น รวมถึงมีรูปแบบบรรณนิยมในการใช้งานตุ่มเหล่านั้นให้ซับซ้อนเกินหน้าชาวบ้านธรรมดาทั่วไป โดยการกล่าวถึงตุ่มนี้ยังปรากฏการรับรู้ถึงความแตกต่างของครอบครัวของกะทิที่ต่างจากชาวบ้านทั้งในแง่ของสถานะทางเศรษฐกิจและรูปแบบการดำเนินชีวิต และยังแสดงให้เห็นถึงรสนิยมของกะทิเองในการรับรู้ประเมินสิ่งต่างๆด้วย

โองที่กะทิชอบมากที่สุดเป็นโองใบน้อยลายมังกร มองดูเป็นของดีมีราคาเกินหน้าโองอ่างดินเผาที่มีคนใส่เรือมาขายถึงทำน้ำหน้าบ้านบ่อยๆ โองใบนี้เป็นโองเคลือบด้านในสีเขียว ตาบอกว่าสีเขียวไขกา ด้านนอกเป็นลายมังกรที่สำคัญมีฝาปิด ยายใช้ใส่ข้าวสาร รวมน้ำหนักโองกับข้าวสารข้างในแล้ว คงจะเกินความสามารถที่คนคนเดียวจะยกไหวแน่ๆ¹⁵¹

จากโองในฐานะของใช้ในบ้านทั่วไปจึงกลายเป็นวัตถุที่มีความหมายถึงรูปแบบ วิถีชีวิตและการบริโภคที่เน้นย้ำถึงความแตกต่างและการรับรู้ความแตกต่างของกะทิ ไม่ว่าจะเป็นการรับรู้ถึงมูลค่าของโอง ลักษณะรายละเอียดของโองนั้นว่ามีคุณค่าเชิงสุนทรีย์และเชิงศิลปะอย่างไร การเลือกที่จะชอบจากคุณสมบัติและ/หรือราคาของโองนั้น รวมไปถึงการรับรู้ความแตกต่างของสถานะทางสังคมจากการแบ่งแยกโองนั้น ในแง่นี้เองโองจึงเป็นวัตถุ (หรือทุนทางเศรษฐกิจ) ที่ถูกใช้เพื่อเพิ่มพูนทุนทางวัฒนธรรมให้กับกะทิผ่านการเพิ่มสมรรถภาพในการมองเห็น แยกแยะประเมินคุณค่า (และ/หรือมูลค่า) รวมไปถึงการเลือกชื่นชม (appreciate) สิ่งต่างๆได้

การสะสมทุนทางวัฒนธรรมของกะทิก็จะถูกแสดงผ่านออกสายตาอันประณีตละเอียดที่สามารถแยกแยะชื่นชมสิ่งต่างๆได้ การได้รับทุนทางวัฒนธรรมสัมพันธ์กับกับภูมิหลังของครอบครัวชนชั้นกลาง ในกรณีของกะทิคือการเติบโตขึ้นท่ามกลางวัตถุและการประกอบกิจกรรมทางสุนทรีย์ต่างๆจากเรื่องเล็กน้อยๆในพื้นที่ของบ้านริมคลองที่กะทิได้เติบโตขึ้น การหล่อหลอมหรือกิจกรรมต่างๆในบ้านริมคลองมักมีการอ้างอิงถึงภูมิหลังทางสังคมหรือภูมิหลังทางการศึกษา เป็นการแสดงให้เห็นว่ารสนิยมต่างๆนั้นเป็นสิ่งที่ ‘ได้มา’ จากกระบวนการสะสมทุน โดยเฉพาะจากตา ตัวละครสำคัญที่มีบทบาทในการหล่อหลอมกะทิผ่านกิจกรรมเชิงสุนทรีย์ต่างๆ

¹⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

ตาเป็นตัวละครสำคัญที่ทำหน้าที่หล่อหลอมกะทิ ภูมิหลังของตาที่นอกจากจะเคยประกอบอาชีพทนายเป็นชนชั้นกลางแล้ว ภูมิหลังของตายังได้รับการเน้นย้ำถึงความไม่ธรรมดาว่า ‘จำเรียนมาจากเมืองนอกเมืองนา เป็นนักกฎหมายมือหนึ่ง’¹⁵² ผลของการศึกษาของตาทำให้ตาสามารถแสดงศักยภาพทางศิลปะอันเป็นการตอกทอหล่อหลอมทุนทางวัฒนธรรมให้กับกะทิ ตาผู้เป็นนักเรียนนอกสามารถเปรียบเทียบและอ้างอิงถึง ‘โมนเน็ต’ (Claude Monet) จิตรกรชาวฝรั่งเศสได้ แม้ว่าบริบทรอบข้างจะเป็นชนบทแบบบ้านทุ่งท่ามกลางธรรมชาติแบบบ้านทุ่งท่ามกลางกอกระจับและผักตบชวษะมธรรมชาติบ้านทุ่งตากกล่าว ‘ถ้าเป็นศิลปินมีฝีมือแบบโมนเน็ตก็จะถ่ายทอดลงบนผืนผ้าใบให้สวยหยด’¹⁵³ ขณะนั้นเองตาได้แสดงภูมิรู้ในประวัติศาสตร์ศิลปะอ้างอิงถึงโมนเน็ตและงานแนวอิมเพรสชันนิสม์ (Impressionism) แนวศิลปะตะวันตกที่เน้นการเก็บภาพบรรยากาศธรรมชาติด้วยการวาดในระยะเวลาอันสั้น ตาอาจเจาะจงโยงบรรยากาศบ้านทุ่งเข้ากับภาพ *Sunrise (1872)* ที่เป็นภาพเรือในหนองน้ำของโมนเน็ต การอ้างอิงดังกล่าวเป็นการแสดงออกทางรสนิยมและความรู้ทางศิลปะที่สัมพันธ์กับปุมหลังทางการศึกษาระดับสูงจากตะวันตกของตา ทั้งการกล่าวถึงชื่อและความรู้ทางศิลปะต่างๆ ยังเป็นการถ่ายทอดความคุ้นเคยกับศิลปะและเป็นสร้างรสนิยมให้กับกะทิด้วยอีกชั้นหนึ่ง

นอกจากนี้หากพิจารณาปุมหลังทางการศึกษาของตานั้นแม้ว่าจะไม่ปรากฏรายละเอียดการเป็นนักเรียนนอกของตามากนักแต่ย่อมกล่าวได้ว่าการที่ตาจะเข้าถึงการศึกษาระดับสูงจากต่างประเทศได้นั้นย่อมได้จากการครอบครองทุนจำนวนมากจึงจะสามารถเข้าถึงได้ อย่างน้อยที่สุดคือตาต้องมีโอกาสทางการศึกษาที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าการได้รับการศึกษาที่ดีไม่ว่าจะในประเทศหรือต่างประเทศต้องประกอบด้วยเงินทุนหรือทุนทางเศรษฐกิจที่ดีในระดับหนึ่ง การเข้าศึกษาในสถาบันที่มีชื่อเสียงบ่อยครั้งต้องใช้เครือข่ายทางสังคมร่วมด้วยจึงจะได้รับโอกาสนั้นๆ และสิ่งที่ขาดไม่ได้คือทุนทางวัฒนธรรมอันถูกหล่อหลอมขึ้นอย่างสลับซับซ้อน เช่น การมีกิริยามารยาท บุคลิกลักษณะ ปฏิภาณไหวพริบ ทักษะสำคัญต่างๆ เช่น ทักษะในการคิดหรือทักษะทางภาษา ซึ่งทั้งหมดนั้นล้วนเป็นทุนที่สำคัญที่เป็นปัจจัยสำคัญให้ตาซึ่งอาจได้รับทุนในศึกษาต่อและ/หรือมีศักยภาพจนสามารถเข้าถึงและเข้าสะสมทุนต่างๆ ในสถาบันระดับสูงในต่างประเทศได้

ด้วยทุนทางวัฒนธรรมอันมีที่มาจากภูมิหลังทางการศึกษาของตาผู้ซึ่งรับสมอ้างว่าเคยเป็นครูสอนศิลปะเด็กมาก่อนและสามารถอธิบายทฤษฎีทางศิลปะได้และจากทุนทางวัฒนธรรมก็ทำให้งิจกรรมธรรมดาๆ ในบ้านชายคลองเช่นการตากและเก็บผักกลายเป็นกิจกรรมที่เต็มไปด้วยความสุนทรีย์ผ่านการหยิบเอาไม้หนิผ้าที่ทำจาก ‘เนื้อไม้ธรรมดา’ ที่ในนัยหนึ่งคือการทำให้น้ำหรือธรรมชาติ (Nature) เขารหัสขัดเกล่าให้กลายเป็นเรื่องของวัฒนธรรม (Culture) ด้วยพลังของรสนิยม

¹⁵² งามพรรณ เวชชาชีวะ, *ความสุขของกะทิ*, หน้า 27.

¹⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

และทุนทางวัฒนธรรมนั้นทำให้ไม้หนีบผ้าธรรมดาแบบชาวบ้านได้กลายเป็นไม้หนีบผ้าที่ไม่ธรรมดา กลายเป็นวัตถุทางศิลปะแตกต่างจากที่ชาวบ้านใช้และทำให้เกิดความรื่นรมย์แม้ในกิจกรรมงานบ้านที่น่าเบื่อหน่าย

ที่จริงไม้หนีบผ้าเมื่อตอนซื้อมาก็เป็นไม้หนีบผ้าทำจากเนื้อไม้ธรรมดา กะทิเองที่เอามาลงสีเทียนบ้าง สีไม้บ้าง สีน้ำบ้าง ตามถนัดในแต่ละวัย ตาชอบคุยว่าสมัยหนุ่มๆเป็นครูสอนศิลปะเด็ก สีหน้าประหลาดใจของยายยิ่งทำให้ตาขยายความในรายละเอียดว่าด้วยแม่สี สีร้อน สีเย็น คู่สี ตบท้ายด้วยการหยิบฉวยวัสดุใกล้มือมาสาธิต วันนั้นบังเอิญไม้หนีบผ้าอยู่ในรัศมีมือของตาเอื้อมถึงพอดี¹⁵⁴

ดังกล่าว แม้ว่าชนชั้นกลางจะเอาตัวเองเข้าไปอยู่ในบรรยากาศชนบทแบบชาวบ้าน แต่ก็ปรากฏความพยายามในการยืนยันอัตลักษณ์ผ่านการแสดงออกทางรสนิยมต่างๆ ในขณะนั้นเองเป็นการสร้างความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ผ่านการจัดวางที่มีลำดับชั้นผ่านการสร้างความแตกต่างระหว่างลักษณะอันเรียบง่ายของชาวบ้านและลักษณะอันประณีตซับซ้อนที่มีผลมาจากการถือครองทุนจำนวนมาก การปฏิเสธความเป็นชาวบ้านของครอบครัวกะทิปรากฏอย่างชัดเจนผ่านการใช้ ‘ไม้ขัดหม้อ’ คือการที่ยายกลับไปหุงข้าวแบบอนุรักษ์นิยม ไม่ใช่หม้อหุงข้าวไฟฟ้าแต่หุงด้วยกรรมวิธีแบบโบราณที่ต้องเทน้ำทิ้ง การกลับไปหุงข้าวแบบ ‘โบราณ’ นี้แสดงให้เห็นถึงการพยายามสร้างความแตกต่างจากชาวบ้านธรรมดาทั่วไป แสดงให้เห็นถึงการมีทุนทางวัฒนธรรมคือความรู้ รวมไปถึงการมีทุนด้านเวลาและแรงงานมากกว่าชาวบ้านโดยทั่วไป โดยข้อความเกี่ยวกับการหุงข้าวของยายนี้ปรากฏการปฏิเสธความเป็นชาวบ้านของชนชั้นกลางอย่างชัดเจนว่า

ตาเรียกไม้ขัดหม้อว่าไม้ขัดใจ

ยายขัดใจตา ไม่ยอมหุงข้าวด้วยหม้อไฟฟ้า โลกพัฒนาแล้วนะคุณ ตาส่งเสียงอยู่ที่ประตูครัว แล้วจึงเดินสายหน้าพึมพำกับกะทิว่า ยายกลัวคนจะไม่เห็นว่า เป็นชาวบ้านหรือยัง ใจ ชาวบ้านยังเสียบปลั๊กหุงข้าวกันแล้วเลย¹⁵⁵

การเสียดสี ‘ความพยายาม’ หรือการแสดงออกว่าเป็นชาวบ้านของยายว่ากลัวว่าคนอื่นจะไม่เห็นว่าเป็นชาวบ้าน แท้จริงแล้วมีลักษณะของการปฏิเสธและยืนยันอัตลักษณ์การเป็นชนชั้นกลางของครอบครัวว่าพวกเขาไม่ใช่ชาวบ้านโดยเนื้อแท้ แต่ครอบครัวในบ้านริมคลองนี้เป็นชนชั้นกลางที่ถึงพร้อมด้วยทุนมากกว่าชาวบ้านโดยทั่วไป พวกเขา มีรสนิยม ความรู้และทุนจำนวนมากในการที่เลือก

¹⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

ลงทุนลงแรงและแสดงออกถึงรสนิยมผ่านการหุงข้าวและกิจกรรมงานบ้านอื่น ๆ ที่มีลักษณะซับซ้อน รุ่มรวยกว่าชาวบ้านธรรมดาทั่วไป

การเปรียบเทียบเชิงรสนิยมนี้หรือความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นผ่านการสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางปรากฏอย่างชัดเจนผ่านการเทียบคู่กับรสนิยมรูปแบบอื่น ลักษณะการเปรียบเทียบและปฏิเสธรูปแบบรสนิยมของชนชั้นกลางชาวบ้านหรือชนชั้นล่างที่ไม่มีทุนนั้นปรากฏเมื่อกะทินิกถึงยายในวันที่ร้อนอบอ้าวว่า

‘กะทินิกไม่ออกกว่ายายจะคลายร้อนด้วยวิธีไหน ยายคงไม่ประแป้งน้ำจลาย
พร้อยเหมือนยายมาลีของพี่สตั๊บน้ำๆ’¹⁵⁶

แสดงให้เห็นถึงการมีรสนิยมที่แตกต่างกันระหว่างครอบครัวของกะทินิกชั้นกลางและครอบครัวของพี่สตั๊บน้ำที่มีตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมแตกต่างกัน รูปแบบรสนิยมของชาวบ้านที่ ‘ประแป้งน้ำจลายพร้อย’ มีนัยของความไร้รสนิยมแฝงอยู่และแน่นอนว่าเป็นสิ่งที่เหล่าชนชั้นกลางผู้มีรสนิยมจากการคัดสรรสิ่งต่างๆไม่กระทำ รสนิยมของชาวบ้านจึงถูกเบียดขับให้กลายเป็นรูปแบบรสนิยมที่ไร้รสนิยมในลักษณะของการสร้างความรุนแรงเชิงความหมายจากการจัดวางให้ดูไร้รสนิยมและปฏิเสธรูปแบบรสนิยมนั้น

3.3.1.2 ทอง/กะทิก : ตัวเทียบทางความหมาย

ตัวละครทอง เป็นตัวละครเด็กวัดบ้านนอกที่เข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์กับครอบครัวของกะทิก โดยทองไม่ได้ถูกใช้งานให้เป็นแรงงานเพียงอย่างเดียว แต่ยังถูกใช้งานเชิงความหมายโดยถูกจัดวางให้คู่กับกะทิกในฐานะเด็กสาวชาวกรุง ทองแม้ว่าจะมีจะมีอายุมากกว่ากะทิกแต่ก็ถูกจัดวางให้มีลำดับชั้นที่ต่ำกว่ากะทิก มีลักษณะที่ใสซื่อและไร้เดียงสาผิดกับกะทิกที่ถูกจัดวางให้ลุ่มลึกและซับซ้อนและมีฐานะที่สูงกว่าผ่านการถือครองทุนทางวัฒนธรรมที่มากกว่าทอง

ทองเป็นตัวละครชาวบ้านที่ ‘ได้รับสิทธิพิเศษ’ ในการเข้ามามีส่วนร่วมในบ้านริมคลอง เนื่องจากทองมีบทบาทเป็นวีรบุรุษในการช่วยชีวิตกะทิกไว้ ในสายตาของกะทิกที่สะสมทุนทางวัฒนธรรมจนมีสายตาที่ประณีตและสามารถแยกแยะแม้กระทั่งสีเช่น ‘สีเหลืองมะนาว’¹⁵⁷ ของเบาะหรือ ‘เขียวมะกอก’¹⁵⁸ ของบานประตู และสามารถที่จะมองถึงสิ่งผิดแปลกและสิทธิพิเศษของพี่ทองโดยตั้งข้อสงสัยว่า ‘พี่ทองทำความดีความชอบอะไรไว้กับตายาย นอกเหนือจากแวมมาให้ยายขอแรงทำน่านู่นทำนี่เสมอ’ ในขณะที่พี่ทองไม่ปรากฏการรับรู้ถึงสถานะอันเกิดจากบทบาทวีรบุรุษนั้นและแสดงอาการ

¹⁵⁶ ความสุขของกะทิก ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 127.

¹⁵⁷ ความสุขของกะทิก, หน้า 58.

¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

พินอบพิเทาจนเกินเหตุอยู่เสมอ โดยอาการพินอบพิเทาของทองนี้อาจตีความได้ในสองแง่คือ เกิดจากความไม่เต็มใจของทองที่ไม่รับรู้ความรู้สึกเอ็นดูจากบ้านชายคลอง หรือในอีกแง่คือเกิดจากสถานะของทองที่ต่ำกว่าครอบครัวของกะทิ (เช่นการเข้ามาเป็นแรงงาน)

แม้ว่าทองจะถูกจัดวางไว้ให้มีความสัมพันธ์กับกะทิในลักษณะกึ่งโรแมนติกเช่นความรักในวัยเด็ก ทำนองหนุ่มบ้านนอกกับสาวชาวกอง แต่ในนัยของการจัดวางเปรียบเทียบทองเข้ากับกะทินั้น กลับปรากฏการเทียบเคียงที่มีนัยของความไม่เหมาะสมเท่าเทียมกับระหว่างทองกับกะทิ ระหว่างหนุ่มใสซื่อและไร้อุญใด ๆ กับสาวน้อยผู้รุ่มรวยไปด้วยความซับซ้อน การจัดวางเปรียบเทียบระหว่างกะทิกับทองนั้นปรากฏอยู่โดยตลอด โดยการกล่าวถึงรูปแบบชีวิตของทองและปรากฏเป็นวิถีชีวิตของกะทิ เช่นการกล่าวถึงพี่ทองในฐานะเด็กกำพร้าที่จะกลับไปทานข้าววัดว่า ‘มีอาหารบุฟเฟต์รออยู่’¹⁵⁹ จนเมื่อกะทิเข้าไปยังบ้านกลางเมืองก็ปรากฏฉากการบริโภคอาหารบุฟเฟต์ โดยฉากดังกล่าวแสดงการฝึกหัดกะทิและแสดงความเจ๋งจัดของกะทิที่ได้มาจากการหล่อหลอมของครอบครัว โดยการเทียบเคียงให้ภาพบุฟเฟต์ที่แตกต่างกันอย่างสุดขั้วนี้ก็แสดงถึงรูปแบบวิถีชีวิตรสนิยมที่แตกต่างกันระหว่างชนชั้นกลางและชาวบ้านอย่างทอง

กะทิไม่เคยเข้าไปในร้านที่บริการแบบบุฟเฟต์มาก่อน อาหารมากมาย ละลานตาละลานใจ น้ำภาาพาดูป้ายชื่อและเปิดฝาภาชนะที่อุ่นร้อนจาก ตะเกียงแอลกอฮอล์ให้ดู กะทิชะเง้อคอดู ลุงตองส่งเสียงอยู่ข้างหลังว่า ชอบอะไรก็ตักมาเลยหนึ่งจาน อีกจานเป็นของอยากชิม ชิมแล้วชอบค่อย ตักอีกที กะทิทำตาปริบๆ ของง่าย ๆ ลุงตองทำให้ซับซ้อนเสียอย่างนั้นเอง กะทิชี้ น้ำภาาตักแป็บเดียวก็เรียบร้อย น้ำกั้นต้บูผ้าเช็ดปากลงบนตักให้กะทิ เทาน้ำอาหารจานอร่อยก็ดูจะทำให้ชีวิตรื่นรมย์ขึ้นในทันที¹⁶⁰

โดยเมื่อทองเข้ามาสัมพันธ์กับกะทินั้นก็ปรากฏการนิยามหรือการจัดวางทองให้เข้ากับธรรมชาติ เรียบง่ายหรือหยาบผิดกับกะทิที่ถูกวางไว้ให้มีลักษณะประณีตซับซ้อน เช่นเมื่อพี่ทองนำเอาของมาเล่นกับกะทิ ในสายตาของกะทิก็นับว่าเป็น ‘กาบมะพร้าวธรรมดาๆนี่เอง’ ซึ่งแน่นอนว่ากาบมะพร้าวธรรมดาของทองย่อมให้ภาพแย้งกันกับกิจกรรมและข้าวของเชิงสุนทรียะทั้งหลายของครอบครัวกะทิ และเมื่อทองกล่าวถึงกิจกรรมเชิงสุนทรียะเช่นการอ่านหนังสือ ก็ปรากฏลำดับขั้นที่ต่ำกว่าของทองในความเจ๋งจัดหรือสมรรถภาพในการเสพหนังสือที่ว่า ‘พี่ทองอ่านเองไม่เห็นสนุกเหมือนที่กะทิเล่าเลย’¹⁶¹ และแม้ว่าทองจะได้รับโอกาสให้ไปเปิดหูเปิดตาหรือในคำของตา คือ ‘ซุบตัว’

¹⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

¹⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

¹⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

(ที่แม้ว่าจะเป็นการล้อเล่นแต่นัยก็ปรากฏถึงสถานะของทองที่ต่ำกว่าอย่างชัดเจน – คำว่าซุบตัวนี้ย่อมไม่ถูกใช้กับกะทิต่างแน่นอน) เมื่อทองไปถึงอเมริกาก็ได้ประกอบกิจกรรมในเชิงสุนทรียะคือการเขียนโปสการ์ดและมอบให้กะทิต โดยเมื่อกะทิตอ่านข้อความก็ปรากฏความเห็นของกะทิตว่า

ลายมือพืทองตัวโตแบบที่เรียกว่าตัวโตเท่าหม้อแกง ที่เขียนมาได้หลาย
ประโยคบนเนื้อที่จำกัดแบบนี้ก็เก่งแล้ว¹⁶²

น้ำเสียงของกะทิตที่มีต่อการประกอบกิจกรรมเชิงสุนทรียะเป็นสายตาของผู้ที่อยู่เหนือกว่าและมีอำนาจและมีความเจนจัดทางวัฒนธรรมมากกว่าในการมองและประเมินทอง การประเมินของกะทิตนั้นมองทองที่ประกอบกิจกรรมในแบบของตนในทำนองเอ็นดูถึงขบขันกับความพยายามในการเขียนที่ทั้งหมดสอดคล้องกับการจัดวางทองให้อยู่ในลักษณะที่ยังไม่ได้รับการขัดเกลาอันแสดงถึงความห่างชั้นจากตำแหน่งแห่งที่ของกะทิต

ตัวละครทองนั้น ถูกเน้นย้ำถึงความอ่อนด้อยหรือการไร้ซึ่งทุนทางวัฒนธรรม (และแสดงโดยนัยในการเปรียบต่างกับกะทิต) เช่นเมื่อจะมีงานวัด ลุงตองทราบเรื่องว่ากำลังจะมีลิเกมาเล่นจึงได้ซักถามพืทองเกี่ยวกับรายละเอียดของคณะลิเก แต่ก็ไม่ได้ความจริงได้ตำหนิพืทองด้วยท่าทีแบบที่เล่นที่จริงว่า

“ไม่ได้ดูลิเกมานานแล้ว คณะไหน เล่นเรื่องอะไรละ” ลุงตองซักถามพืทอง
แต่ไม่ได้ความอะไร พืทองได้แต่ยิ้มแห้งๆ เพราะรู้มาแค่คณะมีชื่อ
“คณะไหนก็มีชื่อทั้งนั้นแหละ ชื่ออะไรละ นี่โตขึ้นอย่าไปเป็นนักข่าวนะ
ทำอะไรไม่ได้เรื่อง”¹⁶³

เป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงสายตาของทองที่ไม่ประณีตถึถ้วน และไม่มีทุนทางวัฒนธรรม รวมถึงความสนใจในการรับรู้ ทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ซึ่งต่างกับสายตาของกะทิตที่กำลังเล่าเรื่องราวต่างๆอยู่นั้น

อย่างไรก็ตามจะเห็นถึงการที่ทองได้รับอิทธิพล มีการลอกเลียนรสนิยมและวิถีชีวิตของชนชั้นกลาง เช่นการสนใจการอ่านเขียน รวมไปถึงการได้รับผลประโยชน์จากการรู้ตำแหน่งแห่งที่ของตนต่อครอบครัวชนชั้นกลางจึงได้รับการปันส่วนรสนิยมหรือทุนทางวัฒนธรรมเข้าไปสู่ตัวเองด้วย รวมไปถึงเรื่องที่เปิดโอกาสให้ทองได้เข้าสู่กระบวนการแข่งขันสะสมทุน แต่อย่างไรก็ตามสำหรับสายตาของชนชั้นกลางแล้วก็ยังประเมินรสนิยมแบบทองให้มีลักษณะด้อยกว่าชนชั้นกลางแท้ๆอยู่ เช่นเมื่อทองปรุ้งแต่งตัวเองมาตามแนววัยรุ่นสมัยใหม่ กะทิตกลับมองว่า

ไม่เท่เก๋เหมือนผมครูแชนนอน แลมเข้าใกล้ก็ยังมีกลิ่นแปลกๆ จะว่าหอมก็ไม่
เชิง ไม่เหมือนโคโลญตราเรือใบของตา ที่แสนชื่นใจทุกครั้งทีเข้าใกล้¹⁶⁴

¹⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 177.

¹⁶³ ความสุขของกะทิต ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 33.

ข้อความดังกล่าวแสดงการจับวางเปรียบเทียบรูปแบบบรรณนิยมของทองเข้ากับรูปแบบบรรณนิยมที่กะทิคุ้นเคยโดยเน้นย้ำถึงความอ่อนด้อยของทองและเน้นย้ำถึงความเหนือกว่าของกะทิในการประเมินค่าบรรณนิยมของทอง ทั้งหมดเป็นการจำกัดทองไว้เป็นคู่แข่งทางบรรณนิยมที่มีลักษณะด้อยกว่ากะทิอยู่เสมอ โดยในที่สุดแล้วทองก็ไม่ได้พัฒนาความสัมพันธ์เชิงโรแมนติคกับกะทินอกจากการเป็นพี่น้องกันในท้ายที่สุด

3.3.2 จากปิ่นโตหูลู่จักรยานชาวกรุง: ความร่ำรวยที่มีขีดจำกัดและการปกปิดผลประโยชน์

ภาพแทนของชนชั้นกลางระดับสูงถูกนำเสนอให้สัมพันธ์กับความร่ำรวยและการแสดงออกทางความร่ำรวยในขณะที่ชนชั้นกลางมุ่งแสดงออกด้วยทุนทางวัฒนธรรมและบรรณนิยมอันเป็นรูปแบบการแสดงความเหนือกว่าที่มีลักษณะมืดมนแนบเนียนมากกว่าด้วยการฝังกลบผลประโยชน์หรือเรื่องเงินทองเอาไว้ โดยความร่ำรวยทางบรรณนิมนั้นแท้จริงแล้วก็แฝงไว้ด้วยการถือครองทุนทางเศรษฐกิจด้วยเช่นเดียวกัน โดยชนชั้นกลางเองก็แสดงให้เห็นถึงการถือครองทุนหรือความมั่งคั่งร่ำรวยด้วยเช่นกัน แต่เมื่อกล่าวถึงความมั่งคั่งแล้วปรากฏการกลบเกลื่อนว่าพวกเขาไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องเงินทอง

ลักษณะของการกล่าวถึงการถือครองความมั่งคั่งแต่ชนชั้นกลางเลือกที่จะกลบเกลื่อนความมั่งคั่งนั้นปรากฏผ่านวัตถุที่ล่อกับ ‘ปิ่นโตหูลู่’ ที่แปลกแยกและไม่มีใครเสวนาด้วยของเชิงรบ โดยปิ่นโตของกะทิก็คือปิ่นโตที่กลืนกับปิ่นโตอื่นๆ ลักษณะดังกล่าวปรากฏผ่านสิ่งของอีกชิ้นของกะทิก็คือ ‘จักรยาน’

กะทิจอดจักรยานร่วมกับคนอื่นๆ ข้างร้านอาหาร จักรยานของกะทิไม่ได้
ดูผิดแปลกไปจากคันอื่นในเรื่องของขนาดและความสูง นอกจากจะดูใหม่และ
สียังไม่ถลอกเท่านั้น ตายายไม่ยอมให้เพื่อนๆ ของแม่ให้ของขวัญวันเกิด
ของผู้รับ

“ไว้ไปเป็นเด็กกรุงค่อยให้กันเถอะนะ”

ตาพูดชัดเจน แต่นั่นก็คงอีกหลายปี¹⁶⁵

นัยของการใช้ข้าวของให้กลมกลืนแต่ก็แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญไปกับชาวบ้านรอบข้าง แสดงให้เห็นถึงการรู้จักปรับตัวเข้ากับพื้นที่ของชนชั้นกลางด้วยการเลือกแสดงทุนทางวัฒนธรรมแทนทุนทางเศรษฐกิจหรือความหรูหรา และอีกนัยหนึ่งคือแสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้วชนชั้นกลางนั้นก็ล้วนมีทุน

¹⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

¹⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

ทางเศรษฐกิจ เพียงแต่เลือกที่จะไม่แสดงความร่ำรวยออกมาโดยตรงไปตรงมาอันเป็นการดำรงไว้ซึ่งความแตกต่างและอำนาจที่แน่นอนกว่าการแสดงทุนทางเศรษฐกิจ

โดยเมื่อมีการกล่าวถึงเรื่องของผลประโยชน์หรือทุนทางเศรษฐกิจนั้นก็ปรากฏการกลบเกลื่อนผลประโยชน์นั้น เช่นการยืนยันความร่ำรวยหรือสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวกะทิที่ถูกกล่าวถึงผ่านการประกอบธุรกิจแม่ที่จับกระแสได้เหมาะสม และผลประโยชน์อันงอกงามนั้นจะกลายเป็นกองทุนให้กับกะทิ การกล่าวถึงดังกล่าวแฝงนัยถึงความร่ำรวยที่ไม่ธรรมดา (แต่ไม่ถูกพูดถึง) ที่กะทิกำลังจะได้รับในอนาคต โดยเมื่อมีพาดพิงถึงความมั่งคั่งหรือทุนทางเศรษฐกิจที่มีเรื่องผลประโยชน์อย่างเปิดเผยนั้นก็ปรากฏการกลบเกลื่อนผลประโยชน์นั้นด้วยความไร้เดียงสาของกะทิในทันที

หัวข้อสนทนาที่โต๊ะอาหารกลายเป็นเรื่องเกมโชว์ที่กำลังได้รับความนิยม ใครจะเชื่อว่าเป็นความคิดริเริ่มและฝีมือการเจรจาธุรกิจของแม่ แม่ชวนทุกคนลงขันเข้าหุ้นและมอบหมายให้น้ำกันต่อออกหน้า วันนี้ทุกคนชูแก้วฉลองให้กับกะทิ เสียงฮาครืนดังขึ้นทั่วทั้งโต๊ะเมื่อกะทิอดกลั้นความสงสัยยังปากไว้ไม่ได้และถามออกไปว่า “แต่กะทิอยู่โรงเรียนวัด ไม่เห็นต้องใช้เงินเยอะเลยนี่คะ”¹⁶⁶

โดยไม่ใช้เพียงทุนทางเศรษฐกิจเท่านั้นที่ถูกกลบเกลื่อนการแสดงผลออกและใช้ทุนต่าง ๆ นั้นให้มีลักษณะปิดบังผลประโยชน์ การใช้ทุนทางสังคมก็ปรากฏลักษณะดังกล่าว การใช้ทุนทางสังคมของเชิงรบถูกกล่าวออกมาว่า ‘ใช้เส้น’ ในฝากฝังให้เชิงรบเข้าเรียนต่อ ในขณะที่เมื่อชนชั้นกลางใช้ประโยชน์จากการมีเครือข่ายทางสังคมก็ปรากฏเป็นการช่วยเหลือทางมนุษยธรรม เช่นกรณีไปพบทารกถูกทิ้งในงานวัดขณะดูลิเกและปรากฏว่าทารกนั้นมีสภาพร่างกายไม่สู้ดี จึงปรากฏการใช้เส้นสายทางสังคมเพื่อผู้อื่น ผิดกับกรณีของเชิงรบที่ถูกใช้คำว่าใช้เส้นโดยตรง สำหรับเชิงรบนั้นเป็นการกล่าวถึงว่าหากเชิงรบไม่สามารถสอบเข้าเรียนแพทย์ได้ก็จะต้องใช้เส้นสายซึ่งเป็นการใช้เส้นสายเพื่อผลประโยชน์ของตนเองซึ่งแตกต่างไปจากการใช้คอนเนกชั่นของชนชั้นกลาง

ไม่มีใครพูดอะไรเมื่อขึ้นมาในรถที่ลุงตองขับมารับได้เร็วชวนอัศจรรย์ใจ ถึงถนนใหญ่ลุงตองหันมาถามตาว่าไปทางไหน ตานิ่งไปคล้ายตัดสินใจ ก่อนจะบอกชื่อโรงพยาบาลเอกชนเล็กๆที่เพิ่งเปิดได้ไม่นาน ตาหันไปบอกยายว่า

“ผู้อำนวยกรรู้จักกัน เราอาจต้องให้เขาช่วยนะ”

กะทิคิดเอาเองว่าอาการของน้องคงหนักหนา และอาจต้องให้หมอใหญ่ลงมือรักษาเอง¹⁶⁷

¹⁶⁶ ความสุขของกะทิ, 55.

¹⁶⁷ ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 41.

การตีความอย่างไร้เดียงสาของกะทินั้นบิดเบือนกลบเกลื่อนการใช้สถานะและเส้นสายทางสังคมรวมไปถึงกลบเกลื่อนความจริงที่ไม่น่าอภิมรณของการใช้สิทธิพิเศษต่างๆจากใช้ประโยชน์จากการครอบครองทุนทางสังคมนั้น

3.3.3 ‘ทักษะทางภาษา’กับอำนาจ ความซับซ้อนและการกลบเกลื่อนของการสะสมทุน

ทุนทางวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นทุนที่ปฏิเสธตัวเองในฐานะทุน (Denied Capital) โดยมีจุดมุ่งหมายที่ไม่ใช่การแสวงหาผลประโยชน์แต่เป็นการแสวงหาสังคม ความงาม เป็นต้น¹⁶⁸ กระบวนการสะสมทุนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญ ความซับซ้อนและมีการสะสมโดยดูเสมือนว่าไม่มีผลประโยชน์คือการสะสมทักษะทางภาษา อันเป็นกระบวนการสะสมทุนที่ปรากฏอย่างต่อเนื่องและสามารถแสดงให้เห็นถึงอำนาจจากการสะสมทุนทางวัฒนธรรมจากการแสดงทางภาษานั้นได้

3.3.3.1 ทุนทางภาษาในฐานะอำนาจและการสร้างความโดดเด่น

ทุนทางภาษา(หมายถึงทักษะทางภาษาที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่ง)เป็นทุนสำคัญที่ชนชั้นกลางเช่นกะทิได้รับการหล่อหลอมและสะสมมาโดยตลอด ทุนทางภาษาโดยเฉพาะภาษาต่างประเทศนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับทุนทางวัฒนธรรมอื่นๆ คือเป็นเครื่องแสดงถึงความแตกต่างและการครอบครองทุนนั้นส่งผลให้ผู้ถือครองทุนนั้นมีความโดดเด่น การรับรู้ถึงอำนาจของทุนทางวัฒนธรรมชนิดนี้ปรากฏชัดผ่านการรับรู้ของกะทิเมื่อครูราตรีใช้ภาษาอังกฤษตอบโต้กับปีแอร์ นักปั้นจักรยานชาวฝรั่งเศสที่ปั่นจักรยานรอบโลกและมาแวะที่โรงเรียนในชนบทของกะทิ

ครูราตรีเป็นล่ามตลอดรายการ กะทิยิ่งมั่นใจว่าครูราตรีเป็นคนสวยเมื่อเป็นจุดเด่นต่อหน้าคนมากมาย ครูดูมั่นใจในตัวเอง พูดภาษาอังกฤษรับส่งกับผู้มาเยือนได้สบายๆ ทั้งคู่ต่างไม่ใช่เจ้าของภาษา แต่ก็สื่อสารกันได้ตามความต้องการ กะทินึกมาตลอดว่าครูราตรีเยี่ยมสวย แต่วันนี้ยังเห็นด้วยว่าดวงตาของครูราตรีที่เหมือนมีแววโศกจางๆอยู่เป็นนิจนั้นชวนสะอิดสะเอียนเป็นพิเศษ¹⁶⁹

ด้วยพลังของทุนทางภาษาที่ครูราตรีสามารถใช้สื่อสารภาษาอังกฤษได้อย่างคล่องแคล่วจึงทำให้ครูราตรี (ผู้ซึ่งปกติค่อมทุกข์เนื่องจากถูกคนรักทิ้ง) กลายเป็นบุคคลที่มีความโดดเด่นขึ้นมาด้วยอำนาจของทุนทางวัฒนธรรมนั้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าครูโรงเรียนชนบทที่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้จะมีลักษณะโดดเด่นน่าประทับใจในสายตากะทิแล้ว แต่ครอบครัวของกะทิสามารถสร้างความโดดเด่นเหนือกว่าการพูด

¹⁶⁸ Robert Moore, "Capital," in *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, ed. Michael Grenfell (Durham: Acumen, 2008), p. 113.

¹⁶⁹ งามพรรณ เวชชาชีวะ, *ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์*, หน้า 16.

ภาษาอังกฤษคือแม้ว่าครูตรีจะสามารถสื่อสารกับปีแอร์ด้วยภาษาอังกฤษได้ แต่เมื่อปีแอร์เดินมาทางมายังบ้านริมคลองก็พบว่ายายนั้นไม่เพียงสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษที่ถือได้ว่าเป็นภาษากลาง แต่ยายนั้นสามารถพูดภาษาฝรั่งเศสกับปีแอร์ได้โดยตรง โดยความโดดเด่นดังกล่าวทำให้กะทิเกิดอาการที่ตะลึงในความสามารถทางภาษาของยาย

กะทิอ้าปากหาวเมื่อยายทักทายและพูดคุยกับปีแอร์เป็นภาษาฝรั่งเศส ตาสะกิดกะทิว่าปล่อยให้ยายเจรจาของกระป๋องรอง ไปคนเดียวก่อน ยายเคยมีเจ้านายเป็นชาวสวิส ทำงานด้วยกันเป็นยี่สิบปี ย่อมต้องพูดได้¹⁷⁰

ทักษะทางภาษาของยายเป็นการแสดงความเหนือกว่าทักษะทางภาษาอังกฤษในชนบทอย่างชัดเจน โดยทุนทางภาษาฝรั่งเศสของยายนั้นก็อ้างอิงกลับไปถึงอาชีพการงานของยายในอดีต

นอกจากกรณีภาษาฝรั่งเศสของยายที่สร้างความโดดเด่นจนกะทิตาค้างแล้ว ภาษาในฐานะเครื่องมือในการสร้างความแตกต่างยังปรากฏซ้ำในเรื่องเล่าข้ามชั้นเกี่ยวกับการด้อยทักษะในการออกเสียงภาษาอังกฤษของคนไทยในต่างประเทศ เกี่ยวกับการไม่สามารถออกเสียงได้อย่างถูกต้องจนไม่สามารถรับประทานไอศกรีมวานิลลาได้

“มีแต่คนไทยไปเมืองนอกใหม่ๆ แหละนะที่ชอบไอศกรีมรสช็อกโกแลต”
น้ำก้นด์เสริมท้าย

น้ำภู้าหัวเราะคิก และคงจะไม่หยุดง่ายๆ ถ้าไม่เห็นสีหน้าฉงนของกะทิ

“เรื่องตลกที่พีภัทรชอบเล่าทุกทีที่กินไอศกรีมกันจะ นักเรียนไทยเวลาไปเรียนหนังสือเมืองนอกใหม่ๆ จะออกเสียงไม่ค่อยถูก เวลาบอกคนขายก็จะพูดแบบไทยๆ ว่า วา-นิล-ลา คนขายฟังไม่เข้าใจก็จะถามว่า รสอะไรนะ ทีนี้เลยขาดความมั่นใจ เปลี่ยนใหม่กว่า ช็อก-โก-แลต เป็นอันว่าได้กินทันที พีภัทรบอกว่าสมัยนั้นถ้าเห็นเด็กไทยกินไอศกรีมวานิลลาก็เป็นอันว่าอยู่มานานแล้ว”

น้ำภู้าเล่ายาว กะทิฟังแล้วก็ถามว่า แล้วต้องออกเสียงยังไงถึงจะได้กินไอศกรีมวานิลลา น้ำก้นด์กับน้ำภู้าทำเสียงพร้อมกันทันที “พีภัทรบังคับให้พวกเราออกเสียงจนถูกเวลาไปเที่ยวด้วยกันจะ มีแต่พีตองที่ไม่ร่วมวง เพราะชอบไอศกรีมช็อกโกแลตอยู่แล้ว”

กะทิลองออกเสียงซุ่มอยู่ในใจให้ลงน้ำหนักที่ นิล เอื้อ...จะได้กินกับเขามั้ยเนี่ย ถ้าได้ไปเมืองนอก¹⁷¹

¹⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

¹⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83-84.

การแบ่งแยกระหว่างการออกเสียงภาษาอังกฤษอย่างถูกต้อง เหมาะสมและการออกเสียงแบบ ‘ไทยๆ’ ที่ถูกเล่าให้กลายเป็นเรื่องตลกนั้น ในแง่หนึ่งแสดงถึงการแบ่งแยกระหว่างรูปแบบที่น่าอับอายและเป็นอุปสรรคต่อชีวิตที่แม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ตาม ก็แสดงให้เห็นถึงทักษะทางภาษาในฐานะทุนที่ถูกใช้เพื่อแบ่งแยกความเหมาะสมและไม่เหมาะสม โดยกะทิเองก็ต้องฝึกฝนหรือรับเอาทุนทางวัฒนธรรมเพื่อจะได้ใช้ภาษาได้อย่างถูกต้องดังที่เพื่อนๆของแม่ถูกฝึกให้ออกเสียงอย่างเหมาะสมเพื่อไม่ให้เกิดความอับอายขึ้น

3.3.3.2 ความซับซ้อนระหว่างทุนและการสะสมทุน

ประเด็นสำคัญในมโนทัศน์เรื่องทุนและการสะสมทุนของบูร์ดิเยอคือการชี้ให้เห็นความหลากหลายของทุนโดยทุนต่าง ๆ นั้นมีความสัมพันธ์ส่งเสริมกันอย่างซับซ้อนในการใช้งาน สะสมเพิ่มพูนทุน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางเศรษฐกิจคือความสามารถทางการเงินที่สามารถจัดหาครอบครองสิ่งของต่างๆและทุนทางวัฒนธรรมที่รวมถึงการมีรสนิยมในการเลือกหาและใช้งานเพื่อเพิ่มพูนหล่อหลอมทุนต่างๆ ในการหล่อหลอมทุนทางภาษาให้กับกะทิเองก็เช่นกันที่ปรากฏความซับซ้อนและความสัมพันธ์ของการถือครองทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม

การฝึกฝนหรือหล่อหลอมการใช้งานภาษาต่างประเทศให้กะทิปรากฏตั้งแต่ต้นในฐานะกิจกรรมในการกลับมาพบกันระหว่างแม่ลูกในหัวงวาระสุดท้ายของชีวิต

คอมพิวเตอร์ของแม่ใช้เสียงสั่งงานได้ น้ำกั้นต์บอกว่าแม่ทำ .wav file เตรียมไว้ล่วงหน้าก่อนจะใช้มือทำงานไม่ได้ แม่ถือหนังสืออ่านไม่ได้ ก็ใช้วิธีฟังจากเทปแทน มีเพื่อนส่งมาให้จากแดนไกล บางม้วนเป็นหนังสือเด็ก แม่จะชวนกะทิมาฟัง ถ้ามีหนังสือหนังสือต้นฉบับ กะทิจะดูภาพประกอบและอ่านในใจตามเสียงเทป แม่ชอบใจว่าเป็นการฝึกภาษาไปในตัว¹⁷²

การได้มาซึ่งทุนทางภาษาหรือการได้ฝึกภาษาอันจะนำมาซึ่งการถือครองทุนทางวัฒนธรรมและกลายเป็นบุคคลที่มีสถานะและโอกาสทางสังคมสูงกว่าผู้ที่ถือครองทุนทางวัฒนธรรมที่ต่ำกว่าของกะทินั้น จากข้อความข้างต้นเห็นได้อย่างชัดเจนว่าสัมพันธ์กับรสนิยมของครอบครัวที่เกิดจากการถือครองและส่งต่อผ่านการหล่อหลอมให้กับสมาชิกในครอบครัวอันเป็นการดำรงไว้ซึ่งอำนาจและสถานะทางสังคม เช่นในกรณีของแม่ รสนิยมในการอ่านเขียนนั้นส่งผลต่อกิจกรรมภายในครอบครัว ซึ่งไม่ได้สัมพันธ์แค่รสนิยมเท่านั้นแต่รสนิยมนั้นยังสัมพันธ์กับทุนทางเศรษฐกิจที่จะได้มาซึ่งวัตถุในการใช้งานเพื่อสะสมเพิ่มพูนทุนนั้นด้วย เช่นการได้มาซึ่งหนังสือต่างๆ หรือในกรณีของแม่ที่พิเศษกว่าเนื่องจากอาการป่วยใช้คือความสามารถในการจัดหาครอบครองคอมพิวเตอร์และความรู้ทางเทคโนโลยีในการ

¹⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

ใช้งานนั้น โดยในการได้ฝึกภาษาของกะทินั้นยังเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการถือครองทุนทางสังคมด้วย คือ การที่แม่มีภูมิหลังสัมพันธ์กับต่างประเทศจึงมีเครือข่ายทางสังคมที่ช่วยจัดหาทรัพยากรทางวัฒนธรรม มาให้ได้

กรณีการซึมซับทุนทางภาษาของกะทิ ปรากฏทั้งการหล่อหลอมทางตรงผ่านการฝึกฝนและการเรียนโดยตรงจากสมาชิกในครอบครัวหรือจากการจ้างสอนซึ่งต้องอาศัยเงินทุนในการจ้าง และยังปรากฏผ่านรูปแบบวิถีชีวิตประจำวัน เช่นรสนิยมในการฟังเพลงที่สัมพันธ์กับความสามารถทางเศรษฐกิจในการครอบครองวัตถุคือเครื่องเล่นแผ่นเสียง ในบ้านชายคลองของกะทินั้นมีการอ้างอิงไปยังความรุ่มรวยทางภาษา เช่นการที่ยายสามารถพูดภาษาฝรั่งเศสได้ โดยไม่เพียงยายเท่านั้นแต่ตนเองก็ปรากฏการครอบครองเครื่องเล่นแผ่นเสียงและมักเล่นแผ่นไวนิลของ ‘อีฟ มงตง’ ที่ยายกล่าวว่าเป็นเพลงโปรดของแม่ ดังนั้นบรรยากาศของบ้านริมคลองจึงอบอวลไปด้วยรสนิยมและความมีวัฒนธรรม โดยจากการฟังเพลงภาษาฝรั่งเศสนั้นยังผลให้ยายช่วยแปลเพลงนั้นให้กะทิฟัง จนเมื่อกะทิได้ยินเพลงดังกล่าวก็สามารถที่จะพอทำความเข้าใจได้ อันเป็นการได้รับทุนทางภาษาทั้งทางตรงผ่านการสอนของยาย และทางอ้อมผ่านการสร้างบรรยากาศของเครื่องเล่นแผ่นเสียงของตา

จากกรณีตัวอย่างของการสะสมหล่อหลอมทางรสนิยมผ่านทุนทางวัฒนธรรมแสดงให้เห็นความซับซ้อนของการสะสมหล่อหลอมทุนอันเป็นการส่งต่อสถานะทางสังคมที่ไม่ได้อยู่จำกัดแค่ทรัพย์สินมรดก แต่เป็นการตกทอดรสนิยมอันเกิดจากการหล่อหลอมทุนทางวัฒนธรรมและทุนอื่นๆ จำนวนมาก เช่นกะทิ แม้จะถูกวาดให้เป็นเด็กบ้านนอก แต่เมื่อเข้าสู่สังคม ย่อมไม่ได้เข้าสู่สังคมด้วยสถานะทางสังคมในระดับเดียวกับเด็กบ้านนอกที่สิ้นไร้ซึ่งทุนต่างๆไป แต่เข้าสู่สังคมในฐานะเด็กชนชั้นกลางที่รุ่มรวยไปทุนและสมรรถภาพอันจะนำมาซึ่งอำนาจและโอกาสในการสะสมทุนที่สูงกว่าผู้ที่ไร้ทุน

CHULALONGKORN UNIVERSITY

3.3.3.3 การกลบเกลื่อนการสะสมทุน (Disinterest)

ในกระบวนการสะสมทุนทางภาษาของกะทิ ถูกสร้างให้มีลักษณะเป็น ‘ผลพลอยได้’ จากกระบวนการประกอบกิจกรรมที่ลึกซึ้งทางอารมณ์ กล่าวคือกระบวนการสะสมทุนหรือทักษะทางภาษาของกะทินั้น ถูกกลบเกลื่อนจากการสะสมทุนอันจะนำมาซึ่งอำนาจและสถานะให้ดูกลายเป็นเรื่องไม่สลักสำคัญ เช่น เป็นเรื่องการใช้เวลาระหว่างแม่ลูกในหัวเวลาดูสุดท้าย หรือเป็นกิจกรรมการอ่านจดหมายภาษาอังกฤษที่พ่อของกะทิส่งมา หรือการเรียนภาษาอังกฤษกับตาเพื่อไปใช้เวลากับน้องมะลิ น้องสาว ลูกครึ่งต่างมารดาผู้ป่วยหนักและกะทิกำลังจะเดินทางไปเพื่อทดสอบเลือดเพื่อดูความเข้ากันของไขกระดูก กล่าวคือเป็นการปฏิเสธการสะสมทุนนั้นว่ามีได้ทำไปเพื่อตนเอง แต่ทำไปการณ์อื่นเพื่อผู้อื่น เป็นสำคัญ

กิจกรรมการสะสมทุนทางภาษาของกะทิที่คล้ายกับกิจกรรมที่ได้กระทำร่วมกับแม่คือการพยายามอ่านจดหมายของพ่อจากยุโรป โดยการพยายามทำความเข้าใจเนื้อความในจดหมายนั้นนำพากะทิไปสู่การเข้าช่วยเหลือชีวิตน้องสาวผู้เจ็บป่วย การสะสมทุนทางภาษานี้จึงเป็นเสมือนผลพลอยได้ (มิใช่ผลประโยชน์) จากการที่กะทิจะประกอบกิจอันเปี่ยมด้วยมนุษยธรรมคือการยอมเดินทางไกลและอาจเจ็บตัวเพื่อช่วยชีวิตน้องที่ไม่เคยเห็นหน้ามาก่อน

เป็นจดหมายจริงๆ เสียด้วย กระดาษแผ่นบาง ลายมือเขียนด้วยหมึกสีฟ้า
เต็มแผ่นด้านหน้าและด้านหลัง กะทินึกสงสัยว่า พ่อมีเรื่องอะไรร้ายดียวเขียนมา
หา

กะทิทำตามที่ตาเสนอ ค่อยๆ อ่านช้าๆ คำไหนอ่านผิดตาก็แก้ไขให้ทวนซ้ำ
กะทิวันจั่งหะฟังคำแปลจากตา ใช้เวลานานพอดูทีเดียวกว่าจะอ่านจบ¹⁷³
จากกระบวนการเรียนรู้ภาษาเพื่อทำความเข้าใจและกะทิรับรู้พร้อมๆ กับตัดสินใจในการเดินทางไปช่วย
น้องจากโรคร้ายแม้ว่าความเป็นไปได้จะมีน้อยมาก ก็ปรากฏการเรียนรู้สะสมทุนทางภาษาที่สัมพันธ์กับ
เจตนาอันดีของกะทิเพิ่มเติมผ่านการแสดงออกถึงความแน่วแน่ในการเรียนรู้ภาษานั้นเพื่อนำนิทาน
ภาษาอังกฤษไปเล่าให้น้องฟัง

วิธีสอนของตาคือให้กะทิแปลนิทาน

แปลกันมาหลายเรื่องแล้ว เรื่องที่กำลังแปลอยู่ชื่อ “ยายกะตา” กะทิ
ชอบมากที่ยายกับตาปลุกกล้วยปลุกงาให้หลานเฝ้า แต่หลานไม่เฝ้า กาเลยกินกล้วย
กินงาไปเจ็ดเม็ดเจ็ดทะนาน หลานเดือดร้อนที่จะถูกทำโทษ ต้องไปขอใครต่อ
ใครมาช่วยเพื่อจะเอาตัวเองมาคืนมาจากกา

ตอนอ่านก็ขำอยู่หรอก แต่ตอนแปลขำไม่ค่อยออก ตาให้เริ่มจากหา
คำศัพท์ก่อน แล้วค่อยมาหัดผูกเป็นประโยค

กะทิใช้เวลาหลังเลิกเรียนหัดแปลกับตา แปลกันมาหลายวันจนใกล้จะ
จบแล้ว

ปกติกะทิตั้งใจแปล แต่จากนี้ไปกะทิจะตั้งใจมากขึ้นอีก กะทิคิดขณะ
ปั่นจักรยานกลับบ้าน

เผื่อว่า...เผื่อว่า กะทิจะมีนิทานไปเล่าให้น้องมะลิฟัง¹⁷⁴

¹⁷³ ความสุขของกะทิ ตอน ในโลกใบเล็ก, หน้า 4.

¹⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

3.3.3.4 ผลของการสะสมทุนทางภาษา

เส้นทางการสะสมทุนของกะทิปรากฏผ่านทั้งสามภาคนับตั้งแต่ความป่วยไข้และความตายของแม่ การเติบโตและเตรียมการกะทิสู่การศึกษาในระดับสูงผ่านการเรียนและฝึกหัดทั้งจากครอบครัวและจากสถาบันภายนอกเมื่อครั้งกะทิไปตามหาความทรงจำและเรื่องราวของคนที่แอบรักแม่ของเธอในบ้านกลางเมือง ไปจนถึงเหตุการณ์ความป่วยไข้ของน้องต่างมารดาในภาคสุดท้าย ล้วนเป็นการสั่งสมทุนทางภาษาเพื่อนำกะทิไปสู่โลกกว้าง และในทางกลับกันก็นำโลกหรือพ่อของกะทิกลับมาปฏิสัมพันธ์กัน ในที่สุดผลของการหล่อหลอมทุนคือกะทิมีทักษะทางภาษาสูงจนสามารถใช้ในการสื่อสารในชีวิตจริงได้ เห็นได้จากการที่กะทิสามารถเล่านิทาน พูดคุยและสานสัมพันธ์กับน้องและพ่อ และที่สำคัญกะทิสามารถประเมินแยกแยะคุณภาพและรูปแบบที่แตกต่างกันของการใช้ภาษานั้นด้วย

ผลของการหล่อหลอมทุนทางภาษาที่ประสบความสำเร็จของกะทิถูกแสดงออกผ่านความสามารถในการสื่อสาร คือแม้ว่ากะทียังเป็นเพียงเด็กหญิงที่อายุยังไม่มากนัก แต่ด้วยการสะสมทุนทางภาษาสะท้อนถึงสถานะของกะทิที่มีทุนทางวัฒนธรรม กะทิจึงสามารถเล่านิทานและสื่อสารภาษาอังกฤษกับทั้งกับน้องและพ่อได้ตามลำพังโดยไม่ต้องอาศัยน้ำก้นต์ในการแปลแต่อย่างใด เช่นการที่กะทิสามารถเข้าใจสิ่งที่น้ำก้นต์และพ่อพูดคุยกันเรื่องงานกันภายในรถได้

“ซักรถสบายๆ ไม่ไกล แค่ชั่วโมงกว่าๆ อากาศดีแบบนี้นั่งเรือเล่นชมเมืองเสร็จแล้วหาอาหารทะเลอร่อยๆทานกันถ้ามีเวลาเหลือ ก็อาจจะชมโบสถ์กันก่อนกลับได้ครับ”

พ่อพูดกับผู้โดยสารในรถ น้ำก้นต์ช่วยแปลให้กะทิ สักพักพ่อกับน้ำก้นต์ก็คุยกันเรื่องงาน แลกเปลี่ยนกันเรื่องโฆษณากับอินเทอร์เน็ต¹⁷⁵

ผลของทุนทางภาษาที่สะสมไว้ในตัวของกะทินั้นไม่ได้ปรากฏเพียงการใช้งานสื่อสารขั้นพื้นฐานเช่น การฟัง การพูด หรือสามารถใช้เล่านิทานได้เท่านั้น แต่คุณภาพของการครอบครองทุนทางวัฒนธรรมในระดับสูงยังแสดงออกผ่านความสามารถในการประเมินค่าระดับของการใช้ภาษาอังกฤษได้อีกด้วย กล่าวคือการที่กะทิสามารถแยกแยะคุณภาพหรือมีความรู้ทางภาษามากถึงขนาดที่แยกแยะภาษาอังกฤษที่สวยงามได้นั้น เป็นทักษะที่ต้องอาศัยทุนทางภาษาในระดับสูง ทักษะทางภาษาของกะทิไม่ธรรมดาถูกเน้นผ่านสายตาของกะทิที่สามารถการประเมินการคุณภาพในการแปลจดหมายของยาย ที่กะทิสามารถมองเห็นระดับและคุณภาพที่แตกต่างกันในการแปลของตาและยาย

¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

คิดแล้ว กะทิก็ยื่นจดหมายพ้อให้ยาย ก่อนจะนั่งเบียดฟังกายแปล ซึ่ง
 สละสลวยกว่าที่ตาแปลให้ฟังครั้งก่อน¹⁷⁶

แม้ว่าข้อความจะเน้นไปที่ความสามารถในการแปลของยาย (ที่สัมพันธ์กับความเป็นหญิง คือความเป็นหญิงมักถูกโยงเข้ากับความละเอียดอ่อนและความเจนจัดในศิลปศาสตร์และทักษะทางภาษาต่างๆ) ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางภาษาของกะทิกที่สามารถรับรู้และประเมินเปรียบเทียบการแปลที่แตกต่างกันได้ แน่ใจว่าการที่จะประเมินคุณภาพการแปลได้นั้นต้องอาศัยศักยภาพทางภาษาทั้งภาษาต้นทางคือภาษาอังกฤษและภาษาปลายทางคือภาษาไทยเอง อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงผลของการสะสมทุนทางภาษาและการแสดงออกของทุนทางภาษาของกะทิก

กล่าวโดยสรุป ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นกระบวนการใช้รสนิยมในการแบ่งแยกชนชั้นกลางออกจากชนชั้นอื่นๆด้วยการแสดงออกทางรสนิยมอันเกิดมาจากการสะสม ครอบครองและตกทอดทุนภายในครอบครัวของชนชั้นกลางโดยลักษณะดังกล่าวกระทำผ่านการจัดวางทางความหมายและสร้างความรุนแรงเชิงความหมายให้กับชนชั้นอื่นๆผ่านการสร้างความโดดเด่นแตกต่าง (distinction) ให้กับชนชั้นกลางเอง และในส่วนท้ายนั้นผู้วิจัยเลือกวิเคราะห์โดยใช้ทักษะทางภาษาเป็นตัวอย่างในฐานะทุนทางวัฒนธรรมอันเป็นทุนรูปแบบหนึ่งอันเป็นทุนที่นำไปสู่อำนาจตามแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมในฐานะอำนาจ และใช้ทุนทางภาษานี้ชี้ให้เห็นกระบวนการอันซับซ้อนในการสะสมตกทอดทุนผ่านรสนิยมและการถือครองทุนประเภทต่างๆในครอบครัวอันจะนำไปสู่การสืบทอดตำแหน่งแห่งที่ในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันผ่านการหล่อหลอมทุน และชี้ให้เห็นลักษณะการกลบเกลื่อนผลประโยชน์รวมถึงผลจากการสะสมทุน

3.3.4 สถานะกับความสัมพันธ์ใน/ระหว่างชนชั้น

ดังที่ได้กล่าวไปว่ารสนิยมเป็นสิ่งที่กำหนดตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลโดยสัมพันธ์กับการถือครองทุนประเภทต่างๆ และในรสนิยมก็มีการเปรียบเทียบตัดสินรูปแบบรสนิยมอื่นๆ ในขณะเดียวกันกลุ่มคนที่มีภูมิหลังคล้ายกันก็มีแนวโน้มที่จะมีรสนิยมใกล้เคียงกัน มีรูปแบบการบริโภคคล้ายกัน อยู่ในพื้นที่ทางสังคมเดียวกัน ลักษณะดังกล่าวบ่งชี้ให้เห็นมิติทางชนชั้นที่มีการส่งต่อและกีดกันความไม่เท่าเทียมทางสังคมที่ถูกทำผ่านการถ่ายทอดทุนต่างๆให้กับสมาชิกในครอบครัว ระหว่างครอบครัวที่มีภูมิหลังที่ดี มีพ่อแม่ที่มีการศึกษาและมีรายได้สูงเช่นครอบครัวชนชั้นกลาง ผลของการหล่อหลอมทุนคือการมีรสนิยมที่ใกล้เคียงกัน เด็กที่มีภูมิหลังทางสังคมสูงมีแนวโน้มที่จะก้าวหน้า

¹⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 177.

มากกว่า เช่นด้วยทุนทางวัฒนธรรมที่สูงและสอดคล้องกับครูและหลักสูตร เช่น จากการอ่านหนังสือ และฟังเพลงที่ได้รับมาจากพ่อแม่ ทำให้เด็กในครอบครัวชนชั้นกลางมีแนวโน้มที่จะก้าวหน้าในการเรียนและอาชีพได้มากกว่าเนื่องจาก ‘พูดภาษาเดียวกัน’¹⁷⁷ ข้างต้นจึงเป็นคำอธิบายในการสืบทอดทุนและสิทธิพิเศษต่างๆผ่านรสนิยมและทุนทางวัฒนธรรม จากข้างต้นในกรณีของกะทินอกจากการหล่อหลอมทุนและเปรียบต่างกับทอง สิ่งที่สอดคล้องกันกับแนวคิดเรื่องรสนิยมและการแบ่งชนชั้นผ่านการมีรสนิยมหรือมีทุนในระดับเดียวกัน คือความสัมพันธ์หรือความเหมาะสมของบุคคลโดยเฉพาะเรื่องคู่ครองที่มีสถานะและความเหมาะสมเข้ามาเกี่ยวข้อง กรณีของกะทิ ดังที่ได้กล่าวไปข้างแล้วว่ามีแม่ทองและเชิงรบจะเข้ามาปฏิสัมพันธ์คล้ายกับความรักในวัยเด็ก แต่การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของทองที่มีสถานะและทุนต่ำกว่ากะทิมากก็สอนยว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปได้ยาก แต่ก็มีความเป็นไปได้เนื่องด้วยทองมีโอกาสสะสมทุนผ่านการเป็นนักเรียนนอก ในอนาคตทองอาจได้กลับมาโดยอยู่ในสถานะที่เหมาะสมกับกะทิ

นอกจากชุดความสัมพันธ์ของกะทิ ทองและเชิงรบที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญมิติทางชนชั้นและการสร้างความสัมพันธ์และเลือกคู่ครองของตัวเอง จากตัวบทที่เลือกศึกษาพบว่าความสัมพันธ์และการเลือกคู่ครองมีแนวโน้มที่จะเป็นความสัมพันธ์ในระดับเดียวกัน เช่นใน*ความสุขของกะทิ* ชนชั้นกลางมีแนวโน้มที่จะมีปฏิสัมพันธ์และเลือกคู่ครองเป็นชนชั้นกลางด้วยกัน เช่น ตาและยาย น้ำกันต์กับน้ำภา หรือแม่ของกะทิกับแอนโทนี่ แม้ว่าพ่อจะถูกวาดให้เป็นคนเมียนมาร์ แต่เป็นคนเมียนมาร์ที่ไปเติบโตและประสบความสำเร็จทำให้กะทิภูมิใจได้ไม่ต่างกับคนอื่นๆในครอบครัว อย่างไรก็ตามนัยการนำเสนอพ่อของในฐานะคนเมียนมาร์และกะทิในฐานะลูกครึ่งเมียนมาร์ปรากฏนัยสำคัญซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อย่อยต่อไป ส่วนในเรื่อง*เดียวก็เช่นกัน*ที่ต่างเป็นชนชั้นกลางที่สร้างครอบครัวและเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กัน และ 824 ในความสัมพันธ์ก็มีนัยของชนชั้นที่สำคัญของชนชั้นเช่นกัน เช่น กรณีของมินาที่มีเสียเข้ามาสนใจ หากเกิดความสัมพันธ์ระหว่างมินาและเสีย มินาจะเปลี่ยนสถานะเป็นเด็กเสียสุดท้ายเรื่องราวจึงให้มินาพัฒนาความสัมพันธ์กับสันทัด หนุ่มบ้านนอกที่เข้ามาทำงานเป็นพนักงานส่งเอกสาร นอกจากสันทัดและมินาแล้ว ยังมีความสัมพันธ์สำคัญที่เป็นความรักที่มีฐานะเป็นอุปสรรคคือความสัมพันธ์ของสุขวิทย์และแสงดาว ระหว่างชายหนุ่มชนชั้นกลางฐานะธรรมดา กับลูกสาวนายพลที่มีอิทธิพล เป็นความรักของคนที่มาจากต่างสถานะ สุดท้ายแม้ว่าภายใต้เงื่อนไขความเจ็บป่วยและการตกต่ำของของแสงดาวเปิดโอกาสให้สุขวิทย์ได้กลับมาดูแลแสงดาวในยามยากลำบากอีกครั้ง แต่หากพิจารณาความรักและการความผิดหวังจากรักที่ข้ามฐานะของสุขวิทย์เป็นเหตุให้ชีวิตของสุขวิทย์หมดชีวิตชีวา การดูแลระหว่างสุขวิทย์และแสงดาวก็กลายเป็นเพียงฝันที่ไม่อยู่กับความจริง เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้และต้องสิ้นสุดลง ในประเด็นเรื่องชนชั้นที่มีผลต่อความสัมพันธ์และการสร้างคู่ครองของชนชั้น

¹⁷⁷ Crossley, "Social Class," p. 95.

กลางจึงจะกล่าวถึงในสองชุดความสัมพันธ์ คือการนำเสนอตัวละครแอนโทนี พ่อของกะทิและความสัมพันธ์ข้ามชนชั้นคู่เป็นอุดมคติของสุขวิทย์และแสงดาว

3.3.4.1 แอนโทนีกับการเป็นคู่ครองที่เหมาะสม

ครอบครัวของกะทิเป็นครอบครัวชนชั้นกลางที่โดดเด่น สมาชิกในครอบครัวมีทุนและประสบความสำเร็จทั้งในด้านการศึกษาและหน้าที่การงาน แม่ของกะทิเองก็ประสบความสำเร็จในทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องชีวิตคู่ ภัทรตกอยู่ในความสัมพันธ์แบบรักสามเส้าที่ทำยที่สุดทุกคนต่างเจ็บปวดและไม่สมหวัง แม่แต่งงานกับแอนโทนีและพบว่าแอนโทนีมีคนรักเก่าอยู่แล้วจึงหนีกลับมาเมืองไทยพร้อมกับกะทิที่ยังอยู่ในท้อง ในขณะที่เดียวกันวสันต์ เพื่อนสมัยมหาวิทยาลัยก็หลงรักเธอแต่หลังจากที่เลิกร้างกับแอนโทนีแล้วภัทรก็ไม่อาจรับรักวสันต์ได้และไม่ได้ติดต่อกับแอนโทนีอีกจนเสียชีวิต ภัทรที่จงดหมายไว้ให้กะทิเลือกว่าจะติดต่อพ่อหรือไม่โดยกะทิเลือกที่จะไม่ติดต่อไปในเล่มแรก แม้แอนโทนีจะสร้างครอบครัวกับซินดี้ คนรักเก่าและมีลูกสาวด้วยกันชื่อจัสมิน แต่จัสมินป่วยเป็นโรคเลือด แอนโทนีจึงติดต่อกลับมายังครอบครัวของกะทิเพื่อขอให้กะทิเดินทางไปยังเบลเยียมเพื่อทดสอบความเข้ากันของไขกระดูกอันเป็นความหวังที่น้อยนิดในการช่วยชีวิตลูกสาวของเขา

สุดท้าย หลังจากการเดินทางไปยุโรปของกะทิ และความตายของน้องต่างแม่ กะทิจึงได้กลับมาผูกสัมพันธ์กับพ่อ และในที่สุดแอนโทนีก็ได้กลับมามีที่ทาง เข้าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวของกะทิได้อย่างเต็มภาคภูมิ นัยสำคัญของการสร้างตัวละครแอนโทนีในฐานะพ่อของกะทิคือการนำเสนอในฐานะคนเมียนมาร์ ในที่สุดคนเมียนมาร์ที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวชนชั้นกลางย่อมต้องเป็นเมียนมาร์ที่ประสบความสำเร็จและมีรสนิยม ทั้งความเป็นเมียนมาร์ยังถูกลดทอนในการนำเสนอจนแทบเลือนหายไปในตอนท้าย

ปฏิเสธไม่ได้ว่าเมียนมาร์เป็นประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นคู่ขัดแย้งและมีภาพลักษณ์ในแง่ลบในสังคมไทย ภาพของเมียนมาร์มักประกอบด้วยอคติในฐานะประเทศด้อยพัฒนา ล้าหลังและถูกสร้างให้เป็นศัตรูกับไทยมาโดยตลอด ภาพของคนเมียนมาร์มักเป็นภาพแรงงานต่างด้าว เป็นกลุ่มคนจากประเทศที่ล้าหลังกว่า มีภาพเหมารวมในแง่ลบ การนำเสนอให้ตัวละครหลักเช่นกะทิมีสายเลือดเป็นเมียนมาร์จึงมีนัยสำคัญในการนำเสนอต่อประเด็นอคติดังกล่าว หากแต่เมื่อพิจารณาการนำเสนอแอนโทนีไปจนตลอดแล้ว แง่มุมของการเป็นเมียนมาร์ทั้งตัวแอนโทนีและในตัวของกะทิมีลักษณะการปฏิเสธและกลบเกลื่อนไปจนกระทั่งการเป็นเมียนมาร์นี้ไม่มีบทบาทใดๆอีกเลย

การนำเสนอภาพพ่อของกะทิโดยตอนเรื่องเกือบทั้งหมดสัมพันธ์กับการเป็นคนอังกฤษ นับตั้งแต่ชื่อที่ถูกเรียกโดยตลอดทั้งเรื่องคือ แอนโทนี ซัมเมอร์และการกล่าวว่าแอนโทนีเติบโตขึ้นใน

ประเทศอังกฤษรวมถึงนามสกุลที่เป็นอังกฤษ อาจกล่าวได้ว่าแอนโทนี่เป็นเมียนมาร์ก็เพียงเชื้อชาติเท่านั้น เพราะหากพิจารณาภาพของแอนโทนี่ที่ปรากฏล้วนถูกนำเสนอให้สัมพันธ์กับความเป็นตะวันตกทั้งสิ้น นับตั้งแต่พ่อแม่ของกะทิที่ทวีปยุโรป ภาพการไปงานเลี้ยงก็เป็นภาพงานเลี้ยงหรูหราแบบตะวันตก ภาพของแอนโทนี่แทบทั้งหมดแทบไม่ถูกกล่าวถึงความเกี่ยวข้องกับความเป็นเมียนมาร์อีกเลย การกล่าวถึงการเป็นเมียนมาร์ปรากฏเพียงไม่กี่ครั้งและเมื่อตัวละครของแอนโทนี่ปรากฏตัวขึ้นแง่มุมของการเป็นเมียนมาร์ไม่ได้ถูกกล่าวถึงโดยตรง รสนิยมต่างๆของแอนโทนี่สัมพันธ์ความเป็นตะวันตกซึ่งสอดรับและน่าจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มีความสัมพันธ์กับแม่ของกะทิที่เป็นนักเรียนนอกได้

การกล่าวถึงการเป็นเมียนมาร์ของแอนโทนี่ถูกกล่าวถึงในเล่มแรก คือเมื่อลุงตองพบกะทิและทักทายหยอกกะทิ

“ไฉ่ สาวพม่าคนสวยของลุง” ลุงตองร้องทัก ยายยกหม้อเดินเข้ามา

ได้ยินพอดี จึงส่งสายตาขุ่นเขียวไปให้¹⁷⁸

ข้างต้นเป็นการนำเสนอความขัดแย้งระหว่างการลุงตองและยาย โดยให้บุคลิกของลุงตองที่ชอบหยอกล้อ ลุงตองจึงทักทายกะทิด้วยคำพูดที่เล่นที่จริงด้วยการเน้นถึงสายเลือดทางพ่อของกะทิ ความขุ่นเคืองของยายอาจตีความได้หลากหลาย แน่นนอนว่าสาเหตุหลักเนื่องจากลุงตองกล่าวถึงพ่อของกะทิซึ่งเคยทำให้ลูกสาวต้องเจ็บปวด หรืออีกนัยหนึ่งที่แฝงอยู่คือความไม่พอใจที่กล่าวถึงสายเลือดเมียนมาร์ที่เป็นส่วนหนึ่งของหลาน ทั้งนี้ตลอดเรื่องก็ไม่ปรากฏคำว่า “พม่า” อีกเลย โดยเมื่อลุงตองเล่าถึงเรื่องของพ่อให้กะทิฟัง ตอนที่แม่บอกเรื่องแอนโทนี่ที่ลุงตอง ‘เข้าใจผิดว่าเป็นคนไทย’ โดยแม่ก็เลือกที่จะไม่ใช่คำว่า “พม่า” โดยตรง แต่ใช้คำว่า ‘ประเทศเพื่อนบ้านต่างหาก’¹⁷⁹ เมื่อกะทิรับรู้เรื่องราวความรักและการหนีรักกลับมา ปรากฏข้อความที่กะทินึกถึงว่าตาและยายจะรู้สึกอย่างไรความรักของแม่ทั้งเรื่องการใช้ชีวิตคู่ในต่างประเทศและการมีความรักกับชาวเมียนมาร์ กะทิเองละการใช้คำว่า “พม่า” โดยตรง แต่เลือกอธิบายความรักของแม่ว่า ‘สาวอยุธยารักรักหนุ่มที่มีวงศ์วานอยู่มณฑลเลย’¹⁸⁰ แม้ว่าจะเป็นการเล่นคำโดยโยงกับการที่ตาเป็นคนอยุธยาและบ้านริมคลองก็อยู่ที่อยุธยาด้วย แต่การเลือกเลี่ยงคำว่า “พม่า” และเมื่อคำว่า “พม่า” ปรากฏขึ้นแสดงให้เห็นถึงนัยของการเป็นเมียนมาร์ที่ไม่เป็นที่น่าพอใจในสายตาของชนชั้นกลางไทย ดังที่กะทิพิจารณาว่าตาและยายจะคิดอย่างไร ย่อมแสดงให้เห็นว่าตาและยายย่อมมีแนวโน้มที่จะไม่พอใจกับการที่ลูกสาวได้คู่ครองเป็นคนเมียนมาร์

¹⁷⁸ งามพรรณ เวชชาชีวะ, *ความสุขของกะทิ*, หน้า 54.

¹⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

¹⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

ดังที่ได้กล่าวไปว่าหลังจากการกล่าวถึงเมียนมาร์ในช่วงต้นของเล่มแรกจนกระทั่งแอนโทนีเข้ามา มีบทบาทก็ไม่มีกรให้ภาพให้ที่เชื่อมโยงกับเมียนมาร์อีกเลย ภาพของพ่อของกะทิถูกนำเสนอให้สัมพันธ์กับการเป็นคนอังกฤษ มีภูมิหลังที่เสมอครอบครัวของกะทิและมีความเหมาะสมมีทุนและรสนิยมที่สอดคล้องกัน ภาพของแอนโทนีที่ปรากฏครั้งแรกก็เป็นภาพถ่ายที่ลุงตองเอาให้กะทิดู เป็นภาพที่ลุงตองอธิบายว่าออกเที่ยวด้วยกันครั้งแรก ‘ในคอนเสิร์ตการกุศลเรื่องคาร์เมน ที่พระราชวังแอมป์ตันคอร์ต’ เมื่อกะทิเห็นภาพพ่อที่เป็น ‘ชายร่างสูงผมดำตาดำ’ กะทิลบรู้สึกแปลกๆ จึงเสไปดู ‘รายละเอียดเครื่องแต่งกายของแม่แทน’¹⁸¹ จากการปรากฏภาพครั้งแรกของพ่อก็มีลักษณะพิเศษ และสอดคล้องกับภูมิหลังของแม่ที่มีภูมิหลังการศึกษาและการทำงานในยุโรป และเมื่อกะทิเดินทางไปพบกับพ่อ แอนโทนีก็ถูกนำเสนอเป็นคนท้องถิ่นของประเทศเบลเยียม มีรกรากและมีครอบครัวเป็นฝรั่ง มีหน้าที่การงานในระดับนานาชาติ พูดคุยสื่อสารกันด้วยภาษาอังกฤษ หรือการที่พากะทิที่ไปทีโบสถ์และทำการอธิษฐานให้แม่ในแบบคริสต์

อาจอธิบายได้ว่าการแต่งงานของแม่มีลักษณะที่น่ากังวลเนื่องจากความเหมาะสม ดังเห็นได้จากเมื่อกะทิรับรู้เรื่องราวของแม่จึงทบทวนไปถึงความรู้สึกของตาและยาย การตระหนักถึงความรู้สึกของตาและยายแสดงให้เห็นว่าการแต่งงานในต่างแดนกับชายชาวเมียนมาร์เป็นเรื่องที่พึงนำความอึดอัดมาให้พ่อและแม่ การที่ลูกสาวไปเรียนและทำงานที่ต่างประเทศตัดสินใจแต่งงานและกลับมาโดยมีเพียงลูกติดมาเป็นเรื่องที่ทำให้ลูกครหาได้ในระดับหนึ่ง ทั้งคู่ครองที่ได้ยังเป็นคนเมียนมาร์ยิ่งทวีความไม่สบายใจและอาจก่อให้เกิดความวิตกกังวลกับครอบครัวชนชั้นกลางที่มีหน้ามีตาได้ ดังนั้น แม่มุมที่แอนโทนีถูกกล่าวถึงจึงไม่ใช่การเป็นเมียนมาร์ที่มีความเชื่อมโยงกับความเป็นเมียนมาร์ แต่เป็นคนเอเชียที่เติบโตที่อังกฤษ เป็นโปรแกรมเมอร์ที่ทำงานในระดับนานาชาติ มีภาพของการใช้ชีวิตในยุโรปที่มีรสนิยมสอดคล้องกับการศึกษาและภูมิหลังที่พร้อมด้วยทุนไม่แพ้ครอบครัวของกะทิ เป็นลูกเขยที่พอจะเซ็ดหน้าซุตาให้ครอบครัวชนชั้นกลางได้ และเป็นพ่อที่มีคุณสมบัติพร้อมพอให้กะทิได้ภาคภูมิใจ แม้ว่าเขาจะสร้างบาดแผลให้กับแม่ แต่ในที่สุดแล้วตัวแอนโทนีเองก็สูญเสียลูกสาวไป ความป่วยไข้ของจัสมินนี่เองที่ชักพาให้กะทิได้เดินทางไปสู่โลกกว้าง ได้เลือกที่จะไปช่วยเหลือ ได้เรียนรู้ที่จะผิดหวังและยอมรับกับความสูญเสียที่กะทิไม่อาจควบคุมได้ ในขณะที่เดียวกันตาและยายก็เรียนรู้ที่จะให้อภัยจนกระทั่งพ่อของกะทิได้กลับเข้ามาที่ทางในชีวิตอีกครั้งในตอนท้าย

3.3.4.2 สุขวิทย์และแสงดาว: ความฝันและความรักในข้อจำกัดของฐานะ

¹⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94.

สุขวิทย์และแสงดาว เป็นตัวละครในชอยอยู่สบายจาก 824 ที่มีความสัมพันธ์กันโดยมีข้อจำกัดทางฐานะขวางกั้นอยู่ สุขวิทย์และแสงดาวหรือลุงสุขกับป้าแสงอาศัยอยู่ในชอยอยู่สบายในสภาพตามอรรถภาพ ป้าแสงเป็นโรคทางสมองต้องอาศัยลุงสุขในการดูแลและพาไปโรงพยาบาล ความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งสองถูกนำเสนอให้มีลักษณะเป็นอุดมคติ เป็นความสัมพันธ์ที่มีความคลุมเครือโดยมีความรักที่เป็นไปไม่ได้ของลุงสุขที่สมปรารถนาในท้ายที่สุดเนื่องจากแสงดาวเป็นที่สุขวิทย์หลงรัก แต่ด้วยข้อจำกัดของฐานะและสถานะทำให้ความรักของสุขวิทย์เป็นไปไม่ได้ จนกระทั่งเมื่อมันปลายชีวิต สุขวิทย์พบว่าแสงดาวป่วยด้วยโรคทางสมอง มีอาการคล้ายความจำเสื่อมและไม่สามารถช่วยตัวเองได้รวมถึงด้วยปมหลังของแสงดาวที่มีพ่อเป็นนายพลถูกกวาดล้างจากความอื้อฉอแสงดาวจึงตกอยู่ในสภาพคนป่วยที่ไม่เหลืออะไร สุขวิทย์จึงรับแสงดาวเข้าดูแลแม้ว่าตนเองจะมีฐานะที่ไม่สู้ดีนัก ในที่สุดสุขวิทย์จึงได้กลับมาอยู่ร่วมกับหญิงที่เขารัก และได้ดูแลไปอย่างที่ดี

แสงดาวเป็นลูกสาวนายพล จบการศึกษาจากต่างประเทศแต่เลือกที่จะใช้ชีวิตเรียบง่าย ไม่ยินดีกับความหรูหราของภุมิหลังที่ร่ำรวยของบิดา แสงดาวทำอาชีพเป็นอาจารย์และได้พบกับสุขวิทย์ในชมรมลีลาศ สุขวิทย์ที่มาจากครอบครัวข้าราชการที่ 'เป็นลูกข้าราชการครูและเดินตามรอยบิดา'¹⁸² นอกจากสถานการณ์เป็นอาจารย์และศิษย์ที่เป็นข้อจำกัดของความสัมพันธ์ของสุขวิทย์และแสงดาวแล้ว ฐานะที่ห่างไกลกันของทั้งสองยังเป็นข้อจำกัดสำคัญต่อความรักของสุขวิทย์ที่มีต่อแสงดาวด้วย ในชมรมลีลาศปรากฏจรรยาอ่อนซึ่งเป็นคู่เด่นของสุขวิทย์ด้วยความสนิทสนมและท่วงท่าบนเวทีทำให้เข้าใจกันว่าจรรยาและสุขวิทย์เป็นคู่รักกัน แต่ความสัมพันธ์ของสุขวิทย์และจรรยาเป็นความรักจากจรรยาฝ่ายเดียวเท่านั้น เนื่องจากสุขวิทย์มีใจให้แสงดาว โดยในความสัมพันธ์ของทั้งสามถูกเน้นย้ำในมิติของความเหมาะสมของฐานะ

เมื่อแรกจรรยาเข้าใจว่าสุขวิทย์เป็นสุภาพบุรุษรุ่นพี่ที่กลัวคำครหาอีกทั้งฐานะในสังคมของเธอกับเขาก็ต่างกัน เธอเป็นลูกเศรษฐี ใครๆ ก็รู้ และผู้ชายจากครอบครัวปานกลางเช่นสุขวิทย์ย่อมไม่ยอมยกพัวพันใกล้ชิดให้เกิดปัญหาตามมา จรรยาเข้าใจผิดเพราะฐานะความแตกต่างใดๆ ไม่เป็นอุปสรรคอุปสรรคต่อหัวใจรักของสุขวิทย์เลย ในเมื่อเขามอบให้ใครคนหนึ่งที่อยู่ สูงกว่าเขายังเสียกว่าจรรยา¹⁸³

แม้ว่าตัวละครทั้ง 3 ตัวจะเข้ารับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยเหมือนกัน กล่าวคือเป็นชนชั้นกลางเหมือนกัน เข้ามามีกิจกรรมในการเดินลีลาศในชมรมและได้สานสัมพันธ์ต่อกัน จากความสัมพันธ์ของทั้ง 3 แสดงให้เห็นถึงจำกัดและความเหมาะสมจากฐานะอันเกิดจากการถือครองทุนต่างกัน จาก

¹⁸² 824, หน้า 55.

¹⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 110-111. เน้นข้อความจากต้นฉบับ

ความสัมพันธ์ของสุขวิทย์ จรรยา และแสงดาว เห็นได้ว่าฐานะทางการเงินเป็นอุปสรรคหนึ่ง แต่สำหรับสุขวิทย์และจรรยาในแง่ของความเหมาะสมก็มีความเป็นไปได้มากกว่ากรณีของแสงดาว ที่มีสถานะเป็นครูและฐานะสูงกว่ามาก ทั้งนี้จากกรณีของสุขวิทย์เห็นได้ว่าการเป็นลูกครอบครัวข้าราชการที่แม้จะมีทุนทางสังคมต่ำ แต่การรับเอาทุนทางวัฒนธรรมคือการเดินร่ำทำให้ชนชั้นกลางที่ฐานะปานกลางมีโอกาสที่จะสร้างเครือข่ายทางสังคม หรือแม้แต่มิมีโอกาสได้เลื่อนฐานะทางสังคมจากการได้รับทุนทางวัฒนธรรมและรูปแบบรสนิยมนี้ รสนิยมเรื่องการการเดินร่ำอาจอนุมานว่าสัมพันธ์กับภูมิหลังทางครอบครัวของแสงดาวและจรรยาซึ่งมีทุนทรัพย์สูง แสงดาวจบการศึกษาจากต่างประเทศ ปรากฏภาพที่เธอเดินร่ำในชุดหาสน์หรือชุดบิกินี่ในงานเลี้ยง ในขณะที่จรรยาเองก็มีภูมิหลังและการเข้าสังคมที่แตกต่างจากสุขวิทย์

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการได้รับโอกาสที่ได้พบปะสร้างเครือข่ายทางสังคม และทั้งสามสามารถจัดให้เป็นชนชั้นกลางได้ แต่การถือครองทุนและภูมิหลังก็เป็นข้อจำกัดในการสร้างความสัมพันธ์ในแง่ของความเหมาะสมที่มีความสำคัญ ภาพของสุขวิทย์ที่มาจากครอบครัวข้าราชการครูแม้ว่าจะมีวิถีชีวิตในภาพรวมจะไม่ต่างกับทั้งจรรยาและแสงดาว คือมีแนวโน้มที่จะจบการศึกษาและทำงานกินเงินเดือนต่อไป หากแต่ในรายละเอียดปลีกย่อยในแง่ของรสนิยมและรูปแบบการใช้ชีวิต ย่อมเป็นภาพการใช้ชีวิตที่ห่างไกลกับชนชั้นกลางจากครอบครัวของแสงดาวและจรรยา

ความสัมพันธ์ระหว่างสุขวิทย์และแสงดาวในช่วงวัยหนุ่มสาวจบลงเมื่อแสงดาวต้องหนีคดีพร้อมกับพ่อของเธอ ก่อนที่จะหนีไปแสงดาวรับรู้ความรักของสุขวิทย์ทำให้ทั้งสองเข้าหากันไม่ติด และด้วยข้อจำกัดทั้งฐานะและสถานะศิษย์อาจารย์ แสงดาวจึงหลีกเลี่ยงที่จะพบปะกับสุขวิทย์ จนกระทั่งงานแข่งลีลาศที่เธอต้องเต้นคู่กับสุขวิทย์ ในการแข่งขันเกิดอุบัติเหตุและสุขวิทย์สลบไป เมื่อเขาฟื้นแสงดาวได้หายไปจากชีวิต ความรักที่ผิดหวังของสุขวิทย์ส่งผลให้เขาใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย โดยไม่ได้สร้างครอบครัวกับใคร แท้จริงแล้วแสงดาวไม่ได้หายไปโดยไม่ลาแต่ฝากจดหมายไว้กับจรรยาด้วยความอิจฉาจรรยาจึงเก็บจดหมายไว้และเพิ่งมอบให้หลังจากสุขวิทย์รับแสงดาวมาดูแลแล้ว อย่างไรก็ตามเนื้อความในจดหมายไม่มีนัยสำคัญใดๆกับความรักที่เป็นไปไม่ได้ของสุขวิทย์ แสงดาวเน้นย้ำว่า ‘สถานะของเราไม่เอื้อให้ความสัมพันธ์ก้าวหน้าไปได้ไกลกว่านั้น’ และเขียนว่า

แสงเป็นกังวลว่าความวางใจของแสงที่มีต่อวิทย์ทำให้วิทย์เข้าใจผิดไปหรือเปล่า แสงไม่โทษวิทย์เลยที่มีใจเปลือยใส แสงโทษตัวเองมากกว่าที่ไม่วางตัวให้เหมาะสม วิทย์ยังมีอนาคตอีกไกล และแสงวาดภาพวิทย์มีครอบครัวที่น่ารักอบอุ่น มีคู่ครองที่ประคับประคองกันและกันบนเส้นทางชีวิต แสงไม่เห็นภาพ

ตัวเองเป็นอะไรอื่นไปได้นอกจากเป็นที่ เป็นเพื่อน เป็นผู้หวังดีที่อยากเห็นวิทย์
ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป¹⁸⁴

สิ่งที่แสงดาวมองอนาคตของสุวิทย์คือเส้นทางชีวิตที่ดำเนินไปในฐานะชนชั้นกลางอย่างเหมาะสม แต่เมื่อสุวิทย์ใจสลายจากแสงดาวโดยไม่ทราบชื่อนั้น สุวิทย์ก็ใช้ชีวิตไปตามอัตภาพโดยไม่ได้สร้างครอบครัวและแสวงหาอนาคตไกลตามคำของแสงดาว แม้ว่าเขาจะ ‘พอใจกับการใช้ชีวิตอย่างสันโดษ และดูแลพ่อแม่สูงอายุอย่างลูกที่ดี’¹⁸⁵ แต่หากพิจารณาชีวิตบั้นปลายของสุวิทย์ในต้องย้ายมาอยู่ในบ้านไม้สักชอยอยู่สบาย ต้องใช้เงินอย่างกระเป๋ยัดกระเสีร จัดอาหารเข้าได้เพียงข้าวต้มและผักดอง กระทบ หากพิจารณาสุวิทย์เข้ากับชนชั้นกลางในตัวบทยื่นๆ ที่ต่างประสบความสำเร็จมีความมั่นคงและมั่งคั่งและมีชีวิตที่ดีในทำนองเดียวกัน อาจสรุปได้ว่า ด้วยความรักที่ไม่เหมาะสมและเป็นไปไม่ได้ เป็นเหตุให้สุวิทย์หมดกำลังใจในการดำเนินชีวิตและแสวงหาสะสมทุนเช่นชนชั้นกลางทั่วไปอันสภาพอนาคตของชายหนุ่มอนาคตไกลดังที่แสงดาวคาดหวังไว้

การรับแสงดาวมาดูแลอาจพิจารณาว่าเป็นการกระทำที่เป็นอุดมคติของสุวิทย์ ในการดูแลหญิงที่ตนรักโดยไม่หวังผลตอบแทน แต่การกระทำดังกล่าวของสุวิทย์ด้านหนึ่งก็เป็นตอบสนองความปรารถนาของตนเองดังที่สุวิทย์มักกล่าวว่าการได้พบและดูแลแสงดาวเหมือนกับความฝัน แน่นนอนว่าคนรักที่สูงเกินเอื้อมย่อมเป็นสิ่งที่สุวิทย์รับรู้ว่าเป็น ‘ความฝันที่ห่างไกลจากความเป็นจริง’¹⁸⁶ ในการใช้ชีวิตกับแสงดาวยามชราในสภาพไม่คาดฝันแต่เขาก็รู้สึก ‘ขอบคุณอยู่ดีที่ทำให้เขาได้มีวันนี้ วันที่แสงดาวกับเขาได้ใช้เวลาร่วมกันไม่ว่าจะในสภาพใดก็ตาม’¹⁸⁷ การรับแสงดาวมาอยู่ด้วยทำให้ ‘ในอกในใจของเขาไม่ว่างโหวงเหวเหมือนก่อน’¹⁸⁸

แม้สุวิทย์เองจะมองว่าเป็นการช่วยเหลือและเป็นคนหวังใยแสงดาวเพียงคนเดียวที่หลงเหลืออยู่ แต่เมื่อพิจารณาข้อจำกัดทางการเงินของสุวิทย์ต่อแสงดาวในฐานะภรรยา รวมไปถึงการดูแลแสงดาวที่มีเพียงความรู้สึกของสุวิทย์ฝ่ายเดียวที่สานไปสู่แสงดาวโดยแสงดาวไม่รับรู้อะไรอีก การดูแลแสงดาวจึงอาจพิจารณาเป็นความฝันที่กลายเป็นจริง ที่ยังคงติดอยู่การเป็นความฝันอยู่ คือทั้งแปลกประหลาด และในอีกด้านคือเป็นการบริบาลดูแลที่ไม่ยั่งยืนและไม่เหมาะสม ความไม่เหมาะสมของสุวิทย์ในการดูแลแสงดาวที่เป็นภรรยาเกินตัวไม่เพียงแต่การต้องอยู่บ้านชอมช่อ รับประทานอาหารตามอัตภาพ หรือใช้เงินเพื่อความสะดวกสบายเดือนละครึ่งรวมถึงค่าใช้จ่ายในการพยาบาลแสงดาว

¹⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 174.

¹⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143

¹⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 128.

¹⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 146.

¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169

ต่างๆ แต่ความฝันของสุวิทย์มีแนวโน้มสิ้นสุดลงเมื่อแสงดาวเกิดอุบัติเหตุภายในบ้านเกิดเป็นแผลสาหัสจนต้องส่งโรงพยาบาล เมื่อกลับมาแสงดาวกลับจำสุวิทย์ได้และเดินร่ำกับสุวิทย์เป็นช่วงเวลาสั้นๆ ก่อนอาการของโรครจะกลับมา ความสัมพันธ์ข้ามฐานะของสุวิทย์และแสงดาวจึงมีลักษณะที่เป็นไปไม่ได้นับตั้งแต่การสานสัมพันธ์และสร้างครอบครัว หรือแม้แต่เมื่อบั้นปลายชีวิตที่ถูกवादให้สุวิทย์ได้ดูแลหญิงสาวที่เขารัก แต่ด้วยเงื่อนไขต่างๆ ที่ไม่ดำรงอยู่บนความเป็นจริง ความฝันที่จะได้มีความรักที่ไม่ถูกจำกัดโดยฐานะระหว่างชนชั้นกลางระดับกับชนชั้นกลางระดับสูงจึงยังคงเป็นเพียงความฝันที่รอวันตื่นขึ้นอยู่เช่นเดิม

สุวิทย์แนบแก้มลงบนเรือนผมนุ่ม รับรู้ถึงทุกจังหวะเต้นของหัวใจตัวเองยามโอบร่างนี้ไว้ในวงแขน แสงดาวเงยหน้าขึ้นสบตา เขาเห็นแววตาของเธอเป็นประกายจรัส ต่างจากที่เขาเห็นมาก่อนหน้านี้ เขาคงฝันไปเองทั้งหมด เขาบอกตัวเอง ถึงจะเป็นฝันก็ช่างเป็นฝันแสนหวานที่เขาจะจดจำไว้อีกนานแสนนาน¹⁸⁹

การที่ลุงสุขตระหนักว่าการใช้ชีวิตกับแสงดาวตามที่เขาได้ฝันไว้ แม้ว่าจะได้อยู่ดูแลแสงดาวแล้ว แต่แสงดาวที่เขาดูแลและคาดหวังไม่ใช่แสงดาวที่อยู่ตรงหน้าที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ แม้ว่าการดูแลแสงดาวจะเป็นช่วงเวลาที่สวยงาม แต่ลุงสุขก็ตระหนักได้ว่ามันเป็นฝันระยะสั้นๆ หลังจากอุบัติเหตุลุงสุขเกิดความตระหนักว่า ‘ขอเพียงให้วันเวลาทอดยาวและอย่าด่วนใจร้ายให้ต้องพรัดพรากกันอีกเลย’¹⁹⁰ แม้ว่าข้อตระหนักดังกล่าวจะไม่ได้เชื่อมโยงกับข้อจำกัดของลุงสุขโดยตรง แต่การให้ภาพการดูแลผู้ป่วยที่ไม่พร้อมนักจนเกิดอุบัติเหตุ ทั้งนัยหนึ่งเป็นการสนองความฝันที่ต้องตื่นขึ้นในอีกไม่นาน การพลัดพรากที่ลุงสุขมองเห็นย่อมหมายถึงการที่ลุงสุขต้องส่งต่อการดูแลแสงดาวไปยังความช่วยเหลือที่พร้อมกว่าที่ตนจะให้ได้ ลุงสุขทราบดีว่าอาการของโรครมีแต่จะทรุดลงและจะต้องปล่อยความฝันของตนไปในท้ายที่สุด

จากการพิจารณาความสัมพันธ์ของชนชั้นกลางแสดงให้เห็นว่าตำแหน่งแห่งที่และทุนของชนชั้นกลางเป็นปัจจัยในการสร้างความสัมพันธ์หรือกำหนดคู่ครองในการสะสมทุนและสร้างครอบครัวต่อไป แอนโทนี ที่ถูกสร้างขึ้นเป็นคู่ครองที่แม้จะมีสายเลือดเมียนมาร์ แต่แอนโทนีเองก็มีวิถีชีวิตและมีรสนิยมจากการเติบโตและเข้ารับการศึกษาตลอดจนประกอบอาชีพ กล่าวคือมีภูมิหลังและรสนิยมที่สอดคล้องกับภัทร ไม่ได้เป็นเมียนมาร์ที่เป็นแรงงานต่างด้าวรับหน้าที่ล้างจาน แต่เป็นเมียนมาร์ที่สามารถออกสังคมในชุดสูทและมีหน้าที่การงาน มีสถานะทางสังคม และมีรายได้ที่ดีจนสามารถ

¹⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 208.

¹⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 207-208

เดินทางไปมาข้ามประเทศได้ แม้ว่าการปรากฏตัวของคนรักเก่าจะทำให้ความสัมพันธ์ต้องจบลง แต่ในที่สุดแอนโทนี่ก็กลับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวชนชั้นกลางของกะทิได้อย่างไม่ยากเย็นนัก และในกรณีของลุงสุขและป้าแสง แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดทางชนชั้นที่แม้จะมีวิถีเป็นชนชั้นกลาง มีการศึกษาในระดับเดียวกัน แต่ด้วยทุนและรสนิยมที่ต่างชั้นกันทำให้เป็นอุปสรรคในการใช้ชีวิตร่วมกัน แม้ว่าสุดท้ายลุงสุขจะได้กลับมาอยู่ร่วมกับป้าแสงอีกครั้ง แต่เป็นเพียงการดูแลเพียงฝ่ายเดียวของลุงสุข เป็นเสมือนความฝันสั้นๆที่แม้จะสวยงาม เป็นอุดมคติแต่ก็ไม่ยั่งยืนแต่อย่างใด

3.4 คำลวงของเสรีภาพในโลกทุนนิยม: ไม่ได้เลือกหรือเลือกไม่ได้

แนวคิดเรื่องเสรีนิยมและปัจเจกชนนิยมเป็นแนวคิดสำคัญที่ให้ความชอบธรรมกับระบบทุนนิยม อย่างไรก็ตามแนวคิดดังกล่าวถูกโจมตีว่าเป็นเพียงทรัพย์สินของผู้ครอบครองทุนเท่านั้น และด้วยแนวคิดเรื่องรสนิยมของบูร์ดิเยอก็สอดคล้องกับข้อวิพากษ์ดังกล่าว เนื่องด้วยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจต่างๆ เป็นสิ่งที่กำหนดโอกาสหรือเสรีภาพในการเลือกสิ่งต่างๆ ผู้ที่ไร้ทุนถูกผูกมัดเข้ากับความเป็นต่างๆ และมีเพียงชนชั้นที่มีทุนต่างๆเท่านั้นที่ได้รับโอกาสให้เลือก ภาพแทนของชนชั้นกลางในตัวบทที่เลือกศึกษาก็ถูกนำเสนอให้เชื่อมโยงกับแนวคิดดังกล่าว ความเป็นปัจเจกชนถูกขบขันผ่านตัวละครแม่และถูกส่งผ่านไปยังกะทิในฐานะชนชั้นกลางในอนาคต และยังปรากฏการรับเอาค่านิยมของชนชั้นกลาง รวมถึงทุนต่างๆของทองที่ทำให้ทองเข้าสู่การสะสมทุนเพื่อเลื่อนชนชั้นทางสังคม โดยสุดท้ายตัวละครเด็กชนชั้นกลางจากเรื่อง*เดียว*ที่ลักพาตัวไปและไม่ได้รับการหล่อหลอมทุนต่างๆและสถานการณ์ที่บีบบังคับทำให้เลือกไม่ได้ จนเดี๋ยวต้องสูญเสียการเป็นชนชั้นกลางไปในที่สุด

3.4.1 กะทิเลือกได้ : จากแม่สู่กะทิ

แม่ของกะทิเป็นตัวละครที่เรียกได้ว่ามีความเป็นชนชั้นกลางในอุดมคติทั้งในเชิงวิถีชีวิตและทัศนคติความคิดในการดำเนินชีวิตเป็นตัวเองแบบของชนชั้นกลางให้กะทิได้แหงนหน้าชื่นชมและดำเนินรอยตามอย่างภาคภูมิใจ กล่าวคือแม่หรือภัทรเป็นผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงตั้งแต่การศึกษาที่จบการศึกษาจากต่างประเทศทั้งยังได้ทำงานทางกฎหมายในระดับนานาชาติ ความสามารถของภัทรนั้นไม่ได้จบแค่การได้รับการยอมรับในองค์กรในต่างประเทศเท่านั้น แต่ยังมี ความสามารถถึงขนาดริเริ่มการทำธุรกิจผ่านการจับกระแสใหม่ๆและมองเห็นแนวโน้มที่จะเป็นที่นิยม ผวนกับ ‘ฝีมือการทำเจรจาทำสัญญากับต่างประเทศ’¹⁹¹ แม้จึงผู้หญิงที่เปี่ยมไปด้วยความสามารถที่

¹⁹¹ ความสุขของกะทิ, หน้า 55.

สอดคล้องกับโลกทุนนิยม ชีวิตของเธอเต็มไปด้วยความสำเร็จจนสามารถตั้ง ‘พิพิธภัณฑ’¹⁹² อันเป็นห้องซึ่งบรรจุข้าวของอันเป็นหลักกิไลนแต่ละช่วงชีวิตของเธอไว้ไว้ให้ลูกสาวของเธอทำความรู้จักได้ห้องหนึ่ง ไม่เพียงแต่ชีวิตของเธอเท่านั้นที่สอดคล้องกับระบบทุนนิยม แต่ด้วยบุคลิกของเธอเองก็ถูกวาดให้เหมาะสมกับการเป็นชนชั้นกลางที่ประสบความสำเร็จที่พึงปรารถนาตามครรลองของโลกทุนนิยม เป็นผู้หญิงที่ ‘คิดอะไรเป็นระบบ’¹⁹³ ‘มีจุดหมายแน่ชัดมาโดยตลอด แม้ในช่วงสุดท้ายของชีวิต’¹⁹⁴ เป็น ‘ผู้หญิงที่รู้ว่าตัวเองต้องการอะไรในชีวิต’¹⁹⁵ มีความคิดที่เป็นเหตุเป็นผล มีเป้าหมายในชีวิต เข้าใจตัวเองและสามารถที่จะนำพาตัวเองไปสู่เป้าหมายได้ ดังนั้นแม่ของกะทิจึงมีลักษณะที่มีความเป็นเสรีนิยมและเป็นปัจเจกชนนิยมตามแนวคิดของโลกสมัยใหม่ที่เป็นผลให้เธอเป็นชนชั้นกลางอย่างเต็มภาคภูมิ

สิ่งที่มาทำลายความเป็นปัจเจกชนของเธอ หรือกล่าวอีกนัยคือบางสิ่งที่คุณเลือกไม่ได้คือ ความป่วยไข้ของเธอ โรคเอแอลเอส (ALS) หรือเอ็มเอ็นดี (MND) โรคทางระบบประสาทที่ค่อยๆพรากเอาความสามารถในการควบคุมร่างกายไปจนถึงแก่ชีวิตในที่สุด กล่าวได้ว่าอาการของโรคดังกล่าวที่ถูกวาดให้ปัจเจกที่มีความเป็นปัจเจกชนเข้มข้นที่เชื่อมั่นในการบงการชีวิตตนเองได้อย่างที่สุด ให้ไม่สามารถควบคุมได้แม้แต่กล้ามเนื้อของตนเองจึงเป็นสิ่งที่มาทำลายแนวคิดเรื่องความเป็นปัจเจกชนอย่างร้ายแรง

อย่างไรก็ตามลักษณะการทำลายด้วยข้อจำกัดทางกายนั้นมีได้ทำให้แนวคิดเรื่องปัจเจกชนในตัวแม่ของกะทิจลดน้อยหรือยอมจำนนลงแต่อย่างใด ในเงื่อนไขของร่างกายที่ค่อยๆลดรอนเอาการบงการร่างกายของแม่ไปแต่ท่ามกลางเงื่อนไขของร่างกายนั้นก็กลับยิ่งขบขันและเชิดชูจิตวิญญาณแห่งการเป็นปัจเจกชนของเธอด้วยการเน้นย้ำถึงพลังในการเลือกและการรับผลของการเลือกนั้นๆ เธอเลือกชีวิตและบั้นทอนชีวิตของเธอเองแม้แต่ในวาระที่ดูสิ้นไร้ไม่ตอกที่สุดในช่วงห้วงสุดท้ายของชีวิต โดยเลือกที่จะ ‘ไม่เจาะคอใส่เครื่องช่วยหายใจเพื่อยืดอายุ เพราะจะทำให้แม่พูดไม่ได้ แม่เลือกที่จะลดเวลาชีวิตของตัวเองลง’¹⁹⁶ ไม่เพียงเท่านั้นโรคร้ายและการเลือกไม่ใช้เครื่องช่วยหายใจของแม่นั้นได้ถูกพลิกกลับและปรับใช้เพื่อขบขันแนวคิดการเป็นปัจเจกชนจนถึงขั้นสูงสุด ด้วยการเชื่อมโยงเข้าสู่การที่แม่สามารถทลายหนึ่งในสองข้อจำกัดสูงสุดในชีวิตมนุษย์คือการเกิดและการตายได้

ที่แม่พยายามหลีกเลี่ยงที่สุดคือการใช้เครื่องช่วยหายใจ นัยน์ตาของแม่
เด็ดเดี่ยว และทุกคนที่รักแม่ก็ต้องยอมทำตาม แม่บอกว่าแม่โชคดีแล้วที่เลือก

¹⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 89.

¹⁹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94.

¹⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

¹⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

¹⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

ทางตายได้ คนเราเลือกเกิดไม่ได้ เลือกตายก็ไม่ได้ แต่กรณีของแม่ แม่ถือว่าขอ

ใช้สิทธิเท่าที่ชะตาชีวิตเปิดช่องว่างให้ ขออย่าให้ใครขัดขวางเลย¹⁹⁷

แม่จึงเป็นตัวแบบของการเป็นชนชั้นกลางที่เชื่อมั่นในศักยภาพและการเลือกต่างๆ ชับเน้นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการเลือกที่กำหนดเงื่อนไขในสภาวะปัจจุบันที่ล้วนเป็นผลของการเลือกของปัจเจกนั้นๆ ทั้งสิ้น ทั้งโรคร้ายที่ถูกวาดให้ปรากฏเพื่อดึงเอาความเป็นปัจเจกของแม่ไปกลับชับเน้นความเชื่อแบบเสรีนิยมและปัจเจกชนนิยมไปจนถึงระดับปรมาตม์

อย่างไรก็ตามแม้ว่าเงื่อนไขทางร่างกายที่น่าจะมาเป็นข้อจำกัดในการเลือกหรือแนวคิดเรื่องเสรีภาพของแม่ แต่เมื่อพิจารณาก็จะพบว่ากรณีที่แม่สามารถเลือกหรือไม่เลือกอะไรได้ล้วนได้รับการส่งเสริมจากการไม่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจด้วย โอกาสในชีวิตต่างๆของแม่ก็ล้วนเกิดจากทุนต่างๆของภูมิหลังชนชั้นกลางที่ไม่จำกัดชีวิตของเธอด้วยเงื่อนไขของความยากจน ไปจนถึงความป่วยไข้ในวาระสุดท้ายที่ทำให้เธอสามารถเลือกสิ่งต่างๆได้ก็ล้วนได้รับการส่งเสริมจากการถือครองทุนต่างๆ ทำให้เธอสามารถได้รับการรักษาพยาบาลแบบส่วนตัวที่ถึงพร้อมด้วยเครื่องมือและบุคลากรทางการแพทย์ท่ามกลางสายลมและเสียงคลื่นซัดของบ้านชายทะเลได้ มิใช่ใช้ห้วงเวลาสุดท้ายในห้องพักรวมในหอผู้ป่วยอนาถาอันเป็นที่ๆไม่อาจแสดงเงื่อนไขและอำนาจของการเลือกใดๆได้เลย

แม่จึงเป็นตัวแบบให้กับกะทิในการดำเนินรอยตามในฐานะชนชั้นกลางฝึกหัด เมื่อกะทิได้รับรู้เรื่องราวต่างๆของแม่จึงเกิดความรู้สึกว่า ‘กะทิภูมิใจที่เป็นลูกแม่’¹⁹⁸ แม้ว่าในบริบทขณะนั้นจะกล่าวถึงความอารีของแม่ที่แบ่งปันช่วยเหลือคนยากจน แต่ความภูมิใจของกะทีย่อมสัมพันธ์กับการรับรู้ความสำเร็จในทุกด้านของชีวิตของแม่ด้วย และในการเติบโตของกะทินั้น แนวคิดเรื่องปัจเจกชนนิยมและการให้ความสำคัญกับการเลือกจึงปรากฏเป็นใจความสำคัญของการเติบโตขึ้นของกะทิอยู่เสมอ เริ่มจากการเปิดโอกาสให้กะทิเลือกในการไปหรือไม่ไปพบแม่ว่า ‘ที่ผ่านมามีคนอื่นๆคิดแทนกะทิมาตลอดครั้งนี้กะทิเลือกได้’¹⁹⁹ โดยที่แม่ผู้ทีเลือกมาโดยตลอดได้เปิดโอกาสให้กะทิได้เลือกและตัดสินใจผ่านการทิ้งจดหมายที่เจ้าหน้าที่ส่งถึงพ่อโดยให้กะทิเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะส่งจดหมายนั้นหรือไม่ ในตอนที่กะทิกำลังตัดสินใจอันแสดงให้เห็นถึงการพิจารณาผลและการต้องยอมรับผลในการตัดสินใจนั้นๆก็ปรากฏร่องรอยความเป็นปัจเจกชนที่โดดเด่นของแม่ในตัวของกะทิในขณะที่ตัดสินใจนั้นว่า ‘ที่จริงกะทิรู้แล้วว่าต้องการอะไร แต่ด้วยวิธีไหนต่างหากที่กะทิต้องคิดหนัก’²⁰⁰

การเลือกต่างๆที่สอนัยถึงการกำหนดชีวิตของกะทินั้นปรากฏอยู่โดยตลอดซึ่งสัมพันธ์กับการเติบโตไปเป็นส่วนหนึ่งของโลกทุนนิยมของกะทิ เช่นการให้กะทิเลือกเรียนอะไร ไปจนถึงการเลือกเพื่อ

¹⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

¹⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

¹⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

²⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

ปฏิบัติการทางมนุษยธรรมในการช่วยเหลือน้อง โดยในการเลือกไปหรือไม่ไปช่วยน้องสาวต่างมารดานี้ปรากฏลักษณะเป็นภาวะและความยากลำบากที่เด็กหญิงคนหนึ่งต้องเลือก ทั้งความตายของน้องยังขับเน้นผลของการเลือกของกะทิดังที่น้ำฎากกล่าวว่ามีกะทิ ‘โทษตัวเอง’²⁰¹

วิกฤติต่างๆที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของกะทิจึงสัมพันธ์กับการเปิดโอกาสให้กะทิลือกและดำเนินรอยตามแม่ของตนในฐานะปัจเจกชน ทั้งยังได้แสดงตัวตนของชนชั้นกลางและเน้นย้ำถึงลักษณะของกะทิดำเนินรอยตามแม่ของตนที่เลือกจนวินาทีสุดท้ายของชีวิต การเลือกที่ถูกเน้นในเหตุการณ์วิกฤติสุดท้ายคือความป่วยไข้และความตายของจัสมิน น้องต่างมารดา การเลือกไปช่วยเหลือน้องอันเป็นลูกสาวของครอบครัวใหม่ของพ่อแสดงให้เห็นถึงความใจกว้างของกะทิตในหลายระดับ ระดับแรกคือการยอมเดินทางและเจ็บตัวเพื่อคนที่ถือได้ว่าเป็นคนนอก เป็นคนแปลกหน้า และอีกนัยหนึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้อภัยของกะทิตที่มองเห็นความเป็นความตายของน้อง มากกว่าการถือโทษการที่พ่อไปมีครอบครัวใหม่ กล่าวได้ว่าเป็นการยกโทษให้กับพ่อแทนแม่ของตน และในที่สุดความตายของน้องก็ทำให้กะทิตได้เรียนรู้ที่จะรับมือกับสิ่งที่อยู่เหนือความควบคุมของตน ความเจ็บป่วยและความตายของน้องเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่กะทิตได้กลับไปสานสัมพันธ์กับพ่อ และพ่อเองก็ได้กลับมาสานสัมพันธ์กับครอบครัวของกะทิตด้วย ทั้งนี้ความเอื้อเฟื้อของกะทิตยังสอดคล้องกับการวาดภาพแม่ที่เป็นผู้ช่วยเหลือผู้อื่น เช่นในกรณีของคุณตุ๊ก เป็นต้น

การเน้นย้ำถึงภาระหน้าที่ในการเลือกนี้หมายถึงการเน้นย้ำถึงการต้องรับผลหรือรับผิดชอบจากการเลือกนั้นว่า ‘เรื่องคงจะง่ายกว่านี้ ถ้ามีใครสักคนช่วยตัดสินใจแทน’²⁰² ความสำคัญในกระบวนการเติบโตของกะทิตในฐานะชนชั้นกลางจึงถูกขับเน้นผ่านการเลือกเพื่อหล่อหลอมแนวคิดแบบปัจเจกชนนิยม ในนัยของการเลือกนั้นแฝงไว้ด้วยคิดเรื่องความรับผิดชอบ การเลือกจึงเป็นเสมือนภาระอย่างหนึ่งในโลกเสรีและโลกทุนนิยมที่ปัจเจกชนทุกคนต้องกระทำ โดยผลของการเลือกนั้นเป็นส่วนหนึ่งของคำอธิบายในความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจรวมไปถึงการถือครองทุนและรสนิยมอันถูกกำหนดโดยปัจจัยทางเศรษฐกิจต่างๆที่ระบบทุนนิยมอำพรางไว้

3.4.2 ท่อง : เลือกที่จะเลื่อนชนชั้นได้

ท่องเป็นตัวละครสำคัญที่เป็นตัวละครนอกชนชั้นกลาง มีพื้นฐานเป็นเพียงเด็กวัดบ้านนอกที่ไม่ได้มีทุนใดๆ แต่ท่องเป็นตัวละครที่แสดงถึงพลังของโลกเสรีนิยมและมีจิตวิญญาณของความเป็นปัจเจกชนนิยมในการเลื่อนลำดับชั้นจากเด็กบ้านนอกไปสู่การเป็นชนชั้นกลางที่มีการศึกษาและสะสมทุนต่างๆเพื่อเลื่อนตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม โดยแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมของโลกรเสรีในระบบทุน

²⁰¹ ความสุขของกะทิต ตอน ในโลกใบเล็ก, หน้า 92

²⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

นิยมนั้นถูกขบขันผ่านแนวคิดเรื่องการสอบแข่งขันที่เรื่องราวชาติให้ทองเลือกที่จะสอบแข่งขันจนสุดท้ายได้รับทุนไปศึกษาต่อยังประเทศญี่ปุ่นได้ หากมองโดยผิวเผินแล้วแนวคิดเรื่องการแข่งขันอย่างเสรีแสดงให้เห็นถึงการย้ำถึงเสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลในโลกทุนนิยมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าแข่งขันในสนามแข่งขันเดียวกัน

แม้ว่าเรื่องราวจะไม่ได้แสดงถึงลักษณะอันแน่ชัดของทองว่าเหตุใดทองจึงรับเอาอุดมการณ์ปัจเจกชนนิยมอย่างเข้มข้นเข้าไปในตัวและพยายามที่จะดิ้นรนแข่งขันเพื่อจบการศึกษาในระดับสูงทองมีความใฝ่ฝันที่จะจบการศึกษาในระดับปริญญาเอก โดยเมื่อกะทิกกล่าวถึงความใฝ่ฝันนั้นของทองก็ปรากฏการเชื่อมโยงคำอธิบายดังกล่าวเข้ากับคำพูดของแม่ที่ถูกวาดให้เป็นชนชั้นกลางในอุดมคติว่า ‘แม่บอกว่าคนเราต้องมีความใฝ่ฝัน’²⁰³ โดยไม่ว่าทองจะได้อิทธิพลเรื่องปัจเจกชนนิยมมาจากครอบครัวของกะทิกหรือไม่ แต่ความสำคัญหนึ่งของการปรากฏตัวของทองคือการแสดงออกอย่างพินอบพิเทาเมื่อมามีปฏิสัมพันธ์กับเหล่าชนชั้นกลางนี้

การแสดงความพินอบพิทานี้อาจตีความได้ว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงการรับรู้ของตำแหน่งแห่งที่ทอง ที่รับรู้ตำแหน่งแห่งที่ของตนโดยเทียบสถานะของตนเข้ากับตำแหน่งแห่งที่ของชนชั้นกลางผ่านการให้คุณค่าความหมายของความร่ำรวยทั้งในเชิงเศรษฐกิจและในเชิงวัฒนธรรมกว่าตนในทุกๆ ด้าน เมื่อทองมีการรับรู้ถึงลำดับชั้นและตำแหน่งแห่งที่ผ่านความร่ำรวยทางวัฒนธรรมของชนชั้นกลางจึงอาจเป็นแรงขับหนึ่งให้ทองรับเอาชุดความคิดแบบชนชั้นกลางและผลักดันทองให้เข้าไปสู่โลกแห่งการแข่งขันและโลกแห่งการสะสมทุน เข้าสู่ชุดคุณค่าของโลกทุนนิยมสมัยใหม่และการขยับฐานะเข้าสู่การเป็นชนชั้นกลางที่เต็มไปด้วยทุนในทุกๆด้าน เพื่อเข้าสู่ตำแหน่งแห่งที่หรือสถานะทางสังคมแบบครอบครัวของกะทิก

นอกจากนี้ทองยังมีสถานะที่เข้าออกบ้านริมคลองและได้รับสิทธิพิเศษจากการเป็นผู้ช่วยชีวิตกะทิกไว้ โดยที่ทองก็ยังคงสถานะที่ด้อยกว่าแต่การที่ทองเข้ามาคลุกคลีอยู่กับชนชั้นกลางนั้น ทองจึงได้ซึมซับลอกเลียนเอารูปแบบวิถีชีวิตและค่านิยมบางประการ กล่าวคือทองนั้นได้รับอานิสงค์ทุนทางวัฒนธรรมไปจากครอบครัวของกะทิกไปด้วย แม้จะไม่ได้รับโดยตรงเหมือนกับกะทิกในฐานะคนในครอบครัวแต่ๆก็ตาม (ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าทองมักยังคงถูกจัดวางให้ด้อยกว่ากะทิกในฐานะชนชั้นกลางแท้ๆ) เช่นการที่ทองรับเอาวัฒนธรรมการอ่านไปก็ล้วนเกิดจากการเข้ามาอยู่ในพื้นที่อันรุ่มรวยและการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับกะทิก โดยในตัวเรื่องเองก็ปรากฏการให้สิ่งของต่างๆอันเป็นวัตถุที่ช่วยเพิ่มพูนรสนิยมและทุนทางวัฒนธรรมเช่นการที่ตา ‘สนับสนุนหาหนังสือต่างประเทศเรื่องนกให้พี่ทองบ่อยๆ’²⁰⁴ ไปจนถึงการที่ ‘ตาช่วยตีภาษาอังกฤษให้’²⁰⁵

²⁰³ ความสุขของกะทิก, หน้า 80.

²⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

ในที่สุดแล้ว แม้ว่าเรื่องราวจะไม่ได้กล่าวโดยตรงว่าความสำเร็จของทองนั้นเกิดจากเงื่อนไขพิเศษของทองที่มีต่อครอบครัวชนชั้นกลางจากการรับบทเป็นวีรบุรุษที่เข้าช่วยเหลือจนได้เข้าออกนอกในบ้านริมคลอง แต่ย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าการได้รับการอุปถัมภ์ทั้งในทางตรงเช่นการตีวภาษาหรือหนังสือภาษาต่างประเทศที่ทองได้รับจากบ้านชายคลอง หรืออิทธิพลในทางอ้อม คือการมองเห็นตำแหน่งแห่งที่ของชนชั้นกลางผ่านความร่ำรวยทั้งในทางเศรษฐกิจและในทางวัฒนธรรม รวมถึงการซึมซับเอาสิ่งเล็กๆน้อยๆ เช่น รสนิยมหรือทุนทางวัฒนธรรมที่ถูกส่งผ่านผ่านการประกอบกิจกรรมและการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆในบ้านริมคลอง ทั้งหมดนั้นย่อมมีผลหล่อหลอมให้ทองรับเอาความฝันของระบบทุนนิยมเข้าไป เกิดทัศนคติและความเชื่อในชีวิตที่ดีกว่าและการได้รับทุนต่างๆของทองนั้นย่อมประกอบเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ทอง เด็กบ้านนอกจนๆที่ด้อยโอกาส สามารถมีข้อได้เปรียบจากเด็กบ้านนอกคนอื่นๆจนสามารถสอบและประสบความสำเร็จได้ดังที่ฝัน ซึ่งความฝันของทองนี้ในที่สุดแล้ว อาจเป็นฝันที่ได้รับอิทธิพลจากตำแหน่งแห่งที่และอำนาจที่ถูกต้องแสดงออกผ่านรสนิยมและการถือครองทุนประเภทต่างๆของชนชั้นกลางที่ทองได้รับรู้จนรับเอาความเชื่อของโลกทุนนิยมเขาไปผลักดันตนเอง

ในประเด็นเรื่องความฝันของที่มีนัยเชื่อมโยงกับความฝันของแม่นั้นดังที่กล่าวไปว่าอาจตีความความฝันดังกล่าวว่าเป็นความฝันของระบบทุนนิยมและโลกสมัยใหม่ซึ่งเป็นความฝันที่ผลักดันผู้คนให้เชื่อถึงความก้าวหน้าและการทุ่มเททำงานหนักเพื่อนำพาไปสู่ชีวิตที่ดีกว่าในการสะสมทุนตามครรลองของระบบทุนนิยม โดยนอกจากความฝันของทองแล้วยังปรากฏความฝันในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีลักษณะแตกต่างออกไปซึ่งถูกวาดให้เชื่อมโยงเข้ากับชนชั้นล่าง มีนัยของความฝันในลักษณะที่เป็นฝันเพื่องดังที่ปรากฏในความฝันของมีนา

มีนาฝันอยากสวมชุดเจ้าสาว ยืนคู่กับเจ้าบ่าว ตัดเค้กต่อหน้าแขกเหรื่อ มีนาชอบดูภาพงานแต่งงานของหนุ่มสาวไฮโซตามหนังสือพิมพ์และนิตยสาร เธอตัดแปะลงสมุดเล่มใหญ่ใส่ตู้ไว้ข้างเตียง ก่อนนอนมีนาชอบเอามาเปิดดู ชอบอ่านชื่อเจ้าบ่าวเจ้าสาว นามสกุลโก้ๆ ช่างเกิดมาคู่กันแท้ๆ ชุดเจ้าสาวก็แสนดูดี เครื่องประดับยิ่งไม่ต้องพูดถึง ดูแล้วมีนาจะนอนหลับสบาย ฝันว่าซักวันมีนาจะได้สวมชุดเจ้าสาวและมีงานแต่งงาน
 ทรูหราแบบนี้²⁰⁶

²⁰⁵ ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 27.

²⁰⁶ 824, หน้า 27.

เห็นได้ว่าความฝันของมินาซึ่งเป็นเด็กนักเรียนพาณิชย์และประกอบอาชีพเสริมเป็นพริตตี้ ใช้ชีวิตอยู่ใน ‘ตึกแถวสองชั้นทรุดโทรม’²⁰⁷ ถูกนำเสนอให้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากความฝันของเหล่าชนชั้นกลางที่กล่าวถึงไปข้างต้น ความฝันของชนชั้นล่างถูกนำเสนอเป็นเพียงฝันเพื่อง เป็นความฝันเพียงฝันลมๆแล้งๆไว้สำหรับฝันหวานก่อนที่จะล้มตัวลงนอนและเกิดได้จริงๆเพียงแคในความฝันเมื่อยามหลับเท่านั้น ความฝันในลักษณะดังกล่าวไม่ได้ผลักดันให้มินาอยู่กับโลกแห่งความจริงและยึดมั่นที่จะพัฒนาไปสู่การสะสมทุนและเลื่อนสถานะทางสังคมเหมือนกับความใฝ่ฝันในความเจริญก้าวหน้าของเหล่าชนชั้นกลาง โดยในทางกลับกัน ความฝันเพื่องของมินานี้เป็นเสมือนภาพลวงที่ลวงให้มินาหรือชนชั้นล่างอื่นๆได้ฝันถึงชีวิตในฝัน ทั้งยังเป็นความฝันที่อธิบายถึงความไม่ก้าวหน้าของเหล่าชนชั้นล่างเอง เนื่องจากว่าพวกเขาไม่ได้มีความฝันที่เหมาะสมที่จะพาตนเองให้พ้นจากความยากจนได้

คำอธิบายสำคัญของความฝันลวงๆหรือฝันลมๆแล้งๆของมินา ถูกอธิบายจากการบริโภคเนื้อหาที่ประโลมโลกและหาสาระไม่ได้จากนิตยสารจนทำให้จมปลักอยู่กับภาพลวงต่างๆที่ ทำให้ลุ่มหลงอยู่กับความฝันที่ไม่มีอยู่จริงคือความฝันของความสุขสมบูรณ์ของหญิงสาวที่ได้แต่งงานกับชายผู้มั่งคั่งเฉกเช่นในตอนอวสานของละคร การปฏิเสธความฝันเพื่องอันเป็นสาเหตุของการไร้จุดมุ่งหมายในชีวิตจากการบริโภคหรือเสพเนื้อหาที่ไม่มีสาระปรากฏผ่านทัศนยะของยายที่ไม่ยอมให้มีนิตยสารในทำนองที่มินาหลงใหลในบ้านชายคลองและไม่ยินยอมให้กะทือ่าน

กะทือกั่มหน้ากั่มตาอ่านนิตยสารประดามีในร้าน เพราะที่บ้านริมคลองไม่มี
และยายไม่ชอบให้กะทือ่าน ด้วยเหตุผลสั้นๆว่า ประโลมโลกและ
ฟุ้งเฟ้อ²⁰⁸

ประเด็นเรื่องความฝันจึงเป็นประเด็นหนึ่งที่สอดคล้องกับการจัดการตำแหน่งแห่งของแต่ละบุคคล ความฝันของชนชั้นกลางเป็นความฝันที่มีพื้นฐานจากแนวคิดแบบปัจเจกชน เป็นความเชื่อที่ทำให้บุคคลพัฒนาตนเองและเลื่อนฐานะต่อไป ในขณะที่ความฝันของมินาเองก็เป็นฝันอีกรูปแบบที่ระบบทุนนิยมมอบตำแหน่งแห่งที่ให้กับชนชั้นล่าง เป็นสิ่งที่ลวงให้ชนชั้นล่างได้ฝันเพื่องและอดทนไปกับสภาวะที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ ความด้อยโอกาสและการต้องทำงานหนักต่างๆอันเป็นวิธีการหนึ่งที่ระบบทุนนิยมได้สร้างภาพลวงเพื่อให้สมาชิกในสังคมอดทนต่อสภาวะและเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตต่อไปได้ หากพิจารณาด้วยแนวคิดของบูร์ดิเยอจะเห็นว่าการหล่อหลอมทัศนคติหรือรสนิยมต่างๆที่กลายมาเป็นตัวกำหนดทางชนชั้นนั้น ความฝันเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่ง ครอบครัวชนชั้นกลางเช่นกะทือถูกหล่อหลอมขึ้นด้วยการบริโภคสินค้าทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชนชั้นล่าง (เช่นการอ่านหนังสือจากต่างประเทศ การโต้เถียงทางความคิดต่างๆของสมาชิกในครอบครัว) มีการแบ่งแยกความ

²⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

²⁰⁸ ความสุขของกะทือ ตอน ในโลกใบเล็ก, หน้า 47-48.

มีสาระออกจากความไม่มีสาระ การสั่งสอนเลี้ยงดูเป็นการหล่อหลอมให้มีความคิดและความฝันที่เอื้อกับความเจริญก้าวหน้าในระบบทุนนิยมคือความคิดแบบปัจเจกชนและแนวคิดเรื่องการสะสมทุนต่างๆ ผิดกับชนชั้นล่างที่ถูกโยงความยากจนเข้ากับการหมกมุ่นอยู่กับสิ่งประโลมโลกและความฟุ้งเฟ้อจากการบริโภคที่ไม่ก่อให้เกิดดอกผลใดๆดังเช่นที่ยายบริภาษ

ดังนั้นจะเห็นถึงโอกาสและการถูกหล่อหลอมให้สยบยอมหรือมีทัศนคติในลักษณะที่แตกต่างกันชนชั้นล่างย่อมไม่มีโอกาสในการเข้าถึงและได้รับมุมมองเกี่ยวกับเสรีภาพได้อย่างเต็มที่เนื่องด้วยข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ โดยในขณะที่เดียวกันชนชั้นล่างเองก็ถูกทำให้สยบยอมกับการถูกเอารัดเอาเปรียบและความต้อยโอกาสต่างๆผ่านการหล่อหลอมดังกล่าวนี้และมีความฝันที่กลวงว้างที่ทำให้เผชิญความยากลำบากได้ในแต่ละวัน อันเป็นกลไกที่ทำให้ระบบทุนนิยมเองดำรงอยู่ได้เนื่องจากตัวระบบเองก็ต้องการแรงงานของชนชั้นล่างเป็นกำลังสำคัญในกระบวนการผลิต การหล่อหลอมทัศนคติที่แตกต่างกันนี้เองที่เป็นสิ่งกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลในการมีส่วนร่วมในการผลิตในฐานะแรงงานที่สยบยอมหรือการชนชั้นกลางในฐานะผู้ควบคุมการผลิตที่มีอำนาจและสถานะทางสังคมและความเป็นอยู่ที่ดีกว่า การจัดการผู้คนในโลกทุนนิยมจึงเป็นการจัดการผ่านการสร้างมนโสำนึกที่แตกต่างกันอันเป็นการจัดการสมาชิกในสังคมเพื่อให้การผลิตในโลกทุนนิยมยังคงความชอบธรรมและดำเนินต่อไปได้ แม้ว่าในการผลิตนั้นจะเต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำก็ตาม

3.4.3 เดียว : บางครั้งชีวิตเลือกไม่ได้

เดียวเป็นตัวละครเด็กชายชนชั้นกลางที่หายไป เรื่อง*เดียว*เป็นความพยายามในการตามหาลูกชายของชัยโรจน์และนภาที่ถูกลักพาตัวไปเมื่อ 17 ปีก่อน โดยในการสืบหาปรากฏร่องรอยของการ์ตูนที่มีความเชื่อมโยงกับเดียวในอดีต แม้สุดท้ายเรื่องราวไม่ได้สรุปว่าการ์ตูนคือเดียวหรือไม่ การพบกันของชัยโรจน์และการ์ตูนเป็นการพบกันในวันระสุดท้ายของการ์ตูนที่หายที่สุดการ์ตูนได้จากไปอย่างเงิบๆ ไม่ปรากฏเรื่องราวใดๆจากเสียงของการ์ตูนหรือชายหนุ่มที่คาดว่าจะเดียวเลยแม้แต่น้อย ประเด็นเรื่องการหายไปและการกลับมาของเดียวในฐานะสมาชิกของครอบครัวชนชั้นกลางสร้างความยุ่งยากซับซ้อนในการจัดการกับเดียวอดีตสมาชิกชนชั้นกลางได้กลายเป็นอื่นอย่างเลือกไม่ได้ เดียวควรจะมีสถานะเช่นเดียวกับกะทิที่เป็นสมาชิกชนชั้นกลางที่กำลังได้รับการหล่อหลอมส่งทอดทุนและทัศนคติต่างๆและกลายเป็นสมาชิกชนชั้นกลางที่เหมาะสมในฐานะปัจเจกชน แต่เดียวตกอยู่ในสถานการณ์ที่ตรงข้ามกับกะทิ ผู้เขียนเองได้กล่าวถึงชะตากรรมของเดียวไว้สั้นๆในคำนำว่า 'บางครั้งมนุษย์เลือกเส้นทางชีวิตตัวเองไม่ได้'²⁰⁹ ในกรณีของเดียวจึงถูกทำให้ไม่ได้เลือก และในที่สุดแล้วเดียวที่ถูกลักพาตัวไป และภาพของการ์ตูนที่เป็นภาพของเด็กๆด้อยโอกาสที่ถูกความยากลำบากบีบคั้นเข้า

²⁰⁹ เดียว, หน้า 6.

ซ้อนทับเข้าสู่เดี่ยวกลายเป็นปัญหายุ่งยากใจในการรับให้กลับมาเป็นลูกชายของชัยโรจน์และนภา เป็นสมาชิกในครอบครัวชนชั้นได้อีก เนื่องด้วยเดี่ยวกุลห่อหลอมโดยความยากลำบากต่าง ๆ จนกลายเป็นชนชั้นแรงงานและทำให้ครอบครัวเริ่มตระหนักว่าพวกเขาไม่รู้จัก ไม่อาจรับและจัดการลูกชายที่กลายเป็นอื่นได้ ดังที่ได้กล่าวไปว่าเสียงเล่าต่าง ๆ นั้นเป็นเสียงเล่าที่มีนัยทางชนชั้น ในเรื่องเดียว ที่ตัวละครทั้งหกต่างเล่าเรื่องราวของตัวเอง เมื่อครอบครัวของเดี่ยวกุลได้ตระหนักว่าการดูที่เติบโตขึ้นนอกการเลี้ยงดูของครอบครัว ผ่านพ้นความยากลำบากต่างๆ ไม่ว่าจะการดูจะเป็นคนเดียวกับเดี่ยวกุลหรือไม่ แต่ตัวตนของเดี่ยวกุลในฐานะสมาชิกในครอบครัวที่พวกเขาารู้จักได้ตายไปแล้ว ดังนั้นเอง ในที่สุดเดี่ยวกุลจึงตายไปและไม่มีโอกาสได้บอกเล่าเรื่องราวของตัวเอง

ภาพของเดี่ยวกุลปรากฏอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกผ่านการระลึกของชัยโรจน์ เป็นภาพของเด็กชายเดี่ยวกุลที่กำลังเรียนรู้การเป็นชนชั้นกลางที่ดีจากการชี้แนะของชัยโรจน์

เดี่ยวกุลยังมีอีโรในดวงใจหลายคน ผมไม่อยากจะลูกติดอยู่กับภาพความสำเร็จที่ดูเหมือนได้มาโดยง่าย จึงคอยแนะนำให้เดี่ยวกุล ‘คนเก่ง’ ในความหมายและนิยามที่หลากหลาย คนธรรมดาที่มีเลือดเนื้อต่อสู้อชีวิตเพื่อความฝันและอุดมการณ์ เดี่ยวกุลชอบนักวิทยาศาสตร์ ชอบนักประดิษฐ์ ชอบนักกีฬา คนโปรดยอดเยี่ยมตลอดกาลของเดี่ยวกุลคือ วอลท์ ดิสนีย์ ราชาการ์ตูน ผมซื้อวิดีโอการ์ตูนเรื่องยาวให้เดี่ยวกุลมาตั้งแต่เล็ก เดี่ยวกุลชอบกับเมากิลูกหมาป่า ปีเตอร์ แพน และยิ่งชอบวาดรูปตามแบบตัวละครในเรื่องด้วย ผมเล่าประวัติชีวิตของวอลท์ ดิสนีย์ ให้ฟังและพอใจที่คนเก่งของเดี่ยวกุลเป็นอัจฉริยะในโลกศิลปะที่ปลูกภาพวาดของให้มีชีวิตเท่ากับเปิดมิติใหม่ให้กับงานบนแผ่นฟิล์ม²¹⁰

ส่วนสำคัญหนึ่งสำคัญของภาพเดี่ยวกุลในความทรงจำของครอบครัว ไม่เพียงให้ปริศนาความเชื่อมโยงระหว่างเดี่ยวกุลกับการ์ตูนเท่านั้น แต่ภาพของเดี่ยวกุลที่ถูกนึกขึ้นเป็นภาพของเด็กชายชนชั้นกลางที่กำลังเข้าสู่กระบวนการห่อหลอม เป็นความทรงจำของพ่อที่กำลังสั่งสอนถ่ายทอดความคิดเรื่องความสำเร็จให้กับลูกชายตัวน้อยเพื่อให้เติบโตเป็นชนชั้นกลางที่ดี เป็นผู้ชื่นชมในความสำเร็จและเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง การนึกถึงลูกชายจึงไม่ใช่เพียงความรักและความเสียใจต่อการสูญเสียสายเลือดไปเท่านั้น แต่ยังมีนัยของความเสียใจจากความภาคภูมิใจของพ่อที่กำลังจะห่อหลอมเลี้ยงดูลูกจนให้เป็นชนชั้นกลางที่ประสบความสำเร็จได้

ในตลอดเรื่องไม่ปรากฏภาพของอย่างชัดเจนอีกเลยนับจากภาพในความทรงจำอันแจ่มชัดดังกล่าวของชัยโรจน์ ตัวละครที่ปรากฏต่อมาคือการ์ตูน ตัวละครมีร่องรอยเชื่อมโยงกับเดี่ยวกุล เช่น ชื่อ

²¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79-80

การ์ตูนมีความสอดคล้องกับความชอบวอลท์ ดิสนีย์ของเด็วในอดีต หรือการที่การ์ตูนชอบวาดรูปที่มีจากฉากหนึ่งในการ์ตูนเรื่องโปรดของเด็วในช่วงที่ยังอยู่กับครอบครัว เลิศฤทธิ์ที่เข้ามาช่วยสืบหาและพบร่องรอยดังกล่าวจึงนำเอาภาพถ่ายการ์ตูนมาให้ภาดูเพื่อพิสูจน์ว่าการ์ตูนใช่เด็วที่ตามหาหรือไม่ การรับรู้ของนภาพราภาความว่า

เด็กในภาพทุกคนยิ้มร่า ฉันไล่เรียงใบหน้าเด็กไปที่ละคนและย้อนกลับมามองใหม่อีกที มีอยู่คนหนึ่งทีสะดุดตาและฉันไม่อยากหลอกตัวเองว่ามีเค้าหน้าเด็ว โดยเฉพาะตาคุโต นอกเหนือไปจากนั้นก็บอกไม่ถูก เด็วไม่เคยตัดผมเกรียนแบบนี้ และดูจากความสูงก็เหมือนจะโตกว่าเด็วที่ฉันจำได้²¹¹

ในมุมมองนภาพที่มีความหวังในการพบลูกกลับปรากฏความไม่แน่ใจอันเกิดจากหลายสาเหตุปนเปกกัน ประการหนึ่งเกิดจากการสูญเสียอันเป็นเวลานานจึงไม่อาจปักใจเชื่อหรือกลับไปมีความหวังครั้งใหม่โดยง่าย การรับรู้ภาพตรงหน้าจึงมีลักษณะแบ่งรับแบ่งสู้ แง่มุมสำคัญที่ถูกกล่าวถึงคือความพยายามในการเปรียบเทียบภาพของเด็วในภาพถ่ายกับภาพในความทรงจำที่นภา รู้จักและจำลูกชายคนเดียวของตนเองได้ นัยหนึ่งที่นภาเริ่มมองเห็นคือบุคคลในภาพแม้จะมีเค้าของเด็วแต่ก็มีความแตกต่างออกไป ไม่เพียงโตขึ้นแต่การตัดผมสั้นเกรียนเป็นสิ่งที่นภาสังเกต นัยหนึ่งคือสมาชิกของครอบครัวชนชั้นกลางไม่พึงทำ เด็กในครอบครัวชนชั้นกลางย่อมไม่มีความจำเป็นต้องตัดผมเกรียนที่อาจอนุมานได้ว่าการตัดผมเกรียนก็เพื่อความสะดวกในการดูแลมากกว่าจะให้ความสำคัญกับความสวยงาม เด็กจากครอบครัวชนชั้นกลางได้รับการเลี้ยงดูหล่อหลอมและมีรสนิยมต่างจากเด็กที่ต้องใช้แรงงาน การตัดผมเกรียนเป็นจุดเล็กๆที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการหล่อหลอมแบบอื่นที่ทำให้ภาเริ่มตระหนักว่าลูกชายที่หายไปนั้นต้องเผชิญความยากลำบากต่างๆ ทำให้เด็วที่พวกเขาเคยรู้จักและพยายามตามหา กลับมาไม่อาจเป็นสมาชิกในครอบครัวชนชั้นกลางที่พวกเขาได้ร่วมกันหล่อหลอมและคาดหวังให้เป็นอีกต่อไป

ประเด็นการตระหนักว่าเด็วที่หายไปนั้นยอมกลายเป็นอื่น ไม่ได้เป็นสมาชิกครอบครัวชนชั้นกลางอีกแล้วปรากฏอย่างชัดเจนหลังจากที่นภามองเห็นภาพการ์ตูนที่ดูเติบโตอย่างกร้านโลกขึ้นและได้รับรู้เรื่องราวต่างๆของการ์ตูนผ่านคำพูดของสุพจน์ เจ้าหน้าที่บ้านสงเคราะห์ที่เคยเร่ร้อนและมีอดีตร่วมกับการ์ตูนเมื่อนภาได้รับรู้เรื่องราวความยากลำบากและการทารุณกรรมต่างๆของสุพจน์ นภามองเห็นว่า ‘ชีวิตของเขามีเงาของเด็วซ่อนอยู่’²¹² และมองเห็นว่าการที่ต้องเอาชีวิตรอดนั้นเป็นสิ่งที่หล่อหลอมและกำหนดการตัดสินใจให้เด็วไปขายแรงงานบนเรือประมง ในที่สุดนภาพจึงตระหนักได้ว่าเด็วในความทรงจำของพวกเขา ที่พวกเขากำลังตามหาอยู่ได้กลายเป็นอื่นไปโดยสมบูรณ์แล้ว เด็กที่ชื่อ

²¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 161

²¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 171.

การ์ตูนในภาพ ไม่ว่าจะเป็นสายเลือดของพวกเขาหรือไม่ แต่ด้วยการถูกล่อหลอมนอกรอบครัว
นภาจึงตระหนักได้ว่าตัวตนของเด็วที่พวกเขาเคยรู้จัก ได้ตายไปอย่างสมบูรณ์แล้ว

น่าแปลกที่ระหว่างฟังสุพจน์พูด ได้เห็นสีหน้าแววตาอากัปกริยาของเขา
ฉันเกิดความเข้าใจวบขึ้นมว่า ฉันสูญเสียลูกชายไปแล้วอย่างถาวร
ตลอดเวลาที่ผ่านมาฉันไม่เคยตัดใจได้ ฉันมีความฝันลมๆแล้งๆว่าสักวัน
หนึ่งลูกชายตัวเล็กๆจะกลับมาสู่อ้อมอก ฉันทรมาณอยู่อย่างนั้นปีแล้วปีเล่า
ใครจะเชื่อว่า เมื่อมีหลักฐานว่าลูกฉันยังมีชีวิตอยู่ ฉันกลับตัดใจได้

นาที่นั่นฉันกระจ่างแกใจว่าเด็วลูกน้อยของฉันไม่มีอยู่จริงแล้ว หาก
เด็วยังมีชีวิตอยู่ ประสบการณ์ความทุกข์ยากในชีวิตก็หล่อหลอมให้เขาโต
ขึ้นมาเป็นคนอื่น เป็นคนแปลกหน้าสำหรับฉัน²¹³

การเข้ามาของการ์ตูนจึงเป็นการสร้างการตระหนักรู้ให้กับภาและชัยโรจน์ ตัวตนของการ์ตูนที่ไม่ว่า
จะใช่หรือไม่ แต่ตัวตนที่ถูกล่อหลอมขึ้นด้วยความยากลำบากทำให้ครอบครัวมองเห็นว่าเด็วที่พวกเขา
เคยรู้จักได้ตายไปแล้วและได้กลายเป็นเด็กแบบการ์ตูนที่พวกเขาไม่รู้จักและไม่อาจนับเป็นครอบครัวได้
อีกต่อไป เด็วที่ไม่ได้รับการหล่อหลอมตำแหน่งทางชนชั้นที่เหมาะสมจึงพ้นสถานะของการเป็นชนชั้น
กลางไปในที่สุด สภาวะที่ถูกทำให้เลือกไม่ได้ ความยากลำบากเปลี่ยนรูปแบบการใช้ชีวิต ทศนคติและ
รสนิยมทำให้ครอบครัวไม่อาจรู้จัก เข้าใจและรับกลับมาไว้ในอ้อมอกในฐานะคนในครอบครัวได้อีก
ต่อไป ในที่สุดนั้นแม้ว่าเรื่องราวจะกล่าวถึงการช่วยเหลือการ์ตูนในฐานะเพื่อนมนุษย์ แต่ในที่สุดยอม
ปฏิเสธไม่ได้ว่าหากการ์ตูนยังมีชีวิตอยู่และการ์ตูนคือเด็ว การกลับมาของเด็วที่กลายเป็นอื่นไปแล้ว
ย่อมสร้างความยุ่งยากต่อครอบครัวชนชั้นกลางในการจัดการกับสายเลือดที่เขาไม่รู้จักต่อไป เพื่อการ
จบเรื่องอย่างสงบสมบูรณ์ การ์ตูนจึงเสียชีวิตไปพร้อมกับร่องรอยและเรื่องราวที่ไม่ได้รับการคลี่คลาย
ว่าเขา ใชเด็วหรือไม่ หรือชีวิตของเด็วหลังจากนั้นเป็นอย่างไร

เด็วจึงมีลักษณะที่แตกต่างจากกะทิจากสถานการณ์ที่ถูกลักพาตัวไป ชีวิตของเด็วถูกทำให้
เลือกไม่ได้ทั้งการถูกลักพาตัวเองและภาพของเด็วถูกแทนด้วยภาพของการ์ตูนในฐานะของการเป็น
แรงงานในเรือประมงไปจนถึงการเป็นแรงงานต่างๆ โดยไม่ว่าเด็วจะมีชะตากรรมอย่างเด็ว แต่
เด็กชายเด็วที่พวกเขาตามหานั้นก็ตายและกลายเป็นคนแปลกหน้าสำหรับครอบครัวชนชั้นกลางไป
แล้ว

สรุป

²¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

ในบทที่ 3 นี้ได้วิเคราะห์การสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางและพบการสร้างอัตลักษณ์ที่ยึดโยงเข้ากับอุดมการณ์ทุนนิยม การสร้างภาพแทนชนชั้นกลางปรากฏเป็นการเปรียบเทียบที่มีนัยของความเหนือกว่าจากชนชั้นล่างและชนชั้นกลางระดับสูงที่มีความเชื่อมโยงกับระบบศักดินาและระบบอุปถัมภ์และถูกนำเสนอให้มีลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ผ่านการแสดงออกทางความร่ำรวยและการใช้เส้นสายต่างๆเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง และความเหนือกว่านั้นเกิดจากสถานะและค่านิยมของชนชั้นกลางเข้ากับหลักคิดในระบบทุนนิยม ชนชั้นกลางมีความเหนือกว่าชนชั้นล่างทั้งจากการจัดวางตนเองด้วยการอ้างอิงเข้าตำแหน่งแห่งที่ในกระบวนการผลิตในระบบทุนนิยมที่ชนชั้นกลางมีอำนาจในการควบคุมแรงงานจากทักษะและความรู้สมัยใหม่ต่างๆให้แรงงานนั้นทำงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันภาพแทนของชนชั้นกลางในฐานะเป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษาและมีความสำเร็จในด้านต่างๆนั้นสัมพันธ์กับการที่ชนชั้นกลางยึดถืออุดมการณ์ทุนนิยมและมีคุณลักษณะที่เข้ากับระบบทุนนิยมมากกว่าชนชั้นอื่นๆ คือ มีความขยันและทำงานหนัก โดยแนวคิดสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการนำเสนอชนชั้นกลางนั้นคือแนวคิดเรื่องการสะสมทุนและแนวคิดเรื่องปัจเจกชนนิยมอันเป็นความเชื่อสำคัญของอุดมการณ์ทุนนิยม ความเชื่อเรื่องการสะสมทุนและความเป็นปัจเจกชนนี้เป็นสิ่งที่ให้ความชอบธรรมกับระบบทุนนิยมในฐานะระบบที่เปิดโอกาสให้บุคคลอย่างเท่าเทียมและเสรีในการเข้าสะสมทุนเพื่อเลื่อนสถานะทางสังคมและสะสมความมั่งคั่งได้

ภาพแทนของชนชั้นกลางถูกสร้างให้เหนือกว่าชนชั้นล่างที่ไม่มีทุนและไม่มีทัศนคติที่เหมาะสมกับระบบทุนนิยมคือ ไม่ทำงานหนัก ไม่มีวิสัยทัศน์ทางธุรกิจที่เหมาะสมและใช้เวลาไปกับการพนัน ในขณะที่ชนชั้นกลางระดับสูงที่มีอำนาจจากระบบราชการและระบบอุปถัมภ์แม้จะมีสถานะที่สูงกว่าชนชั้นกลางกลับถูกนำเสนอให้มีความอ่อนแอและขาดไร้ซึ่งความเป็นปัจเจกชน แต่แม้ว่าชนชั้นกลางระดับสูงจะถูกสร้างให้มีลักษณะที่เป็นรองชนชั้นกลาง เนื่องด้วยความมั่งคั่งและอำนาจที่ชนชั้นกลางระดับสูงครอบครองก็เป็นโอกาสในความก้าวหน้าและเลื่อนสถานะของชนชั้นกลาง ชนชั้นกลางก็มีแนวโน้มที่จะเปิดรับสร้างความสัมพันธ์เพื่อสานต่อความมั่งคั่งและความสำเร็จให้กับตนเองต่อไป ทั้งนี้ภาพแทนของชนชั้นกลางที่เป็นตัวละครหลักที่ถูกนำเสนอให้มีความพึงปรารถนามากกว่าเองก็ปรากฏการแสดงออกทางความร่ำรวยในมิติที่แนบเนียนกว่าผ่านการแสดงออกทางรสนิยม

เมื่อพิจารณาห่ออุดมการณ์ทุนนิยมที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรมด้วยมโนทัศน์เรื่องอุดมการณ์และมโนทัศน์เรื่องทุนทางวัฒนธรรมก็จะปรากฏความไม่เสมอภาคที่แอบแฝงอยู่ในการให้ความชอบธรรมกับระบบทุนนิยม มโนทัศน์เรื่องรสนิยมและทุนทางวัฒนธรรมของบูร์ดิเยอแสดงให้เห็นถึงรสนิยมในฐานะการแสดงอำนาจรูปแบบหนึ่งผ่านการจัดจำแนกที่มีลำดับชั้น มโนทัศน์เรื่องทุนและทุนทางวัฒนธรรมแสดงให้เห็นกระบวนการถ่ายทอดทอดทุนลงมาสู่บุคคลอันเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและมีนัยของอำนาจแอบแฝงอยู่ดังที่ปรากฏในการถ่ายทอดหล่อหลอมกะทิและการเปรียบเทียบเข้ากับทอง ซึ่งการครอบครองทุนเป็นปัจจัยสำคัญของความไม่เท่าเทียมในสังคมที่มีความแนบเนียนพันไป

จากเรื่องของทรัพย์สินเงินทองและเป็นสิ่งที่กำหนดตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลต่อไปในอนาคต ในทำนองเดียวกันการขาดไร้ซึ่งทุนทางเศรษฐกิจเช่นชนชั้นล่างที่ปรากฏการวิพากษ์ของเสียงเล่าเมื่อพิจารณาด้วยมโนทัศน์เรื่องรสนิยมและทุนนี้ ก็ปรากฏนัยสำคัญของภูมิหลังหรือความจำเป็นต่างๆที่หล่อหลอมบุคคลนั้นๆให้ไม่สามารถเลื่อนลำดับชั้นได้อย่างเสรี ดังที่ระบบทุนนิยมได้รับรองไว้ การหล่อหลอมที่แตกต่างกันเพื่อผลิตบุคคลเข้าสู่แต่ละภาคส่วนของการผลิตและยอมรับความไม่เป็นธรรมของระบบทุนนิยมได้ถูกทำอย่างซับซ้อนและมองเห็นได้จากการวิเคราะห์เรื่องรสนิยมดังที่ปรากฏผ่านทอง ตัวละครที่ได้รับสิทธิพิเศษและได้รับทุนจากชนชั้นกลางจนเป็นปัจจัยให้มีทัศนคติแบบปัจเจกชนได้ ในขณะที่เดียวที่แม้จะเป็นชนชั้นกลางแต่ด้วยสถานการณ์ที่ถูกลักพาตัวไป ความยากลำบากและการบีบคั้นจึงทำให้เดียวไม่ได้รับการหล่อหลอมรสนิยมและทุนต่างๆจนเดียวต้องสูญเสียสถานะของตนไปในที่สุด



บทที่ 4

ชนชั้นกลางกับความเป็นไทย

จากในบทที่ 3 ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีทางอุดมการณ์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างและจัดวางอัตลักษณ์ทางชนชั้นของชนชั้นกลางที่สัมพันธ์กับอุดมการณ์ทุนนิยมและการนิยามชนชั้นกลางออกจากชนชั้นอื่นในเชิงนิเสธ ลักษณะดังกล่าวเป็นการวิเคราะห์ตัวบทเพื่อทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางในลักษณะการสร้างอัตลักษณ์ที่เป็นสากลในฐานะชนชั้นที่เป็นผลิตผลและเป็นชนชั้นครอบงำของระบบทุนนิยม และในบทที่ 4 นี้มุ่งวิเคราะห์ลักษณะที่เฉพาะเจาะจงของชนชั้นกลางไทย สำหรับชนชั้นกลางไทยนั้นกลับปรากฏสถานะลักษณะหลักันของอัตลักษณ์ชนชั้นกลางไทยที่แม้จะยึดโยงกับระบบทุนนิยมแต่กลับพิจารณาวิถีสมัยใหม่ที่มีระบบทุนนิยมเป็นศูนย์กลางและให้ความสำคัญกับการบริโภคเป็นวิถีที่ที่ไม่พึงปรารถนา ลักษณะดังกล่าวเกิดจากบริบทร่วมสมัยของไทยอันมีผลสืบเนื่องมาจากกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) และสถานะสมัยใหม่ (Modernity) ที่ถูกพิจารณาว่าเป็นสถานะต่างด้าวอันสัมพันธ์กับการทำให้เป็นตะวันตก (Westernization) ยังผลให้เกิดกระแสต่อต้านจากภัยจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรมด้วยการนำเสนอการกลับไปสู่รากเหง้า วิถีดั้งเดิมรวมถึงการรักษาไว้ซึ่งความเป็นไทยท่ามกลางวิถีสมัยใหม่อันเชี่ยวชาญกันนั้น โดยในส่วนวิเคราะห์จะพิจารณาลักษณะเฉพาะของชนชั้นกลางไทยสามประเด็นคือ การหวนให้หาอดีตอันเป็นกระแสและความปรารถนาของชนชั้นกลางไทยในการกลับไปสู่รากเหง้าซึ่งเป็นภาพอดีตก่อนการเข้ามาของโลกสมัยใหม่ ส่วนที่สองมุ่งวิเคราะห์การประกอบสร้างความเป็นจีนที่มีนัยตรงข้ามกับความเป็นไทยและสัมพันธ์กับบริบทการเข้ามาของระบบทุนนิยมโดยชนชั้นกลางไทยได้สร้างความเป็นจีนให้สัมพันธ์กับแง่ลบของระบบทุนนิยม และในส่วนสุดท้ายมุ่งวิเคราะห์ความเป็นไทยในฐานะทุนและรูปแบบบริบทนิยมที่ในที่สุด ความเป็นไทยปรากฏเป็นรูปแบบของการบริโภคที่ต้องการทุนทรัพย์และทุนที่เกิดจากมรดกรากเหง้า อีกทั้งความเป็นไทยยังสามารถนำไปใช้เพื่อความมอกเงยจากการลงทุนในระบบทุนนิยมได้

4.1 วิถีไทย/วิถีสมัยใหม่: ภาวะ‘ในระหว่าง’อดีตและปัจจุบันของสังคมไทย

เอกลักษณ์ของชาติไทยเป็นลักษณะเฉพาะที่มีความเด่นและดิงามแตกต่างจากนานาประเทศนับแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน อันทำให้พื้นฐานสังคมไทยมีคุณภาพ คุณธรรม ภูมิปัญญา ใฝ่เรียนรู้ มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน มีความภาคภูมิใจในมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่มีมาช้านาน จนหล่อหลอมให้เกิดความเป็นไทย อีกทั้งเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประเทศชาติมีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าสืบเนื่องยิ่งขึ้น²¹⁴

ข้อความข้างต้นเป็นข้อความจากระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมเอกลักษณ์ชาติ ประกาศไว้ในราชกิจจานุเบกษาเมื่อปีพ.ศ.2549 ประกาศในระดับรัฐดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงประเด็นเรื่อง ‘ความเป็นไทย’ ที่ว่าเวียนอยู่ในสังคมไทยและกลายเป็นวาระแห่งชาติทำให้เกิดแนวนโยบายจำนวนมากทั้งในองค์กรภาครัฐและเอกชนตลอดจนการให้ความสำคัญต่อการรักษาความเป็นไทยในระดับบุคคลอันเป็นเครื่องมือสำคัญในการตัดสินใจประเมินบุคคลต่างๆตามการมีหรือไม่มีความเป็นไทยมากนักเพียงใด

ความเป็นไทย เป็นสิ่งที่ถูกกล่าวถึงในสังคมในระดับชีวิตประจำวัน ในฐานะอัตลักษณ์ประจำชาติที่พึงปรารถนาและพึงรักษาไว้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงจากการเข้ามาของโลกสมัยใหม่ แต่หากพิจารณาความหมายของความเป็นไทยในตัวเองกลับหาสารัตถะหรือนิยามของความเป็นไทยไม่ได้ชัดเจนนัก นัยหนึ่งนั้นความเป็นไทยหรือวิถีไทยมักถูกจัดวางให้เป็นคู่ตรงข้ามกับวิถีสมัยใหม่อันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมขนานใหญ่อันมีระบบทุนนิยมเป็นแกนกลางในความเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลพวงมาจากการปรับประเทศให้ทันสมัยตามตะวันตก การทำให้เป็นสมัยใหม่นี้ถูกมองว่าเป็นกระบวนการต่างด้าวที่เกิดจากปัจจัยภายนอกสัมพันธ์กับการล่าอาณานิคมจากโลกตะวันตกตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 และการทำให้เป็นสมัยใหม่นี้คือการรับเอา ‘ความเจริญ’ หรือ ‘ความทันสมัย’ แบบตะวันตกเข้ามาพัฒนาปรับเปลี่ยนประเทศให้ทันสมัยให้มีความเจริญทัดเทียมกับอารยประเทศเพื่อให้พ้นจากภัยของการล่าอาณานิคม

การปรับประเทศให้ทันสมัย การเข้ามาของระบบทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้สังคมไทยเกิดความเปลี่ยนแปลงและเกิดวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ อาจสรุปลักษณะของกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ได้ว่าเป็นการเปลี่ยนผ่านขนาดใหญ่สู่การเป็นสังคมสมัยใหม่(Modern)โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีรากฐานมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม โดย มาเรียน เจ. เลวี (Marion J Levy) ได้อธิบายไว้ว่า

²¹⁴ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 123, ตอนพิเศษ 100ง (28 กันยายน 2549) : หน้า 15.

แนวคิด modernization นี้เป็นทฤษฎีว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งสังคมใหญ่ (macro-sociological change) สังคมก่อนอุตสาหกรรมจะเปลี่ยนในทุกมิติเมื่อพัฒนาเป็นอุตสาหกรรม การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะเปลี่ยนสังคมเดิมอย่างสิ้นเชิง ทำให้มีโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นแบบที่ปรากฏในสังคมอุตสาหกรรมตะวันตก จากแบบธรรมเนียมเป็นแบบยึดเหตุผล คือเมื่อเศรษฐกิจเปลี่ยนการเมืองก็จะเปลี่ยนตามจนสอดคล้อง โดยเฉพาะเมื่อประเทศโลกที่สามพัฒนาเศรษฐกิจ ประเทศเหล่านี้ก็จะมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย²¹⁵

ดังนั้นเองการเข้ามาของระบบทุนนิยมและการผลิตแบบอุตสาหกรรมในแง่หนึ่งคือการขูดถอนสังคมดั้งเดิมและทำให้กลายเป็นสังคมสมัยใหม่ การเกิดขึ้นของสังคมเมืองและการกระจุกตัวของผู้คนจำนวนมากเพื่อต่อบริการกับรูปแบบการผลิตแบบทุนนิยมและอุตสาหกรรมทำให้โครงสร้างสังคมประเพณีแบบพึ่งพาคลายสภาพเป็นสังคมเมืองที่ผู้คนจำนวนมากจากภูมิหลังอันหลากหลายและกลายเป็นคนแปลกหน้าจำนวนมาก วิถีชีวิตสมัยใหม่นั้นทำให้ผู้คนต่างใช้ชีวิตไหลไปตามกระแสของโลกทุนนิยมทั้งทางด้านของการผลิตคือการเข้าเป็นฟันเฟืองของโลกทุนนิยม และการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการบริโภคจากการจับจ่ายใช้สอยสินค้าและกระแสที่ทุนนิยมนั้นสร้างขึ้น

หากพิจารณาจากข้อความในประกาศข้างต้น ก็จะปรากฏร่องรอยของความเป็นไทยในฐานะวิถีปฏิบัติอันเป็นวิถีดั้งเดิมที่ปรากฏมาก่อนหรือ 'มีมาช้านาน' กว่าวิถีสมัยใหม่ที่เพิ่งเข้ามา และคุณลักษณะดังกล่าวนั้นมีลักษณะที่ตรงข้ามในทางที่พึงปรารถนา (ดังความในประกาศนั้นระบุว่า *ความเด่นและดีงาม*) มากกว่าวิถีสมัยใหม่ในระบบทุนนิยม คือการเน้น 'เรื่องคุณธรรม ความสมานฉันท์และความเอื้ออาทรต่อกัน' อันเป็นลักษณะที่ตรงข้ามกับลักษณะของโลกทุนนิยมที่เน้นเรื่องการแข่งขันและการใช้ชีวิตแบบตัวใครตัวมันรู้ความอนาทรต่อกัน รวมไปถึงลักษณะรูปแบบชีวิตที่ให้ความสำคัญกับการบริโภคและวัตถุดิบอันเป็นผลิตผลของระบบทุนนิยมนั้น ดังนั้น นัยของคำว่าความเจริญก้าวหน้าตามประกาศว่าด้วยเอกลักษณ์ชาตินั้นจึงมิได้มีนัยของความเจริญในลักษณะของวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่ยังแฝงการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์บางประการ เช่น ความสมานฉันท์และความเอื้ออาทรของสังคมไทยที่มีลักษณะด้านทานต่อความไม่พึงปรารถนาของวิถีชีวิตแบบใหม่อันได้รับมาจากตะวันตกนั้นด้วย

ความเป็นไทย วิถีไทยไปจนถึงวัฒนธรรมไทยอันเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาในสังคมไทยจึงมีลักษณะที่คลุมเครือ กล่าวคือเป็นประเด็นสำคัญที่ถูกบรรจุไว้ในแนวนโยบายระดับชาติ เป็นสิ่งที่พึง

²¹⁵ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, *การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน* (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2553), หน้า 18.

ส่งเสริมและรักษาไว้ หากแต่ในทางกลับกันนั้นการนิยามของความเป็นไทยกลับยากที่จะอธิบาย
แบ่งแยกออกมาได้อย่างชัดเจน

การที่ความเป็นไทยได้กลายมาเป็นประเด็นสำคัญในสังคมไทยแต่ทว่าความเป็นไทยเองกลับ
เต็มไปด้วยความไม่ชัดเจนในการนิยามนั้นเกิดจากความเชื่อที่ว่าความเป็นไทยมีสาระเฉพาะในตัวเอง หาก
พิจารณาการก่อรูปของความเป็นไทยปรากฏเป็นสิ่งที่ถูกสร้างและนิยามขึ้น ทั้งยังมีลักษณะที่สัมพันธ์
ไปตามยุคสมัยต่างๆ โดยการประดิษฐ์ความเป็นไทยปรากฏนับตั้งแต่ครั้งชนชั้นนำไทยต้องเผชิญหน้ากับ
อารยธรรมและการล่าอาณานิคมจากตะวันตก ชนชั้นนำไทยเลือกรับเอาความเจริญทางวัตถุและสร้าง
ความหมายของความเป็นไทยขึ้นเพื่อแสดงความเป็นอารยะของสังคมไทยต่อสายตาของชาติตะวันตก
เพื่อให้พ้นจากภัยของการล่าอาณานิคม และในขณะเดียวกันชนชั้นนำไทยก็ใช้ความเป็นไทยเป็น
เครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมในการสร้างการปกครองแบบรวมศูนย์ที่มีพระมหากษัตริย์เป็น
ศูนย์กลางด้วย นับตั้งแต่การเข้ามาของตะวันตกและการประดิษฐ์สร้างความเป็นไทยขึ้นมานั้น ความ
เป็นไทยก็ถูกนิยามและใช้งานจากชนชั้นนำและปัญญาชนจนหล่อหลอมจนกลายเป็น “ระบอบแห่ง
สัจจะ”²¹⁶ ดังที่สายชล สัตยานุรักษ์ได้ศึกษาการสร้างและใช้ความเป็นไทยในมิติการเมืองการปกครอง
ผ่านการสถาปนาอำนาจต่างๆที่ยึดโยงกับความเป็นไทยจากชนชั้นนำและปัญญาชนสำคัญในแต่ละห้วง
สมัย ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 มาจนถึงหลวงวิจิตรวาทการ สายชลชี้ให้เห็นรูปแบบการสร้างและการใช้ความ
เป็นไทยในฐานะเครื่องมือทางการเมืองในการจัดการการปกครองและการดำรงไว้ซึ่งอำนาจ และได้
ชี้ให้เห็นว่า

ความหมายของ “ความเป็นไทย” ที่ดำรงอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของคน
ไทยส่วนใหญ่ในปัจจุบัน เป็นผลมาจากการนิยามของปัญญาชนตั้งแต่รัชกาลที่
5 เป็นต้นมา โดยมีการใช้สื่อมวลชนในการปลูกฝังความหมายของ “ความ
เป็นไทย” อย่างจริงจัง จนฝังลึกลงไปในการรู้สึกนึกคิดของคนในประเทศ
กลายเป็น “ระบอบแห่งสัจจะ” (regime of truth) ที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อวิธี
คิดเกี่ยวกับ “สังคมไทยในปัจจุบัน”²¹⁷

²¹⁶ ระบอบแห่งสัจจะเป็นแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ที่เสนอว่าสัจจะ(truth) ต่างๆล้วนเป็นสิ่งที่ถูกผลิตสร้างขึ้นผ่านวาทกรรมอัน
หลากหลาย โดยที่วาทกรรมจำนวนมากนั้นได้ร่วมกันสร้างความจริงขึ้น โดยเบื้องหลังของวาทกรรมมีการควบคุมและผลิตสร้างวาท
กรรมจากสถาบันทางสังคมต่างๆอันเป็นรูปแบบของการสถาปนาอำนาจและการควบคุมผู้คนผ่านการสร้างความรู้และความจริงต่างๆ
Walton, *Doing Cultural Theory*, p. 158. ด้วยอิทธิพลของฟูโกต์นี้เอง สายชลพิจารณาการสร้างความเป็นไทยขึ้นที่สัมพันธ์กับการ
สถาปนาอำนาจเพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครองผ่านการสถาปนาสถาบันหลักทั้งสามคือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดย
การสถาปนาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความเป็นไทยที่มีลักษณะเป็นสัจธรรมขั้นสุดหนึ่งที่หล่อหลอมเข้าสู่ความรู้สึกนึกคิดและกลายมาเป็นสิ่ง
ที่กำหนดการกระทำของผู้คนในสังคมไทย

²¹⁷ สายชล สัตยานุรักษ์, "ประวัติศาสตร์การสร้าง "ความเป็นไทย" กระแสหลัก," ใน *จินตนาการความเป็นไทย*, เรียบเรียงโดย กฤตยา
อาชวนิจกุล(นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551), หน้า 61.

การสถาปนาความเป็นไทยนั้นมีลักษณะของการตกทอดหล่อหลอมความเป็นไทยเข้าสู่สำนักคิดและทำให้ความเป็นไทยนั้นเสมือนมีสารัตถะในตัวเองดังที่สายชลเรียกว่าเป็นระบอบแห่งสัจจะ พลังของระบอบแห่งสัจจะนี้ถูกสืบทอดหล่อหลอมและทรงพลังจนกลายมาเป็นเป็นวาระระดับชาติดังที่ปรากฏเป็นประกาศในระดับรัฐก็คือการสถาปนาสถาบันหลักทั้ง 3 ของชาติ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ที่ส่งผลให้เกิดปฏิบัติการต่างๆ อาทิ การร้องเพลงชาติ การแสดงกิจกรรมทางสัญลักษณ์เพื่อชาติต่างๆ ไปจนถึงการเสนอให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และอื่นๆ ที่ล้วนแทรกซึมอยู่ในอนุชีวิตและสำนึกคิดของคนไทย

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยไม่มีความมุ่งหมายจะจัดการจำแนกหรือสืบสาวนิยามความเป็นไทย แต่ผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นว่าการสร้างความเป็นไทย หรือวิถีไทยเป็นสิ่งที่ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นในห้วงที่สยามรับมือกับมหาอำนาจตะวันตกในนามของความทันสมัยหรือความเจริญ ในที่สุดแล้วผู้วิจัยเห็นว่ากระแสเรื่องความเป็นไทยนั้นได้กลายเป็นกระแสต่อต้านกับความทันสมัยและมีการสร้างหรือจัดวางให้มีลักษณะตรงข้ามหรือถูกใช้เพื่อต่อต้านรับมือกับวิถีสมัยใหม่ หรือในฐานะ ‘วิถีไทย’ หรือวิถีดั้งเดิม ‘ความเป็นไทย’ ที่มีต่อ ‘วิถีสมัยใหม่’ ‘ความเป็นตะวันตก’

การสร้างคู่ตรงข้ามระหว่างความเป็นไทยกับความเป็นตะวันตกนี้ สัมพันธ์กับการสถาปนาพุทธศาสนาในฐานะสถาบันหลักของชาติ ธงชัย วินิจจะกูลได้ชี้ให้เห็นการสร้างความเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างความเป็นไทยและความเป็นตะวันตกผ่านแนวคิดเรื่องความเหนือกว่าทางจิตวิญญาณอันมีผลมาจากแนวคิดพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่ถูกทำให้ทันสมัยด้วยแนวคิดแบบเหตุผลนิยม (rationalization) โดยนำเสนอความเป็นไทยที่มีพุทธศาสนาเป็นแกนสำคัญหนึ่งให้เป็นคู่ตรงข้ามกับโลกตะวันตก คือโลกตะวันตกเป็นโลกแห่งทุนนิยมและโลกแห่งวัตถุนิยมที่ตรงข้ามกับการเป็นตะวันออกในฐานะโลกของจิตวิญญาณ โดยด้วยความเหนือกว่าทางจิตวิญญาณและความเป็นไทยทำให้คนไทยรอดพ้นจากการเป็นทาสของวัตถุ²¹⁸

การแบ่งแยกดังกล่าวแสดงให้เห็นจากการวิพากษ์วิจารณ์อิทธิพลของโลกสมัยใหม่ที่ทำให้เกิดความถดถอยของสังคมไทยที่มักพุ่งเล็งไปยังการสูญเสียซึ่งความเป็นไทยที่มักถูกอธิบายว่าเกิดจากการหลงใหลไปกับวัฒนธรรมตะวันตกรวมถึงการตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ละเลยจิตวิญญาณของความเป็นไทย โดยแนวคิดที่สืบเนื่องจากพุทธศาสนาและการรักษาความเป็นไทยเพื่อต่อต้านกับสภาวะสมัยใหม่นั้นปรากฏต่อเนื่องเป็นภาพอุปนิสัยอันเฉพาะของคนไทยคือแนวคิดเรื่อง ‘น้ำใจ’ นัยของน้ำใจนี้มีนัยของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (generosity) ความมีเมตตา

²¹⁸ Thongchai Winichakul, "Coming to Terms with the West: Intellectual Strategies of Bifurcation and Post-Westernism in Siam," in *The Ambiguous Allure of the West: Traces of the Colonial in Thailand*, ed. Racheal V. Harrison and Jackson A. Peter (Hong Kong: Hong Kong University Press, 2010), pp. 134-39.

(kindness) ความอดทนอดกลั้น (tolerance) และความเอื้ออาทร (consideration) นั้นล้วนเป็นสิ่งที่ถูกนำเสนอว่าทำให้สังคมไทยมีลักษณะที่สามารถต้านทานกับระบบทุนนิยมได้²¹⁹

ตัวอย่างสำคัญของกระแสต่อต้านร่วมสมัยที่สำคัญในหมู่ชนชั้นกลางและปัญญาชนไทยที่สัมพันธ์กับการแสวงหาแนวทางทางเลือกที่มีนัยของการหลีกเลี่ยงหนีไปจากการพัฒนาจากแนวคิดสมัยใหม่และระบบทุนนิยมโดยมุ่งเน้นการกลับไปสู่รากเหง้าดั้งเดิม ปรากฏผ่านกระแสที่นักวิชาการเรียกว่าวัฒนธรรมชุมชน อันเป็นความพยายามของชนชั้นกลางและนักวิชาการไทย นำโดยฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่พยายามกลับไปให้ความสำคัญกับองค์ความรู้และรูปแบบความสัมพันธ์ของคนท้องถิ่น เพื่อค้นหาวิถีทางเลือกที่พ้นไปจากองค์ความรู้เรื่องการพัฒนาในนามของการทำให้ทันสมัยในฐานะองค์ความรู้จากตะวันตก ลักษณะการต่อต้านตะวันตกและการเป็นสมัยใหม่และการกลับไปสู่รากเหง้าที่เห็นได้จากบทสัมภาษณ์ของ บำรุง บุญปัญญา นักพัฒนาที่ได้ทุนไปศึกษาต่อยังมหาวิทยาลัยเรดดิ้ง (Reading) ประเทศอังกฤษด้านการพัฒนาสังคมชนบท และกลับเลือกที่จะขบถและหันหลังกลับมาสู่เมืองไทยโดยให้เหตุผลว่า “มันเป็นความไร้สาระ และฝรั่งชอบดูถูกคนไทย” และให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์เพิ่มเติมว่า

“นี่คือแผ่นดินที่เราต้องการย้อนคืนกลับไป มาตุภูมิที่หล่อเลี้ยงชีวิต

ภายในของเรา ด้วยความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความภาคภูมิใจ และเอกลักษณ์”

“เราต้องกลับไปยังรากเหง้าของเรา”²²⁰

แม้ว่ากระแสวัฒนธรรมชุมชนนั้นจะเป็นกระแสที่อาจจำกัดอยู่ในกระแสความคิดของปัญญาชนและชนชั้นกลางที่มีการศึกษาที่เป็นนักพัฒนา แต่หลักคิดที่ปรากฏนั้นก็แสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของกระแสอีกด้านอันเป็นกระแสที่ด้านสภาวะปัจจุบันของสังคมไทยอันได้แก่ความเป็นสมัยใหม่และโลกทุนนิยมที่ถูกมองว่าเป็นเรื่องของตะวันตก โดยนัยที่สำคัญของกระแสนี้มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามกับสภาวะปัจจุบันที่ถูกทำลายลงโดยภาวะสมัยใหม่ ในด้านหนึ่งกระแสที่กลับอันเป็นวิถีทางเลือกนี้จึงมีลักษณะที่ยึดโยงเข้ากับอดีต อดีตของสังคมไทยก่อนที่จะถูกความเป็นสมัยใหม่นั้นทำลายลงไป ไชยันต์ รัชชกุลได้สรุปแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่วางเวียนอยู่ในสังคมไทยและแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของกระแสวัฒนธรรมชุมชนเข้ากับภาพรวมของกระแสอันเป็นขั้วตรงข้ามและมีนัยเป็นปฏิปักษ์ต่อกันที่เวียนว่ายอยู่ในสังคมไทย โดยที่ด้านหนึ่งนั้นถูกมองว่าเป็นพลังด้านลบและอีกด้านคือการสืบทอดคุณค่าที่มีอยู่ในอดีตโดยที่พลังด้านบวกนั้นมีพลังในการตัดทอนพลังด้านลบนั้น

²¹⁹ Ibid., p. 140.

²²⁰ สนั่น ชูสกุล, "คำนำ," ใน 3 ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน, เรียบเรียงโดย สนั่น ชูสกุล(สุรินทร์: โครงการหนังสือดอกตี่งป่า, 2549), หน้า 10-11.

พลังด้านลบเหล่านั้นหลักๆ แล้วเป็นพลังทางเศรษฐกิจ คือทุนนิยม เศรษฐกิจ
 กลไกตลาด ส่วนพลังทางด้านการเมืองก็คืออำนาจจัดการจากส่วนรัฐส่วนกลาง
 และพลังทางสังคมก็ได้แก่ค่านิยมจากโลกาภิวัตน์ เป็นต้น พลังเหล่านี้เป็นพลังเอื้อ
 หนุนกัน ซึ่งจะถูกลบได้ด้วยพลังด้านบวก คือด้านจิตวิญญาณ ด้านจริยธรรม(ซึ่ง
 อิงพระพุทธศาสนา) ค่านิยมของความช่วยเหลือพึ่งพากันในชุมชน การร่วมมือกัน
 จัดการด้วยการพึ่งพาตนเอง ฯลฯ²²¹

ลักษณะการมองระบบทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์รวมไปถึงความกลัวที่กระแสต่างด้าว
 เหล่านี้จะเข้ามาทำลายอัตลักษณ์อันดั้งเดิมไปทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เมาริซิโอ เปเลจ
 (Maurizio Peleggi) เรียกว่าการ “โหยหาอดีตรวมหมู่” ต่อ “ความเป็นชนบท” (อันเป็นอดีตใน
 จินตนาการที่ไม่ไกลนัก) (collective nostalgia for a (not-too-distance past)) การโหยหาอดีต
 รวมหมู่นี้เป็นปฏิบัติการของการบริโภคของชนชั้นกลางใหม่ในปี พ.ศ. 2523 ประกอบกับความกลัว
 ในการสูญเสียอัตลักษณ์จากการเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งมีปรากฏการณ์อันเป็นรูปธรรมคือ
 การประกาศให้ พ.ศ.2537 เป็นปีแห่งการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย และวิกฤติอัตลักษณ์ดังกล่าวได้
 ส่งผลกระทบเป็นวงกว้างอย่างเป็นรูปธรรมในสังคมอีกครั้งผ่านวิกฤตทางการเงินในปี 2540²²² ชาตรี
 ประภิตนนทการ กล่าวถึงผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจดังกล่าว²²³ ต่อชนชั้นกลางและได้กลายมา
 เป็นกระแสการตลาดแบบย้อนยุค อาทิ การเกิดตลาดย้อนยุค(Retro Market)เช่นตลาดสามชุกร้อยปี
 เพลินวาน ว่าล้วนเกิดจากความไม่มั่นใจต่อภาวะปัจจุบันและเลือกที่จะกลับไปมีประสบการณ์ใน ‘วัน
 ขึ้นคืนสุข’ (ที่มีลักษณะ ‘เก่าแต่ไม่เชย’ ‘โบราณแต่เก๋’ ‘ย้อนยุคแต่ไม่ล้าสมัย’) โดยประสบการณ์ใน
 วันวานดังกล่าวมิใช่เป็นเพียงประสบการณ์เฉพาะบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่เป็นจินตนาการร่วมใน
 สังคมถึงช่วงเวลาหนึ่งในอดีต ในฐานะช่วงเวลาอันสงบสุข สวยงามและเจริญรุ่งเรืองที่สุด

วิกฤตดังกล่าวส่งผลกระทบรุนแรงต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มคน
 ชั้นกลางถึงคนชั้นสูงในเมือง คนกลุ่มนี้ตกอยู่ในสภาวะที่ขาดความมั่นใจต่อสภาพ
 สังคมในยุคปัจจุบัน และเกิดความรู้สึกหมดหวังต่ออนาคต คนชั้นกลางไปจนถึง

²²¹ ไชยันต์ รัชชกุล, ปันอดีตให้เป็นตัว(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่าน, 2557), หน้า 149.

²²² Maurizio Peleggi, *The Politics of Ruins and the Business of Nostalgia*(Bangkok: White Lotus Press, 2002), p. 1.

²²³ วิกฤติการณ์การเงินปี2540หรือที่เรียกกันว่าวิกฤติต้มยำกุ้งเป็นวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งสำคัญของไทยที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาล
 พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ วิกฤติการณ์ดังกล่าวเกิดจากการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างไร้เสถียรภาพที่เรียกว่าการเติบโตแบบพองสบู่ โดย
 วิกฤติการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศอย่างรุนแรงและกว้างขวางทำให้สถาบันทางการเงินที่คนไทยเป็นเจ้าของและ
 ธุรกิจเอกชนจำนวนมากล้มละลาย ประเทศอยู่ในสภาวะล้มละลาย ในที่สุดรัฐบาลไทยต้องเข้าโครงการความช่วยเหลือจากกองทุน
 การเงินระหว่างประเทศ (IMF) (ผุสดี ทิพทัส, "วิกฤติเศรษฐกิจช่วง พ.ศ. 2540-2552: ทางเลือกและทางรอดของสถาบันกไทย,"
 วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 1, ธันวาคม 2010 (2553).) วิกฤติการณ์ดังกล่าวยังขยายตัว
 กลายเป็นวิกฤติระดับภูมิภาคส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และญี่ปุ่นด้วย

คนชั้นสูงในเมืองต่างพากันผิตหวังต่อระบบทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์ หากย้อนกลับไปศึกษาบรรยากาศในยุคดังกล่าว เราจะพบเห็นบรรยากาศในลักษณะที่ต่อต้านทุนนิยมโลกาภิวัตน์อย่างขนานใหญ่ในสังคมไทย กระแสชาตินิยมทางเศรษฐกิจถูกปลุกขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรม กระแสเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการพูดถึงในวงกว้าง วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมในสังคมแบบบ้านนอกต่างจังหวัดถูกสร้างขึ้นเป็นภาพในจินตนาการของคนชั้นกลางที่อยากจะย้อนทวนกลับไปสัมผัสอีกครั้ง²²⁴

สิ่งที่ชาตรีพยายามชี้ให้เห็นถึงความย้อนแย้งในการต่อต้านระบบทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์ หากแต่อาการที่แสดงออกมาจากการทวนให้หาอดีตเพื่อหลีกเลี่ยง เช่น ตลาดย้อนยุค ที่เป็นการสร้างภาพในจินตนาการที่ชนชั้นกลางอยากกลับไปสัมผัสที่เปลือกนอกนั้นดูเหมือนจะยังคงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์แบบชาวบ้าน หากแต่แท้ที่จริงแล้วสิ่งที่อยู่เบื้องหลังหรือเนื้อหาของความบริสุทธิ์นั้นล้วนถูกขับเคลื่อนการลงทุน ถูกเป็นภาพอดีตที่ถูกสร้างเพื่อสนองความต้องการของตลาดและปลายทางของการลงทุนนั้นก็คือความงอกเงยของเงินทุนซึ่งล้วนสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมทั้งสิ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สังคมไทยจึงมีลักษณะของภาวะ ‘ในระหว่าง’ คืออยู่ในระหว่างสภาวะปัจจุบันของโลกทุนนิยมสมัยใหม่และกระแสโลกาภิวัตน์ที่ไม่พึงปรารถนาและถูกมองว่าเป็นสภาวะต่างดาวที่ถูกบังคับจากตะวันตก แต่ในขณะเดียวกันวิถีสมัยใหม่นั้นก็เป็นสิ่งที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงสังคมไทยและกำลังรุกคืบไปสู่ทุกภาคส่วนพื้นที่ในประเทศผ่านพลังของการสื่อสารของโลกาภิวัตน์ ในอีกด้านหนึ่งนั้นการทวนกลับไปสู่รากเหง้าจึงมีลักษณะที่สัมพันธ์กับอดีตที่ถูกจินตนาการว่าสังคมไทยควรจะเป็นสภาพก่อนที่โลกทุนนิยมจะเข้ามาทำลายไป โดยในบริบทของชนชั้นกลางเองภาวะในระหว่างนั้นมีลักษณะที่ลึกลับยิ่งขึ้นเนื่องจากชนชั้นกลางเป็นชนชั้นที่เกิดและเติบโตเฟื่องฟูจากระบบทุนนิยมและการมีหลักคิดแบบสมัยใหม่ที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ทุนนิยม ทำให้ชนชั้นกลางนั้นมีอำนาจและมีตำแหน่งแห่งที่ในโลกทุนนิยมสมัยใหม่ ตำแหน่งแห่งที่ของชนชั้นกลางจึงสัมพันธ์กับการเป็นคนเมืองและการเป็นฟันเฟืองสำคัญของโลกทุนนิยมทั้งในแง่ของการผลิตและการบริโภค แต่ในขณะเดียวกันวิกฤติเศรษฐกิจและบริบทการรับเอาความเป็นสมัยใหม่ก็ทำให้เกิดวิกฤติกับอัตลักษณ์ชนชั้นกลางไทย คือทำให้เกิดภาวะอันลึกลับระหว่างการอยู่ในวิถีทุนนิยมสมัยใหม่ที่ถูกทำให้ไม่พึงปรารถนาและการย้อนกลับไปหาวิถีในอดีตที่ถูกจินตนาการขึ้น

การกลับไปสู่วิถีดั้งเดิมก่อนสมัยใหม่จึงมีลักษณะสัมพันธ์กับอดีต การหลีกเลี่ยงนี้ไปจากอิทธิพลของโลกทุนนิยมและโลกสมัยใหม่จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ โดยเฉพาะสำหรับชนชั้นกลางการย้อนไปสู่รากเหง้าจึงเป็นเพียงภาพจินตนาการถึงอดีตในปัจจุบันและการทวนให้หาอดีตที่ถูกแสดงออกมา

²²⁴ ชาตรี ประภิตนทการ, "Retro Market ในกระแส Nostalgia Tourism," *จุลสารวิชาการการท่องเที่ยว* ปีที่ 2/2013, ฉบับประจำไตรมาสที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน) (2556): หน้า 21.

ในลักษณะของการบริโภคเพื่อหลีกเลี่ยงหนีไปจากโลกปัจจุบันเพียงครั้งคราวเท่านั้น ลักษณะดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความลึกลับของชนชั้นกลางไทยที่ไม่พึงพอใจในโลกสมัยใหม่และสังคมเมืองอันสับสน วุ่นวายและเลือกที่จะหลีกเลี่ยงหนีไปสู่พื้นที่ชนบทที่ถูกจินตนาการขึ้นและในด้านหนึ่งอาจพิจารณาการ สร้างภาพอดีตและการกลับไปสู่วิถีในชนบทแบบชาวบ้านเป็นรูปแบบหนึ่งของการบริโภคที่หลีกเลี่ยง หนีออกจากวิถีชีวิตและวิถีบริโภคอันจำเจของชนชั้นกลางทั่วไปในเมือง รูปแบบการบริโภควิถีชีวิตใน อดีตแสดงถึงการบริโภคธรรมชาติและรูปแบบวิถีชีวิตอันเป็นสิ่งที่เมืองขาดพร่องไป การบริโภค ดังกล่าวได้แฝงนัยถึงรสนิยมและศักยภาพในการบริโภคที่ล้วนต้องอาศัยทุนต่างๆในการประกอบ การบริโภคนั้น

กล่าวโดยสรุป จากบริบทที่ลึกลับของชนชั้นกลางไทย ในด้านหนึ่งชนชั้นกลางเป็นชนชั้นที่ เติบโตขึ้นได้จากระบบและหลักคิดในระบบทุนนิยม แต่ในอีกด้านหนึ่งการเข้ามาของระบบทุนนิยม และโลกาภิวัตน์กลับถูกพิจารณาให้เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาและความพยายามในการปฏิเสธระบบ ทุนนิยมนั้นผ่านการกลับไปสู่แนวคิดเรื่องความเป็นไทยในฐานะรากเหง้าที่พึงปรารถนาว่าและความ เป็นไทยนี้ยังเป็นคุณลักษณะที่ถูกใช้เพื่อรับมือกับลักษณะที่เป็นแง่ลบต่างๆของโลกทุนนิยมสมัยใหม่ ที่มีแต่ความเจริญทางด้านวัตถุ ในขณะที่ความเป็นไทยและวิถีไทยถูกนำเสนอในแง่มุมของจิตใจ ความกลมเกลียว ความเอื้ออาทรต่อกันซึ่งเป็นลักษณะที่ตรงข้ามและใช้รับมือกับผลพวงของความ เจริญทางวัตถุจากโลกแห่งเงินตรา อันได้แก่ความเสื่อมทรามต่างๆ ความเห็นแก่ตัว การแก่งแย่งชิงดี โดยนอกจากประเด็นเรื่องการชวนให้หาอดีตและภาวะในระหว่างแล้วนั้น ยังปรากฏการปฏิเสธ ความสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมและการสร้างความเป็นไทยผ่านการสร้างความเป็นจีน ที่มี ความสัมพันธ์กับอดีตของสังคมไทยให้ความเป็นจีนมีลักษณะที่เป็นแง่ลบของระบบทุนนิยม อันได้แก่ ความไม่รู้จักรู้พอ ความเห็นแก่ตัว และความโกลาหล และเมื่อพิจารณาองค์ประกอบของความเป็น ไทยที่ถูกนำเสนอในฐานะวิถีของการบริโภคของชนชั้นกลางนั้น จึงสามารถใช้แนวคิดเรื่องบูร์ดิเยอ เพื่อวิเคราะห์ความเป็นไทยในฐานะทุนที่แสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้วชนชั้นกลางไทยเองก็มีสมรรถนะ และความซ้ำซ้อนในระบบทุนนิยมด้วยเช่นกัน

4.2 ความเป็นไทยและการชวนให้หาความเป็นไทยในอดีต

ลักษณะสำคัญของความเป็นไทยที่ถูกนิยามนั้นถูกนิยามในฐานะสิ่งที่มีมาก่อนการเข้ามาของ ความทันสมัยต่างๆ กอปรกับผลกระทบของวิกฤติทางเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดอาการโหยหาอดีต คือการ สร้างจินตนาการของอดีตที่ไม่ไกลนักดังที่เปเลจีและชาตรีได้เสนอไว้ ความเป็นไทยจึงมีลักษณะที่ สัมพันธ์กับอดีตก่อนความทันสมัยต่างๆ คำนิยามสำคัญที่มักปรากฏคือคำว่า 'โบราณ' ที่ถูกนำกลับมา นำเสนอและนิยามสิ่งต่างๆเพื่อเน้นถึงคุณค่าในความเก่าแก่โบราณนั้น เช่น ตลาดน้ำโบราณ กาแฟ

โบราณ ซึ่งจินตนาการถึงอดีตที่ไม่ไกลนักที่เปลือยเสนอนั้นสัมพันธ์กับการทวนไปสู่การกลับไปสู่วิถีชีวิตชนบทที่เป็นอดีตที่ไม่ไกลนักอันเป็นภาพความเป็นไทยที่ยังไม่ถูกเปลี่ยนแปลงโดยโลกสมัยใหม่ โดยหากพิจารณาอาการทวนให้หาอดีตและการจินตนาการและสร้างความเป็นไทยที่สัมพันธ์กับอดีตขึ้นจากตัวบทวรรณกรรม ปรากฏลักษณะสำคัญในการสร้างพื้นที่ที่เป็นคู่ตรงข้ามผ่านการสร้างพื้นที่ชนบทและเมือง ในฐานะพื้นที่ที่สัมพันธ์กับอดีตและปัจจุบัน และเป็นการมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมกับการมีวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ โดยภาพของชนบทนั้นถูกสร้างให้มีลักษณะเชื่อมโยงกับอดีต มีลักษณะที่เนิบช้า กลมเกลียว เป็นวิถีที่สงบงามตรงข้ามภาพของเมืองและวิถีในโลกสมัยใหม่ที่ใกล้ชิดกับระบบทุนนิยม รวดเร็ว ยุ่งเหยิงและต่างคนต่างอยู่

4.2.1 ชนบท/เมือง : ขั้วตรงข้าม ภาพอดีตและการทวนให้หาอดีตในจินตภาพของชนบท

ยุคติ มุกดาวิจิตรตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะที่ทับซ้อนกันของคำว่าชาวบ้านและชนบทไว้สองประเด็น ประเด็นแรกคือคำว่าชาวบ้านและชนบทนี้มีความหมายที่เหลื่อมทับกันอยู่และมักใช้คู่กัน ชาวบ้านเป็นคำที่ไม่เป็นทางการ ใช้ชี้เฉพาะไปยังกลุ่มบุคคล ส่วนชนบทเป็นคำที่ถูกใช้ในลักษณะที่เป็นทางการ มีลักษณะเป็นนามธรรมมากกว่า คำว่าชนบทนี้ ‘ครอบคลุมถึงตั้งแต่กลุ่มบุคคล กลุ่มคน การดำเนินชีวิต ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่คนเหล่านั้นอาศัยอยู่ และมีลักษณะเป็นพื้นถิ่น ถิ่นฐาน’ และประเด็นที่สองคือคำว่าชาวบ้าน/ชนบท นั้นเป็นสิ่งที่ถูกนิยามขึ้น เป็น ‘มโนทัศน์หรือจินตภาพที่สังคมกลุ่มสังคม และชนชั้นต่างๆ ที่มีต่อคนหรือสถานที่ลักษณะหนึ่ง ในช่วงประวัติศาสตร์หนึ่ง’ กล่าวคือชนบทนั้นไม่ได้มีสารัตถะในตนเองแต่ถูกสร้างและจินตนาการขึ้น มีลักษณะสัมพันธ์ไม่หยุดนิ่งไปตามยุคสมัย การจินตนาการถึงชนบทนี้ไม่ได้เกิดขึ้นแต่ในสังคมไทย ยุคติดต่อย่างความเปลี่ยนแปลงของชนบทในสังคมอังกฤษที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา นับ ‘ตั้งแต่ชนบทที่ลำบากโหดร้ายไปจนถึงชนบทที่งดงาม’ และได้สรุปว่า

[ชาวบ้าน/ชนบท] “จึงไม่ใช่ภาพแทนความจริง” หากแต่เป็นผลผลิตทางสภาพแวดล้อมทางความหมาย สังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป²²⁵

จากข้อเสนอข้างต้นของยุคติแสดงให้เห็นถึงการประกอบสร้างภาพแทนของชนบทขึ้นในฐานะผลผลิตบางประการของสังคม ในขณะที่เดียวกันหากพิจารณาร่วมกับข้อเสนอเรื่องกระแสการทวนให้หาอดีตของชนชั้นกลางที่เปลือยและชาตรีเสนอนั้น ภาพของชนบทจึงเป็นจินตภาพที่ถูกจินตนาการขึ้นอันเป็นผลพวงอันเกิดจากความผิดหวังและความรู้สึกไม่มั่นคงของชนชั้นกลางไทยที่มีต่อระบบทุนนิยมสมัยใหม่ และยิ่งไปกว่านั้นภาพแทนเหล่านี้ก็มีสอดคล้องกับประเด็นเรื่องความเป็นไทยที่ได้กล่าว

²²⁵ ยุคติ มุกดาวิจิตร, อ่าน "วัฒนธรรมชุมชน: วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน(กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน, 2548), หน้า 110.

ไปข้างต้น กล่าวคือภาพแทนอันเป็นจินตภาพและถูกประกอบสร้างขึ้นจนกลายเป็น “ภาพแทนแห่งความเป็นจริง” และมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในสังคมทั้งยังเป็นตัวกำหนดการกระทำของผู้คน

ลักษณะดังกล่าวปรากฏในงานศึกษาเชิงประจักษ์ของทับทิม ทับทิม²²⁶ ใน ‘ลูกทุ่งหรือลูกกรุง: ความเป็นเมืองในชนบทไทย’ ทับทิมใช้ประสบการณ์ตรงและข้อมูลเชิงประจักษ์ในการศึกษาปฏิสัมพันธ์และชี้ให้เห็นถึงปัญหาของชนชั้นกลางในเมืองที่เข้าไปใช้ชีวิตในชนบท ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นพลังของภาพแทนชนบทในสังคมไทยที่มีต่อความฝันและจินตนาการของชนชั้นกลางที่ในที่สุดแล้วภาพฝันในจินตนาการของโลกชนบทอันสงบงามนั้นกลับไม่สอดคล้องกับภาวะของความเป็นจริง ผลสรุปของงานศึกษาจึงแสดงให้เห็นปัญหาของชนชั้นกลางในชนบทในหลายระดับ ทั้งในแง่ของความแปลกแยกของชนชั้นกลางเองจากชุมชนในชนบท ความคิดที่ไม่ลงรอยกัน อาทิแนวคิดเรื่องความเป็นส่วนตัวหรือทรัพย์สินส่วนบุคคลในที่ดินส่วนบุคคลที่คนเมืองและคนชนบทมองเห็นไม่เหมือนกัน ไปจนถึงความต้องการของคนในชนบทหรือพื้นที่ในชนบทที่ไม่ตรงกับภาพจินตนาการของชนชั้นกลางที่ต้องการหยุดการพัฒนาในพื้นที่ชนบทไว้ ในขณะที่เดียวกันพื้นที่ชนบทก็ได้รับผลกระทบจากโลกสมัยใหม่ทำให้ภาพของชนบทที่แท้จริงผิดแผกไปจากภาพฝันของชนชั้นกลาง

ข้างต้น ทับทิมได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดจากการสร้างจินตภาพของชนบทให้มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามของเมือง ทั้งๆที่แท้จริงแล้วชนบทในปัจจุบันมีลักษณะที่ซับซ้อนและใกล้เคียงกับเมืองมากขึ้น ผ่านกระบวนการโลกาภิวัตน์ ผู้คนมีการย้ายถิ่นฐานเข้าและออกระหว่างพื้นที่เมืองและชนบทผ่านการคมนาคมได้สะดวกรวดเร็ว ทั้งนี้ด้วยพลังของกระแสโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีการสื่อสารยิ่งทำให้ช่องว่างระหว่างเมืองและชนบทหดแคบลง หากแต่ภาพแทนของชนบทที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านสื่อต่างๆก็ยังมีลักษณะตอกย้ำความเป็นคู่ตรงข้ามและจินตนาการที่ ‘ชนบทโรแมนติก’ (ที่มีนัยผูกพันกับอดีต) ถูกสร้างขึ้นจากกระแสชวนให้หาอดีตและการทำให้ชนบทเป็นสินค้าที่ต้องกับรสนิยมของชนชั้นกลางอัน

²²⁶ ทับทิม ทับทิม, "ลูกทุ่งหรือลูกกรุง: ความเป็นเมืองในชนบทไทย," วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา ปีที่ 30, no. ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2554) (2554). ในวารสารฉบับดังกล่าวถูกจัดทำขึ้นในหัวข้อ ‘ชนบทไทยในกระแสความเปลี่ยนแปลง’ โดยไม่เพียงบทความของทับทิมเท่านั้นที่ชี้ให้เห็นพลังของภาพแทนหรือวาทกรรมต่างๆที่สัมพันธ์กับการพัฒนากระแสรองที่ล้วนมีส่วนประกอบสร้างจินตนาการเกี่ยวกับชนบทที่มีนัยสำคัญทางชนชั้น ยังปรากฏงานศึกษาที่น่าสนใจและมีนัยสำคัญทางการเมืองระหว่างจินตนาการระหว่างคนเมืองและคนชนบท เช่นบทความ “”เฮ็ดอยู่แต่บ่พอกิน”: คำกล่าวด้วยการพึ่งตนเองของชาวนาเกษตรอินทรีย์ในยุคโลกาภิวัตน์และการพัฒนา” ของเนตรดาว เถาวิลโดยชี้ให้เห็นความเกี่ยวโยงของแนวคิดเกษตรอินทรีย์ในเชิงประจักษ์และเชิงสถิติว่าในที่สุดแล้วย่อมสัมพันธ์กับครลองของระบบทุนนิยมโดยเฉพาะการเข้าถึงที่ดินและทุนต่างๆ โดยหากพิจารณาการนำเสนอและนัยของเกษตรอินทรีย์นั้นสัมพันธ์กับภาพของชาวบ้านที่ขาดความรู้อันเป็นผลมาจากความยากจน ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอภาพของชาวนาและชนชั้นกลางที่กลับไปทำเกษตรอินทรีย์และพัฒนาผลิตภัณฑ์จนกลายเป็นชาวนาที่ร่ำรวยได้ บทความดังกล่าวชี้ให้เห็นลักษณะอันเป็นมายา ดังกล่าวไว้ในความเป็นจริงนั้นมีปัจจัยที่สัมพันธ์กับโอกาสอันไม่เท่าเทียมของระบบทุนนิยมที่ไม่ได้จำกัดแค่ความรู้ที่ชาวนาอีสานถูกมายาเหล่านั้นกดทับให้กลายเป็นชาวนายากจนที่ไม่รู้และไม่เปลี่ยนแปลงจากการทำเกษตรสมัยใหม่ไปสู่เกษตรประณีตหรือเกษตรอินทรีย์ตามแนวคิดเรื่องความพอเพียง

เป็นผลพวงมาจากวิกฤติเศรษฐกิจดังที่ได้กล่าวไป โดยทั้บทิมแสดงภาพของเมืองและชนบทที่ถูกส่งผ่านสื่อกระแสหลักไปจนถึงวรรณกรรมต่างๆรวมทั้ง*ความสุขของกะทิ*ที่ร่วมกันสร้างภาพให้กับชนบทว่า

เราก็ยังสังเกตเห็นสื่อกระแสหลักต่างๆ ในปัจจุบันที่เสนอภาพตอกย้ำว่าเมืองและชนบท เป็นสิ่งตรงข้ามกันในทุกด้าน เช่น เมืองยุ่งเหยิง หนาแน่น ต่างคนต่างอยู่ อากาศไม่ดี สับสนวุ่นวาย ในขณะที่ภาพชนบทที่ชนชั้นกลางจากในเมือง บางกลุ่มเข้าใจมักจะเป็นชนบทแบบโรแมนติก สดชื่น สงบ ธรรมชาติ ทุ่งนาเขียวขจี เป็นชุมชนดั้งเดิม ทำการเกษตร เรียบง่าย คนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พึ่งพาตนเองและพอเพียง²²⁷

จะเห็นได้ว่าภาพของชนบทมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความเป็นไทยที่ตรงข้ามกับโลกสมัยใหม่และชี้ให้เห็นถึงนัยของการประกอบสร้างภาพชนบทหรือบ้านนอกที่ยังอยู่บนฐานคิดของคู่ตรงข้าม และแม้ว่าทั้บทิมจะไม่ได้เน้นที่นัยทางการเมืองที่แฝงฝังอยู่ แต่ในนัยที่ทั้บทิมตั้งข้อสังเกตก็ปรากฏนัยความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเมืองและชนบทผ่านภาพแทนเหล่านั้นว่า

บ้านนอกเป็นความเชย ล้าหลังแต่ในอีกด้านหนึ่ง ชนบทก็ถูกให้ภาพของความใสซื่อ บริสุทธิ์ ธรรมชาติ เกษตรกรรม ซึ่งตรงข้ามกับความทันสมัยของเมือง²²⁸

นัยดังกล่าวสอดคล้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยเสนอไปในบทก่อนหน้าที่สัมพันธ์กับการนิยามตนเองของชนชั้นกลางออกจากความเป็นชาวบ้านผ่านการแสดงออกทางรสนิยมและรูปแบบของการบริโภคผ่านคู่ตรงข้ามของธรรมชาติและวัฒนธรรมอันแสดงถึงการสะสมทุนทางวัฒนธรรมของชนชั้นกลาง

ทั้บทิมได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของวรรณกรรมรวมไปถึงสื่อต่างๆที่เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างจินตนาการร่วมกับเมืองและชนบทในสังคมไทย ซึ่งความสำคัญและบทบาทของตัวบทวรรณกรรม รวมไปถึงภาพแทนต่างๆของเมืองและชนบทที่ถูกสร้างขึ้นนั้นมีพลังในการประกอบสร้าง 'ความจริง' คือภาพแทนนั้นได้ร่วมกันสร้างความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่มีต่อเมืองและชนบท และในขณะเดียวกันตัวบทวรรณกรรมและภาพแทนต่างๆนั้นต่างก็เป็นผลผลิตจากบริบทที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมตั้งที่ยุคที่ได้กล่าวไว้ ในแง่หนึ่งนัยงานศึกษาของทั้บทิมได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่ลงรอยกันระหว่างภาพของชนบทที่ขัดแย้งกันระหว่างภาพในจินตนาการที่สื่อต่างๆสร้างขึ้นและโลกแห่งความเป็นจริงที่ชนชั้นกลางได้เผชิญ อย่างไรก็ตามไม่เพียงแต่โลกแห่งภาพแทนและโลกแห่งความจริงเท่านั้นที่ปรากฏลักษณะอันขัดแย้งไม่ลงรอยกัน หากแต่ในตัวบทวรรณกรรมหรือในโลกของภาพแทนเองก็กลับปรากฏการนำเสนอภาพอันเป็นคู่ตรงข้ามที่ในที่สุดแล้ว

²²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 140.

²²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

ก็มีลักษณะของความลักลั่นไม่ลงรอยและปรากฏความพยายามในการรับมือจัดการกับการสร้างคู่ตรงข้ามอันมีนัยระหว่างอดีตและปัจจุบัน

กล่าวคือในตัวบทวรรณกรรมที่เลือกศึกษานั้นปรากฏการแบ่งแยกคู่ตรงข้ามระหว่างเมืองและชนบท ในนัยสำคัญของการแบ่งแยกคู่ตรงข้ามนั้นพื้นที่ชนบทที่สัมพันธ์กับวิถีในอดีตถูกนำเสนอให้มีลักษณะที่พึงปรารถนากว่าพื้นที่เมือง การกล่าวถึงวิถีและพื้นที่ในชนบทนั้นมักถูกโยงเข้ากับธรรมชาติและถูกนิยามด้วยคำว่า ‘เนิบช้า’ และ ‘สงบงาม’ โดยนิยามและคุณลักษณะดังกล่าวปรากฏทั้งในตัวบทเองผ่านการจัดวางให้ชนบทตรงข้ามกับเมืองอันเป็นพื้นที่ที่สับสนวุ่นวายและถูกนำเสนอให้ไม่พึงปรารถนา และปรากฏผ่านคำนำของสำนักพิมพ์ที่กล่าวถึงวิถีชีวิตในชนบทว่า ‘เป็นวิถีชีวิตที่ผู้คนในเมืองจำนวนมากต่างโหยหา’²²⁹ หรือจากคำนำของผู้เขียนเองว่า ‘โลกของเด็กหญิงกะทิที่มีธรรมชาติริมคลองซบกล่อม’²³⁰ แสดงให้เห็นถึงบทบาทของวรรณกรรมที่เป็นทั้งผลผลิตของจินตนาการร่วมในสังคมแล้ว วรรณกรรมยังเป็นเครื่องตอบสนองต่อภาพจินตนาการนั้นคือการให้ภาพที่ผู้บริโภคหรือผู้อ่านโหยหา ทั้งนี้เมื่อพิจารณาการสร้างคู่ตรงข้ามระหว่างเมืองและชนบทปรากฏลักษณะที่คลุมเครือระหว่างพื้นที่ทั้งสอง คือในพื้นที่ชนบทปรากฏการเชื่อมโยงกับธรรมชาติที่นอกจากจะมีนัยเชื่อมโยงกับภาพของวิถีที่สงบงามในอดีตแล้วยังปรากฏองค์ประกอบของธรรมชาติที่มีลักษณะของความเปราะบางและกำลังจะถูกทำลายลงด้วยอำนาจของโลกสมัยใหม่ นัยดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการชวนให้หาอดีตและความพยายามในการเก็บรังวิถีและธรรมชาติที่ถูกนำเสนอในของชนชั้นกลาง ในขณะที่เดียวกันภาพแทนของเมืองก็ไม่ได้ถูกนำเสนอในแง่มุมที่สับสนวุ่นวายเท่านั้น แต่ยังปรากฏลักษณะที่ดึงดูดเข้ายวนผ่านแสงสีและความทันสมัยรวมถึงวิถีชีวิตที่ถูกสร้างขึ้นบนโลกทุนนิยม

ลักษณะข้างต้นหากพิเคราะห์จากตัวบทวรรณกรรมที่เลือกศึกษาโดยเฉพาะวรรณกรรมชุด *ความสุขของกะทิ* สามารถแสดงภาวะของชนชั้นกลางในการรับมือจากอาการชวนให้หาอดีต และการต้องกลับไปสู่ตำแหน่งแห่งที่ของชนชั้นกลางทั้งการเป็นคนเมืองและการเป็นพื้นเพองของโลกสมัยใหม่ *ความสุขของกะทิ* ตลอดสามภาคนั้นเขียนขึ้นในห้วงเวลาที่ต่อเนื่องกัน *ความสุขของกะทิ* เล่มแรกที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายนปีพ.ศ. 2546 และได้รับรางวัลซีไรต์ในปีพ.ศ. 2549 หากพิจารณาห้วงระยะเวลาที่ *ความสุขของกะทิ* เล่มแรกถูกเขียนขึ้นกับบรรยากาศอึมครึมทางเศรษฐกิจที่เพิ่งจะเริ่มคลี่คลายในช่วงปี 2545-2546²³¹ นั้นเอง รวมไปถึงหลักหมายสำคัญที่ถูกพิจารณาเป็นสัญลักษณ์ของความล้มเหลวทางเศรษฐกิจคือการชำระหนี้ IMF เพิ่งจะเกิดขึ้นกลางปี 2546 อันเป็นปี

²²⁹ คำนำสำนักพิมพ์ ใน งามพรรณ เวชชาชีวะ, *ความสุขของกะทิ*.

²³⁰ คำนำจากผู้เขียน ใน *ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์*.

²³¹ ผุสดี ทิพทัส, "วิกฤตเศรษฐกิจช่วง พ.ศ. 2540-2552: ทางเลือกและทางรอดของสถาบันไทย," หน้า 2.

เดียวกันที่ความสุขของกะทิได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรก ก่อนที่ภาคสอง *ความสุขของกะทิ ตอนตามหาพระจันทร์* จะได้รับการตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2549 และภาคสุดท้าย *ความสุขของกะทิ ตอนในโลกใบเล็ก* ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2553 จากห้วงเวลาที่แตกต่างกันรวมไปถึงเนื้อเรื่องที่ในที่สุดแล้วเด็กหญิงชนชั้นกลางมีความจำเป็นต้องเติบโตขึ้น จากความสุขของกะทิภาคแรกจนถึงภาคจบนั้นปรากฏท่าทีและการนำเสนอความเป็นอุดมคติในการนำเสนอภาพแทนคู่ตรงข้ามระหว่างเมืองและชนบทที่ถูกนำเสนอในลักษณะที่คลี่คลายลง จากภาพชนบทและการกลับไปใช้ชีวิตที่สัมพันธ์กับอดีตในพื้นที่บ้านริมคลองก็เริ่มปรากฏเทคโนโลยีต่างๆขึ้นในภาคตามหาพระจันทร์ ทั้งในนัยของการนำเสนอเทคโนโลยีต่างๆนั้นก็ปรากฏการชวนให้หวนคิดถึง จนในภาคสุดท้ายปรากฏการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่บ้านคลองและท่าทีที่เปลี่ยนแปลงไปต่อความทันสมัยที่สุดในที่สุดมีการเปิดรับต่อโลกาภิวัตน์ให้เข้ามาเชื่อมโยงพื้นที่บ้านริมคลองกลับเข้าสู่โลกกว้างในท้ายที่สุด

4.2.2 พื้นที่ชนบท: อดีต ธรรมชาติและพื้นที่ที่พึงปรารถนา

ภาพแทนของพื้นที่ชนบทที่ปรากฏผ่านพื้นที่บ้านชายคลองในความสุขของกะทินั้นปรากฏเป็นชนบทที่มีความเป็นอุดมคติ เป็นพื้นที่ที่ผูกพันกับธรรมชาติและสายน้ำ โดยวิถีชีวิตแบบไทย (ในจินตนาการ) ความสัมพันธ์ของบุคคลในพื้นที่นั้นมีลักษณะที่ใกล้ชิดกลมเกลียวและเกื้อกูลต่อกัน ลักษณะ ‘ไทยๆ’ ดังกล่าวนั้นถูกจัดวางให้มีลักษณะตรงข้ามกับเมืองและความเป็นสมัยใหม่ ชีวิตชนบทถูกนำเสนอให้มีความงดงามผิดกับความวุ่นวายของเมือง ความสัมพันธ์ของผู้คนก็มีลักษณะใกล้ชิดกันแตกต่างจากรูปแบบความสัมพันธ์แบบฉาบฉวยของคนเมือง โดยจินตภาพ ‘ไทยๆ’ ที่ชัดเจนปรากฏเป็นฉากเปิดเรื่องในความสุขของกะทิ ฉากที่อาจกล่าวได้ว่าสามารถสรุปภาพอันงดงามของวิถีไทยในจินตนาการที่มีพุทธศาสนาเป็นแกนกลางของผู้คนได้เป็นอย่างดี

“กะทิคิดข้าวใส่ขัน สีขาวๆของข้าวสวยเข้ากันดีกับอากาศสดชื่นยามเช้าแบบนี้ ไออู้จากขันข้าวในอ้อมแขนแผ่ซ่านทั่วทั้งอกและใจที่รัวจังหวะกระชั้นขึ้นเมื่อกะทิออกวิ่งไปทาน้ำ ตานั่งอ่านหนังสือพิมพ์รออยู่แล้วกับถาดอาหารเหมือนเคย ไม่นานเสียงพายกระทบน้ำก็ดังขึ้น พร้อมกับที่หัวเรือพันคั้งน้ำออกมาให้เห็น สีจิวรของหลวงลุงเพิ่มความสดใสให้กับบรรยากาศ”²³²

ภาพชนบทดังกล่าวกลับไปสู่รูปแบบการคมนาคมและวิถีชีวิตในอดีตของไทยในฐานะวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำ ทั้งยังให้ภาพความสัมพันธ์ของบุคคลภายใต้ร่มเงาของพุทธศาสนาและย้ำภาพความเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีนัยของการแบ่งปันและมีความยึดมั่นในศาสนา โดยภาพจินตนาการที่สงบกลมเกลียวนี้ปรากฏอย่างชัดเจนผ่านกิจกรรม ‘เที่ยวทุ่ง’ ของตาและกะทิ ที่แสดงให้เห็นถึงภาพ

²³² งามพรรณ เวชชาชีวะ, *ความสุขของกะทิ*, หน้า 13.

ของชนบทที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และภาพของชนชั้นกลางที่เข้าไปใช้ชีวิตร่วมในพื้นที่ชนบทได้อย่างกลมเกลียว

ตาหาซื้อเรืออีแปะหรือที่ชาวบ้านในละแวกเรียกว่าเรือเป่ามาไว้ใช้พายเที่ยวเล่นในทุ่งหน้าน้ำ ตาบอกว่าเป็นการปลีกวิเวกจากมลพิษทางเสียง (ของยาย) กะทิกับตาจะไปกันสองคน ออกเดินทางกันตอนสายๆ ตาพายเรือสบายๆ ผ่านมาในคลองที่สองข้างทางมีผลไม้ให้เห็น เช่น มะม่วง ชมพู่ ต้นโสนที่ขอบขึ้นริมน้ำบ้าง ตาไม่หยุดแวะพัก แต่ร้องทักทายทุกคนที่เห็น ลุงสนกำลังทอดแหอยู่ที่ทำนบน้ำบ้าน ท่าทางจะได้ปลาตะเพียนหลายตัว ตาบอกว่าหากลับจะแวะขอปิ่นไปให้ยายแช่น้ำปลาทอดกรอบเป็นอาหารเย็นให้กะทิ²³³

การพรรณนาข้างต้นนอกจากจะแสดงให้เห็นภาพของชนบทที่มีลักษณะของการพึ่งตนเองผ่านการยังชีพด้วยอาหารจากธรรมชาติใกล้ตัวได้แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิดของชนชั้นกลางที่มีต่อชาวบ้านในพื้นที่นั้น โดยนัยที่สำคัญคือรูปแบบความสัมพันธ์นั้นมีแกนกลางอยู่ที่การให้ เช่นการที่ตาจะขอ 'ปิ่นปลา' จากชาวบ้าน รูปแบบความสัมพันธ์จึงแตกต่างออกไปจากในโลกสมัยใหม่และไม่มีเรื่องผลประโยชน์โดยเฉพาะเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้องในชุดความสัมพันธ์ในพื้นที่ชนบทนี้ โดยความสงบกลมเกลียวนี้ปรากฏในหลายระดับ ทั้งในระดับบุคคลคือตาและชาวบ้านรวมไปถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติที่ถูกแสดงออกผ่านการกลับไปใช้พาหนะคือเรือเป่าดังกล่าวโดยปรากฏการนิยามคุณสมบัติของเรือแบบชาวบ้านว่า 'เรือท้องแบนหัวเรือสั้นๆลำนี้ ทำหน้าที่เป็นพาหนะชั้นดี ไม่ก่อมลพิษ'²³⁴ โดยนัยนั้นแสดงถึงลักษณะที่ตรงข้ามกับรูปแบบวิถีสมัยใหม่ในเมืองที่ก่อมลพิษ ไม่สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้ (และรวมไปถึงอยู่ร่วมกันเองระหว่างมนุษย์ด้วยกัน) โดยไม่เบียดเบียนกัน

อย่างไรก็ตาม ในการนำเสนอภาพเที่ยวทุ่งอันเป็นอุดมคติดังกล่าวการนำเสนอภาพธรรมชาตินั้นก็กลับปรากฏนัยของความเปราะบางและลักษณะที่กำลังเสื่อมสลายหรือง่ายต่อการหายไปของธรรมชาติที่สวยงาม (ซึ่งอาจกินความถึงภาพของชนบทที่เป็นอุดมคติที่รวมถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่ชนชั้นกลางเฝฝืนถึงด้วย)

ที่เห็นทุกครั้งแน่ๆคือผักปอดหรือผักตบ ดอกสีม่วงอ่อนจางบอบบาง ถือไว้ในมือไม่นานก็จะสลดหมดสวย ดอกผักสีขาวก็ดูสวยดี ตาบอกว่าถ้าเป็นศิลปิน มีฝีมือแบบโมเนต์ก็จะถ่ายทอดลงบนผ้าใบให้สวยหยุด²³⁵

²³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

²³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

²³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

ในแง่การอ้างถึงศิลปะแบบอิมเพรสชันนิสที่ดูกว้างไว้ต่อเนื่องกับช่วงเวลาของดอกไม้หรือธรรมชาติที่กำลังจะสลดหรือสลายไปนั้น นัยที่สำคัญของความพยายามในการ ‘เก็บภาพ’ หรือ ‘เก็บเอาช่วงเวลา’ ที่ยังหลงเหลืออยู่นั้นแสดงถึงการตระหนักถึงอายุขัยของสิ่งที่อยู่ตรงหน้า มีนัยของความเสียดายต่อภาพและความงามที่กำลังประสบอยู่นั้น โดยภาพของเรือของตาที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่สวยงามนั้นได้รับการพรรณนาโดยมีนัยสอดคล้องกับการโหยหาและพยายามเก็บรัง หรือหยุดภาพหรือบรรยากาศที่กำลังจะสูญสิ้นไปว่า

ตากับกะทิแทบไม่ส่งเสียงพูดกัน ปล่อยให้เรือกับผืนน้ำทักทายกันให้พอ ดวงอาทิตย์ดูอยู่ไกลบนฟ้า ทั้งๆที่เริ่มทอแสงแรง แต่น้ำรอบกายทั่วทั้งทุ่งราว เกราะแก้วกว้างกันไอร้อน นาทิราวหยุดนิ่ง น้ำกับฟ้า ลมกับตะวัน คือกรอบภาพที่มีเรือลำหนึ่งปรากฏอยู่ตรงกลาง²³⁶

ข้อความดังกล่าวอาจเป็นกลวิธีทางการประพันธ์ในการให้ภาพมุมกว้างที่ตระการตา แต่นัยสำคัญที่แฝงอยู่คือการบรรยายภาพโดยเน้นไปที่ความหยุดนิ่งของบรรยากาศ มีนัยถึงความพยายามในการ ‘เก็บภาพ’ ที่สวยงามอันสอดคล้องกับคำกล่าวของตาอยากจะทำเก็บภาพความงามตรงนั้นไว้ นัยหนึ่งแสดงถึงความเสียดายและภาวะหวนให้หาอดีตของชนชั้นกลางเองที่มีต่อจินตภาพของชนบทในอุดมคติ นั่นคือ แท้จริงแล้วจินตภาพต่างๆเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ผูกพันกับอดีต เป็นสิ่งที่กำลังจะสูญสลายและไม่ปรากฏให้ชนชั้นกลางได้เสพอีกอันเนื่องมาจากผลของโลกสมัยใหม่ที่กำลังจะกล้ำกรายไปเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชนบทให้เจริญและทันสมัยทำให้วิถีดั้งเดิมในจินตนาการนี้หายไป ข้อความต่อมาคือ ‘เรื่องย่อมมุ่งหน้าไปอย่างไม่ถึงจุดหมายไม่ได้ แม้การเดินทางจะชวนท้อทรมานเพียงใดก็ตาม’ ก็สอดคล้องกับความเป็นไปไม่ได้ในการชะลอหรือเก็บงำความรื่นรมย์ระหว่างทางอันมีนัยของการต้องก้าวไปข้างหน้า

ลักษณะทำนองเดียวกันของการนำเสนอภาพของธรรมชาติที่มีนัยสอดคล้องกับการถูกทำลายโดยโลกสมัยใหม่นั้นปรากฏในการนำเสนอ ‘ดอกหางนกยูง’ โดยดอกหางนกยูงนี้ถูกพูดถึงในฉากระหว่างการเดินทางจากบ้านริมคลองไปสู่บ้านริมทะเลในการเดินทางไปหาแม่ที่กำลังป่วย ในการบรรยายฉากนี้อาจกล่าวได้ว่าจุดที่ปรากฏภาพของดอกหางนกยูงที่เรียงรายเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างเมืองและพื้นที่ที่ไม่ใช่เมือง มีนัยสัมพันธ์กับการขยายตัวของเมืองและความเจริญต่างๆ

รถแล่นมาบนถนนสายใหญ่ ชะลอเมื่อถึงด่านเก็บเงิน และเร่งความเร็วเมื่อขึ้นบนถนนลอยฟ้าที่วุ่นเหมือนซ้ายขวาเหมือนรถไฟเหาะในสวนสนุก ขณะแทรกผ่านหมู่ตึกสูง ป้ายโฆษณาเข้าแทนที่วิวทัศนธรรมชาติ กะทิดูเพลีน และนึกชมว่าน้ำภาซัรบรถแก่ง และราวเพียงอดีตใจรถก็กลับลงบนถนนที่

²³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

วังออกนอกเมืองอีกครั้ง กะทิไหลกลับไป และลืมตาตื่นมาพบกับสีแดง
เพลงของดอกหางนกยูง²³⁷

เมื่อกล่าวถึงดอกหางนกยูงที่ตาเรียกว่า ‘เพลงแห่งพนาไพร’ การพรรณนาดังกล่าวมีลักษณะที่ทำให้
ความย้อนแย้งคือในระดับแรกนั้นให้ภาพของธรรมชาติที่ดูน่าเกรงขามราวกับเปลวเพลิงที่ยิ่งใหญ่
ท่ามกลางป่าเขา แต่ในขณะที่ความน่าเกรงขามนั้นปรากฏข้อความที่แสดงถึงการถูกทำลายลง
ด้วยสิ่งที่ทรงพลังกว่าคือทรงอำนาจมากกว่าของโลกสมัยใหม่ว่า ‘ตาบอกว่าสมัยก่อนมีมากกว่านี้อีก
ตอนสร้างสนามบินถูกโค่นทิ้งไปเยอะ’ และเมื่อกล่าวถึงลักษณะของธรรมชาตินั้นก็ปรากฏลักษณะ
ทำนองเดียวกันกับภาพของการไปเที่ยวทุ่งที่ให้ภาพรวมของธรรมชาติสวยงามและดูทรงพลังนั้นกลับ
แฝงนัยไว้ด้วยความเปราะบางและลักษณะของการเสื่อมสลายไป ภาพของดอกหางนกยูงก็
เช่นเดียวกัน ภาพดอกหางนกยูงเมื่อกะทิแวะพักที่ศาลาก็ถูกนำเสนอในแง่มุมของความบอบบางและ
ลักษณะที่กำลังเสื่อมสลายตายลง

กะทิก้มลงเก็บกิ่งเล็กๆของดอกหางนกยูงจากพื้นใกล้ตัว ดอกสีแดงยังพอมองกลับ
สวยงามให้เห็น กะทิจะเอาไปฝากแม่²³⁸

กลวิธีทางประพันธ์ที่โดดเด่นรูปแบบหนึ่งของงามพรรณคือการพรรณนาภาพที่ให้ภาพคล้าย
กับภาพยนตร์ มีลักษณะของการบรรยายสลับกันระหว่างระยะของภาพและการเจาะลงไปทีภาพของ
วัตถุที่คล้ายกับการซูมเข้า-ออกของเลนส์กล้อง²³⁹ เช่นที่ปรากฏในตอนเที่ยวทุ่งที่ให้ภาพในตอนท้าย
เหมือนกับการตัดภาพมุมกว้างของเรือที่ลอยอยู่ท่ามบรรยากาท่วงก่อนจะจบตอน กลวิธีดังกล่าว
ปรากฏอีกครั้งผ่านการเทียบเคียงของภาพดอกหางนกยูงที่กะทิเก็บไปให้แม่กำลังป่วย การพรรณนา
ภาพที่ต่อเนื่องระหว่างธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่และส่วนประกอบของธรรมชาติที่ถูกเน้นในแง่มุมของความ
บอบบางและกำลังถูกทำลายลงเพราะโลกสมัยใหม่ โดยดอกหางนกยูงนั้นได้กลายมาภาพเป็นวัตถุ
สุดท้ายที่ถูกวางไว้คู่กับฉากหลังอันอ่อนนัยถึงความตายที่กำลังกล้ำกลายเข้ามา

ไม่ต่างกันตรงไหนที่แม่กอดกะทิหรือกะทิกอดแม่ น้ำตาจากความดีใจ
ไหลรินรวมกัน กะทิกางแขนกอดแม่อย่างที่ฝันไว้ กอดแม่แทนคำว่ารักจาก
ใจ แทนคำว่าเข้าใจที่ต้องแยกห่างจากกัน แทนคำว่าคิดถึง นานเท่าไรไม่รู้
กว่ากะทิจะปล่อยแขนจากแม่

²³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45-46.

²³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

²³⁹ ระยะของกล้องที่ใช้ในภาษาภาพยนตร์ที่พบได้บ่อยมีสามรูปแบบคือ Long-shot, Medium shot และ Close-up shot เรียงตามลำดับระยะในการนำเสนอภาพจากระยะไกลที่เน้นการเก็บบรรยากาศ(long shot)ไปสู่การโฟกัสที่วัตถุ (close-up shot) ใน Roy Thompson and Christopher J. Bowen, *Grammar of the Shot*(Boston: Focal Press, 2009).

ดอกหางนกยูงปักอยู่ในแจกันแก้ววางอยู่ข้างเตียงแล้ว²⁴⁰

ลักษณะของการจัดวางและจบเรื่องด้วยการเจาะภาพ (close-up) ไปที่ดอกหางนกยูงในแจกันและมีการพบกันของแม่ลูกที่รู้จักกันอยู่โดยนัยว่าเป็นการพบเพื่อลาจากปรากฏเป็นฉากหลัง การพบนั้นเป็นการพบกันเพียงเพื่อรอเวลาก่อนที่ความตายจะมาพรากทั้งสอง ในแง่นี้เองดอกหางนกยูงในฐานะของธรรมชาติจึงถูกกล่าวถึงในแง่มุมของสิ่งที่กำลังจะตาย หรือความตายที่กำลังจะมาเยือนสอดรับกับการนำเสนอภาพของธรรมชาติก่อนหน้าที่ให้ภาพของสิ่งที่กำลังถูกทำลายลงด้วยอำนาจของโลกสมัยใหม่ ในนัยนี้แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกันระหว่างธรรมชาติเข้ากับความตายของแม่ที่กำลังจะมาถึงในไม่ช้า

ภาพของธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นภาพของดอกของผักตบชวาหรือดอกหางนกยูงต่างมีนัยถึงการสูญสลายไปในทำนองเดียวกัน ภาพธรรมชาติอันสวยงามทั้งทุ่งน้ำในชนบทหรือทิวดอกหางนกยูงอันสะพรั่งต่างถูกนำเสนอโดยมีนัยของความบอบบางและกำลังจะหมดไปและกลายเป็นอดีต นอกจากนี้ยังมีการเกี่ยวโยงยังปรากฏลักษณะของกิจกรรมในพื้นที่ชนบทที่ถูกนำเสนอในลักษณะที่ต่อต้านกับวิถีคิดของโลกสมัยใหม่ โดยเฉพาะในแง่ของการถูกบีบรัดโดยเวลาและตารางเวลา

ตาจะพวยเรืออย่างสบายอารมณ์ ไม่นึกกะเกณฑ์ว่าจะต้องออกจากบ้านกี่โมง จอด
แวะตรงไหนกี่โมง และกลับถึงบ้านกี่โมง ไม่ใช่รายการท่องเที่ยวเกี่ยวกับทัวร์ตามตาราง
รถไฟตาบอก แต่เป็นทัวร์ตามอำเภอใจต่างหาก²⁴¹

การไม่ถูกกำกับโดยตารางเวลา (หรือตารางรถไฟตามคำของตา) ในแง่หนึ่งมีนัยถึงรูปแบบวิถีชีวิตในโลกสมัยใหม่ที่ผู้คนในโลกสมัยใหม่ถูกกำหนดและถูกกำกับโดย 'เวลา' และตารางเวลาที่เป็นตัวบ่งชี้ว่าในเวลาใดที่มนุษย์ควรทำอะไร เป็นระยะเวลาเท่าไร โดยแนวคิดเรื่องเวลาในฐานะสิ่งสมมุติที่ปรากฏเป็นข้อวิจารณ์ด้วย

เวลาเป็นของสมมุติที่มนุษย์คิดขึ้นมาเพื่อวัดระยะเวลาที่ผ่านไปตามความ
เป็นจริง แต่ความรู้สึกสุขทุกข์ของเราต่างหากที่เป็นตัววัดว่าเวลาผ่านไปช้า
หรือเร็วแค่ไหน²⁴²

โดยแนวคิดเรื่องเวลานี้มีนัยสำคัญและสัมพันธ์กับการแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างโลกชนบทที่สัมพันธ์กับอดีตและโลกของเมืองที่มีความเข้มข้นของเวลาแตกต่างกัน รวมไปถึงแนวคิดเรื่องการเดินไปข้างหน้าและการรวกกลับของเวลาที่สัมพันธ์กับการปฏิเสธรูปแบบเวลาแบบสมัยใหม่ที่มีนัยของการหวนให้และการยึดติดอยู่กับอดีต

²⁴⁰ งามพรรณ เวชชาชีวะ, *ความสุขของกะทิ*, หน้า 47.

²⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

²⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

ภาพของพื้นที่ชนบทจึงมีลักษณะที่สัมพันธ์กับวิถีในจินตนาการที่สัมพันธ์กับอดีตในลักษณะของวิถีในอุดมคติที่ผู้คนมีชีวิตร่วมกันอย่างใกล้ชิดในจังหวะที่เนิบช้าและสงบงามโดยมีพุทธศาสนาและสายน้ำเป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ของผู้คน โดยความกลมเกลียวนั้นไม่ได้หมายรวมแค่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เท่านั้นแต่ยังหมายถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ธรรมชาติด้วย พื้นที่ชนบทที่ถูกสร้างขึ้นผ่านตัวบทวรรณกรรมหนึ่งจึงเป็นพื้นที่ของธรรมชาติที่ยังไม่ถูกทำลายในโลกสมัยใหม่และเป็นพื้นที่ที่ให้ความรื่นรมย์ให้กับชนชั้นกลางที่เข้าไปมีส่วนร่วมในความสงบกลมเกลียวนั้น แต่นัยของการนำเสนอภาพธรรมชาติกลับปรากฏนัยของการชวนให้หาอดีตคือธรรมชาติที่ถูกนำเสนอกลับถูกผูกโยงเข้ากับความปลอดภัยและการใกล้ชิดเสื่อมสลายซึ่งเชื่อมโยงกับการรุกรานของความเจริญที่กำลังขยายตัวและเปลี่ยนแปลงภาพอดีตเหล่านั้นไปในเวลาไม่ช้า การนำเสนอภาพของธรรมชาติในสายตาชนชั้นกลางจึงมีลักษณะของการเหนี่ยวรั้งธรรมชาติรวมถึงวิถีในโลกอดีตที่กำลังจะหายไป

4.2.3 โลกคนเมือง/โรคคนเมือง: เมืองและการปฏิเสธเมือง

วรรณกรรมของงามพรรณมีความโดดเด่นในแง่ของความงดงามในการนำเสนอ การนำเสนอภาพเมืองในฐานะพื้นที่ไม่พึงปรารถนา (หรืออย่างน้อยคือพึงปรารถนาน้อยกว่าชนบท) ลักษณะอันไม่พึงปรารถนาของเมือง เช่น ภาพของความแออัดยัดเยียดหรือภาพมูมมิตของเมืองมักไม่ได้ถูกบรรยายออกมาโดยตรง ทั้งนี้การนำเสนอภาพของเมืองสัมพันธ์กับมิติทางชนชั้นด้วย ดังที่ได้กล่าวไปว่าเรื่องราวในตัวบทที่เลือกศึกษาส่วนใหญ่เล่าถึงเรื่องราวของชนชั้นกลางที่มีฐานะดี แง่มุมที่ถูกถ่ายทอดของเมืองจึงสัมพันธ์กับสถานะทางเศรษฐกิจของชนชั้นกลางเหล่านั้น ใน 824 ที่เล่าเรื่องราวของชนชั้นล่างจึงมีภาพของเมืองที่ต่างออกไปจาก คือปรากฏด้านเสื่อมโทรมของเมือง โดยในเรื่องเดียวกันนั้นปรากฏการเชื่อมโยงพื้นที่เมืองเข้ากับระบบทุนนิยมและการเป็นพื้นที่แห่งความเห็นแก่ตัวที่มนุษย์ทำร้ายกันเอง เป็นพื้นที่ที่เดียวถูกลักพาตัวไปและความเจ็บปวดนั้นส่งผลให้เลิศฤทธิ์ไม่สามารถรับมือกับเมืองและวิถีสมัยใหม่ได้อีกต่อไป และในความสุขของกะทิอันเป็นส่วนวิเคราะห์หลักปรากฏเป็นร่องพียงคี่ในฐานะผลผลิตของเมืองที่ไม่พึงปรารถนาและเป็นสิ่งที่ทำให้กะทิปฏิเสธเมือง

ภาพของเมืองที่ตรงข้ามกับวิถีชนบทที่สงบกลมเกลียวนั้นปรากฏผ่านการเปิดเรื่องและแนะนำชอยอยู่สบายใน 824 โดยการวิพากษ์วิจารณ์รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในเมืองที่ต่างคนต่างอยู่ นั้นแฝงอยู่ในการกล่าวถึงลักษณะพิเศษที่ทำให้ความสัมพันธ์ในชอยอยู่สบายไม่เหมือนกับที่อื่นๆ

อย่างแรกก็ต้องโทษ ‘ชอยอยู่สบาย’ ที่ไม่กว้างขวาง จอแจ ผู้คนอยู่อาศัยไม่หนาแน่น ทำให้คุ่นหน้าคุ่นตาและอดไม่ได้ที่จะสนใจกัน ผิดวิสัยคนในเมืองใหญ่ที่มักจะต่างคนต่างอยู่²⁴³

²⁴³ 824, หน้า 11.

จะเห็นถึงการกล่าวถึงลักษณะของพื้นที่เมืองต่างๆไปที่สัมพันธ์กับความแออัดจอบ และในความแออัดจอบนั้นก็เป็นที่ทำให้คนเมืองเป็นคนแปลกหน้าต่อกัน ชาติไรซึ่งความเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้มีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ซึ่งตรงข้ามกับการนำเสนอวิถีของชนบทที่เนิบช้า สงบงาม ไม่แออัดและผู้คนกลมเกลียวต่อกัน โดยจาก824นี้ยังปรากฏมุมมองของเมืองที่สกรปรกคือในตอนทีลูงต่อเดินตามมอมแมมสุนัขประจำซอยและไปนั่งรออยู่ใต้สะพานลอยที่ลูงต่อ ‘ถูกยุงตอมหึ่งและมีกลิ่นจากกองขยะโหยมาเข้าจมูก’,²⁴⁴

ภาพของเมืองที่ถูกเสนอในฐานะที่ไม่พึงปรารถนาปรากฏในเรื่อง*เดียว* เมื่อชัยโรจน์สูญเสียดูกไปจนต้องหนีไปใช้ชีวิตอย่างสันโดษที่บ้านริมทะเล บาดแผลของเขาอาจเชื่อมโยงได้กับพื้นที่เมืองและความทันสมัยที่สัมพันธ์กับโลกทุนนิยม ดังปรากฏข้อความที่วิพากษ์สังคมที่เสื่อมถอยลงเพราะความเห็นแก่เงินและทำลายความเป็นมนุษย์ทั้งของผู้ค้ามนุษย์และมนุษย์ที่ถูกค้า เช่นเมื่อชัยโรจน์เริ่มเล่าถึงเหตุการณ์การถูกลักพาว่า

ผมควรจะเล่าให้ฟังได้แล้วว่าเกิดอะไรขึ้นกับครอบครัวของเรา จนถึงวันนี้ผมก็บอกไม่ได้ว่าเป็นชะตากรรมอันชวนสลดใจหรือเป็นโศกนาฏกรรมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือเป็นผลพวงจากสภาพสังคมอันพอนพะจนทำให้จิตใจของคนกลุ่มหนึ่งในสังคมโหดเหี้ยมผิดมนุษย์²⁴⁵

หรือเมื่อเลิศฤทธิ์ที่สืบข่าวและทราบรายละเอียดของการค้าเด็กที่กระทำต่อเด็กๆด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้เป็นแรงงานเด็กต่อไปนั้นรำพึงกับสิ่งที่เกิดขึ้นว่า

มนุษย์หนอมมนุษย์ ช่างรังแกกันปานนั้น เพียงเพราะต้องการเงินเท่านั้น
จริงๆหรือ เลิศฤทธิ์สะอึกอยู่ในอก²⁴⁶

บาดแผลของชัยโรจน์ผู้เป็นพ่อเป็นบาดแผลที่รุนแรงเนื่องจากไม่เพียงลูกชายหายไปเท่านั้น แต่เดี่ยวยังถูกลักพาไปจากมือโดยที่ชัยโรจน์มองเห็นการ ‘อึด’ และจุดกระชากเดี่ยวยื่นรถตู้ไปกับตาโดยที่ไม่สามารถทำอะไรได้ ชัยโรจน์ได้กลายเป็น ‘ร่างที่ไร้อารมณ์’ หรือลักษณะ ‘ไร้ชีวิต’ ที่สอดคล้องกับภาพของบ้านผีสิง ชัยโรจน์ไม่สามารถแม้จะยิ้มหรือหัวเราะได้ดังที่ได้กล่าวถึงตัวเองว่า ‘ผมคงจะยิ้มหรือหัวเราะออกมาถ้าผมยังจำได้ว่ายิ้มและหัวเราะเป็นอย่างไร’²⁴⁷ ประเด็นของภาพเหตุการณ์ที่ตามหลอกหลอนชัยโรจน์อยู่นั้นถูกโยงเข้ากับพื้นที่เมืองดังที่เมื่อเริ่มเล่าถึงเหตุการณ์นั้นเริ่มด้วยการไปเดินห้าง ‘เที่ยวเล่นแถวสยามสแควร์ตามประสาคนกรุง’ และภาพสำคัญที่กลับมาหลอกหลอนเขานั้นก็คือ

²⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

²⁴⁵ *เดียว*, 80. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

²⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

²⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

ภาพที่เด็วตะเกียกตะกายและชัยโรจน์พยายามตามไปไขว่คว้าช่วยเหลือลูกชายแต่ไม่สามารถคว้าถึงตัว

“หนูเป็นใคร แล้วลูกน่าอยู่ไหน” ผมรัวคำถามแต่ก็ไม่ได้รับคำตอบ

ผมกวาดสายตามองไปรอบตัวและเห็นภาพหนึ่งที่ติดตามผมทั้งยามหลับและยามตื่นจนทุกวันนี้

ภาพเด็วดีนรนต์ต่อสู้ชายสองคนที่กึ่งลากกึ่งอุ้มก่อนจะจับยึดใส่รถตู้ที่พุ่งหายไปนอกรีบตา

ผมยืนพิงผนังห้องด้านนอกโถงกลาง ข้างนั่งอยู่ตามลำพังในห้องโถงหลายนาที่แล้ว และผมควรจะเข้าไปบอกว่าแม่กำลังมารับ แต่แข่งขาของผมอ่อนแรงจากอารมณ์สับสนเมื่อในม่านตาเหมือนยังเห็นภาพรถตู้คันนั้นกลิ้งหายไปกับการจรรยาจรอันจอบแจของสี่แยกปทุมวัน ตามมาด้วยความรู้สึกใจหายราวกับร่วงหล่นจากที่สูง

วันนั้นผมถลาตามรถตู้ไปจนแทบจะถูกรถชนตาย และเหตุการณ์ที่ตามมาก็เหมือนฝันร้ายที่ทุกวันนี้ยังคงหลอกหลอนผม²⁴⁸

แง่มุมของภาพที่ตามมาหลอกหลอนชัยโรจน์นั้นถูกเน้นและเชื่อมโยงเข้ากับลักษณะของเมืองที่เต็มไปด้วยความจอบแจโดยเฉพาะความจอบแจบนท้องถนนรวมถึงความพลุกพล่านวุ่นวายที่ในที่สุดแล้วทำให้การลักพาตัวนั้นเกิดขึ้นได้ทั้งความจอบแจนั้นก็ใช่อุปสรรคที่ขวางกั้นระหว่างเขาและลูก นอกจากนี้ภาพของเมืองที่จอบแจไปด้วยคนแปลกหน้าก็เป็นส่วนประกอบหนึ่งของเมืองที่ที่รวมกับค่านิยมของโลกทุนนิยมที่ถูกมองว่าทำให้สังคมพอนเพะและเห็นแก่เงินนั้นล้วนสัมพันธ์กับการสร้างบาดแผลให้กับชัยโรจน์และนภาพทั้งสิ้น

การเชื่อมโยง (หรือกล่าวโทษ) พื้นที่เมืองที่สร้างบาดแผลให้ชัยโรจน์นั้นกระจ่างชัดขึ้น เมื่อชัยโรจน์เดินทางกลับไปยังกรุงเทพฯพร้อมเลิศฤทธิ์เพื่อช่วยสืบเรื่องของเด็วอีกครั้งก็ปรากฏภาพของชัยโรจน์ที่ไม่สามารถรับมือกับเมืองได้

เสียงคุณโรจน์ขาดหายไปก่อนจะพูดต่อว่า

“ผมห่างจากโลกภายนอกมานานเต็มที นานจนต่อไม่ติดละครับ โลกตรงนี้...” คุณโรจน์โบกมือไปรอบๆเหมือนจะแทนคำว่า บ้านหลังนี้ ท้องทะเลตรงนี้ หาดทรายเบื้องหน้า “...ผมรับมือได้ แต่ที่ผมไปเห็นเมื่อช่วงสองสามวันที่ผ่านมามันมากเกินไป ทำให้ผมอึดอัดหายใจไม่ออก มีแต่ความรู้สึกบีบคั้น

²⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

ว่าสังคมเลวร้าย คนเลวร้าย ทุกอย่างเตือนให้ผมนึกถึงเรื่องอดีตที่ผ่านมา ต่อให้ผมไม่ต้องกลับไปที่เกิดด้วยซ้ำ”²⁴⁹

ความรู้สึกรักของชัยโรจน์แสดงออกอย่างชัดเจนว่า สิ่งที่เราสร้างบาดแผลให้กับเขาไม่ใช่แค่สัมพันธ์และความทรงจำที่มีต่อพื้นที่อันเฉพาะเจาะจงเช่นสยามแสควร์หรือสี่แยกปทุมวัน แต่หมายรวมถึงเมืองและความทันสมัยทั้งหมดของเมืองอันมีโลกทุนนิยมเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดความเสื่อมทรามต่างๆ ในที่สุดแล้วเมืองจึงสิ่งที่ทำให้เขาผูกพันลงจนไม่อาจรับมือหรือทนทานต่อเมืองได้อีกต่อไป

ความสุขของกะทิเป็นตัวบทหลักในการวิเคราะห์ประเด็นเรื่องการหนีให้หาอดีต ด้วยความที่ตัวละครหลักในเรื่องนั้นเป็นชนชั้นกลางที่มีฐานะดี ภาพความแจ่มใสของเมืองจึงปรากฏเพียงเล็กน้อย เช่นเมื่อกะทิเข้าสู่เมืองเป็นครั้งแรกก็ปรากฏคำบรรยายว่า

ใกล้เที่ยงแล้วเมื่อรถเลี้ยวซ้ายเข้าซอยเล็กออกจากถนนใหญ่อันจอแจ ในทันทีนั้น การจราจรอันหนาแน่นเหมือนถอยห่างไปไกล กะทิเห็นคลองเล็กๆ คู่ขนานไปกับถนนอยู่ทางขวามือ มีต้นก้ามปูขึ้นเป็นระยะ ไม่มีอะไรเหมือนบ้านชายทะเลที่จากมาและแตกต่างอย่างลิบลับกับบ้านริมคลองที่กะทิยังไม่กลับไปในตอนนี กระจันบ้านกลางเมืองก็ดึงดูดความสนใจของกะทิตั้งแต่นาทีแรกที่ย่างเท้าเข้ามา²⁵⁰

จะเห็นว่ามีการกล่าวถึงความจอแจหนาแน่นของพื้นที่เมืองในการรับรู้ของกะทิแค่เพียงเล็กน้อย เนื่องจากฐานะทางของกะทิทำให้ได้รับความสะดวกสบายในการเดินทาง และเมื่อพิจารณาพื้นที่ที่กลางเมืองตั้งอยู่นั้นก็ถูกบรรยายให้มีลักษณะ ‘ตัดขาด’ ออกจากเมืองและมีลักษณะที่เชื่อมโยงเข้ากับธรรมชาติซึ่งอนุมานได้ว่าเป็นธรรมชาติจำลองที่ถูกสร้างขึ้นสำหรับคนเมืองที่มีกำลังทรัพย์สูง ดังนั้นการปรากฏข้อความ ‘ดึงดูด’ เมืองจึงสามารถตีความได้หลากหลาย ในด้านหนึ่งแรงดึงดูดนั้นอาจเกิดจากการได้เข้าสู่พื้นที่ของแม่หรือบ้านของแม่ หรือในอีกด้านอาจเป็นการดึงดูดของเมืองที่ถูกเนรมิตขึ้นด้วยพลังอำนาจของโลกทุนนิยม

บ้านกลางเมืองที่กะทิได้เข้าสัมผัสจึงเป็นรูปแบบวิถีชีวิตของชนชั้นกลางฐานะดีที่มีชีวิตหรูหรา มีระดับ ห้องชุดในอาคารชั้นสิบสามของแม่จึงเพียบพร้อมไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกที่มาพร้อมกับบรรยากาศอันหรูหราชวนหลงใหล เช่นเมื่อกะทิทอดสายตาดูออกไปด้านนอกจากครัวก็พบกับบรรยากาศที่น่าประทับใจจากบรรยากาศของบ้านพักของทูต

มุมครัวน่านั่ง กระจกบานกว้างเชิญชวนให้ทอดสายตาลงสู่สวนที่มีหมู่ไม้ครึ้ม น้ำก้นบ่อกว่าเป็นบ้านพักทูต บางคืนจะมีงานเลี้ยงประดับไฟสวยงาม และมี

²⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 217.

²⁵⁰ ความสุขของกะทิ, หน้า 85. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

เสียงดนตรีเพราะๆลอยมาถึงบนนี้ กะทิเห็นนกแปลกตาหลายตัว พี่ทองมาเห็น
คงขบใจ น่าสงสัยว่านกอะไรจะมาอาศัยอยู่กลางเมืองแบบนี้²⁵¹

ด้วยสถานะทางเศรษฐกิจทำให้ชีวิตในเมืองของชนชั้นกลางที่มีฐานะดีนั้นปรากฏลักษณะที่
น่ารื่นรมย์ ความไม่พึงปรารถนาของเมืองนั้นจึงถูกนำเสนอออกมาในรูปของ ‘ผลิตผล’ ของเมือง
มากกว่าจะกล่าวถึงภาพของเมืองที่น่าอาศัย เช่นการที่ตากกล่าวถึง ‘โรคคนเมือง’ ของยายว่า

ยายชอบพูดบ่อยๆว่ารู้หน้าไม่รู้ใจ จนตากกล่าวหาว่ายายเป็นโรคหวาดระแวงอัน
เป็นลักษณะคนกรุงที่ยังเหลือตกค้างอยู่ในตัว²⁵²

แสดงถึงผลกระทบของการใช้ชีวิตอยู่ในเมืองทำให้เกิดอาการของคนเมืองจากการอยู่ร่วมกับคนแปลก
หน้าซึ่งแฝงนัยว่าเมืองนั้นเต็มไปด้วยอันตรายต่างๆผิดกับพื้นที่ชนบทที่ผู้คนจริงใจต่อกัน เมืองจึงเป็น
เหตุให้ผู้คนต้องคอยหวาดระแวงทั้งจากสิ่งต่างๆและจากผู้คนด้วยตนเอง

ในการสัมผัสเมืองในครั้งแรกนั้นแง่มุมที่กะทิได้สัมผัสเป็นแง่มุมในเชิงบวก เมืองมีลักษณะที่ที่
ดึงดูดด้วยความเจริญด้านวัตถุต่างๆและการที่ครอบครัวชนชั้นกลางระดับสูงของกะถึงทิพร้อมด้วย
ศักยภาพในการบริโภคอันเนื่องจากถือครองทุนประเภทต่างๆ พื้นที่เมืองในด้านหนึ่งเป็นพื้นที่แห่งการ
บริโภคเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้แสดงออกทางรสนิยมได้อย่างเต็มที่ผ่านการบริโภคนั้น ไม่ว่าจะเป็นการ
รับประทานอาหารบุฟเฟต์มื้อหรูหรือการเดินทางช้อปปิ้งในห้างสรรพสินค้า ในขณะที่กะทิกำลังเผชิญกับ
แง่มุมอันสะทกสบายของเมืองอยู่นั้นก็ปรากฏนัยแฝงในฐานะ ‘ผลิตผล’ ของเมืองอันเป็นการแฝงนัย
วิพากษ์วิจารณ์เมืองและในอีกนัยหนึ่งนั้นเป็นการแสดงว่าเมืองที่เจริญไปด้วยวัตถุนี้เป็นเพียงภาพลวง
ตาเพื่อให้กะทิได้กลับไป ‘พอใจ’ กับชีวิตที่ตรงกันข้ามในบ้านริมคลอง

ห้างสรรพสินค้าเย็นฉ่ำกว้างขวาง น้ำฉ่ำพาเดินมาจากบ้านกลางเมือง สินค้า
สารพัดชนิดเชิญชวนให้เลือกซื้อ กะทิเดินชมอย่างเพลินตาจนเสียงใครคน
หนึ่งร้องทักน้ำฉ่ำ

“น้องฉ่ำ แหม...ดีใจจังที่ได้เจอ” ผู้หญิงรุ่นราวคราวเดียวกับแม่ จุง
มือเด็กผู้หญิงวัยไล่เลี่ยกับกะทิปราดเข้ามาใกล้แทบจะจับน้ำฉ่ำเขย่า สายตา
มองมาที่กะทิพร้อมคำถามเสียงดังฟังชัดว่า “ลูกสาวภัทรใช้ไหม ตายหน้าตา
หน้าเอ็นดู เคยเห็นสมัยตัวแค่นี้เอง” คนพูดทำมือประกอบ ดูจากระดับความ
สูง กะทิคงต้องไม่เกินสามขวบแน่ๆ

²⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

²⁵² ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 173.

เสียงสนทนาถามตอบจะต่อเนื่องยืดยาวกว่าจะสิ้นสงสัย เด็กหญิง
 ที่ผู้เป็นแม่เรียกว่า “น้องพิงค์” เริ่มหน้าจอและดึงมือ “หม่อมมา” ให้ออกเดิน
 ไปยังจุดหมาย²⁵³

หลังจากนั้นผู้ปกครองของทั้งสองจึงให้กะทิและน้องพิงค์ไปใช้เวลาในแผนกศิลปะเด็กและน้องพิงค์
 หยิบเอาโทรศัพท์มือถือขึ้นมาและพูดกับกะทิว่า

“ถ้าอยากกลับก่อนก็บอกนะ เรามีมือถือ เรียกหม่อมมามาจับได้” พิ้งค์หยิบ
 โทรศัพท์นำใช้ออกมาอวด²⁵⁴

โดยตัวบทได้เสนอลักษณะของน้องพิงค์ในฐานะผลิตภัณฑ์หรือปัญหาของสังคมเมืองผ่าน ‘ภาพวาด’ ที่
 กะทิเรียกว่า ‘งานศิลปะประอะ’

น่าจะเรียกว่าศิลปะประอะเสียมากกว่า มีรอยดำๆจากปลายดินสอป้ายเป็นเป็น
 ใหญ่ๆ เหมือนเจ้าตัววาดอะไรแล้วเปลี่ยนใจทาสีดำทับลงไปแทน น่าจะเป็นรูป
 ผู้ชายสองคน ตัวโตกับตัวเล็ก จูงมือกัน มีบ้านหลังเล็กๆไฟลูกท่อมอยู่ด้านหลัง
 หน้าตาคนวาดดูตั้งใจให้ออกมาเป็นแบบนี้ พิ้งค์คงเห็นสายตาของกะทิ
 จึงบู้บไต๋ทำนองอธิบายว่า “วาดรูปพอกับน้องพาย อยากรักกันดีนัก ทั้งให้เราอยู่
 กับหม่อมมาสองคน แล้วตัวเองหนีไปอยู่บ้านอาม่ากับผู้หญิงใหม่ นี่...นี่...นี่...วาด
 ให้นำเกลียดน่ากลัวแบบนี้แหละ”

ภาพของน้องพิงค์จึงเป็นเสมือนคู่ตรงข้ามของกะทิในทุกๆด้าน โดยมีนัยว่าลักษณะอันตรงข้าม
 เหล่านั้นที่ก่อให้เกิดน้องพิงค์ซึ่งมีลักษณะที่มีปัญหาในทุกๆด้าน กล่าวได้ว่าน้องพิงค์ถูกสร้างมาเพื่อให้
 เป็นสีดำและเพื่อให้กะทินิยามและตระหนักคุณค่าและภาวะ ‘ไร้เมฆหมอก’ มีนัยถึงการเติบโตนอก
 พื้นที่เมืองของตนเอง หากพิจารณาก็จะเห็นว่าปัญหาน้องพิงค์นั้นเกิดจากการเติบโตขึ้นในเมือง เป็น
 ผลผลิตของเมืองซึ่งตรงข้ามกับกะทิ หากมองว่าวิถีที่กะทิเติบโตขึ้นในชนบทเป็นวิถีที่เป็นรากเหง้าหรือ
 มีความเป็นไทย ในขณะที่น้องพิงค์นั้นสัมพันธ์กับความไม่เป็นไทยปรากฏตั้งแต่ชื่อที่เป็นภาษาอังกฤษ
 รวมไปถึงการโยงสู่ความเป็นเงินจากการเรียกว่าหม่อมมาและอาม่า โดยปุมหลังทางครอบครัวที่สัมพันธ์
 กับความเป็นเงินนั้นถูกวางให้เป็นครอบครัวที่ ‘ไม่อบอุ่น’ ซึ่งผิดกับกะทิที่ได้รับความรักอย่างล้นเหลือ

เห็นได้ว่าท่าทีของน้องพิงค์ที่ไม่พึงปรารถนาปรากฏลักษณะของเด็กเอาแต่ใจตั้งแต่แรกเห็น
 โดยนัยที่สำคัญของความไม่พึงปรารถนานั้นผูกพันกับเมืองอย่างชัดเจนคือการวิพากษ์วิจารณ์การเลี้ยง
 ดูด้วยวัตถุโดยเฉพาะเทคโนโลยีสมัยใหม่ การสร้างฉากและคำพูดของน้องพิงค์ที่หยิบโทรศัพท์มือถือ
 ขึ้นมาและใช้คำพูดว่า ‘เรียกหม่อมมามาจับได้’ แสดงถึงเอาแต่ใจตัวเองและการไม่มีสัมมาคารวะ

²⁵³ ความสุขของกะทิ, หน้า 101. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

²⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

นั่นว่าเกิดจากการเลี้ยงดูลูกหลานด้วยวัตถุ ไม่ได้ให้ความรักและให้การสั่งสอนอย่างเหมาะสม ผลก็คือ ผลิตผลของโลกสมัยใหม่จึงมีจิตใจที่ตื้นเขิน โดยความตื้นเขินนี้อาจสอดคล้องกับมลพิษของเมือง เอาแต่ใจตัวเอง ไม่รู้กาลเทศะ ทำให้กะทิตระหนักได้ถึงตัวเองว่า แม้จะเพิ่งสูญเสียแม่ไปแต่ด้วยการเติบโตขึ้นอย่างเหมาะสมนอกพื้นที่เมือง ห่างไกลโลกแห่งวัตถุและเทคโนโลยีต่างๆ ทำให้กะทิมองเห็นตัวเองว่า แจ่มใสกว่าหรือมีความสุขมากกว่าน้องฟุ้งคังที่มี ‘โทรศัพท์มือถือเอาไว้ใช้’

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาข้อความอย่างละเอียด ขณะที่กะทิทำความเข้าใจภาพศิลปะประอะของน้องฟุ้งคังนั้น คำบรรยายกลับปรากฏว่าน้องฟุ้งคังนั้น ‘บ๊วยใบ้’ อธิบายภาพนั้นให้แก่กะทิ ข้อความที่เติมไปด้วยอารมณ์เกี่ยวกับปัญหาครอบครัวของน้องฟุ้งคังที่ถูกระบายออกมาในแง่หนึ่งจึงเกิดความคลุมเครือขึ้นว่า ข้อความในเครื่องหมายคำพูดนั้นเป็นคำอธิบายที่น้องฟุ้งคังได้เล่าถึงที่มาของภาพที่หมายถึงความไม่อบอุ่นในครอบครัวคนเมืองของเธอ หรือแท้จริงแล้วเป็นเพียงการตีความของกะทิเพื่อเป็นการนิยามตนเองในทางกลับ อันเป็นการพยายามยืนยันและให้ค่าแก่วิถีชนบทที่กะทิเติบโตขึ้นและเลือกที่จะกลับไป

นัยสำคัญของการปรากฏตัวของน้องฟุ้งคังจึงมีนัยการปฏิเสธเมืองของกะทิอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาจังหวะที่น้องฟุ้งคังปรากฏตัวนั้นเป็นจังหวะที่กะทิที่เข้าเมืองมาครั้งแรกกำลังเพลิดเพลินอยู่กับความสะดวกสบายของห้างและกำลังเพลิดเพลินกับวิถีของการบริโภคจากวัตถุสิ่งของและสินค้าต่างๆ น้องฟุ้งคังจึงเป็นเสมือนผลผลิตที่ไม่พึงปรารถนาของเมืองและถูกสร้างมาเพื่อให้กะทิได้ทบทวนถึงลักษณะที่พึงปรารถนามากกว่าอันหมายถึงการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายในโลกชนบท

หากพิจารณาวีถีชีวิตชนบทในบ้านชายคลองจาก*ความสุขของกะทิ*เล่มแรก ภาพที่ปรากฏมีลักษณะสัมพันธ์กับอดีตและปฏิเสธการใช้ชีวิตแบบสมัยใหม่ ในพื้นที่บ้านชายคลองแทบไม่ปรากฏลักษณะของโลกสมัยใหม่หรือวัตถุเครื่องใช้ของโลกสมัยใหม่ สิ่งที่ถูกเน้นควบคู่วิถีชีวิตอันสงบงามนั้นคือการปฏิเสธโลกสมัยใหม่ในหลายระดับ เช่นการหุงข้าวที่ยายเลือกที่จะไม่ใช้หม้อไฟฟ้าหรือการใช้ตุ่มรองน้ำฝนโดยไม่ใช้น้ำประปาไปจนถึงการใช้ตะเกียงที่อาจตีความได้ว่าแม้ว่าไฟฟ้าจะเข้าถึงแต่ก็เลือกที่จะไม่ใช้เทคโนโลยีต่างๆนั้นไปจนถึงการปรากฏตัวของน้องฟุ้งคัง กล่าวได้ว่าโลกสมัยใหม่ถูกวาดให้ไม่พึงปรารถนาและปรากฏการปฏิเสธโลกสมัยใหม่และการเลือกที่จะกลับไปใช้ชีวิตอยู่ในโลกอดีตดังที่ปรากฏผ่านกะทิ ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับการชวนให้หาอดีตและความพยายามในการกลับไปใช้ชีวิตแบบในอดีตโดยในฉากจบของเรื่องมีลักษณะที่วนย้อนไปสู่ตอนต้นของเรื่องอีกครั้งอันมีนัยของการเลือกของกะทิว่าเป็นการเลือกและตัดขาดออกจากโลกปัจจุบัน กลับไปใช้ชีวิตที่ในโลกอดีตของตาและยายในบ้านริมคลอง

กะทิกราบพระก่อนนอน พຽ່ນนี้ต้องตื่นแต่เข้าไปโรงเรียน ทุกอย่าง
เหมือนเดิม ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง แล้วเสียงตะลิวของยายก็จะปลุกให้กะท
ตื่นขึ้นพบกับโลกใบนี้อีกครั้ง²⁵⁵

ฉากจบของ*ความสุขของกะทิ*เล่มแรกนั้นให้ภาพของเวลาในบ้านชายคลองที่หมุนย้อนกลับ
ไปสู่ตอนต้นพร้อมๆกับการเน้นย้ำถึงการ‘ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง’สะท้อนความเข้มข้นอาการการหวน
ให้หาอดีตของชนชั้นกลางไทย ที่อาจตีความได้ว่าการปฏิเสธโลกปัจจุบันและเลือกที่จะอยู่ในโลกของ
อดีตอย่างไม่รู้จบ หากพิจารณาท่าทีหรือความเข้มข้นของการหวนให้หาอดีตนั้นจะปรากฏว่ามีลักษณะ
ที่คลี่คลายลง จาก*ความสุขของกะทิ*เล่มแรกไปสู่*ความสุขของกะทิ*ภาคต่อๆไปที่ภาพของอดีตและการ
แบ่งแยกพื้นที่ทั้งสองนั้นคลี่คลายลงที่อาจพิจารณาได้ว่าความคลี่คลายของวิกฤติทางเศรษฐกิจทำให้
การหวนให้หาอดีตคลี่คลายลง ทั้งความเนิบช้าและสงบงามที่พึงปรารถนานี้เป็นเพียงภาพจำลองของ
อดีตเพื่อหลีกเลี่ยงออกจากโลกปัจจุบันรวมถึงชนชั้นกลางเช่นกะทิทีในที่สุดแล้วก็ต้องเดินทางกลับไป
เป็น ‘เด็กกรุง’ เพื่อเข้าสู่ระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ เข้าสู่กระบวนการสะสมทุน กลับสู่ตำแหน่งแห่ง
ที่ของชนชั้นกลางในโลกทุนนิยมในท้ายที่สุด ไม่สามารถใช้ชีวิตในโลกอดีต ‘อย่างไม่มีอะไร
เปลี่ยนแปลง’ ได้ตลอดไป

4.3 ความคลี่คลายของคู่ตรงข้ามและปลายทางของชนชั้นกลาง

กลวิธีทางการประพันธ์ที่สำคัญของงานพรรณคือการแบ่งช่วงเล่าผ่านพื้นที่ต่างๆและใช้วัตถุ
สิ่งของอันเป็นส่วนประกอบของพื้นที่นั้นมาเป็นชื่อตอนโดยในแต่ละตอนนั้นก็มักมีการเชื่อมโยงเข้ากับ
วัตถุสิ่งของนั้นๆ ในความสุขของกะทินั้นใช้สิ่งของที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านซึ่งสอดคล้องกับการ
นำเสนอภาพการใช้ชีวิตที่สัมพันธ์กับวิถีชนบทในอดีตดังที่ได้อภิปรายไป แต่เมื่อเรื่องราวก้าวมาสู่ภาคที่
สอง *ความสุขของกะทิ ตอนตามหาพระจันทร์* ภาพของบ้านชายคลองที่เคยสัมพันธ์กับอดีต ห่างไกล
จากโลกสมัยใหม่และแทบไม่ปรากฏวัตถุสิ่งของหรือการใช้ชีวิตที่สัมพันธ์กับความทันสมัยหรือ
เทคโนโลยีต่างๆ บ้านชายคลองในภาคตามหาพระจันทร์นี้กลับถูกนำเสนอด้วยการตั้งชื่อตอนและเล่า
ผ่านวัตถุที่เป็นเทคโนโลยีของโลกสมัยใหม่ตั้งแต่ตอนแรก เช่นจักรยาน แผ่นเสียง นาฬิกาไปจนถึง
กล้องถ่ายรูป ตู้เย็น เตารีด และเปิดรับเชื่อมต่อเข้ากับโลกาภิวัตน์ในภาคต่อๆไป และในพื้นที่เมืองอัน
เป็นพื้นที่ทีในที่สุดแล้วกะทิในฐานะชนชั้นกลางต้องกลับไปก็ปรากฏท่าทีเปิดรับเมืองและมองเห็นอดีต
หรือรากเหง้าของกะทิในพื้นที่เมืองผ่านความทรงจำกับแม่ ข้างต้นแสดงถึงท่าทีและคู่ตรงข้ามระหว่าง
ชนบทและเมือง อดีตและปัจจุบันรวมถึงภาวะหวนให้หาอดีตที่คลี่คลายลง

²⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.

4.3.1 อุปกรณ์เทคโนโลยีของตา: อดีตของของเก่าและความจำเป็นของของใหม่

การปรากฏตัวของสิ่งของสมัยใหม่หรือเทคโนโลยีในบ้านชายคลองนั้นแสดงความผูกพันกับอดีตและในแง่หนึ่งนั้นเป็นการแสดงถึงการตระหนักในการการหวนให้หาอดีตของชนชั้นกลางด้วย โดยเทคโนโลยีต่างๆที่ปรากฏนั้นปรากฏเป็น‘ของเก่า’ ของสะสมของตาและ ของเก่าต่างๆนั้นถูกโยงเข้ากับอดีตของสิ่งของนั้นที่ตาสะสมแม้ว่าของต่างๆนั้นจะใช้งานได้หรือตกยุคตกสมัยแล้วก็ตาม หากพิจารณาการสะสมของเก่าของตาในแง่ของความพยายามในการสะสมอดีตต่างๆไว้ ที่ในที่สุดแล้วแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการปล่อยให้ของเก่าเหล่านั้นกลายเป็นเรื่องในอดีตไปและให้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ อาจตีความเชื่อมโยงเข้ากับภาพของบ้านชายคลองที่เคยประกอบขึ้นด้วยวิถีและวัตถุเก่าๆนั้นมีลักษณะคลี่คลายออกจากภาพของอดีตลงด้วยเช่นกัน การคลี่คลายดังกล่าวสะท้อนถึงทัศนคติต่ออดีตและโลกสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป และรวมไปการตระหนักรู้ของชนชั้นกลางต่ออาการหวนให้หาอดีตของตนเองและในที่สุดก็แสดงให้เห็นเป็นนัยว่าในที่สุดแล้วย่อมไม่อาจยึดติดกับของเก่าและวิถีเก่าๆได้ตลอดไป

ประเด็นเรื่องของเก่าและการสะสมอดีตของตาผ่านการสะสมของเก่ารวมไปถึงความจำเป็นในการต้องเลิกใช้และเปิดทางให้ของใหม่เข้ามาสู่บ้านชายคลองปรากฏชัดเจนผ่านของเก่าของตาสองชิ้นคือจักรยานและเครื่องพิมพ์ดีด โดยจักรยานหรือ ‘เจ้าโกร่ง’ ถูกกล่าวถึงตั้งแต่ช่วงเปิดเรื่องคือบทที่หนึ่งที่ใช้ชื่อตอนว่า ‘จักรยาน’

กะทิกว่าจักรยานและออกแรงปั่นเพื่อไปโรงเรียนให้ทันเวลา จักรยานคันนี้เป็นของขวัญปีใหม่ที่ผ่านมา ก่อนหน้านั้น กะทิกัดจักรยานกับเจ้าโกร่ง จักรยานคันเก่าแก่ที่ตาบอกว่าน่าจะละลายเชิงงกไปนานแล้ว หากแต่มีคุณค่าทางใจ เพราะเป็นจักรยานคันแรกของตาที่ทวดซื้อให้เป็นของขวัญสอบได้ที่หนึ่ง ยายลูกหนีไปเมื่อตาพูดถึงตรงนี้ เพราะรู้ว่าตาจะเล่าอะไรต่อ ปล่อยให้กะทิกะทิงฟังวีรกรรมของตากับเจ้าโกร่งอีกพักใหญ่ บัดนี้เมื่อกะทิกัดจักรยานคันนี้มา เจ้าโกร่งของตาก็มีอันถูกปลดระวางเข้าพิพิธภัณฑสมใจหายเสีย²⁵⁶

ในด้านหนึ่งนั้นแสดงถึงความตระหนักรู้ของตาที่ในที่สุดจักรยานคันเก่าของตนย่อมหมดสภาพและไม่อาจใช้งานได้ตลอดไป การเล่าอดีตซ้ำๆหรือการหวนหาอดีตของเจ้าโกร่งเป็นอาการที่สัมพันธ์กับความจำเป็นในการละเจ้าโกร่งไป ซึ่งในที่สุดนั้นเจ้าโกร่งก็ต้องถูกทดแทนด้วยจักรยานคันใหม่ซึ่งสามารถใช้งานได้เหมาะสมกว่าเจ้าโกร่งคันเก่าของตา

นอกจากจักรยานแล้ว ในบ้านชายคลองยังปรากฏวิถีเก่าๆคือเครื่องพิมพ์ดีดของตาที่ในที่สุดแล้วต้องตกสมัยเนื่องจากไม่อาจใช้งานได้อีกต่อไป หากพิจารณาการปรากฏตัวของเครื่องพิมพ์ดีดเข้า

²⁵⁶ ความสุขของกะทิก่อน ตามหาพระจันทร์, หน้า 14.

กับช่วงเวลาที่เป็นฉากใน*ความสุขของกะทิ*แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตการทำงานของเธอที่ ‘ตกยุค’ ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสมัยที่โลกปัจจุบันกลายเป็นยุคคอมพิวเตอร์อันมีประสิทธิภาพในการทำงานมากกว่า ในสายตาของเธอเองก็เรียกเครื่องพิมพ์ดีดแบบของเธอว่า ‘เครื่องพิมพ์ดีดโบราณ’ อันแสดงถึงการตกยุคตกสมัยของวิถีในบ้านริมคลอง

เสียงร่ำร้องแตกต้งมาจากเครื่องพิมพ์ดีดเครื่องเก่าของเธอ แม้จะเก่าแก่น้อยกว่าเจ้าโกร่ง แต่สภาพดูกรำศึกผ่านงานมากกว่ากันเยอะ ที่จริงเธอควรจะเก็บมันขึ้นหิ้ง แล้วยอมให้มีเครื่องคอมพิวเตอร์ในบ้านเพื่อใช้งานแทน แต่เธอสารภาพว่ายังอาลัยอาวรณ์ของเก่าๆที่ยังคงทำหน้าที่ได้ดี²⁵⁷

ข้อความที่ปรากฏในกรณีของเครื่องพิมพ์ดีดของตานั้นเป็นไปในทางเดียวกันกับเจ้าโกร่งโดยตัวบทนั้นแสดงอย่างชัดเจนว่าเธอเอง ‘อาลัยอาวรณ์ของเก่าๆ’ เหล่านี้

ความอาลัยอาวรณ์รวมถึงของเก่าต่างๆของตานั้นดำรงอยู่ได้ไม่นานนักและมีความจำเป็นต้องเปิดทางให้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ ‘ทำหน้าที่ได้ดีกว่า’ หรือ ‘เหมาะแก่ยุคสมัยมากกว่า’ อันปรากฏผ่านลุงตองที่เห็นว่าเครื่องพิมพ์ดีดนั้นไม่สามารถตอบสนองกับโลกปัจจุบันได้แล้วและมีความจำเป็นต้องนำเทคโนโลยีที่ใช้การได้ดีเหมาะแก่ยุคสมัยเข้ามา

กะทิสังเกตเห็นว่าชะตากรรมของเครื่องพิมพ์ดีดนี้ส่อกลางร้าย เมื่อลุงตองมาเดินวนบ่อยๆ พลังพิมพ์ทำนองว่า เรมิ่งต้นคงต้องเปิดทางให้แมคอินทอชเร็ววันนี้ ถึงกะทิจะตื่นเต็นว่าจะได้คอมพิวเตอร์มาใช้ แต่ก็ใจหายหน่อยๆเหมือนกันถ้าจะไม่ได้เห็นเครื่องพิมพ์ดีดเครื่องนี้²⁵⁸

ท้ายที่สุดเครื่องพิมพ์ดีดของเธอต้องถูกเก็บไปเหมือนกับเจ้าโกร่งและเปิดทางให้คอมพิวเตอร์เข้ามาของคอมพิวเตอร์ที่มาแทนที่เครื่องพิมพ์ดีดนั้นทำให้บ้านชายคลองเชื่อมต่อเข้ากับโลกผ่านการติดตั้งอินเทอร์เน็ตซึ่งปรากฏใน*ความสุขของกะทิ*ภาคสุดท้าย ในภาคสุดท้ายนั้นแสดงให้เห็นถึงการออกไปสู่โลกกว้างของกะทิรวมไปถึงทองที่ได้ทุนไปเรียนที่ประเทศญี่ปุ่นและได้ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่สามารถเชื่อมต่อผู้คนได้อย่างรวดเร็วผ่านโครงข่ายอินเทอร์เน็ต

เสียงร่ำร้องทักทายต้งมาจากเครื่องคอมพิวเตอร์ที่กะทิเปิดทิ้งไว้

พี่ทองนั่นเอง

ตายอมซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์และติดตั้งสายโทรศัพท์ให้กะทิใช้อินเทอร์เน็ต มีข้อแม้ว่า เครื่องคอมพิวเตอร์ต้องตั้งไว้เป็นของส่วนกลางที่มุมหนึ่ง

²⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

²⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

ในห้องโถง กะทิเล่นอินเทอร์เน็ตได้ตามเวลาที่ตกลงกันได้ หลังอาหารค่ำและไม่
เกินสามทุ่ม

นำกันตีใส่โปรแกรมต่างๆและสอนวิธีใช้ให้กะทิ รวมทั้งเอ็มเอสเอ็น ซึ่งเป็น
การสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตที่ได้ตอบกันได้ทันใจ ตากับยายพลอยสนุกไปด้วย
โดยเฉพาะเมื่อได้คุยกับพี่ทอง²⁵⁹

ในที่สุดแล้วบ้านชายคลองก็ยินยอมและแสดงให้เห็นความจำเป็นในการเปิดรับกระแสโลกาภิ
วัตน์อันมีหลักหมายสำคัญคือเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่หน้าที่เชื่อมโลกในที่นี้คือโลกอดีตของบ้านริม
คลองเข้ากับโลกปัจจุบันในโลกยุคไร้พรมแดน ท่าทีของการชวนให้หาอดีตและความพยายามในการ
ดำรงรักษาอดีตไว้ในพื้นที่บ้านชายคลองจึงคลี่คลายลงผ่านการยอมรับและการเชื่อมต่อเข้าสู่โลก
ปัจจุบัน ท่าทีต่อโลกสมัยใหม่และความเจริญทางวัตถุที่เคยปรากฏเพียงแง่ลบก็มีท่าทีที่คลี่คลายลงและ
ปรากฏแง่บวกขึ้นเช่นความสามารถในการติดต่อกับสมาชิกในครอบครัวได้อย่างรวดเร็วและใกล้ชิดขึ้น
ยายผู้ซึ่งไม่ยอมเสียปลั๊กหูข้าวและตาผู้่อาลัยอาวรณ์ต่อเครื่องพิมพ์ดีดบัดนี้ได้ ‘สนุก’ ไปด้วยความ
เจริญของวิทยาการใหม่ๆของโลกโลกาภิวัตน์ที่มาแทนของเก่าๆนั้น

4.3.2 ความวิตกกังวลต่อเทคโนโลยีและความพยายามในการควบคุม

จากกรณีโทรศัพท์มือถือของน้องพิงค์ที่ถูกโยนเข้ากับความสำเร็จทางวัตถุและเทคโนโลยีเข้ากับการ
เป็นผลผลิตที่ไม่พึงปรารถนา มาจนถึงการเปิดรับกระแสโลกาภิวัตน์ผ่านคอมพิวเตอร์และโลก
อินเทอร์เน็ต ในสายตาของชนชั้นกลางนั้นปรากฏความวิตกกังวลต่อเทคโนโลยีและสิ่งของใหม่ๆจาก
โลกสมัยใหม่ที่จะเข้ามาทำลายลักษณะอันดีงามต่างๆให้บิดเบี้ยวผิดรูปไปสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง
การรักษารากเหง้าท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และความกลัวในการสูญเสียอัตลักษณ์อันดีงามตาม
กระแสโลกสมัยใหม่อันเชียวรากนั้น ดังเช่นที่ปรากฏในกรณีของคอมพิวเตอร์ที่แม้จะเปิดรับเข้ามาใช้
ในบ้านชายคลองแล้วก็ยังปรากฏลักษณะของการสอดส่องควบคุมที่การใช้เทคโนโลยีนั้นให้อยู่ใน
สายตาและมีการควบคุมปริมาณการใช้งานอย่างเหมาะสม

ความวิตกกังวลต่อเทคโนโลยีที่ปรากฏนั้นมีลักษณะสอดคล้องกับความวิตกกังวลในสังคมร่วม
สมัยจากปรากฏการณ์ ‘สังคมก้มหน้า’²⁶⁰ ที่ เป็นความวิตกกังวลต่อการเสพติดและหมกมุ่นกับ

²⁵⁹ ความสุขของกะทิ ตอน ในโลกใบเล็ก, หน้า 32.

²⁶⁰ สังคมก้มหน้าเป็นคำอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมร่วมสมัยที่ใช้อย่างแพร่หลายแต่ใจความของความวิตกกังวลเป็นไปในทางเดียวกัน
คือวิตกกังวลต่อเทคโนโลยีจะทำให้คนในสังคมห่างเหินจากกัน ดูเพิ่มเติมได้ใน วิทย์ สิทธิเวคิน, "สังคมก้มหน้า," เดลินิวส์ออนไลน์, พุทธที่ 21
สิงหาคม 2556. <<http://www.dailynews.co.th/article/630/227407>>

เทคโนโลยีจนทำให้เกิดการตัดขาดออกจากผู้คนรอบข้าง ความวิตกกังวลดังกล่าวเป็นผลมาจากเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตไร้สายและการเกิดขึ้นของสมาร์ตโฟน (Smart Phone) ที่ทำให้ผู้คนหมกมุ่นอยู่กับหน้าจออยู่ตลอดเวลาและในทุกสถานที่ โดยแม้ว่าห้วงเวลาในความสุขของกะทิทั้งสามภาคจะยังไม่ปรากฏเทคโนโลยีและอาการทางสังคมดังกล่าว แต่นัยของความวิตกกังวลที่มีต่อเทคโนโลยีในแง่ของการหมกมุ่นกับเทคโนโลยีมากกว่าสังคมภายนอกหรือผู้คนรอบๆตัวนั้นปรากฏไปในทางเดียวกัน

ลักษณะการใช้เทคโนโลยีเพื่อแยกห่างออกจากสังคมของกะทินั้นปรากฏในการใช้เครื่องเล่นพกพาใช้หูฟังที่ปรากฏครั้งแรกเมื่อกะทิต้องการจะแยกตัวออกมาและฟังเสียงของแม่จากเทปคาสเส็ท กะทิมีเครื่องเล่นพกพาแบบใช้หูฟัง กะทิอยากได้ยินเสียงของแม่กระซิบที่ริมหูมากกว่าก้องกังวานไปทั่วห้อง²⁶¹

และกะทิก็ใช้เครื่องเล่นพกพาในลักษณะเดียวกันเพื่อแยกตัวเองออกจากบรรยากาศภายนอกเมื่อทะเลาะกับลุงตอง ปรากฏข้อความว่า

ลุงตองยังคงไปปรับกะทิที่โรงเรียนทุกวันศุกร์อย่างเคย แต่แทนที่จะแย่งกัน
พูดไม่หยุดปาก ในรถกลับมีแต่ความเงียบ กะทิเสียบเอ็มพี ๓ ใส่หูเพื่อเลี่ยงการ
สนทนาตลอดการเดินทาง²⁶²

หรือเมื่อกะทิได้ของขวัญจากน้ากันต์เป็น ‘กล่องดิจิตัลสีหวาน ใช้งานง่าย’ ซึ่งด้วยเทคโนโลยีดิจิตัลที่สามารถทำงานได้อย่างรวดเร็วทั้งการจับภาพเพื่อแสดงขึ้นบนโน้ตบุคของน้ากันต์หรือการส่งไฟล์ทางอินเทอร์เน็ตเพื่ออัปเดตกระดาษลั่วนเป็นไปด้วยความรวดเร็วและสะดวกสบาย เมื่อกะทิใช้กล่องที่มีเทคโนโลยีที่รวดเร็วตั้งนั้นก็ปรากฏข้อความว่า

กะทิถ่ายภาพไล่ไปเรื่อยอย่างไม่ใส่ใจ ปล่อยให้สิ่งประดิษฐ์ของมนุษย์
เก็บบันทึกไว้ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่โดยไม่จำเป็นต้องเหลือรอยประทับใดๆใน
ความทรงจำ²⁶³

แสดงให้เห็นนัยของความวิตกกังวลอันเกิดจากความรวดเร็วและความสะดวกสบายอันเกิดจากความก้าวหน้าทางวิทยาการนั้นที่ทำให้กะทิไม่สนใจต่อสิ่งรอบข้างอย่างแท้จริงและปล่อยให้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าแทรกแซง

จากกรณีการเข้ามาของสายโทรศัพท์และคอมพิวเตอร์ที่มีนัยของการควบคุมดูแลผ่านการจำกัดพื้นที่และเวลาในการใช้งานเทคโนโลยีนั้น ยังปรากฏการใช้กลยุทธ์เพื่อควบคุมการใช้งานเทคโนโลยีสมัยใหม่ผ่านการโยงเข้ากับลักษณะ ‘โบราณ’ ที่สอดคล้องกับบรรยากาศโบราณผ่านการใช้

²⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.

²⁶² ความสุขของกะทิ ตอน ในโลกใบเล็ก, หน้า 121.

²⁶³ ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 58.

โทรศัพท์รูปทรงโบราณที่ไม่ได้ให้ความสะดวกสบายในการใช้เทคโนโลยี(คล้ายความวิตกกังวลในกล้องดิจิทัลของกะทิที่มีนัยของวิทยาการที่ให้ความสะดวกมากเกินไป)ทำให้เกิดการควบคุมการใช้งานโทรศัพท์ที่ได้โดยปริยาย โดยนัยหนึ่งของการใช้โทรศัพท์ที่มากเกินไปนั้นทำให้ไม่สนใจคนรอบข้าง

ตาซื้อโทรศัพท์รูปลักษณะโบราณมาใช้เพื่อให้เข้ากันกับบ้านทรงไทย เป็นรุ่นที่ยังต้องใช้นิ้วจิ้มแล้วหมุนให้ครบรอบที่ละหมายเลข เวลาใช้ก็ต้องเอามือข้างหนึ่งหยิบหูฟังที่รูปร่างเป็นกรวยขึ้นมาแนบหู ส่วนมืออีกข้างก็ยกเครื่องขึ้นมาจ่อปาก พูดนานๆก็จะมีอันเมื่อยมือทั้งสองข้าง ทำให้การสนทนาทางโทรศัพท์ในบ้านนี้ไม่ค่อยยืดเยื้อ²⁶⁴

กล่าวโดยสรุปคือ แม้ว่าในที่สุดแล้วชนชั้นกลางยอมเปิดรับเทคโนโลยีของโลกสมัยใหม่ เชื่อมโยงโลกอดีตที่เคยหวงให้ถึงเข้ากับโลกปัจจุบัน ก็ยังปรากฏความวิตกกังวลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยีนั้นหลงเหลืออยู่พร้อมกับแสดงให้เห็นความพยายามในการควบคุมจัดการเทคโนโลยีนั้น

4.3.3 กลับไปสู่เมือง: ‘บ้าน’? อดีตและตำแหน่งแห่งที่ของกะทิ

จากการกลับมาจากเมืองเป็นครั้งแรกของกะทิ กะทิได้พิจารณาบ้านทรงไทยเพื่อยืนยันตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในพื้นที่อดีตเพื่อปฏิเสธวิถีชีวิตในเมืองและความทันสมัยต่างๆที่กะทิได้ไปผจญภัยมา ปรากฏความว่า

อ้อมแขนของตาและยายอบอุ่นให้ความรู้สึกปลอดภัยเหมือนกับกะทิจำได้ ที่ไหนจะสุขใจเกินไปกว่าที่บ้านย่อมไม่มี และบ้านริมคลองหลังนี้คือ “บ้าน” ของกะทิโดยแท้²⁶⁵

การตระหนักถึง “บ้าน” ริมคลองในฐานะบ้านของกะทินอกจากจะสัมพันธ์กับความอบอุ่นและความรู้สึกปลอดภัยอันเกิดจากความรักที่ตาและยายมอบให้แล้วนั้นยังสัมพันธ์กับการปฏิเสธพื้นที่เมืองด้วย

อย่างไรก็ตามหลังจากที่แม่ของกะทิตายและพระจันทร์ หรือในแง่หนึ่งคืออดีตของแม่นั้นกลับมาปรากฏแก่กะทิในความฝันในความสุขของกะทิ ภาค ตามหาพระจันทร์ทำให้กะทิต้องกลับไปยังพื้นที่บ้านกลางเมืองอีกครั้งเพื่อคลี่คลายความฝันที่เกิดขึ้น ในระดับตัวเรื่องนั้นผู้ใหญ่รอบตัวของกะทิตีความว่าเป็นรอยแผลที่ยังไม่เยียวยาอันเกิดจากการสูญเสียแม่ไปจึงส่งให้กะทิกลับไปอยู่ในพื้นที่บ้าน

²⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

²⁶⁵ ความสุขของกะทิ, หน้า 112.

กลางเมืองเพื่อให้ใกล้ชิดกับอดีตของแม่ เมื่อกะทิไปไปถึงบ้านกลางเมืองเป็นครั้งที่สองเพื่อพักอาศัยในระยะที่ยาวกว่าเดิมปรากฏความว่า

น้ำถ้ำรออยู่แล้วที่บ้านกลางเมือง แต่น้ำก้นดักส่งพวงกุญแจให้กะทิ
ไขเปิดเหมือนครั้งก่อน กะทิจู้แล้วว่าอะไรอยู่ข้างในและรู้สึกตื่นเต้นที่จะได้
กลับมาสู่บ้านหลังแรกในชีวิตอีกครั้ง²⁶⁶

อันเป็นตระหนักถึง “บ้าน” สำหรับกะทิที่แตกต่างออกไป จากการที่บ้านชายคลองเคยเป็นบ้านที่แท้จริงของกะทิแต่เมื่อกะทิกลับมาสู่บ้านกลางเมืองนั้นกลับพิจารณาว่าบ้านกลางเมืองนี้เป็น ‘บ้านหลังแรกในชีวิต’

ข้างต้นนี้อาจพิจารณาได้ว่าความหมายของบ้านในสายตาของกะทินั้นถูกนิยามขึ้นในวิธีที่ต่างกันและในห้วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งจากความคลี่คลายของการปฏิเสธเมืองและพื้นที่เมือง กล่าวคือสำหรับบ้านริมคลองนั้นเป็นบ้านที่สัมพันธ์กับความอบอุ่นที่ตาและยายมอบให้กะทิ เป็นที่ๆ เลี้ยงดูจนกะทิได้เติบโตขึ้น แต่บ้านริมคลองนั้นหากพิจารณาในด้านของการเป็นสินทรัพย์มรดกตกทอดย่อมเป็นบ้านของตาและแน่นอนว่าเป็นอดีตของตาที่ตานี้กลับสู่รากเหง้าและพื้นฟูเพื่ออยู่อาศัยจนเป็นบ้านของตาในที่สุด บ้านริมคลองในนิยามนี้จึงสัมพันธ์กับอดีตของตา ดังนั้นเองหากพิจารณาในแง่ของอดีตแล้วจึงไม่ใช่เพียงพื้นที่ชนบทเท่านั้นที่มี ‘รากเหง้า’ หรืออดีตให้กลับไปหา พื้นที่เมืองหรือบ้านกลางเมืองของแม่นั้นจึงเป็นมรดกของกะทิในทำนองเดียวกับที่เป็นบ้านของตา คือนอกจากจะเป็นทรัพย์สินที่ตกทอดมาแล้วยังเป็นพื้นที่ที่มีอดีตของแม่ปรากฏอยู่ในพื้นที่นั้น อดีตที่โยงใยสัมพันธ์กับกะทิให้กะทิได้กลับไปค้นหาและฟื้นฟูเยียวยาตัวเองจากความบอบช้ำจากการสูญเสียแม่ไปทำให้กะทิได้เติบโตขึ้น

การกลับไปฟื้นฟูอดีตของแม่นั้นไม่ได้ปรากฏเพียงสิ่งของต่างๆที่แม่ทิ้งไว้เป็นปริศนาเพื่อให้กะทิได้เข้าไปคลี่คลายเพื่อนำไปสู่การรับรู้อดีตของแม่ผ่านเสียงของแม่ในเทปที่อัดไว้และนำไปสู่การคลายปมที่ยังค้างคาของแม่คือความสัมพันธ์ของแม่กับวสันต์เพื่อนสนิทที่มาหลงรักแม่ นอกจากนี้แล้วสิ่งที่ยังหลงเหลืออยู่ในพื้นที่บ้านกลางเมืองนั้นคืออดีตของแม่ที่กะทิสามารถสัมผัสรวมไปถึงความทรงจำที่กะทิและเคยมีร่วมกัน

สถานที่แห่งนี้ avvolglin อายุของแม่อย่างไม่ต้องสงสัย มีอะไรหลายอย่าง
คุ้นตาคุ้นใจของกะทิอย่างประหลาด คงจะมีส่วนเสี้ยวของความทรงจำที่ซุก
ซ่อนอยู่ในซอกหลืบเล็กๆและบัดนี้ถูกปลุกให้ตื่นจากนิทรา²⁶⁷

²⁶⁶ ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 78. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

²⁶⁷ ความสุขของกะทิ, หน้า 87.

หากพิจารณาพื้นที่บ้านกลางเมืองที่สัมพันธ์กับอดีตของแม่ซึ่งมีอดีตของกะทิบรรจุอยู่ในนั้น ด้วยแล้ว เมืองจึงเป็นตำแหน่งแห่งที่ของกะทิในเชิงความรู้สึกเท่าๆกับบ้านริมคลอง แม้ว่าเมืองจะถูกบรรยายและเชื่อมโยงเข้ากับความปลอดภัยและมลพิษ แต่ในแง่ของตำแหน่งแห่งที่รากเหง้าของชนชั้นกลางที่เป็นคนเมืองเช่นกะทิ ก็ไม่อาจปฏิเสธเมืองได้ตลอดไปและต้องกลับมาสู่เมืองในที่สุด

เมื่อกะทิกลับมาสู่เมืองในครั้งนี้นี้จึงมีท่าทีต่อเมืองและวิถีอันวุ่นวายในเมืองแตกต่างออกไป การมาเยือนเมืองในครั้งที่สองเป็นเสมือนการทดลองก่อนที่จะกลับไปเป็นเด็กกรุงเพื่อเข้ามหาวิทยาลัยและเข้าทำงานเป็นส่วนหนึ่งของโลกทุนนิยมต่อไป แม้ว่าภาพความวุ่นวายของเมืองจะยังคงถูกเน้นย้ำอยู่เช่นเดิมจนกะทิเกิดภาวะ ‘เมืองเป็นพิษ’ แต่ในที่สุดแล้ว ท่าทีของกะทิที่มีต่อเมืองก็ไม่มีลักษณะปฏิเสธเช่นที่ปรากฏในการมาเยือนมาครั้งแรก

เย็นวันนั้นเป็นรายการเดินห้างแบบชาวกรุง หลังจากรับประทานอาหารในร้าน กิ่งคาเฟ่เล็กๆแล้วก็ชวนกันเข้าไปในซูเปอร์มาร์เก็ต น้ำกั้นต์เซ็นรถตามหลังน้ำภา ที่ทำรายการซื้อของใช้เข้าบ้านมาพร้อม เพียงน้ำภาเอ่ยปาก น้ำกั้นต์ก็หยิบใส่ลงในรถเข็น บ่อยครั้งที่น้ำภานึกขึ้นได้ที่หลังเมื่อผ่านชั้นวางของมาแล้ว ก็ขอให้กะทิวิ่งไปหยิบมา เสียงเพลงในร้านดังเสปหูในความเห็นของกะทิ แถมยังมีดีเจพูดสลับชวนเวียนหัว ครั้งหนึ่งกะทิยื่นมือไปหยิบของ ก็มีเสียงคนพูดดังขึ้นมา ใกล้ตัว ทำเอาสะดุ้งสุดตัว เมื่อเห็นว่าเป็นวิธีโฆษณาแบบหนึ่ง กะทิก็คิดว่าคนกรุงนี้ท่าจะชวนเขี่ยยาก เลยต้องตามมาพูดกันข้างหูอีกทีตอนจะตัดสินใจซื้อเลยที่เดียว²⁶⁸

กิจกรรมในเมืองที่ถูกกล่าวถึงคล้ายกับภาพของการมาเยือนเมืองของกะทิในครั้งแรกและถูกขัดความเพลิดเพลิดต่อโลกของการสินค้าและการบริโภคด้วยผลผลิตอันไม่พึงปรารถนาเช่นฟังก์ ในครั้งนี้ภาพของเมืองนั้นถูกย้ำในแง่ของความอึกทึกแข็งแรงแและความสะดวกอันตรงข้ามกับวิถีอันเนิบช้าและสงบงามของบ้านริมคลอง ทำให้กะทิรู้สึก ‘แสบแก้วหู’ และ ‘สะดุ้งสุดตัว’ รวมไปถึงมองเห็นลักษณะของคนเมืองอันเกิดจากความอึกทึกของเมืองเหล่านี้ ประสบการณ์อันสับสนในเมืองนี้ทำให้กะทิเกิดการเมืองเป็นพิษ

กะทินอนแผ่อยู่กับพื้น รู้สึกเหมือนเกิดอาการอาหารไม่ย่อย ซึ่งไม่น่าจะเป็นอาหาร เพราะกะทิก็กินเท่าเดิม น่าจะเป็นภาพและเสียงสารพันที่พบเห็นมาไม่ย่อยมากกว่า²⁶⁹

²⁶⁸ ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 82. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

²⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

วิถีชีวิตในเมืองอันแน่นขนัดนั้นนอกจากก่อให้เกิดลักษณะเป็นพิษต่อกะทิลแล้ว ความยุ่งเหยิงที่ถูกเปรียบเทียบกับความสงบช้าในบ้านริมคลองทำให้กะทิมดพลังลงไปในแต่ละวัน

กะทิดิ้นเข้าห้องนอนและทิ้งตัวลงแผ่บนเตียงอย่างหมดแรง อยู่เมืองกรุง
วันเหมือนยาวกว่าบ้านริมคลอง ทำไมจึงมีเรื่องเกิดขึ้นได้มากมายในหนึ่งวัน
เช่นนี้²⁷⁰

แม้ว่าในการไปยังบ้านกลางเมืองเป็นครั้งที่สองนี้กะทิจะได้สัมผัสแสงมุมของเมืองโดยตรงจนเกิดอาการทางร่างกายทั้งอาการเสมือนอาหารไม่ย่อยอันเกิดจากความสับสนและสิ่งต่างๆที่ประเดประดังโดยเฉพาะการโฆษณาสินค้า ความรวดเร็วและความสับสนอันเป็นลักษณะของเมืองและความทันสมัยซึ่งตรงกันข้ามกับวิถีที่สงบช้าของกะทิจได้สูบเอาพลังของกะทิตั้งแต่วันไปจนเหนื่อยอ่อน แต่เมื่อครบกำหนดถึงเวลาทอมเมื่อกะทิกลับมายังมายังบ้านริมคลองนั้นก็ไม่ได้มีท่าทีถึงการเลือก ประเมินค่า หรือปฏิเสธวิถีใดวิถีหนึ่งเป็นการเฉพาะเช่นที่ปรากฏในการเยือนเมืองในครั้งนี้

กะทิกลับจากเมืองกรุงไม่นานก็หวนมาใช้ชีวิตสงบสุขในจังหวัดอันเนิบช้า
ได้อย่างเคย ไม่รู้สึกว่างจังหวัดเร็วหรือช้าจะดีกว่ากัน กะทิจู้แล้วว่าความสุขอยู่ที่
ใจมากกว่าอยู่ที่อะไรอื่น กะทิจเหมือนได้หัวใจกลับคืนมาเมื่อได้ใกล้ชิดแม่อีกครั้ง
ที่บ้านกลางเมือง บัดนี้ทุกอย่างรอบตัวดูสงบสวยงาม และกะทิจเข้าร่วมเป็นส่วน
หนึ่งเป็นอย่างดี²⁷¹

ท่าทีที่ปรากฏนั้นมีลักษณะของการประนีประนอมและเปิดรับเมืองที่ในที่สุดชนชั้นกลางเช่นกะทิจยอมไม่สามารถอาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบทอย่างถาวรได้ ชนชั้นกลางจึงมีความจำเป็นต้องตั้งถิ่นฐานจากวงค์ฝืนของโลกอดีตอันสงบงามและไม่สามารถปฏิเสธโลกปัจจุบันได้อีกต่อไป โดยพยายามมองหาความสงบงามในโลกปัจจุบันเพื่อทดแทนและใช้ชีวิตอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ของตนในเมืองและในโลกทุนนิยมให้ได้ ความหมายของบ้าน อดีต และความสุขจึงถูกให้ความหมายที่เปลี่ยนแปลงไป จากการยึดติดกับพื้นที่และวิถีอันสงบงามจึงกลายเป็นความสุขที่อยู่ในความรู้สึกโดยไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ใด ความสุขนั้นสัมพันธ์กับบ้านและอดีตที่ในที่สุดหากเหงาก็ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในชนบทแต่ยังปรากฏอยู่ในเมืองอันเป็นตำแหน่งแห่งที่แม้จะไม่พึงปรารถนาแต่ชนชั้นกลางก็ต้องกลับไป ทั้งนี้พื้นที่ชนบทที่แม้จะมีความเป็นอุดมคติแต่ในที่สุดแล้วไม่อาจตอบสนองการสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางได้อย่างสมบูรณ์ หากแต่พื้นที่เมืองที่แม้จะถูกนำเสนอให้ไม่พึงปรารถนา แต่เมืองกลับเป็นพื้นที่ที่มีสาธารณูปโภคและสถาบันต่างๆ โดยเฉพาะการศึกษาและการประกอบอาชีพให้ชนชั้นกลางได้ยึดโยงและสร้างอัตลักษณ์ผ่านการ

²⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

²⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

สะสมอำนาจและเงินตรา ในที่สุดแล้วเมืองจึงเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับชนชั้นกลางที่ต้องกลับไปสู่เมือง เพื่อเติมเต็มตัวตนผ่านการสะสมทุนและอำนาจในระบบทุนนิยม

ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นทั้งบ้านภาพของบ้านริมคลองที่เคยหมุนวนอยู่กับอดีตอย่างไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงก็ปรากฏการเชื่อมต่อเข้าสู่โลกปัจจุบัน เมืองและเทคโนโลยีที่เคยถูกปฏิเสธปรากฏแง่มุมของอดีตและรากเหง้าของชนชั้นกลางที่ไม่ได้มีอยู่เพียงในโลกชนบท ลักษณะการคลี่คลายของโครงสร้างที่เคยเป็นอุดมคติอันแสดงถึงการชวนให้หาอดีตของชนชั้นกลางไทยที่บางเบาลงและการตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องกลับสู่โลกปัจจุบันและเมืองเช่นเด็กหญิงกะทิที่ในที่สุดต้องเติบโตและกลับไปสู่ตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในโลกทุนนิยมสมัยใหม่

4.3 ไม่ไทย/ไม่พุทธ: นัยของการประกอบสร้างความเป็นจีน

ในบริบทของสังคมไทยแม้ว่าคนจีนจะเข้ามามีบทบาทและเป็นส่วนสำคัญของการก่อตัวขึ้นของระบบทุนนิยม อย่างไรก็ตามทางการไทยก็ได้มีความพยายามกลืนกลายชาวจีนให้กลายเป็นไทย ด้วยการสกัดกั้นวัฒนธรรมจีนต่างๆ และบังคับให้คนจีนรับเอาวัฒนธรรมไทยไปในที่สุด ดังปรากฏในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. ที่ดำเนินนโยบายกลืนกลายคนจีนอย่างเข้มข้นด้วยการบังคับให้คนจีนในระบบราชการและกองทัพต้องเลิกใช้แซ่และตั้งนามสกุลไทย หรือการควบคุมโรงเรียนจีนด้วยการบังคับโรงเรียนจีนให้สอนวิชาภาษาไทย ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม ลดทอนการสอนวิชาภาษาจีนลงเหลือเพียงวันละหนึ่งชั่วโมงโดยไม่เหลือเวลาสำหรับการสอนวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจีนอีก จนในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การเรียนการสอนภาษาจีนสิ้นสุดลงและคนไทยเชื้อสายจีนไม่สามารถอ่านเขียนภาษาจีนได้ ต้องเรียนรู้วัฒนธรรมของตนผ่านภาษาไทยเท่านั้น²⁷² ความพยายามในการกลืนกลายคนจีนก็เนื่องด้วยอคติต่อคนจีนที่ถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่ ‘หาประโยชน์จากแผ่นดินที่ตนอยู่อาศัยเพื่อสะสมความมั่งคั่ง แต่ก็ยังคงแยกตัว เห็นห่าง และไม่สำนึกบุญคุณ’ ทั้งยัง ‘ละโมภอย่างไม่รู้จักเพียงพอ ทำได้ทุกอย่างเพื่อเงิน’²⁷³ ประเด็นสำคัญในการกลืนกลายคนจีนคือกระบวนการที่คนไทยเชื้อสายจีนกลายเป็นพลเมืองไทย ใช้ชื่อนามสกุลไทย พุดและเขียนภาษาไทย ปฏิบัติพิธีกรรมของศาสนาพุทธ และแสดงความจงรักภักดีต่อกษัตริย์และชาติไทย²⁷⁴ หากพิจารณาบริบทสังคมไทยร่วมสมัยที่หลังวิกฤติปี 2540 ที่เปิดโอกาสให้กลุ่มทุนใหม่ที่ล้วนเป็นนายทุนรวมถึงการขึ้นเถลิงอำนาจและภาพลักษณ์นักธุรกิจนายทุนของทักษิณชินวัตร กระแสด้านของชนชั้นกลางที่วิพากษ์วิจารณ์

²⁷² ทักษิณ เจริญธรรม, "เราใช่เขา? ภาพเสนอของคนจีนในวรรณกรรมไทยศตวรรษที่ 20," *อ่าน* ปีที่ 5, ฉบับที่ 1 (2556): หน้า 127.

²⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125

²⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152

แง่มุมมองการเป็นนักธุรกิจการเมืองที่ใช้การโฆษณาเพื่อรักษาสถานะการเมืองตนไว้ รวมไปถึงความรำรวยไม่รู้จักพอที่เกิดจากการใช้ประโยชน์จากสถานะทางการเมืองในการเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนของเครือญาติและบริวาร ดังปรากฏในข้อเขียนโจมตีใน*ผู้จัดการ*ชื่อ “คนดีทำตาม “ในหลวง” คนชั่วทำตาม “ทักษิณ?””²⁷⁵ ที่มุ่งโจมตี ‘การปล้นชาติ’ และ ‘การโค่นล้มพระมหากษัตริย์’ โดยแม้ว่าการนำเสนอภาพนายทุนนักธุรกิจของทักษิณจะไม่ได้ถูกโยงกับการเป็นคนจีนโดยตรง แต่ข้อโจมตีต่างๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กับอคติของการเป็นคนจีนที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย เช่น ความไม่รู้จักพอและการไม่สำนึกบุญคุณ รวมไปถึงในการเล่าอัตชีวประวัติของทักษิณดังปรากฏในงานเขียน *ตาดูดาว เท้าติดดิน* ก็ได้มีการเล่าถึงบรรพบุรุษที่เป็นจีนแคะและยอมรับอย่างเปิดเผยว่าเขามีเชื้อจีน²⁷⁶

จากกรณีของน้องฟุ้งค์ที่ปรากฏการเชื่อมโยงลักษณะที่ไม่พึงปรารถนาเข้ากับการเป็นเด็กจากครอบครัวที่แตกแยก นัยหนึ่งที่ถูกอ้างอิงถึงคือภูมิหลังทางครอบครัวที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับความเป็นจีนผ่านการคำเรียกขานสมาชิกในครอบครัวว่าหม่ามาและอามา นัยหนึ่งของความเป็นจีนดังกล่าวคือการถูกเชื่อมโยงคือความมากรักไม่รู้จักพอของพ่อน้องฟุ้งค์ หากพิจารณาความจีนนั้นจะเห็นถึงความเชื่อมโยงเข้าสู่คุณลักษณะในแง่ของระบบทุนนิยมคือความโลภไม่รู้จักพอ นอกจากน้องฟุ้งค์แล้วในทบที่เลือกศึกษายังปรากฏการนำเสนอภาพแทนของความเป็นจีนที่มีลักษณะสอดคล้องกันในเรื่อง 824 อีก คือมีลักษณะที่เชื่อมโยงกับระบบทุนนิยมด้านลบผ่านอคติเกี่ยวกับคนจีน มีลักษณะของความเห็นแก่ตัวมากกว่าที่จะเอื้ออาทรอันเป็นลักษณะสำคัญของความเป็นไทย ทั้งนี้ยังปรากฏการนำเสนอพิธีกรรมความเชื่อของคนจีนที่มีลักษณะอีกทีและเป็นเรื่องของพิธีกรรมมากกว่าจะเป็นการกระทำดีด้วยใจอาทร และปลายทางของความเป็นจีนนั้นได้กลายเป็นเหตุแห่งความวิบัติหายนะในท้ายที่สุด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

4.3.1 ความเป็นไทย/ความเป็นจีน: การปฏิเสธระบบทุนนิยมของชนชั้นกลางไทย

การนำเสนอภาพคนจีนหรือความเป็นจีนที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมไทย ที่คนจีนเข้ามาพร้อมกับความชำนาญและคุณลักษณะที่เข้ากับระบบทุนนิยม เช่น ความสามารถในการค้าขายและการลงทุนจนสามารถสร้างฐานะและกลายเป็นนายทุนได้ ภาพแทนของความเป็นจีนนั้นเสนอในแง่ลบและสอดคล้องกับลักษณะของความโลภไม่รู้จักพอมากกว่าจะถูกขบเน้นเรื่องความขยันหรือความสามารถทางธุรกิจ ซึ่งเป็นการจัดวางที่ตรงข้ามกับลักษณะของชนชั้นกลางอื่นๆ ภาพแทนของความเป็นจีนจึงถูกเชื่อมโยงกับลักษณะในแง่ลบและการชู้ตริตโดยตรงในระบบทุนนิยมผ่านการเป็นเจ้าของทุนเจ้าของกิจการ หากพิจารณาคนไทยหรือความเป็นไทยนั้นจะไม่ปรากฏการเป็นนายทุนและ

²⁷⁵ ชัชวาลย์ ขาดิสฺฐธิชัย, "คนดีทำตาม "ในหลวง" คนชั่วทำตาม "ทักษิณ?," *ผู้จัดการรายวัน*, 10 ธันวาคม 2556.

²⁷⁶ ทักษิณ เจริญธรรม, "เราใช่เขา? ภาพเสนอของคนจีนในวรรณกรรมไทยศตวรรษที่ 20," หน้า 149.

ลักษณะของความเห็นแก่ตัวและความไม่รู้จักพอ ทั้งการประกอบอาชีพของชนชั้นกลางที่อนุমানได้ว่าเป็นไทยนั้นกลับถูกนำเสนอให้มีมิติที่เหนือกว่าเพียงเรื่องเงินๆทองๆ เป็นการประกอบอาชีพที่สร้างความ เป็นธรรมชาติหรือจรรยาบรรณสังคม เช่น หมอ ทนาย นักข่าว โดยมีการเน้นถึงคุณลักษณะและการใช้ สถานะจากอาชีพนั้นในการประกอบคุณความดีเพื่อผู้อื่น

ตัวละครเงินที่ถูกนำเสนอโดยเชื่อมโยงกับการเป็นเจ้าของทุนและมีภัยของความไม่รู้จักพอใน ทำนองที่ถูกเสนอผ่านพ่อของน้องพิงค์ปรากฏคล้ายคลึงและชัดเจนขึ้นผ่านการสร้างตัวละคร ‘เสี่ย’ ใน 824 โดยตัวละครเสี่ยมีภาพลักษณ์ของเสี่ยเจ้าของกิจการชาวจีน มีลักษณะเป็นคนโผงผางเอาแต่ อารมณ์ของตนเอง แม้ว่าเสี่ยจะไม่ปรากฏภูมิหลังมากนักนอกจากภาพลักษณ์ของความร่ำรวยจากรถ คันหรูและการใช้งานลูกน้องในการทำงานต่างๆเพื่อความมั่งคั่งและการเติบโตของกิจการของตน แต่ ความสำคัญในการปรากฏตัวของเสี่ยคือการเป็นตัวการสำคัญของเรื่องที่น่าพาเรื่องราวใน 824 ไปสู่จุด สุดท้ายของเรื่องผ่านการทำพิธีกรรมในศาลเจ้า อย่างไรก็ตามลักษณะของเสี่ยที่สอดคล้องกับพ่อของ กะทิที่สอนถึงความไม่รู้จักพอโดยเฉพาะในแง่ของการกามารมณ์ คือการที่เสี่ยแสดงความปรารถนา ต่อมีนา พริตตี้ที่เข้ามารับงานในการประชาสัมพันธ์กิจการของตน พฤติกรรมมารักของเสี่ยนั้น แสดงออกอย่างชัดเจนจนลูกน้องเอามานินทาและชี้ชวนให้ดูกันเป็นที่สนุกสนาน

“เข้าตาเสี่ยแหงเลยวะงานนี้ ไม่ต้องส่งชิกก็รู้แล้ว”

“ทรงโตแหงตาเหลือเกินนี่หว่า ใครพามาวะ” จิตติต่อคำวิสัยอย่างมัน

ในอารมณ์

สันทัดเริ่มจับความได้แล้วว่าสองคนนี้พูดเรื่องอะไรกันและภาวนาขอ
อย่าให้เขาเข้าใจถูกเลย

“มากับพวกจัดหาสาวพริตตี้ไง คนนี้แสดงเป็นเงือกสาวเจ้าสระเมื่อวัน
ก่อน เสี่ยเพิ่งจะเจอก็วันนี้แหละ”

“เห็นปู้ก็ตั้งใจปั๊บเลยงั้นหรือ อะไรจะขนาดนั้น” จิตติแย้ง

“เฮ้ย ไม่เชื่อก็ดูเองสิ” วิชัย พยักเพียด

สันทัดพลอยหันไปมองด้วยและก็เห็นมีนาเดินออกมาจากห้องประชุม
เขารู้สึกร้อนวูบวาบทั่วไปหน้าจนถึงใบหู ไม่ใช่อยากจะดูถูกน้ำใจกันหรือคิด
อกุศล แต่ท่าทีของเสี่ยไม่เปิดช่องว่างให้คิดเป็นอื่นได้ นอกจากโกแฉก้าลั้งป้อ
ตัวเมีย²⁷⁷

เสี่ยเองที่มีครอบครัวอยู่แล้ว และการพูดคุยนินทาของลูกแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมหาเศษหาเลยหรือ การหาผลประโยชน์จากสถานะทางการเงินของตนเองนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ โดยในกรณีของมีนา

²⁷⁷ 824, หน้า 117-18.

ก็เป็นอีกครั้งหนึ่งที่ลูกน้องของเสียต่างก็รู้กันว่าเสียจะได้ผลประโยชน์ที่มากกว่าการว่าจ้างจากผู้หญิงที่ต้องตาต้องใจและอาจกลายเป็น ‘เด็กเสีย’ อีกคน

อย่างไรก็ตามมินาก็ไม่ได้ลงเอยเป็นเด็กเสียโดยได้พัฒนาความสัมพันธ์กับสันทัด สันทัดเป็นเด็กหนุ่มจากบ้านนอกที่จับพลัดจับผลูเข้ามาทำงานเป็นยามในบริษัทของเสียและหลงรักมินาตั้งแต่ว่างแรกเห็น สันทัดนั้นแทบไม่มีตัวตนยิ่งเมื่อกับเสียที่มั่งคั่งร่ำรวย แต่ในที่สุดสันทัดกลับคว้าเอามินาไปต่อหน้าต่อตาเสียและรอดพ้นจากความเกรี้ยวกราดของเสียไปได้อย่างน่าอัศจรรย์ หากพิจารณาการจัดวางตัวละครสันทัดจะเห็นการถูกจัดวางให้เป็นคู่ตรงข้ามกับเสีย ในหลายระดับ ทั้งฐานะ อายุ ตำแหน่งการเป็นเจ้านายลูกน้อง และนัยที่สำคัญที่สุดที่แฝงอยู่คือ สันทัดถูกโยงเข้ากับความเป็นไทยที่ตรงข้ามกับความเป็นจีนของเสีย ภาพของสันทัดถูกวาดให้หนุ่มบ้านนอกที่เพิ่งสึกจากการเป็นพระและเพิ่งเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ใหม่ๆ ดังกล่าวทำให้สันทัดมีลักษณะสำคัญคือความใสซื่อและความมีน้ำใจดังคำอธิบายว่า ‘สันทัดเป็นคนมีน้ำใจ เข้ากับคนง่าย จึงอยู่ในบริษัทนี้ได้สบาย’²⁷⁸ ซึ่งความเชื่อของสันทัด (ซึ่งตรงข้ามกับชั้นเชิงและความกร้านโลกของเสียที่เห็นได้จากการเข้าป้อมมินา) นี้เองที่ทำให้เขาชนะใจมินาและมีชัยชนะเหนือเสียได้

หากพิจารณามิติทางอาชีพของชนชั้นกลางอาจกล่าวได้ว่าอาชีพของชนชั้นกลางที่ถูกนำเสนอ นั้นไม่ได้มีความสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมโดยตรงเช่นที่ปรากฏในภาพแทนของความเป็นเงิน ที่สัมพันธ์กับการค้าและการลงทุนโดยตรง ทั้งในการนำเสนอแง่มุมของอาชีพต่างๆ ที่ชนชั้นกลางประกอบนั้นมี การเน้นย้ำในแง่ที่พ้นไปจากเรื่องของการทำมาหากินหรือหาเงิน ทำให้อาชีพของชนชั้นกลางมีลักษณะที่เป็นอุดมคติมากกว่าการที่จะกล่าวถึงเรื่องเงินๆ ทองๆ เช่นชัยโรจน์ที่ประกอบอาชีพหมอที่ถูกอธิบายว่าด้วยการคลุกคลีกับความตายจนทำให้เขา ‘รับรู้ถึงมหัศจรรย์ของการเกิด’²⁷⁹ นัยว่าด้วยอาชีพแพทย์ทำชัยโรจน์มีความเป็นมนุษย์มากขึ้น ทำให้เขามองเห็นและเข้าใจคุณค่าของชีวิตมากขึ้น จากแง่มุมของการทำงานนั้น ทั้งนี้ด้วยทักษะทางอาชีพแพทย์ของชัยโรจน์ยังทำให้เขาได้รับบทบาทฮีโร่ในการช่วยชีวิตผู้อื่น เช่นช่วยปฐมพยาบาลข้าวที่จักรยานล้ม หรือช่วยชีวิตชายที่ถูกไฟช็อตได้ในขณะที่หมอใหญ่ไม่อยู่ หรือเลิศฤทธิ์ที่ด้วยอาชีพนักข่าวที่ใช้อาชีพของตนในการสืบหาและช่วยเหลือแรงงานทาสบนเรือประมง แง่มุมของอาชีพสื่อสารมวลชนถูกขบขันในแง่ของความเป็นอุดมคติไม่ต่างกับวิชาชีพแพทย์ ในทำนองเดียวกันใน*ความสุขของกะทิ* อาชีพทนายความของตาหรือแม่ก็ถูกกล่าวถึงในแง่การช่วยเหลือคนยากไร้ อาชีพต่างๆ ของชนชั้นกลางนี้อาจกล่าวได้ว่าถูกนำเสนอในแง่ที่ไม่ได้สัมพันธ์กับระบบทุนนิยมโดยตรง ลักษณะการสะสมความมั่งคั่งในระบบทุนนิยมผ่านการค้าและการลงทุนปรากฏน้อยและดูเหมือนแทบไม่เกี่ยวข้องกับชนชั้นกลางเหล่านี้ หากจะปรากฏการทำการค้าก็

²⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

²⁷⁹ เดียว, หน้า 65.

ปรากฏเป็นเพียงการประกอบกิจการขนาดเล็กและเป็นการประกอบกิจการแค่เพียงระยะสั้นๆ เช่นในกิจการบริการอาหารของพริมที่ไม่ได้เป็นการลงทุนขนาดใหญ่ แต่เป็นการใช้เวลาที่ครอบครัวของเธอไปตากอากาศ ลักษณะการปฏิเสธความเป็นเงินและปฏิเสธความเชื่อมโยงกับระบบทุนนิยมปรากฏเมื่อกะทิได้รับโจทย์ให้ทำโครงการกิจการขนาดเล็กหรือเอสเอ็มอีในการออกร้านของโรงเรียน ในช่วงกะทิกำลังตีโจทย์และกำลังจนปัญญาอยู่นั้นตาที่เดินมาพบเข้าก็กล่าวว่า

ตาหัวเราะเบาๆ ไม่ต่อความ เพียงพิมพ์ว่า เลือด “เซ็งลี” ไม่ค่อยมีใน
ครอบครัวพจนวิทย์เท่าไร²⁸⁰

นัยของการกล่าวที่เล่นที่จริงของตาแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงแง่มุมอาชีพที่สัมพันธ์กับระบบทุนนิยม โดยตรงคือการทำการค้าเข้าสู่ความเป็นเงินในนิยามของคำว่าเลือดเซ็งลี การกล่าวว่าเลือดเซ็งลีนั้นย่อมมีนัยสอดคล้องกับความคิดในสังคมไทยที่มีต่อคนจีนที่มีความใกล้ชิดและเชี่ยวชาญในการค้า โดยการที่ตากกล่าวว่าเลือดเซ็งลีหรือความเป็นเงินนั้นไม่ค่อยมีนั้นย่อมเป็นการปฏิเสธความเป็นเงินในครอบครัวในสายเลือด การย้ำถึงสกุลพจนวิทย์เป็นการย้ำความเป็นไทยที่ย้อนภาพสมาชิกในครอบครัวในการประกอบวิชาชีพตามความหมายของนามสกุลที่หมายความว่าวิชาแห่งถ้อยคำ และในอีกนัยหนึ่งนั่นคือภาพของครอบครัวชนชั้นกลางระดับสูงที่มีจิตใจเอื้ออารีต่อผู้คนรอบข้าง ได้ใช้ถ้อยคำและความรู้ต่างๆ ในการช่วยเหลือจรรโลงสังคมให้ดีขึ้นผ่านตำแหน่งแห่งที่และบทบาทนั้นไม่ว่าจะเป็นภาพของตาหรือแม่รวมไปถึงสมาชิกคนอื่นๆ ท้ายที่สุดนั้นโครงการการค้าของกะทินั้นไม่ได้รับเลือก บทบาทการทดลองทำการค้าของกะทิจึงถูกหยุดลงเพียงก่อนจะได้ลงมือออกร้านลงทุนในงานโรงเรียนในวันจริง ลักษณะดังกล่าวอาจตีความถึงการทำการค้าที่ถูกเชื่อมโยงโดยตรงเข้ากับการประกอบอาชีพของคนจีนในฐานะนายทุนและสร้างภาพความเป็นเงินที่มีลักษณะใกล้ชิดและรับเอาลักษณะที่เป็นแง่ลบของระบบทุนนิยมเข้าไว้ในความเป็นเงินนั้น ภาพแทนของความเป็นเงินจึงประกอบด้วยความโลภและความเห็นแก่ตัว ในขณะที่ภาพของชนชั้นกลางไทยมีนัยของการปฏิเสธระบบทุนนิยมและพยายามขบแน่นถึงแง่มุมที่ไม่ได้สัมพันธ์กับระบบทุนนิยมโดยตรง โดยมีคุณลักษณะเอื้ออารีและการมีน้ำใจที่ถูกจัดวางไว้ให้เป็นคู่ตรงข้ามกับความเป็นเงินนั้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้วชนชั้นกลางไทยเองก็ต่างเป็นส่วนสำคัญหนึ่งในการขับเคลื่อนและทำให้ระบบทุนนิยมงอกงามได้ไม่ต่างกับนายทุนจีน

²⁸⁰ ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 148.

4.3.2 พิธีกรรม สุนทรียะสูวิบัติหายนะ: ความโกลาหลของความเป็นเงิน

โครงเรื่องสำคัญของ 824 คือการเล่าเรื่องแปดชีวิตในซอยอยู่สบายที่เข้ามาสัมผัสกันโดยใช้กรอบเวลาหนึ่งวันอันเป็นที่มาของชื่อเรื่อง 824 คือเรื่องเล่าของแปดชีวิตในเวลาสี่ชั่วโมง โดยตัวละครทั้งแปดที่เป็นคู่สัมพันธ์หลักๆ นั้นไม่ได้ปรากฏตัวละครที่เป็นเงินแต่อย่างใด แต่ในเหตุการณ์และฉากที่ทำให้เรื่องไปสู่โคลแม็กซ์คือไฟไหม้ที่สุดท้ายนั้นทำให้ตัวละครทั้งแปดได้สัมผัสกันอย่างลึกซึ้งขึ้นและได้แสดงน้ำใจในการผ่านพ้นวิกฤตไฟไหม้อันเป็นการคลี่คลายและจบเรื่อง หากพิจารณาเหตุการณ์ไฟไหม้ในซอยอยู่สบายดังกล่าวจะปรากฏต้นเหตุที่เป็นเหตุแห่งหายนะล้วนถูกวางโดยสัมพันธ์กับความเป็นเงินโดยทั้งสิ้น คือ ศาลเจ้า เสี่ยและเจ้ศรี โดยในความเป็นเงินนั่นเองเป็นต้นเหตุของหายนะสำคัญของเรื่อง กล่าวคือศาลเจ้าเป็นสถานที่ที่อยู่คู่กับซอยอยู่สบายแต่มีลักษณะที่แปลกแยกทรุดโทรมโดยมีเจ้ศรีหญิงม่ายผู้แล้งน้ำใจที่ใช้ชีวิตไปวันๆ ดูแลและอาศัยอยู่ในศาลเจ้านั้น ซึ่งแท้จริงแล้วศาลเจ้าในซอยอยู่สบายนี้เป็นศาลเจ้าของบรรพบุรุษของเสี่ยจึงทำให้เสี่ยเดินทางมาเพื่อประกอบพิธีไหว้บรรพบุรุษแบบจีน จนในที่สุดหลังพิธีกรรมด้วยความไม่อินังขังขอบต่อสิ่งรอบตัวของเจ้ศรี ทำให้ทะเลยมลวไฟที่หลงเหลือจากพิธีกรรมอันยุ่งเหยิงของเสี่ยที่ยังคุกรุ่นลุกลามและกลายเป็นไฟไหม้ใหญ่ในท้ายที่สุด จะเห็นได้ว่าศรัทธาและพิธีกรรมแบบจีนซึ่งแฝงไว้ด้วยอคติต่อความเป็นเงิน เช่น ความอึกทึกเอะอะ ประกอบกับความแล้งน้ำใจของเจ้ศรีเป็นสิ่งที่ถูกจัดวางไว้ให้เป็นเบื้องหลังของหายนะหลักของเรื่อง

4.3.2.1 จากบ้านทรงไทยสู่ศาลเจ้า: จากสุนทรียะสู่หายนะ

ประเด็นเรื่องความเป็นศิลปะ หรือสุนทรียะเป็นสิ่งที่ถูกนำเสนอในตัวบทที่ศึกษาโดยตลอดทั้งในระดับกลวิธีในการเล่าเรื่องที่เน้นความละเอียดอ่อนละเมียดละไม และในระดับของเรื่องราวที่ถูกเล่าที่ถูกนำเสนอในแง่ของความประณีต งดงาม และถูกขับเน้นในแง่ของความเป็นศิลปะต่างๆ เช่น การสร้างพื้นที่บ้านชายคลองก็ปรากฏการสร้างให้เป็นพื้นที่สุนทรียะผ่านศิลปะในกิจวัตรประจำวันต่างๆ หรืออ้างอิงไปยังงานศิลปะเมื่ออยู่ในทุ่งน้ำกว้างไกล หากพิจารณากลับไปยังห้องฟังก์ที่ถูกล้อมโยงเข้ากับความเป็นเงิน และสภาพแวดล้อมของห้องฟังก์นั้นถูกกะทิมองว่าเป็น ‘ศิลปะประณีต’ ผลผลิตของครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กับความเป็นเงินจึงถูกล้อมโยงเข้ากับการขาดไร้ซึ่งศิลปะและขาดซึ่งความสวยงาม และเมื่อพิจารณาภาพความเป็นเงินเพิ่มเติมนั้นจะเห็นถึงลักษณะที่ขาดไร้ซึ่งความสุนทรียะมีลักษณะของความเสื่อมโทรม ความประดักประเดิดไม่สวยงาม ดังที่ปรากฏในการพรรณนาภาพศาลเจ้า

ในความสุขของกะทิ เมื่อกล่าวถึงบ้านริมคลองอันเป็นบ้านทรงไทยที่กะทิดำรงอยู่อยู่นอกจากสร้างการกิจกรรมภายในบ้านที่ถูกทำให้เป็นกิจกรรมทางสุนทรียะต่างๆ เมื่อกล่าวถึงตัวบ้าน

อันเป็นสถาปัตยกรรมที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับความเป็นไทยนั้นปรากฏการกล่าวถึงความโอโง่งอันเป็นอดีตอันยิ่งใหญ่ของรากเหง้าของตา โดยบ้านทรงไทยที่เคยใหญ่โตนั้นได้รับการชื่นชมว่าองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมหลักๆในบ้านเรือนไทย เช่น ‘หน้าจั่ว ลูกฟัก ไชราและปั้นลม’ ยังคงความงดงามของเรือนไทยโบราณทั้งยังได้รับการปรับปรุงเพื่ออยู่อาศัยได้จนถึงปัจจุบัน แต่เมื่อปรากฏการกล่าวถึงภาพของศาลเจ้าจีนใน824 กลับมีลักษณะที่แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง ภาพของศาลเจ้ามีลักษณะของความเสื่อมถอย แผลงแยก ไม่ได้มีความโอ้อ่า ไม่ได้ได้รับการปรับปรุงให้สวยงาม ลักษณะที่ตั้งของศาลเจ้านั้นก็ถูกพรรณนาในลักษณะประดักประเดิดขาดสุนทรียภาพ ทั้งยังมีการกล่าวถึงสถาปัตยกรรมภายในของศาลเจ้านั้นปรากฏความย้อนแย้งคือความเชื่อของชาวจีนเรื่องการป้องกันไฟซึ่งเป็นการสร้างความย้อนแย้งล่อกับตอนจบของเรื่อง ที่องค์ประกอบดังกล่าวไม่อาจป้องกันอัคคีภัยได้จริงอย่างที่เชื่อกันในการกล่าวถึงศาลเจ้านั้น ปรากฏข้อความที่สัมพันธ์กับพลาณภาพของเวลาในการทำลายสรรพสิ่งและได้เชื่อมโยงเข้ากับการให้ภาพของศาลเจ้าจีนที่ทรุดโทรมเสื่อมถอยลงไปตามกาลเวลา

ศาลเจ้าในซอยอยู่สบายแห่งนี้เป็นพยานยืนยันประโยค [เวลาเป็นของสมมุติก็จริง แต่มีอนุภาพทำลายทุกสิ่ง] นี้ได้เป็นอย่างดี เพราะยืนยงผ่านกาลเวลามาช้านาน และทรุดโทรมเสื่อมสภาพให้เห็นเต็มตา²⁸¹

การกล่าวถึงที่มาของศาลเจ้านั้นก็ได้เน้นย้ำถึงรากเหง้าอันยิ่งใหญ่เหมือนเมื่อกกล่าวถึงบ้านทรงไทย ศาลเจ้านี้มี ‘การปลูกสร้างและการตกแต่ง’ ที่ ‘ไม่โอ้อ่า’ เนื่องจากเป็น ‘ศาลเจ้าที่ชุมชนชาวจีนสร้างขึ้นเมื่อแรกมาตั้งรกรากและยังไม่มีฐานะมั่นคง’²⁸² โดยการอยู่มาอย่างเนิ่นของศาลเจ้านั้นไม่เพียงเสื่อมสภาพลง (ผิดกับบ้านทรงไทยของตาที่ได้รับการทำนุบำรุงเป็นอย่างดี) แต่ศาลเจ้านั้นยังแผลงแยกออกจากชุมชนโดยรอบอีกด้วย ศาลเจ้านี้เป็น ‘สิ่งปลูกสร้างที่ออกจะผิดที่ผิดทาง’²⁸³ แผลงแยกออกจากทิวเขาและตึกแถวในบริเวณนั้น ตำแหน่งที่ตั้งของศาลเจ้านั้นก็มีลักษณะที่ลึกลับคือ ‘ดูหึกมูมแลบออกมาแปลกๆ’ เมื่อเทียบกับแนวถนน โดยเมื่อกกล่าวถึงชุมชนโดยรอบที่ปัจจุบันไม่หลงเหลือชุมชนชาวจีนอีกแล้วจึงทำให้ชุมชนรอบๆนั้นมีลักษณะร่วมกันคือ ‘ไม่มีความผูกพันใดๆกับศาลเจ้าเลย’²⁸⁴

เห็นได้ว่าภาพของศาลเจ้านั้นเต็มไปด้วยความลึกลับไม่ลงตัว มีลักษณะที่ทั้งแปลกประหลาดและแผลงแยก ที่ในที่สุดศาลเจ้าเก่าคร่ำคร่าและตัดขาดออกจากชุมชนนี้จึงได้ถูกทำลายกลายเป็นต้น

²⁸¹ 824, หน้า 47.

²⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

²⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

²⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

เพลิงไปในท้ายที่สุด ในการเลือกบรรยายสถาปัตยกรรมภายในศาลเจ้านั้นมีนัยที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ไฟไหม้และมีนัยล้อความเชื่อของชาวจีนที่ปรากฏอยู่ในสถาปัตยกรรมนั้น

จุดเด่นของศาลเจ้าน่าจะเป็นส่วนประดับบนหลังคาที่นอกจากจะเพื่อความสวยงามแล้ว ยังเพื่อความเป็นสิริมงคลป้องกันไฟด้วย ถ้ามีใครว่างพอจะพิจารณา ก็จะเห็นมังกรร้ายรำหนึ่งคู่ มังกรเป็นสัตว์พ่นน้ำตามตำนานจึงเชื่อว่าจะช่วยป้องกันอัคคีภัย ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในตลาดกลัวที่สุด มังกรคู่นี้ข่มกั้นไฟที่เป็นสัญลักษณ์ของการป้องกันไฟ และบนหลังคายังมีปลาที่เป็นสัตว์น้ำไว้คอยช่วยดับไฟคู่กับมังกรอีกด้วย²⁸⁵

การเลือกกล่าวจุดเด่นของศาลเจ้านัยหนึ่งนั้นเป็นการให้วางบอกเหตุถึงปลายทางของศาลเจ้านั้น แต่นัยของการกล่าวถึงองค์ประกอบที่เป็นมงคลในความเชื่อเรื่องการป้องกันไฟ เข้ากับปลายทางที่ตรงข้ามกับความเป็นมงคลนั้นก็มีความเชื่อที่เสียดสีล้อเลียนถึงความเชื่อที่ไม่มีความหมาย และหากพิจารณาต้นเหตุของความอัปมงคลคือไฟไหม้นั้น ก็มีเหตุมาจากความเชื่อของชาวจีนคือพิธีกรรมต่างๆที่มีการเผากระดาษเงินกระดาษทองด้วย

4.3.2.2 เจ็ศรีกับปลายทางของความแล้งน้ำใจ

ต้นเหตุของไฟไหม้ที่แท้จริงนั้น ปรากฏเป็นตัวละครเจ็ศรีหญิงม่ายที่ดูแลและอาศัยอยู่ในศาลเจ้า เจ็ศรีถูกกล่าวโทษในการล่มสลายของของศาลเจ้าทั้งความเสื่อมโทรมที่เกิดจากความดูดายและความดูดาญนั้นก็มาพาดหายนะมาสู่ศาลเจ้า ชาวบ้านและรวมไปถึงตัวเจ็ศรีเอง ลักษณะเด่นของเจ็ศรีนั้นสัมพันธ์กับความเป็นจีนที่ตรงข้ามกับความเป็นไทยในแง่ของความแล้งน้ำใจซึ่งอาจเชื่อมโยงความแล้งน้ำใจนั้นเข้ากับความดูดาญที่กลายมาเป็นภัยแก่ตัวในท้ายที่สุด

เจ็ศรีอยู่ไปวันๆ อย่างไม่เดือดร้อนอะไร เงินเดือนที่ได้ก็พอกินพอใช้ เจ็ศรีไม่อยากรึกเหน้อยกว่านี้ และพอใจที่ศาลเจ้าลดบทบาทความสำคัญต่อชุมชนลงตามวันเวลา อีกไม่นานเจ็ศรีก็จะตายตามเฮียงกันไป เจ็ศรีคิดแค่นี้ ส่วนเรื่องใครจะรับช่วงดูแลศาลเจ้านั้น ไม่ใช่ธุระหรือความกังวลอะไรของเจ็ศรี²⁸⁶

ความไม่อินังขงชอบ ความแล้งน้ำใจ และใช้ชีวิตอยู่ไปวันๆนั้นเป็นสิ่งที่ถูกขบขันผ่านตัวละครเจ็ศรี ตัวละครที่อยู่ในพื้นที่ของศาลเจ้าที่น่าจะเป็นพื้นที่ที่มีความหมายในเชิงบวกเนื่องจากพื้นที่ความเชื่อหรือศุนย์รวมจิตใจของชาวจีน แต่ศาลเจ้านั้นกลับถูกนำเสนอในแง่ลบรวมไปถึงผู้ที่ดูแลศาลเจ้าเองก็มี

²⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

²⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ลักษณะในแง่ลบเช่นกัน โดยความเมตตาของเจ้ศรีที่มีอยู่น้อยนิดนั้นปรากฏผ่านปฏิสัมพันธ์กับมอมแมม สุนัขที่อาศัยอยู่ในศาลเจ้า

เรื่องกินอิม มอมแมมออกจะโชคดี มีคนเอาของมาเช่นไหว้ที่ศาล
เจ้านี้ทุกวัน เจ้ศรีคนดูแลศาลเจ้ามีเมตตาเจือปนในมนโสน้ำนึ่งพอเป็น
กระสาย จึงคลุกข้าวปลาให้มอมแมมกินตามแต่อารมณ์เจ้จะพาไป

เจ้ศรีจึงเป็นตัวละครที่ไม่พึงปรารถนา และถูกเชื่อมโยงเข้ากับความเป็นเงินในมิติของความเห็นแก่ตัว การมีเมตตาเป็นกระสายนั้นย่อหมายถึงความเมตตาในตัวปรากฏอยู่เพียงน้อยนิด ปลายทางการขาดไร้ความเอื้ออาทรและความดูตาย ภาพอันน่ารังเกียจของเจ้ศรีถูกขับเน้นขึ้นก่อนที่จะนำไปสู่จุดจบ คือเมื่อเสียชัยเข้ามาประกอบพิธีที่อาจพิจารณาว่าเป็นการการพัฒนาและทำให้ศาลเจ้ากลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง เจ้ศรีกลับไม่พอใจและมองว่าเป็นการสร้างภาระงานและทำให้ตัวเธอในฐานะผู้ดูแลศาลเจ้าต้องเกิดความเหน็ดเหนื่อย

เจ้ศรีกระแทกกระทั้นทำหน้าเหินห่างใส่ทุกคน ปกติเป็นคนสี
หน้าไร้อารมณ์อยู่แล้ว ยิ่งมาไม่สบอารมณ์แบบนี้ก็เลยยิ่งไปกันใหญ่ แต่ถึง
แกลจะมีสีหน้าอย่างไรก็เชื่อว่าจะมีคนสนใจสังเกตเห็น แกลือไม้กวาดไว้ในมือ
และกวาดไปเรื่อยเปื่อยตามเคย เหมือนกิจวัตรที่ทำเป็นประจำจนนึกไม่
ออกแล้วว่าวัตถุประสงค์ของการทำเช่นนั้นคืออะไร

ถ้าใช้ไม้กวาดไล่คนออกไปได้ตั้งแต่ตอนเย็น เจ้ศรีก็คงทำไปแล้ว

‘อยากจะกวาดไปกองรวมกันนอกศาลเจ้าให้หมดเลย วุ่นวายกันดี

นัก’ เจ้ศรีคิดอยู่ในใจ²⁸⁷

แม้แต่งานมงคลของคนจีนด้วยกัน ที่ผู้มาร่วมงานต่างมีเจตนาที่ดีในการมาร่วมตัวกันยังศาลเจ้า แต่ในใจของเจ้ศรีกลับถูกกวาดให้เต็มไปด้วยความคิดที่ไม่เป็นมงคล กลับมองเจตนาในการมาทำบุญทำกุศลนั้นในแง่ลบและกลับเทียบผู้คนนั้นเข้ากับการเป็นขยะที่ทำให้ตนเดือดร้อนรำคาญ ในความหงุดหงิดและลักษณะที่ถูกกวาดให้น่ารังเกียจประกอบกับการขาดความเอาใจใส่กับสิ่งต่างๆทำให้เจ้ศรีไม่ทันสังเกตถึงเปลวไฟที่ยังหลงเหลืออยู่

เจ้ศรีไม่คิดจะเดินตรวจดูความเรียบร้อยของศาลเจ้าอีกครั้ง แกลเหน้อย แกล
เปื้อ และนึกอยากให้วันนี้ปิดฉากเต็มประดา จึงลุกไปเข้านอนดื้อๆ ไม่ได้
นึกห้วงเลยว่ามีรูปในกระถางที่ยังดับไม่สนิทและไฟอาจคุ้ขึ้นได้²⁸⁸

²⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 140-141.

²⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

ในที่สุดสิ่งที่ปิดฉากลงจึงไม่ใช่เพียงการสิ้นสุดวันอันเหนื่อยอ่อน แต่หมายถึงชีวิตของเจ็ศรีที่ปิดฉากลงพร้อมๆกันด้วยภัยจากความตายและความเกรี้ยวกราดของเธอเอง เจ็ศรีก็กลายเป็นเพียงร่างต่อตะโกที่ไม่เหลือสภาพใดๆ มีการพรรณนาภาพสุดท้ายของเจ็ศรีที่ส่งผลให้เกิดความอเนจอนาถแก่ผู้พบเห็นว่า

ทุกคนจึงได้เห็นร่างหงิกงอดำเกรียมนอนในเปลหามที่เจ้าหน้าที่ยกออกมา
วางออกมาวางเต็มตา²⁸⁹

วาระสุดท้ายของเจ็ศรีจึงสิ้นสภาพเพียงเท่านั้น เป็นร่างอันหงิกงอบนผ้าขาวที่ไร้ญาติ ไร้พี่น้องที่ถูกจัดแสดงไว้เพื่อสร้างความรู้สึกลอนาใจให้แก่ผู้พบเห็น เรื่องราวยังขบขันความน่าสังเวชไม่เพียงการให้ภาพที่หงิกงอดำเกรียมเท่านั้น แต่ยังปรากฏปลายหางของเจ็ศรีผู้เห็นแก่ตัว ขาดไร้ซึ่งความเอื้ออาทร จึงจากไปอย่างไร้ความหมายว่า

หนึ่งชีวิตที่ดับลงตรงนี้แทบไม่ทิ้งรอยหมายอะไรไว้ให้กับโลกที่เคลื่อนไป
ข้างหน้าเลย²⁹⁰

ความไม่อินังขังขอบของเจ็ศรีที่มีต่อโลกนั้น ในที่สุดแล้วกลับมาตอบแทนการจากไปของเธอได้อย่างน่าเจ็บปวด ความตายของเจ็ศรีเองก็ไม่ได้สร้างแรงกระเพื่อมหรือความรู้สึกใดๆ ให้กับโลกใบนี้ เช่นเดียวกัน เจ็ศรีอย่างไร้ความหมายและตายไปอย่างไร้ความหมาย ไม่มีใครหรือแม้แต่โลกใบนี้เองที่ตระหนักถึงการดำรงอยู่และจากไป วาระสุดท้ายของเจ็ศรีจึงไม่มีใครเหลียวแลต้องอาศัยคนแปลกหน้าในการทำพิธีส่งวิญญาณให้อย่างสันๆซึ่งถูกมองว่าเป็นการกระทำที่สูงค่ายิ่ง ‘สำหรับใครคนหนึ่งที่ตั้งชีวิตอาจไม่ได้รับความเหลียวแลเลย’

4.3.2.3 พิธีกรรมของเสีย: จากมิติของคุณธรรมสู่ความยุ่งเหยิง

หากพิจารณาการที่เสียมายังศาลเจ้าอันเป็นศาลของบรรพบุรุษเป็นการเชื่อมโยงเข้ากับแนวคิดเรื่องความกตัญญูอันเป็นลักษณะเด่นของความเป็นจีน แต่ในการนำเสนอการมาถึงและการประกอบพิธีกรรมของเสียนั้น นัยของความกตัญญูกลับถูกแทนที่ด้วยแง่มุมของพิธีกรรมและความเชื่อที่ถูกทำให้กลายเป็นภาพของความวุ่นวายเอิกเกริกซึ่งก่อให้เกิดความเดือดร้อนยุ่งยากทั้งในต่อตัวเสียในการประกอบพิธีกรรมและต่อสิ่งมีชีวิตในชอยอยู่สบายในฐานะต้นเพลิง ทั้งยังมีการเน้นถึงความเดือดร้อนมอมแมมจากความยุ่งเหยิงที่เสียนำมาพร้อมกับพิธีกรรมนั้นด้วย โดยแง่มุมของความยุ่งเหยิงของพิธีกรรมแบบจีนนั้นมีลักษณะที่ตรงข้ามการนำเสนอแง่มุมของพุทธศาสนาที่มีลักษณะเป็นปรัชญา

²⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 198.

²⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 199.

ของการใช้เหตุผลเพื่อนำไปสู่ความสงบดังปรากฏผ่านตัวละครสันตที่ถูกรังแกให้เป็นคู่ตรงข้ามของเสี่ย

การกล่าวถึงของพิธีปรากฏผ่านการรับรู้ของมอมแมม เป็นวันที่มอมแมมเพิ่งถูกสุนัขในย่านนั้นกัดมาโดยให้ภาพเสมือนเคราะห์ซ้ำกรรมชดเมื่อมอมแมมโซเซกลับมายังศาลเจ้า กลับไม่สามารถที่จะใช้เป็นที่พักพิงได้เช่นเคยเนื่องจากความโกลาหลของผู้คนอันเกิดจากการประกอบพิธีกรรมของเสี่ยในศาลเจ้านั้น

มอมแมมหอบสังขารกลับมาถึงศาลเจ้าเพียงเพื่อพบว่า วันนี้ศาลเจ้าไม่มีที่ทางให้มันนอนพักเลยแผลเลย²⁹¹

แถมมุมของความเดือดร้อนที่จากการประพิธีของเสี่ยถูกเน้นย้ำเป็นครั้งที่ 2 ผ่านสายของลุงต่อ และความเดือดร้อนนั้นก็เปิดโอกาสให้ลุงต่อได้แสดงความอนาทรต่อมอมแมม

ลุงต่อเห็นความวุ่นวายที่ศาลเจ้าตั้งแต่ตอนเช้าแล้ว ความวุ่นวายที่ทำให้มอมแมมไม่รู้จะนอนตรงไหน กินอะไร จนลุงต่อเวทนาคลุกข้าวไปวางไว้ให้

จากการเน้นถึงมุมของมอมแมมนั้นทำให้การกลับมาบูชาบรรพบุรุษของเสี่ยที่เกี่ยวข้องกับความกตัญญูกลับถูกนำเสนอเน้นในแง่การสร้างควมวุ่นวายและเกิดการเบียดเบียนจนทำให้ชีวิตอื่นๆให้เดือดร้อน

ในการนำเสนอพิธีกรรมในศาลเจ้าที่เสี่ยเป็นผู้เข้าร่วมประกอบพิธีเองก็ปรากฏแถมมุมของความยุ่งเหยิงดังที่ปรากฏคำอธิบายว่า ‘พิธีที่ศาลเจ้าเอิกเกริกพอสมควร’ โดยในความเอิกเกริกนั้นเป็นการเน้นภาพของพิธีการไหว้ของชาวจีนที่เต็มไปด้วยขั้นตอนมากมายรวมถึงภาพการใช้ธูปเทียนจำนวนมากจนก่อให้เกิดลักษณะการประกอบพิธีอันน่าเวียนหัว เสี่ยเองก็ถูกวาดภาพให้ดูน่าอึดอัดและน่าขบขันท่ามกลางพิธีที่ดูเหมือนไม่จบสิ้น

เขา[เสี่ยชัย]นึกว่าพิธีจะจบลงแค่นี้เพราะควันธูปขโมงจนตาแดงกำและหายใจลำบาก แต่กลายเป็นว่าเขาต้องเติมน้ำมันตะเกียงต่อหน้าเทพเจ้าเพื่อแสดงกตเวทิตาพร้อมทั้งขอพรให้ชีวิตรุ่งเรืองเหมือนเปลวไฟในตะเกียง²⁹²

การวาดภาพพิธีกรรมดังกล่าวทำให้แถมมุมที่จริงจัง แนวคิดเรื่องคุณธรรมและความกตัญญูรวมทั้งภาพความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมอันเป็นแถมมุมเชิงบวกของความเป็นจีนถูกลดทอนลง โดยเมื่อถึงขั้นตอนที่เสี่ยชัยต้องการจะทำทานด้วยการแจกข้าวของคือผ้าห่มให้กับคนยากไร้ นั้น แถมมุมของการให้ทานไม่ได้ถูกขบเน้นในแง่ของความเมตตาแต่การให้ทานนั้นเป็นเสมือนการประกอบพิธีกรรมให้ครบดังความเชื่อ ‘ทำบุญแล้วต้องทำทาน’ และอาการของเสี่ยต่อความซุหลมุนจากการให้ทานยังสอนันยว่าเสี่ยเองไม่ได้มี

²⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 70. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

²⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

ความปรารถนาจะทำกุศล หรือมีใจเมตตาอารีกับผู้ยากไร้อย่างแท้จริง ส่วนร่วมของเสียเป็นเพียงการเข้าร่วมพิธีกรรมให้ครบตามขั้นตอนตามที่ลูกน้องได้จัดการเอาไว้ให้เท่านั้น

ทำบุญแล้วต้องทำทาน ลูกน้องเสียชัยจัดของมาให้เสียแจกผู้คนใน
ละแวก ช่วงนี้อากาศค่อนข้างหนาวการแจกผ้าห่มน่าจะดีเลิศดี เขาเข้าใจ
ว่าในกระเป่าผ้าห่มยังใส่ข้าวสารอาหารแห้งอื่นๆ ด้วย ทันที่ที่เขาเริ่มแจก
ของ ความซุกซนวุ่นวายก็ดูเหมือนจะเกิดขึ้นจนแทบจะเป็นจลาจลน้อยๆ
เล็กๆ วังกันเกรียวและคงจะมีการบอกรับเพราะคิวรับของยาวต่อเนื่อง
เหมือนไม่สิ้นสุด เขาสบตาลูกน้องเหมือนจะถามว่า

‘ความคิดใครวะ’²⁹³

ผลของการทำทานกลับกลายเป็นภาพของความสับสนวุ่นวายเช่นเดียวกับที่ถูกเน้นย้ำและเชื่อมโยงกับ
พิธีกรรมและความเป็นจีน ทั้งนี้การเน้นในมิติของความยุ่งเหยิงจากการทำทานนั้นเป็นการลดทอนมิติ
ของบุญคุณ การแสดงความเมตตาอารีลงเหลือเพียงภาพที่น่าขบขันของเสียที่ต้องเผชิญกับความ
ยากลำบากตั้งแต่ขั้นตอนของการทำบุญจนถึงการทำทาน และสุดท้ายที่ผลพิธีกรรมก็ได้ก่อให้เกิด
ความโกลาหลครั้งมหึมา ในความวุ่นวายที่เสียได้ก่อให้เกิดขอยอยู่สบายนั้นเป็นเพียงการเข้ามา
ประกอบพิธีกรรมและจากออกไปซึ่งปรากฏข้อความเมื่อเสียนั่งรถคันหรือออกจากขอยอยู่สบาย

เจ้าเงาะเอารถไปอยู่ เสียจึงนั่งรถกลับมาคันเดียวกับลูกสาว เขา
ไม่ได้โตในละแวกนี้จึงไม่มีความหลังอะไรให้รำลึกนึกถึง รถพ้นจากขอยอยู่
สบายไปได้ก็เป็นอันสิ้นสุดความเกี่ยวข้องระหว่างเขาและศาลเจ้า

นัยว่าการก่อความวุ่นวายและความวุ่นวายหลังอันเป็นผลจากพิธีกรรมของเสียแท้จริงแล้วก็ไม่ได้มี
ความสำคัญ ไม่ได้มีความหมายอะไรกับเสียมากนัก เป็นเพียงการเข้ามาทำตามประเพณีและกลับ
ออกไป สิ่งที่ทิ้งไว้คือความเดือดร้อนของชาวบ้านที่เกิดจากประเพณีแบบจีนที่ถูกปฏิบัติไปโดยที่ไม่ได้มี
ความรู้สึกร่วมใดๆ ซึ่งจะเห็นว่าการนำเสนอภาพแทนของความเป็นจีนนั้นจึงได้ถูกลดทอนมิติในแง่
บวกเช่น ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ การยึดมั่นในประเพณี หรือการให้ทานต่างๆและกลับถูกเน้น
แง่ลบในแง่ลบ เช่นประเพณีที่ยึดถืออันแท้จริงก็เป็นเพียงการประกอบพิธีโดยที่ไม่มีความหมายทาง
จิตใจใดๆ ในพิธีกรรมและความเชื่อนั้นกลับส่งผลเป็นความความเดือดร้อนทั้งกับตัวเสียและกับชุมชน
โดยรวม

ในมิติของความเชื่อและศาสนานั้น แง่มุมของพุทธศาสนาที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับสันต มี
ลักษณะที่ตรงข้ามกับมิติความเชื่อในแบบจีนที่เต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย ภูมิหลังหนึ่งที่ถูกกล่าวถึง
ของสันตคือความใกล้ชิดกับพุทธศาสนาคือสันตเพิ่งสึกได้ไม่นานก็เข้ามาทำงานทำในกรุงเทพฯ โดย

²⁹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 101-102.

ท่ามกลางความสับสนของเมืองนั้น ได้ปรากฏการใช้ความใกล้ชิดของพุทธศาสนาเพื่อรับมือกับความสับสนที่เกิดขึ้น

ที่จริง ระหว่างที่สันตติงรอมินาถูกตำรวจเรียกไปสอบปากคำเพิ่มเติม เขาก็รู้ว่าจิตใจว่าุ่นมากและแอบหลบไปหามุมสงบเพื่อสำรวจจิตใจ การบวชเรียนมานานทำให้เขามีข้อได้เปรียบและรู้จักที่จะกำกับจิตใจตนเองได้²⁹⁴

ในแง่นี้ สันตติงที่เป็นเสมือนคู่แข่งของเสียจึงมีลักษณะที่สัมพันธ์กับความเป็นไทย ที่มีลักษณะพึงปรารถนาว่าความเป็นจีนที่ก่อให้เกิดแต่ความสับสน ในขณะที่สันตติงที่ยึดโยงเข้ากับความเป็นไทยหลายระดับ ในระดับของความเชื่อและความใกล้ชิดกับพุทธศาสนาจึงให้ภาพที่ตรงข้ามกันอย่างชัดเจนระหว่างคู่ตรงข้ามของความเป็นไทยและความเป็นจีนทั้งสอง ในลักษณะของคุณลักษณะอันพึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาตามลำดับ

จากการวิเคราะห์การสร้างความเป็นจีนสรุปได้ว่า ความเป็นจีนถูกจัดวางและสร้างความหมายให้เป็นคู่ตรงข้ามกับความเป็นไทย ความเป็นจีนถูกสร้างให้ไม่พึงปรารถนาและสัมพันธ์กับอคติต่างๆ เช่นแง่มุมบทบาทการเป็นนายทุนที่มาพร้อมกับคุณสมบัติในแง่ลบของระบบทุนนิยมคือความโลภและความเห็นแก่ตัว หรือการให้ภาพที่เชื่อมโยงกับความอึกทึกซึ่งสอดคล้องกับอคติที่คนไทยมีต่อคนจีน ในขณะที่ความเป็นไทยถูกเชื่อมโยงเข้ากับความสุขุม ความประณีต ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร และความสงบกลมเกลียวซึ่งถูกจัดวางให้เป็นลักษณะที่ตรงข้ามและพึงปรารถนาว่าความเป็นจีน

4.4 ความเป็นไทยในฐานะรูปแบบบรรณนิยมและในฐานะทุน

ในส่วนต้นของบทที่ 4 นัยประการหนึ่งของวิถีไทยและการประกอบสร้างความเป็นไทยทั้งในแง่ของการหวงแหนอดีตและการประกอบสร้างความเป็นไทยผ่านการสร้างความเป็นจีนคือนัยของการปฏิเสธระบบทุนนิยม หากแต่เมื่อพิจารณาความเป็นไทยที่ชนชั้นกลางไทยยึดโยงก็จะปรากฏความย้อนแย้งคือท้ายที่สุดแล้วชนชั้นกลางไทยที่พยายามปฏิเสธทุนนิยมหรือกลบเกลื่อนเรื่องเงินตราและผลประโยชน์เอาไว้ แม้แต่ความเป็นไทยที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรับมือกับระบบทุนนิยมก็ล้วนถูกสร้างและประเมินค่ายึดโยงเข้าสู่ระบบทุนนิยม ถูกประเมินด้วยมูลค่าและกลายเป็นส่วนหนึ่งของตลาด เป็นเครื่องมือที่ชนชั้นกลางไทยสามารถใช้ความเป็นไทยในการแสวงหาผลประโยชน์จากการลงทุนได้

²⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 195.

หากพิจารณาความเป็นไทยดังที่ปรากฏในวิถีชีวิตอันเนิบช้าที่ปรากฏในบ้านชายคลองนั้นอาจพิจารณาวิถีดังกล่าวเป็นรูปแบบบรรณนิยมของชนชั้นกลางตามกรอบความคิดของปีแอร์ บูร์ดิเยอ กล่าวคือการกลับไปสู่ความเป็นไทย เช่น การพำนักอยู่ในบ้านเรือนไทย บริโภคอาหารไทยโบราณ ในนัยของการใช้ชีวิตอันเรียบง่ายภายใต้านิยามของความเป็นไทยนั้นย่อมเป็นรูปแบบในการบริโภคอย่างหนึ่ง เมื่อพิจารณารูปแบบการบริโภคความเป็นไทยของชนชั้นกลางอย่างถี่ถ้วนแล้ว นัยของการบริโภคภายใต้านิยามของความเป็นไทยอันเรียบง่ายไม่เพียงต้องการทุนจำนวนมากเท่านั้นแต่ยังปรากฏความต้องทุนสำคัญอีกประการหนึ่งคือการมีรากเหง้าหรือสาแหรกที่ใกล้ชิดกับความเป็นไทยที่ตกทอดกันมาชนชั้นกลางนั้นจึงจะสามารถบริโภควิถีชีวิตแบบไทยได้ โดยเมื่อพิจารณาความเป็นไทยในฐานะรูปแบบทางบรรณนิยม การแสดงออกทางบรรณนิยมจึงปรากฏสอดคล้องกับข้อเสนอเรื่องความโดดเด่นของบูร์ดิเยอ กล่าวคือชนชั้นกลางเองใช้การแสดงหรือการครอบครองความเป็นไทยเพื่อแสดงความแตกต่างเหนือกว่าโดยเฉพาะกับชนชั้นกลางด้วยกัน และหากพิจารณาความเป็นไทยในฐานะทุนที่ต้องใช้ทุนจำนวนมากรวมถึงทุนของรากเหง้าของตน ในที่สุดแล้วปรากฏดอกผลจากต้นทุนของความเป็นไทยที่ผู้ครอบครองสามารถใช้ความเป็นไทยในการลงทุนเพื่อสะสมเพิ่มพูนทุนได้

4.4.1 คุณค่า/มูลค่าและที่มาของความเป็นไทย: ความสำคัญของรากเหง้าสาแหรก

นัยของความโดดเด่น (distinction) ในกรอบความคิดของบูร์ดิเยอคือ ในความแตกต่างนั้น แอบแฝงไว้ด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านการแยกแยะเปรียบเทียบกับรูปแบบบรรณนิยมอื่นๆ ที่มีนัยของตัดสินประเมินค่าแอบแฝงอยู่ ครอบครัวยุคใหม่ใน*ความสุขของกะทิ*เองก็เช่นกัน ดังที่ได้กล่าวในช่วงต้นของบทนี้ที่แม้ว่านัยหนึ่งความพยายามย้อนกลับไปสู่วิถีชีวิตในอดีตอาจพิจารณาเป็นอาการของชนชั้นกลางที่พยายามหลีกเลี่ยงจากความผิดหวังของวิกฤติเศรษฐกิจและพยายามกลับไปสู่รากเหง้าและกลับไปให้คุณค่ากับวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีนัยสัมพันธ์กับอดีต นัยสำคัญหนึ่งที่ปรากฏอยู่คือการให้ค่ากับวิถีที่เนิบช้าดังกล่าวว่ามีความโดดเด่นและพึงปรารถนามากกว่ารูปแบบบรรณนิยมอื่นๆ ในกรณีของกะทิ ดังที่ปรากฏตัวละครน้องพิงค์ที่มีความเชื่อมโยงทั้งกับความเป็นจีนและรูปแบบวิถีชีวิตสมัยใหม่ที่ถูกระบุแตกต่างกับกะทิในฐานะผลผลิตของการกลับไปสู่วิถีในอดีตที่วาดให้มีลักษณะเหนือกว่า ผิดกับกะทิที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางความสงบกลมเกลียวและความมั่งคั่งจากสุนทรียะต่างๆ ที่ถูกรังสรรค์ขึ้น (ซึ่งล้วนเป็นเรื่องของการแสดงทางบรรณนิยมและการแสดงของทุนจำนวนมากดังที่อภิปรายในบทที่ 3) ในขณะที่น้องพิงค์ที่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางหมอกควันของเมืองและมีนัยเชื่อมโยงกับความไม่รู้จักพอรวมไปถึงภาพแทนของความเป็นจีน ความเป็นไทยจึงถูกใช้เพื่อแบ่งแยกในฐานะรูปแบบบรรณนิยมที่พึงปรารถนาและกดขี่รูปแบบบรรณนิยมอื่นๆ ไว้ในลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ ทั้งนี้รูปแบบการบริโภควิถีชีวิตที่มีนัยสัมพันธ์กับความเป็นไทยดังที่ปรากฏในบ้านริมคลองนั้นปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นของรูปแบบการ

บริโศคประเภทหนึ่งซึ่งเป็นการบริโศคที่มีราคาสูง มีเพียงชนชั้นกลางที่มีฐานะทางเศรษฐกิจเท่านั้นจึงจะสามารถจ่ายรูปแบบการบริโศคที่มีราคาแพงนั้นได้

การให้ค่าและการมองเห็นถึงคุณค่า/มูลค่าที่แอบแฝงอยู่เบื้องหลังของการบริโศควิถีชีวิตแบบไทยปรากฏอย่างชัดเจนในการพิจารณาเรือนไทยของตาซึ่งปรากฏเมื่อกะทิลบจากการประสบกับเมืองเป็นครั้งแรกใน*ความสุขของกะทิ*เล่มแรก หลักจากการเยี่ยมบ้านกลางเมืองเป็นระยะเวลาสั้นๆ เมื่อกลับมายังพื้นที่บ้านริมคลองจึงปรากฏข้อความที่กะทิ ‘เลือก’ หรือ ‘ให้ค่า’ กับวิถีชีวิตที่ ‘เนิบช้า’ และ ‘สงบงาม’ เหนือวิถีชีวิตในโลกสมัยใหม่ของเมือง การพิจารณาดังกล่าวแอบแฝงไว้ด้วยนัยหลายประการทั้งนัยของความเหนือกว่าในวิถีไทย นัยของความคลุมเครือระหว่างความพึงพอใจในระหว่างคุณค่าและมูลค่าที่แอบแฝงอยู่ภายใต้วิถีชีวิตราคาสูง และนัยอันสำคัญของทุนที่สัมพันธ์กับรากเหง้าที่สืบทอดลงมาจากสาแหรกตระกูลของตาซึ่งส่งผลให้กะทิสามารถได้รับและซึมซับเอาความเป็นไทยเข้าไปในตนเองจนสามารถมีสมรรถนะทางวัฒนธรรมที่สามารถแสดงรสนิยมที่เชื่อมโยงกับความเป็นไทยและแสดงความแตกต่างโดดเด่นจากชนชั้นกลางอื่นๆได้ในท้ายที่สุด

บ้านหลังนี้มีประวัติยาวนาน สร้างตั้งแต่สมัยตาทวด ตาเล่าว่า แต่เดิมเป็นเรือนไทยเต็มรูปแบบ เรียกว่าเรือนหมู่ทรงไทย ใหญ่โต โอ่อ่า งดงาม เป็นที่กล่าวขวัญถึงทั่วทั้งบาง ทุกส่วนสร้างอย่างประณีต มีครบทั้งเรือนนอน เรือนรี เรือนขวาง ตลอดจนเรือนครัว และหอนก ทุกเรือนเชื่อมต่อกันชานเปิดโล่ง รั่มครีမ်ด้วยไม้ใหญ่ อย่างเช่นขนุน มะม่วง จำปี จำปา

ทุกสิ่งเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา กว่าจะถึงมือของตา ก็ทรุดโทรมผุพังไปมาก ตานำเงินทองที่เก็บสะสมจากการทำงานนานปีมาใช้ซ่อมแซมอย่างไม่นึกเสียดายและลดทอนลงให้เหลือเพียงเรือนไทยหลังเดี่ยวอยู่สบาย ฝีมือช่างสมัยใหม่ยอมสู้ช่างยุคเก่าไม่ได้ แต่ก็ใช้ความพยายามเก็บรักษารายละเอียดไว้ให้ได้มากที่สุด บ้านริมคลองหลังนี้ยังมีหน้าจั่ว ลูกฟัก ไชรากันสาดและปั้นลม

กะทิลบทุกอย่างที่บ้านหลังนี้ พอใจกับสิ่งที่มีอยู่ทั้งหมดนี้ และไม่มีชิ้นส่วนใดในชีวิตตกหล่นหรือพลัดหายไปต้องติดตามหาอีกแล้ว²⁹⁵

การปรากฏข้อความดังกล่าวหลังจากที่กะทิไปเผชิญกับโลกสมัยใหม่หรือที่กะทิ ‘อยากจะเรียกว่าเป็นการสิ้นสุดการผจญภัยในโลกกว้างเสียมากกว่า’ การกลับไปพิจารณา ‘ราก’ โดยรากที่กะทิพิจารณานั้นถูกกล่าวถึงขบเน้นของของความมั่งคั่ง หรุษราคัลลายกับการพยายามเทียบเคียงและให้ค่ากับวิถีไทยในชนบทที่ชนชั้นกลางเช่นตาเลือกที่จะกลับมาสู่รากเหง้าของตัวเอง และจากเรือนไทยที่

²⁹⁵ *ความสุขของกะทิ*, หน้า 113.

ยิ่งใหญ่และเปี่ยมไปด้วยอดีตนี้ยังผลกะทิสู้สึก ‘พอใจกับสิ่งที่มีอยู่ทั้งหมดนี้’ ความหมายสำคัญคือกะทิพอใจกับบ้านริมคลองและชนบทมากกว่าบ้านกลางเมืองและเมืองอันทันสมัยที่กะทิเพิ่งประสบมา

นัยที่สอดคล้องกันกับการวาดภาพพื้นที่ชนบทที่ปรากฏผ่านบ้านทรงไทยนี้คือนัยของการชวนให้หาอดีตเช่นการกล่าวถึงฝีมือของช่างที่สูญหายไปแล้วและการพยายามรักษาความเป็นไทยที่ตกทอดมาจากอดีตนั้นให้ได้มากที่สุด ในด้านหนึ่งนั้นการพยายามทำนุบำรุงหรืออนุรักษ์บ้านทรงไทยแสดงถึงรูปแบบการลงทุนอย่างหนึ่ง กล่าวคือการกลับมาสู่วิถีแบบไทยๆ ของชนชั้นกลางนั้นต้องอาศัยทุนจำนวนมาก และที่สำคัญที่สุดคือทุนที่เป็นมรดกตกทอดจากรากเหง้าหรืออดีตของตา ซึ่งความเป็นไทยนี้จึงไม่เพียงต้องการแค่ทุนสามัญทั่วๆ ไปหากแต่นัยที่แอบแฝงอยู่ที่เป็นนัยสำคัญที่ยังดำรงอยู่ในสังคมไทย คือแนวเรื่องสายสกุลและการนับสาแหรกซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในความสามารถที่จะบริโภควิถีชีวิตแบบไทยเช่นครอบครัวของกะทิได้ ดังนั้นเอง ‘ความพอใจ’ ของกะทิที่มีต่อวิถีในบ้านริมคลองนั้นจึงมีความคลุมเครือในตัวเอง ระหว่างความพอใจในวิถีชนบทอันเรียบง่าย หรือในอีกด้านคือความพอใจของกะทิที่สัมพันธ์กับ ‘ความใหญ่โต โอ้อ่า ประณีต’ อันมีนัยถึงเงินทุกบาททุกสตางค์ที่ตาลงทุนไป ความพอใจที่ถูกกล่าวถึงนั้นยังคลุมเครือระหว่างความพอใจที่พอเพียงที่ไม่จำเป็นต้องมีราคาหรือเป็นความพอใจที่เต็มไปด้วยมูลค่าที่อยู่เบื้องหลังความเป็นไทยนั้น ในความพึงพอใจนี้เองปรากฏความกำกวมระหว่างความพอใจในคุณค่าหรือความพอใจในมูลค่าของสิ่งที่อยู่ตรงหน้าของกะทิ และความพึงพอใจดังกล่าวยังหมายรวมไปถึงความพึงภูมิใจในรากเหง้าและชาติกำเนิดที่ส่งทอดผ่านมรดกตกทอดอันยิ่งใหญ่โดยมีบ้านเรือนไทยหลังงามเป็นสักขีพยานความรุ่งโรจน์ของครอบครัวด้วย

กล่าวคือ แม้ว่าแนวคิดเรื่องปัจเจกชนนิยมที่ให้ความสำคัญกับความสำเร็งส่วนบุคคลที่เป็นแนวคิดที่สำคัญในระบบทุนนิยมและเป็นสิ่งที่ถูกขับเคลื่อนผ่านตัวละครชนชั้นกลางต่างๆ ในขณะเดียวกันแนวคิดเรื่องสายสกุลหรือรากเหง้ายังเป็นสิ่งที่ถูกกล่าวถึงซึ่งแสดงถึงความสำคัญของแนวคิดเรื่องตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลที่ยังสัมพันธ์กับการให้ความสำคัญกับสาแหรกหรือที่มาของบุคคลนั้นๆ ลักษณะดังกล่าวปรากฏอยู่ในการนำเสนอชนชั้นกลางไทยอยู่เสมอนอกจากการกล่าวถึงรากเหง้าผ่านเรือนไทยของตาหรือการกล่าวถึงความไม่เชิงเส้นในสายเลือดพจนวิทย์ ยังปรากฏลักษณะที่อ้างอิงกลับเข้าสู่แนวคิดเรื่องสายเลือด เช่น การกล่าวถึง ‘ศาลาประจำตระกูล’²⁹⁶ หมายถึงที่เก็บอัฐิของครอบครัว หรือการกล่าวถึงประเด็นเรื่องนามสกุลอันเป็นสิ่งที่ใช้ระบุตัวตนของกะทิเมื่อครั้งกะทินำจดหมายของแม่ไปให้วสันต์ อดีตเพื่อนชายที่แม่ของกะทิหักอก เมื่อกะทิพบกับพี่สาวของวสันต์จึงทำการแนะนำตัวและฝากซองจดหมายไว้

กะทิบอกทั้งชื่อเล่น ชื่อตัวและนามสกุล ไม่รู้ทำไมต้องบอกครบขนาดนั้น อาจเพราะดูชาวบ้านเทิงทางโทรที่ศึบบ่อยไปหน่อย สมัยนี้เวลา

²⁹⁶ ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 55.

เรียกชื่อดาราดังว่ากันให้ครบ กะทิดคงติดมาด้วย ถ้ากะทิดาไม่ผาด มีแว
 รับรู้ในดวงตาคุณปู่เมื่อกะทิดบอกนามสกุล และนั่นทำให้กะทิดุ่นใจว่า
 หน้าที่ที่แม่มอบหมายมาน่าจะสำเร็จลุล่วงได้²⁹⁷

การกล่าวถึงนามสกุลของกะทิดนั้นมึลักษณะของการกลบเกลื่อนการให้ความสำคัญกับสาแหรกต่างๆ
 ผ่านการกล่าวถึงการที่กะทิดเผลอบอกชื่อของตนอย่างเต็มยศไปในการแนะนำตัวและอ้างอิงเข้ากับ
 ความเคยชินจากการดูข่าวบันเทิงต่างๆ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาการเลี้ยงดูกะทิดในบ้านริมคลองนั้น
 จะเห็นว่าเต็มไปด้วยกฎระเบียบและความเข้มงวดต่างๆของยาย เช่น การมีตารางต่างๆในการควบคุม
 กะทิดให้ทำสิ่งต่างๆอย่างเหมาะสมและมีประโยชน์ อาทิ การอ่านหนังสือ หรือช่วยงานครัวหรืองานเย็บ
 ปักต่างๆอันเป็นใช้เวลาว่างอย่างเป็นประโยชน์ แม้แต่นิตยสารดารายังเป็นสิ่งที่ยายไม่พึงให้มีอยู่ใน
 บ้านริมคลอง ไปจนถึงการปฏิเสธสิ่งบันเทิงจากโลกสมัยใหม่ต่างๆ เช่น คอมพิวเตอร์เมื่อเข้ามาสู่บ้าน
 ริมคลองแล้วยังปรากฏตารางและการควบคุมดูแลในการใช้งานสิ่งต่างๆอย่างใกล้ชิด การได้ดูโทรทัศน์
 โดยเฉพาะรายการข่าวบันเทิงที่ในสายตาของยายย่อมฟังเพื่อและประโลมโลกยิ่งกว่านิตยสารดารา
 การที่กะทิดจะได้เสพจนเนื้อหาตลกกล่าวติดเป็นนิสัยจึงเป็นสิ่งที่น่าแคลงใจ

หากพิจารณาความเข้าใจของกะทิดผ่านการซึบซึมความสำคัญของสายเลือดทางครอบครัวที่มา
 กำหนดตัวตนหรือสถานะของบุคคลนั้น ก็สอดคล้องกับการที่ผู้ครอบตัวของกะทิดกล่าวถึงนามสกุล
 ต่างๆให้เห็นดังที่ได้กล่าวไป โดยการตระหนักเรื่องความสำคัญของบุคคลนั้นยังปรากฏผ่านสายตาของ
 กะทิดในครั้งที่ลุงตองยอมรับเป็นพ่อให้กับน้องทิวเด็กทารกที่ถูกนำมาทิ้งไว้ กะทิดได้ยินบทสนทนา
 ดังกล่าวของลุงตองที่กำลังคุยโทรศัพท์อยู่ปรากฏข้อความว่า

“...อ้อ เด็กคนนี้จะเธอ ตกกลางชื่อเด็กชายทิวา วงศ์ภิรมย์จ๊ะ”

กะทิดก็ได้ในเวลานั้น ว่าลุงตองมีชื่อจริงๆว่า ทิฆัมพร วงศ์ภิรมย์²⁹⁸

ดังนั้นเอง การที่กะทิดแนะนำตัวเองทั้งยังจับสังเกตท่าทีของพี่สาวสันต์ที่มีนัยรับรู้ตัวตนของกะทิดจาก
 นามสกุลที่บอกไป นัยหนึ่งแสดงให้เห็นว่ากะทิดเองย่อมมองเห็นว่าตัวตนของบุคคลในสังคมย่อม
 สัมพันธ์กับบวชวานของตนที่สามารถระบุผ่านนามสกุลได้ ในทำนองเดียวกันกับที่กะทิดระบุตัวตนของ
 น้องทิวที่กำลังกลายเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวลุงตองผ่านการนับสาแหรกผ่านนามสกุลนั่นเอง การ
 บอกนามสกุลของกะทิดจึงมีนัยสำคัญในการแสดงตนเพื่อหวังให้การส่งจดหมายนั้นสัมฤทธิ์ผลมากกว่า
 จะเป็นการปลั่งผลอ ดังที่ตัวบทพยายามให้คำอธิบายและพยายามกลบเกลื่อนการให้ความสำคัญกับ
 ชาติกำเนิดให้กลายเป็นเรื่องที่กะทิดไม่ได้ตั้งใจนำเสนอตนเองโดยยึดโยงเข้ากับบวชวานของตน ซึ่งแนวคิด
 เรื่องนามสกุลนี้เป็นแนวคิดที่ไม่เข้ากับค่านิยมในโลกสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับความป็นปัจเจกชนที่

²⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 130.

²⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

เน้นย้ำถึงความสามารถและความสำเร็จส่วนบุคคล ความพยายามในการปฏิเสธความสำคัญเรื่องวงศ์ตระกูลจึงเป็นการกลบเกลื่อนความไม่เสมอภาค สิทธิพิเศษหรือทุนต่างๆของบุคคลที่ถูกให้ค่าหรือตกทอดผ่านสายสกุลนั้น

ประเด็นเรื่องการมีรากเหง้าร่วมกัน และในรากเหง้านั้นมีการส่งทอดหรือมีความใกล้ชิดกับความเป็นไทยดังที่ปรากฏผ่านวิถีที่ครอบครัวของกะทิสสามารถบริโภควิถีความเป็นไทยได้ผ่านการตกทอดเรือนไทยของตา ซึ่งหากพิจารณาแล้วไม่เพียงแค่เรือนไทยเท่านั้นที่ถูกตกทอดมายังกะทิ แต่ในทำนองเดียวกับการตกทอดทุนอื่นๆคือสิ่งที่ตกทอดมานั้นไม่ได้มีเพียงวัตถุแต่ยังหมายรวมถึงรูปแบบรสนิยมและสมรรถนะเช่น ความรู้ที่ใช้ในการเสพและชื่นชมรสนิยมที่เชื่อมโยงกับความเป็นไทยนั้นๆ ดังปรากฏในการที่กะทิสสามารถอธิบายถึงองค์ประกอบของเรือนไทยรวมไปที่มาของเรือนไทยได้ การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับความเป็นไทยต่างๆล้วนตกทอดลงผ่านทั้งจากมรดกที่หมายรวมถึงกิจกรรมแบบไทยๆต่างๆที่ร่วมกันหล่อหลอมความเป็นไทยให้แก่กะทิ เช่นการทำอาหารไทยโบราณที่เต็มไปด้วยขั้นตอนยุ่งยากต่างๆหรือการอ้างอิงกะทอนลอยแก้วที่นำมาจากเพื่อนที่เป็นชาววังของยาย แสดงให้เห็นภูมิหลังของครอบครัวที่ไม่ได้เป็นครอบครัวตาสีตาสา แต่เป็นชนชั้นกลางที่มีรากเหง้าของตนเองโดยที่รากเหง้านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการแบ่งแยกเปรียบต่างจากการถือครองความเป็นไทยในการมีรากเหง้าใกล้ชิดกัน แม้แต่กับบุคคลที่ใกล้ชิดดังที่ปรากฏผ่านการนำเสนอครอบครัวของกะทิที่มีต่อน้าฎา

ตัวละครสำคัญที่เข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์กับกะทิที่ไม่ได้เป็นครอบครัวสายตรงคือเป็นเสมือนเพื่อนสนิทของครอบครัวประกอบไปด้วยลุงตอง น้าฎาและน้ากัณฑ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นเพื่อนของแม่กะทิที่จากไป ตัวละครทั้งสามนี้เข้ามามีบทบาทในชีวิตกะทิและสนิทสนมกันเสมือนเป็นญาติ หากแต่หากพิจารณาการนำเสนอบุคคลทั้งสามนี้จะเห็นถึงการจัดวางที่สัมพันธ์กับความใกล้ชิดในเชิงสายเลือดที่ปรากฏอยู่ และในความใกล้ชิดนั้นแสดงออกผ่านการถือครองความเป็นไทยที่เข้มข้นต่างกัน โดยเฉพาะตัวละครลุงตองและน้าฎาที่เข้ามามีบทบาทกับครอบครัวของกะทิมากเป็นพิเศษ โดยพิจารณาการนำเสนอจะเห็นว่าลุงตองถูกกล่าวถึงในฐานะญาติที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือมีรากเหง้าร่วมกันกับครอบครัวของกะทิ ลุงตองมักถูกนำเสนอให้มีทุนทางวัฒนธรรมในมิติของความเป็นไทยมากกว่าน้าฎาและน้ากัณฑ์ บทบาทของลุงตองมักถูกวางไว้คู่กับยายในการจัดการควบคุมกิจวัตรแบบไทยๆต่างๆและในขณะเดียวกันก็มีการเปรียบต่างทั้งลุงและกะทิเองออกจากน้าฎาและน้ากัณฑ์ที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือใกล้ชิดกับรากเหง้าของกะทิเช่นที่ปรากฏในลุงตอง สำหรับน้ากัณฑ์นั้นเนื่องจากเป็นผู้ชายจึงไม่ค่อยเห็นปฏิสัมพันธ์ร่วมกับกะทิมากนัก ภาพของน้ากัณฑ์นั้นมักถูกกล่าวถึงเพียงทักชะทางอาชีพในการอธิบายสิ่งต่างๆและกล่าวถึง ‘รถแก๊งคันงาม’²⁹⁹ โดยไม่ปรากฏการ

²⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

เชื่อมโยงกับความเป็นไทยและไม่ค่อยปรากฏการถูกนำมาเป็นคู่เทียบเชิงความหมายกับกะทิ ต่างกับการนำเสนอ น้ำหวานที่เข้ามาคลุกเคล้าใกล้กับกะทิโดยเฉพาะในแง่ของกิจกรรมในครัวเรือนต่างๆ โดยปรากฏการนำเสนอ น้ำหวานที่เป็นคนนอกครอบครัว การไม่ได้มีสายเลือดร่วมกันของน้ำหวานถูกนำเสนอให้มีความเป็นไทยที่ต่อยกว่าและถูกนำมาเป็นคู่เทียบทางความหมายกับคนในครอบครัวของกะทิ

4.4.2 คนในที่เป็นคนนอก: น้ำหวานกับการเป็นคนนอกครอบครัวและการขาดความเป็นไทย

น้ำหวานเป็นตัวละครที่เข้ามามีบทบาทกับกะทิและครอบครัวอย่างมากโดยความสนิทชิดชอบนั้นก็ปรากฏอย่างชัดเจนโดยตลอด หากแต่การนำเสนอภาพของน้ำหวานนั้นถูกนำเสนอโดยมีลำดับขั้นที่ถูกจัดวางให้เป็นคนนอกครอบครัวซึ่งต่างกับลูกตองที่ถูกนำเสนอว่ามีสายเลือดเดียวกันกับกะทิเจืออยู่ น้ำหวานเข้ามามีบทบาทในครอบครัวในฐานะลูกจ้างที่แม่ของกะทิจ้างเข้ามาเป็นผู้ช่วย น้ำหวานจึงไม่ได้มีสายสัมพันธ์ในฐานะญาติหรือเพื่อนที่คบกันมาในรั้วมหาวิทยาลัยเช่นที่ลูกตองหรือน้ำกั้นต์เป็น ภาพของน้ำหวานที่แม่จะเป็นชนชั้นกลางและเข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดในฐานะเพื่อนสนิทของครอบครัว แต่น้ำหวานเองก็ถูกนำเสนอให้มีลักษณะที่เป็นรองโดยเฉพาะในมิติของความขาดไร้ซึ่งความเป็นไทย

การกล่าวถึงตัวละครน้ำหวานมีลักษณะที่แตกต่างออกไป ในการนำเสนอภาพตัวละครทั้งสามปรากฏการกล่าวถึงภูมิหลังของทั้งลูกตองและน้ำกั้นต์ โดยที่ลูกตองมีสถานะเป็นทั้งญาติห่างๆและเป็นเพื่อนสมัยมหาวิทยาลัย ในขณะที่น้ำกั้นต์ก็เป็นเพื่อนร่วมชมรมเทนนิสด้วยกัน ทั้งสามคือลูกตอง น้ำกั้นต์และแม่ของกะทิจึงมีภูมิหลังร่วมคือมีสถานะเป็นเพื่อนสมัยมหาวิทยาลัยที่ยังคบหากันมาจนกระทั่งหลังแม่ของกะทิตาย

“รูปนี้กะเตงกันไปเที่ยวสิงคโปร์ หนูสามขอจบกว่าแล้ว แม่ไปทำงาน ลูกตองลากน้ำกั้นต์ไปด้วย น้ำกั้นต์ไม่ได้เรียนกฎหมายเหมือนแม่ แต่เราอยู่ชมรมเทนนิสเหมือนกัน แม่อยู่ปีสามแล้วตอนน้ำกั้นต์เข้าปีหนึ่ง เปล่าจ๊ะ ลูกตองไม่ได้เล่นเทนนิส แต่ชอบมาขลุ่ยที่ชมรม ดูหนุ่มๆ” แม่หัวเราะ³⁰⁰

ในขณะที่น้ำหวานนั้นถูกกล่าวถึงว่าเป็นผู้ช่วยของแม่ดังที่ตากกล่าว ‘น้ำหวานเป็นมือขวา มือซ้าย เท้าขวา เท้าซ้ายของแม่’ สำหรับการนำเสนอ น้ำหวานไม่ปรากฏรายละเอียดภูมิหลังมากนัก แม้แต่บทบาทของน้ำหวานที่มีต่อการทำงานร่วมกับแม่ การกล่าวถึงการจ้างงานน้ำหวานเองมีลักษณะที่ไม่ชัดเจนว่าน้ำหวานถูกจ้างมาเป็นผู้ช่วยในฐานะเลขานุการหรือเป็นผู้ช่วยในการเลี้ยงดูลูก ทำให้สถานะของน้ำหวานจึงมีลักษณะที่คลุมเครือระหว่างการเป็นเพื่อนร่วมงาน ลูกน้อง หรือพี่เลี้ยง

³⁰⁰ ความสุขของกะทิ, หน้า 64.

“แม่เพิ่งย้ายกลับมาทำงานที่กรุงเทพฯ เราสองคนแม่ลูกอยู่
คอนโดกลางเมือง แม่โชคดีที่มีคนคอยช่วยเหลือทั้งหมด นี่วันเกิดปีแรก
ของหนู มีรูปน้ำภูาด้วย น้ำภูามาฝึกงานในสำนักงานตั้งแต่เป็นนักศึกษา
พอเรียนจบแม่ก็รับมาเป็นผู้ช่วย หนูชอบน้ำภูาดั้งแต่พบหน้ากันครั้งแรก
แม่ถึงแน่ใจว่าเลือกคนไม่ผิด”³⁰¹

บทบาทของน้ำภูาจึงสัมพันธ์กับการเป็นผู้ช่วยของแม่ บทบาทที่น้ำภูารับจึงยังคงเป็นบทบาทของการ
ช่วยเหลืองานต่างๆ เช่นการปรากฏตัวครั้งแรกของน้ำภูาคือการขับรถมารับกะที่ไปหาแม่ที่บ้านริม
ทะเล หรือการรับหน้าที่ ‘รับแขกผู้ใหญ่ ดูแลการบริการเครื่องดื่มของว่าง เครื่องไทยธรรมถวายพระ
และอื่นๆ’³⁰² โดยแม่หลังจากที่แม่ของกะที่ได้จากไปแล้ว ภาพของน้ำภูาที่ยังคงบทบาทการช่วยเหลือ
งานเล็กๆน้อยๆในบ้านริมคลองก็ยิ่งปรากฏอยู่ ภาพหนึ่งที่ปรากฏอย่างมีนัยสำคัญคือภาพ (ที่กะที่ถ่าย
ไว้) ของน้ำภูาในการเป็นลูกมือของยายในการประกอบอาหารไทย

ภาพน้ำภูานั่งพับเพียบปกฟักทอง หันบวบ เต็ดหอม ใบแมงลัก
ผานข้าวโพดอ่อนและสารพันผักตามแต่ยายจะบัญชา³⁰³

ประเด็นเรื่องอาหารและขนมไทยเป็นประเด็นที่สำคัญในการดำเนินวิถีชีวิตแบบไทย การ
ประกอบอาหารไทยโดยเฉพาะสูตรโบราณต่างๆถูกนำเสนอออกมาในลักษณะของความซับซ้อนในการ
ประกอบ เช่น ‘แกงบอนสูตรโบราณ’ ที่ต้องผ่านกระบวนการที่ยุ่งยากและใช้ ‘ไพร่พลจำนวนมาก’ จึง
จะได้ ‘แกงหม้อย่อมๆเท่านั้น’³⁰⁴ โดยไม่ว่าจะเป็นแกงซี่เหล็กหรือแกงเลียงที่ประกอบขึ้นในบ้านริม
คลอง ต่างก็ต้องประกอบขึ้นด้วยกรรมวิธีและการลงทุนลงแรงจำนวนมากเช่นกัน และในการประกอบ
อาหารไทยโบราณที่แสดงออกถึงการต้องลงทุนแล้ว ย่อมแฝงนัยคือความรู้เกี่ยวกับตำรับและ
กระบวนการประกอบอาหารที่มีนัยว่าที่ตกทอดกันมาด้วย ทำให้วิถีชีวิตแบบไทยของชนชั้นกลางนั้นมี
ลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างจากชนชั้นกลางทั่วไปที่ไม่ได้ร่ำรวยเท่าเทียมกันเกี่ยวกับความ
เป็นไทยโบราณเช่นครอบครัวของกะที่

หากพิจารณาลุงตองเทียบกับน้ำภูา ลุงตองมีศักดิ์เป็นลุงแท้ๆของกะที่โดยมีความสัมพันธ์ทาง
สายเลือดผ่านทางยายเนื่องจาก ‘แม่ของลุงตองกับยายเป็นลูกพี่ลูกน้องกัน’³⁰⁵ ดังนั้นเองการมี
ร่ำรวยร่วมกันอาจอนุมานถึงการครอบครองความรู้ต่างๆเกี่ยวกับความเป็นไทยระหว่างบ้านริม
คลองและลุงตองว่ามีระดับที่ใกล้เคียงกัน บทบาทของลุงตองโดยเฉพาะในกิจกรรมการประกอบ

³⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

³⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

³⁰³ ความสุขของกะที่ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 58.

³⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27-28.

³⁰⁵ ความสุขของกะที่, หน้า 90.

อาหารต่างๆในบ้านริมคลองจึงอยู่ในตำแหน่งของผู้ควบคุมบัญชาการคล้ายกับตำแหน่งของยาย โดยเมื่อลุงตองเข้ามาอยู่ในบ้านริมคลองการที่ลุงตองและยายสามารถ ‘ควงแขนไปด้วยกัน’ และ ‘เข้าไปชลูกอยู่ด้วยกันในครัวตลอดปาย’³⁰⁶ ซึ่งก็อนุมานได้ว่ากิจกรรมที่ลุงตองและยายทำร่วมกันนั้นในครัวย่อมเป็นการประกอบอาหารไทยต่างๆที่ต้องกับรสนิยมซึ่งอาจตีความเข้ากับการมีรากเหง้าร่วมกัน การเข้าชลูกประกอบอาหารที่ลุงตองสามารถเข้าชากับยายได้นั้นแสดงให้เห็นว่าการร่วมสาแหรกกันนั้นทำให้การถือครองความเป็นไทยของลุงตองและยายที่อยู่ในระดับเดียวกัน

อย่างไรก็ตามตำแหน่งแห่งที่ของน้ำภูที่มีลักษณะแตกต่างจากลุงตองในลักษณะของการไม่ค่อยมีปากเสียง มีบทบาทเป็นลูกมือและผู้ช่วยเมื่อเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวของกะทิอาจสัมพันธ์กับแง่มุมที่หลากหลาย อาทิ ความสนิทสนมกับครอบครัว การไม่ใช่สายเลือด อายุที่น้อยกว่าและการเข้ามามีความสัมพันธ์ในฐานะลูกจ้างของแม่ แต่นัยสำคัญที่ปรากฏและสัมพันธ์กับนัยของการเป็นคนละรากเหง้ากับครอบครัวพจนวิทย์ โดยน้ำภูถูกนำเสนอให้สัมพันธ์กับโลกสมัยใหม่โดยมีความอ่อนด้อยในแง่ของรสนิยมของความเป็นไทยโดยเฉพาะในแง่ของการครัว ซึ่งต่างกับลุงตองและยายซึ่งรวมไปถึงกะทิที่มีสมรรถภาพของความเป็นไทยที่ถูกแสดงออกผ่านความเจนจัดและความรู้ต่างๆ

ภาพของน้ำภูที่ถูกนำเสนอขึ้นปรากฏในแง่ของความอ่อนเยาว์ซึ่งในนัยของความอ่อนเยาว์นั้นผูกพันกับลักษณะที่เป็นสากลมากกว่ามิติของความเป็นไทย กล่าวคือน้ำภูถูกนำเสนอให้มีลักษณะที่ไม่เคร่งขรึม ไม่เป็นทางการ เป็นสาวสมัยใหม่ที่มีลักษณะสบายๆ เช่นเมื่อกกล่าวถึงการแต่งกายของเธอในงานศพของแม่

น้ำภูรวบผมที่เคยปล่อยยาวให้เป็นมวยเล็กๆ ที่ทำยทอย กำไล
ครึ่งแขนคันทาหายไป เหลือเพียงต่างหูมุกเม็ดจ้อย³⁰⁷

หรือเมื่อกะทิเลือกที่จะทำเครื่องประดับให้ ก็ปรากฏภาพของน้ำภูที่เห็นให้การแต่งกายของน้ำภูที่มีลักษณะสบายๆ มีลักษณะเป็นสากลแบบผู้หญิงสมัยใหม่

ถ้ามีเวลา[กะทิ]ก็จะร้อยสร้อยคอเล็กๆให้น้ำภูสักเส้น เอาไว้ใส่กับเสื้อเอว
ลอยลายเมื่อกซิกันตัวใหม่ที่เพิ่งเลือกซื้อด้วยกัน³⁰⁸

³⁰⁶ ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 27.

³⁰⁷ ความสุขของกะทิ, หน้า 77.

³⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

ลักษณะที่ทันสมัยของน้ำภูายังปรากฏผ่านแม้แต่เรื่องเล็กน้อยๆ เช่นการฟังเพลงที่เป็น ‘เพลงบรรเลง
ละตินแนวหวานๆที่น้ำภูเปิดจากเครื่องเสียงในรถ’³⁰⁹

ลักษณะการเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับการขาดซึ่งทุนของความเป็นไทยนั้น
ปรากฏอย่างชัดเจนผ่านประเด็นเรื่องอาหารหรือขนมไทย ในการขาดซึ่งความเป็นไทยนี้เป็นสิ่งที่น้ำภู
ถูกนำมาเป็นคู่เทียบทางความหมายให้กับกะทิที่มีความไทยที่สัมพันธ์กับรากเหง้าและการเติบโตขึ้น
ท่ามกลางความเป็นไทยทั้งของตาและยายนั้น การขาดซึ่งความเป็นไทยผ่านประเด็นเรื่องอาหารของ
น้ำภูเริ่มปรากฏเมื่อรับหน้าที่ดูแลกะทิ และเมื่อยายไม่อยู่บ้านริมคลองชั่วคราวน้ำภูจึงรับหน้าที่
ทำอาหารเข้าให้ กะทิจึงได้สังเกตเห็นความล้าลองของอาหารที่น้ำภูทำ

กะทิจับทำเวลากินข้าวเช้าที่วันนี้เป็นแบบมือล้าลองเพราะยายไม่

อยู่ น้ำภูทอดไข่ดาวกับหมูแฮมไว้ให้ พร้อมกับรินนมให้หนึ่งแก้วใหญ่³¹⁰

การทำอาหารมือล้าลองของกะทิมิมีนัยสำคัญและเป็นสิ่งที่สังเกตได้ในสายตาของกะทิ เนื่องจากบ้านริม
คลองในการควบคุมของยายนั้นต้องรับประทานอาหารเป็น ‘มือใหญ่’³¹¹ ที่ประกอบไปด้วยอาหาร
แบบไทยๆ เช่นผักต้มน้ำพริก ผัดผัก ปลาทอด นัยหนึ่งนั้นอาจแสดงให้เห็นถึงการเป็นคนเมืองที่ต้องใช้
ชีวิตเร่งรีบจึงไม่มีเวลาในการเตรียมอาหารมือใหญ่ แต่นัยที่สำคัญคือความเชื่อมโยงของน้ำภูกับการ
ทำอาหารที่สัมพันธ์กับอาหารสมัยใหม่แบบตะวันตกที่เน้นความง่ายและความรวดเร็ว โดยนัยของ
ความเป็นตะวันตกที่ปรากฏผ่านอาหารของน้ำภูนั้นก็โยงกลับไปยังภาพของเธอมที่มีลักษณะกระเตียด
ไปทางตะวันตกผ่านการใส่กำไลครึ่งแขน เสื้อเอวลอยเม็กซิกันด้วยเช่นกัน

ภาพการเปรียบเทียบระหว่างกะทิที่ถือครองทุนหรือมีความเป็นไทยมากกว่าน้ำภู ปรากฏเมื่อ
ทั้งสองมีปฏิสัมพันธ์กันในประเด็นของอาหารไทย ลักษณะของการขาดความเจนจัดหรือการขาดไร่ซึ่ง
ทุนของความเป็นไทยของน้ำภูถูกกล่าวถึงเมื่อน้ำภูดูแลกะทิในบ้านกลางเมือง น้ำภูจึงหากิจกรรม
ต่างๆมาให้กะทิทำในยามว่าง โดยกิจกรรมหนึ่งน้ำภูเลือกมาให้กะทิทำคือการหัดทำขนมไทย โดยนัย
ที่ปรากฏผ่านสายตาของกะทิปรากฏนัยประเมินค่าการเลือกให้กะทิเรียนทำลูกชุบจากที่บ้านญาติของ
น้ำภู

น้ำภูคงจะกลัวกะทิจะเหงาไม่มีอะไรทำ เลยเอางานปั้นลูกชุบที่
ยังทำค้างอยู่ตั้งแต่เมื่อหลายวันก่อนออกมาวางไว้ให้ น้ำภูพากะทิไปเรียน
ทำขนมที่บ้านญาติคนหนึ่ง เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่กะทิจิตินว่าน้ำภูทำจะ
ใกล้หมดมุกแล้ว ถ้ากะทิอยากเรียนทำขนมก็หัดจากยายได้³¹²

³⁰⁹ ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 164.

³¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

³¹¹ ความสุขของกะทิ, หน้า 14.

³¹² ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 108. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

นัยหนึ่งที่กะทิกล่าวถึงการที่น้ำภูทำให้ตนเองไปเรียนทำขนมไทยและกล่าวในทำนองว่าน้ำภูหม่อมกุนนั้น แสดงให้เห็นว่ากะทิเองรับรู้ว่าการครอบครัวยุคใหม่ทุนในมิติของความเป็นไทยที่สูงกว่า สายตาที่กะทิมองดูการกระทำดังกล่าวของน้ำภูแสดงนัยในทำนองว่าน้ำภูกำลังเอามะพร้าวห้าวมาขายสวน เมื่อน้ำภูไม่รู้จะหาอะไรให้กะทิทำเลยจำใจต้องเอาสิ่งที่กะทิมิถุมิหลังสูงกว่ามาให้กะทิเรียน กะทิจึงมองการกระทำของน้ำภูที่มีทุนความเป็นไทยที่น้อยกว่าด้วยความเอ็นดูและด้วยความเข้าใจ

ในการเรียนทำลูกชุบปรากฏข้อความว่าฝีมือของน้ำภูและกะทิมิถุมิลักษณะ ‘อ่อนประณีตพอๆกัน’ ซึ่งหากเปรียบเทียบด้วยวัยแล้วจะเห็นว่าตำแหน่งของน้ำภูที่แสดงออกมาผ่านทักษะที่สัมพันธ์กับการครัวโดยเฉพาะการครัวที่เชื่อมโยงกับความเป็นไทยอันเป็นการครัวที่ต้องการทักษะและความรู้ผิดกับการทอดไข่ดาวและหมูแฮมนั้นก็มิถุนัยว่ากะทิที่อายุอ่อนกว่าน้ำภูมากนักมีทักษะและความเจนจัดเทียบเท่ากับน้ำภูเองแสดงให้เห็นว่ากะทิมิถุมิทักษะที่เกิดจากการได้รับการหล่อหลอมตกทอดความเป็นไทยที่มากกว่า ความอ่อนด้อยของน้ำภูที่สัมพันธ์กับการขาดซึ่งความเป็นไทยปรากฏอย่างชัดเจนทั้งในการรับรู้ของน้ำภูเองและในการรับรู้ของกะทิเมื่อน้ำภูรับหน้าที่ปรุงอาหารและดูแลกะทิในขณะที่เดินทางไปยุโรป

“อีกหน่อยกะทิกง่ก่งกว่าภูคะ ภูหัดทำครัวแบบคนอื่นทำบ้าง
ดูในทีวี เปิดนิตยสารบ้าง แลมนานๆ ทำที่ ได้แค่นี้ละคะ” น้ำภูพูด
สายตามองน้ำกั้นต์ล่างจางตามข้อตกลงว่า คนหนึ่งทำ คนหนึ่งล้าง

กะทิกคิดว่าอย่าใส่กรอกอย่างกับเนื้อผัดพริกไม่ใช่อาหารที่ต้องใช้ฝีมือ
อะไร ต้องแกงซีเหี้ยหรือแกงจืดลูกกรอกของยายต่างหาก ที่จะเรียกได้ว่า
เป็นอาหารขึ้นโต๊ะ³¹³

ประเด็นเรื่องความสามารถในการทำอาหารนั้นจึงไม่ได้หมายถึงการทำอาหารทั่วไปแต่มิถุนัยความหมายอย่างเฉพาะเจาะจงไปยังการประกอบอาหารไทยที่มีความประณีตซับซ้อนควรค่าดังที่ปรากฏผ่านสายตาที่กำลังเมินค่าของกะทิ จากข้อความแสดงให้เห็นว่าน้ำภูเมื่อเทียบกับกะทิที่ได้รับการถ่ายทอดทักษะที่สัมพันธ์กับความเป็นไทยนั้น ด้วยความที่น้ำภูไม่มีพื้นฐานรากเหง้าที่ได้รับการถ่ายทอดเช่นกะทิ จึงมีความจำเป็นต้องเรียนรู้ทักษะต่างๆด้วยตนเอง โดยทั้งน้ำภูและกะทิต่างก็ตระหนักรู้ถึงความลุ่มลึกและความเจนจัดในความเป็นไทยในระดับที่แตกต่างอันเกิดจากรากเหง้าที่ต่างกัน สายตาของกะทิที่ประเมินค่าอาหารของน้ำภูและเปรียบเทียบเข้ากับอาหารที่ประกอบขึ้นในบ้านชายคลองนั้นปรากฏการให้ค่าระหว่างอาหารพื้นที่ไม่ต้องมีฝีมือดังที่น้ำภูประกอบเทียบความหมายและลำดับชั้นเข้ากับอาหารไทยของยายกะทิกุณเคย เป็นการเน้นย้ำสถานะของครอบครัวของกะทิมิถุมิถุมิและความลุ่มลึกซับซ้อนอันเกิดจากการถือครองทุนความเป็นไทยที่เหนือกว่าน้ำภู ความลุ่มลึกของ

³¹³ ความสุขของกะทิ ตอน ในโลกใบเล็ก, หน้า 78.

บ้านริมคลองที่แม่น้ำภาเองก็รับรู้ถูกแสดงออกผ่านการแสดงออกของรสนิยมที่สัมพันธ์กับความเป็นไทย การถือครองความเป็นไทยและการแสดงออกถึงรากเหง้าที่เหนือกว่านี้เป็นสิ่งที่ใช้แบ่งแยกและใช้เพื่อแสดงอำนาจและยังผลให้เกิดการสมยอมกับอำนาจนั้น (ดังที่น้ำภายอมรับ และยินยอมที่จะอยู่ในฐานะที่เป็นรอง) เป็นสิ่งที่ถูกใช้เพื่อแบ่งแยกในการแสดงความโดดเด่น แม้แต่กับชนชั้นกลางด้วยกัน

4.4.3 ทุนความเป็นไทยที่สัมพันธ์กับตลาดและดอกผลของความเป็นไทย

ลักษณะสำคัญของมโนทัศน์เรื่องรสนิยมและทุนทางวัฒนธรรม การถือครองทุนต่างๆ นอกจากจะถูกใช้เพื่อแสดงความโดดเด่นแตกต่างเช่นที่กล่าวถึงในบทก่อนหน้าและในส่วนก่อนหน้าในกรณีของความเป็นไทยที่ผู้วิจัยเสนอว่าเป็นทุนลักษณะพิเศษที่สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องการถ่ายทอดความเป็นไทยรากเหง้าอันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญเรื่องชาติตระกูลที่ยังดำรงอยู่ในสังคมไทย แนวคิดเรื่องการถือครองทุนนี้ยังสัมพันธ์กับการที่ทุนต่างๆนั้นสามารถนำมาซึ่งการสะสมเพิ่มพูนทุนจากสถานะที่เกิดจากการถือครองทุนต่างๆของบุคคลนั้นๆ ความเป็นไทยเองก็เช่นกัน เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าความเป็นไทยที่ชนชั้นกลางถือครองนั้นเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับตลาด สามารถถูกนำไปลงทุนและทำให้เกิดการเพิ่มพูนและอันจะนำไปสู่การเลื่อนตำแหน่งทางสังคมได้

การพิจารณามูลค่าและคุณค่าของความเป็นไทยปรากฏอย่างชัดเจนผ่านการเลี้ยงไก่แจ้ของตา เมื่อแรกที่มีคนเอาไก่แจ้มาให้ตาเองก็ ‘บ่นเล็กน้อยว่าไม่มีประโยชน์ กินไข่ไม่ได้’ แต่ก็กล่าวว่า ‘เป็นไก่ที่น่าเอ็นดูแบบไทยแท้ สมควรแก่การฟุ่มฟักไว้’ ซึ่งมีนัยของการประเมินไก่แจ้ในลำดับแรกว่าไม่มีสรรพประโยชน์ แต่ด้วยการเชื่อมโยงเข้ากับความเป็นไทยในสายตาของตานั่น ไก่แจ้จึงมีคุณค่าในการฟุ่มฟักเลี้ยงดูไว้ให้เป็นราศีแก่บ้านริมคลอง อย่างไรก็ตามการถือครองไก่แจ้ที่ยึดโยงกับความเป็นไทยที่ไร้ซึ่งอรรถประโยชน์นั้นไม่ควรค่าเพียงพอในสายตาชนชั้นกลาง ในการกล่าวถึงไก่แจ้ผ่านสายตาของกะทิจึงถูกเน้นย้ำถึงมูลค่าในความเป็นไทย (ในทำนองเดียวกันการมองถึงมูลค่าของบ้านเรือนไทยของตา) ดังปรากฏความว่า

การเลี้ยงไก่แจ้กลายเป็นงานอดิเรกของตาไปในที่สุด มีตำราดูสายพันธุ์และทำท่าว่าจะเป็น “นักเลง” ไก่แจ้เสียแล้ว เผลอๆ ตาบอกว่าจะส่งประกวดเสียเลย ที่จริงราคาไก่แจ้พันธุ์แท้ตัวหนึ่งสูงกว่าราคาไก่เนื้อเสียอีก แม้พันธุ์ไก่แจ้พร้อมตกไข่ ถึงจะตัวนิดเดียวก็ขายได้ตัวละ ๑๐๐ - ๑๒๐ บาท หรือถ้าเป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ขายกันตามฟาร์ม ราคาอาจสูงถึงคู่ละ ๘๐๐ - ๑,๐๐๐ บาท ถ้าตาเอาจริงก็อาจมีรายได้เสริมที่น่าสนใจ³¹⁴

³¹⁴ ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 160-161.

ความหมายหรือคุณค่าของความเป็นไทยที่ถูกนิยามผ่านไก่แจ้ที่กลายมาเป็นงานอดิเรกของตา แม้จะไม่ปรากฏว่าตาเองได้หารายได้พิเศษจากไก่แจ้อย่างจริงจัง แต่ในทัศนะของชนชั้นกลางที่มีการประเมินค่าความเป็นไทยที่สามารถถูกตีค่าออกมาเป็นตัวเลข โดยตัวเลขนั้นสัมพันธ์ไปตามมูลค่าและความต้องการของตลาด โดยในความรู้เกี่ยวกับความเป็นไทยจนตาทำท่าจะกลายเป็นนักเลงไก่แจ้นั้น แสดงให้เห็นถึงความรู้เกี่ยวกับความเป็นไทยที่สัมพันธ์กับการมองเห็นศักยภาพในการทำกำไรจากความเป็นไทยอันเป็นที่ต้องการของตลาดนั้น ทัศนคติที่ถูกแสดงออกผ่านไก่แจ้ที่ถูกเชื่อมโยงกับประเด็นความเป็นไทยนี้สอดคล้องกับข้อวิจารณ์ของมาร์กซ์ที่วิพากษ์สังคมนิยมสมัยใหม่ว่าทำยที่สุดแล้วเรื่องเงินและผลประโยชน์เป็นสิ่งแอบแฝงอยู่ในทุกแง่มุมของชีวิต ซึ่งก็ปรากฏแม้แต่มิติของเป็นไทยอันเป็นแง่มุมถูกใช้เพื่อรับมือกับระบบทุนนิยม

ในแง่มุมของอาหารไทยเองก็ปรากฏทัศนคติในทำนองเดียวกันกับไก่แจ้ของตา คือถูกมองในลักษณะของสินค้าที่สัมพันธ์ความต้องการของตลาดโดยเฉพาะในสายตาของชาวต่างชาติ ทัศนคติดังกล่าวปรากฏผ่านสายตาของกะทิ ที่แสดงให้เห็นถึงการถือครองทุนที่สำคัญสองประการคือ ศักยภาพในทางธุรกิจที่มองเห็นความต้องการของตลาดและอีกประการคือการถือครองความเป็นไทย ในฐานะทุนที่สามารถนำมาประยุกต์ลงทุนให้เพิ่มพูนจนมีแนวโน้มที่จะสร้างกำไรได้ ดังที่ปรากฏในการกล่าวถึงลูกซุบของกะทิที่มองเห็นมิติของตลาดและในการเลือกทดลองทำธุรกิจโครงการงานของโรงเรียนที่เลือกทำโครงการ “ขนมไทยโฮเทค”

มุมมองในแง่การตลาดที่มองความเป็นไทยในฐานะองค์ประกอบหนึ่งของสินค้าปรากฏในการพินิจลูกซุบที่กะทิได้จัดทำขึ้น โดยที่กะทิมองเห็นว่าลูกซุบฝีมือตนเองไม่มีความหลากหลาย บั่นออกมาได้ แต่ทรงกลมผิดกับลูกซุบที่เป็นที่นิยมของชาวต่างชาติ

กะทิเดินใจลอยลงมานั่งปั้นลูกซุบที่เคาน์เตอร์ในครัว งานฝีมือดี
 ตรงไม่ต้องใช้สมาธิมาก ผลงานของกะทิไม่ดีขึ้นเลย บั่นลูกอะไรก็จะ
 ออกมาเหมือนลูกส้มกลมๆ *ฝรั่งเห็นคงไม่ประทับใจ และมีหวังทำให้ลูกซุบ
 ตกจากความนิยมในฐานะขนมนมเบอร์วันในสายตาของชาวต่างชาติอย่าง
 แน่นนอน*³¹⁵

การตระหนักเรื่องคุณค่าที่มองเห็นผ่านขนมไทยนั้นจึงถูกมองในฐานะสินค้าและมีความสัมพันธ์และสัมพันธ์ไปตามความต้องการและความนิยมของต่างชาติอันเป็นผู้ซื้อที่กะทิตระหนักถึง นัยหนึ่งแสดงให้เห็นถึงการประเมินของกะทิที่มีต่อการทำความเป็นไทยให้เป็นสินค้าและศักยภาพของกะทิที่เข้าใจตลาดและความต้องการของตลาดที่มีต่อขนมไทยและความเป็นไทย

³¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 110. เน้นข้อความโดยผู้วิจัย

แม้ว่าเรื่องจะไม่ได้กล่าวถึงลูกชุปหรือการฝีมือของกะทิวามีศักยภาพพอในการใช้ฝีมืออันเกิดจากการหล่อหลอมความเป็นไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การที่กะทิวามีฝีมือทางธุรกิจและความเป็นไทยผ่านการหล่อหลอมของครอบครัวเป็นปัจจัยที่ทำให้กะทิวามีผลงานหรือคุณลักษณะทั้งสองด้านเข้าด้วยกันเพื่อใช้เป็นปัจจัยในการลงทุน สิ่งที่กะทิวามีเลือกทำในโครงการธุรกิจอันเป็นการบ้านจากโรงเรียนคือการที่กะทิวามีเลือกทำโครงการขนมไทยโฮตและโครงการเครื่องจักสานทั้งสองนั้นเป็นการจะปรับประยุกต์ขนมไทยและภูมิปัญญาชาวบ้านให้เข้ากับความต้องการของตลาดโครงการที่กะทิวามีเลือกทำทั้งสองนี้แสดงให้เห็นการให้ศักยภาพในการปรับประยุกต์ความเป็นไทยให้กลายเป็นสินค้าเข้ากับทุนหรือความรู้อันหลากหลายของกะทิวามีได้เป็นอย่างดี

โครงการขนมไทยโฮตของกะทิวามีเป็นการผสมผสานความเป็นไทยจากขนมไทยต่างๆ ที่ย้ายทำและใช้ความคิดสร้างสรรค์ที่กะทิวามีได้มาจากความรู้ต่างๆ เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและความโดดเด่นให้กับขนมไทยของยายนั่น เช่น ฟักทองสังขยาที่กะทิวามีนำมาผสมผสานความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมตะวันตกและความสุนทรีย์ต่างๆ ที่กะทิวามีเติบโตขึ้น สังขยาฟักทองธรรมดาจึงถูกกลายสภาพเป็นขนมเก๋ๆ ที่กะทิวามีไม่เพียงได้แสดงความสามารถจากทุนอันหลากหลายที่ได้สั่งสมมาแต่ยังแสดงให้เห็นว่าทุนที่สั่งสมมานั้นได้กลายสภาพเป็นศักยภาพที่จะก่อให้เกิดรายได้จากการใช้ทุนต่างๆ ในตัวและเปลี่ยนแปลงทุนนั้นให้อยู่ในรูปแบบของสินค้าที่มีศักยภาพสูงในการทำกำไรได้

อย่างเช่น ฟักทองสังขยา เวลาเลือกฟักทองลูกจ้อยมาคว้านไส้เจาะให้เป็นหน้า มีลูกตาและปากหยักๆ เหมือนฟักทองฮาโลวีนของฝรั่ง พอใส่สังขยาลงไปนั่งจิบสนุก ก็จะได้ฟักทองสังขยาฮาโลวีน เกต้ออก³¹⁶

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขนมฟักทองฮาโลวีนนี้แสดงให้เห็นการผสมผสานทุนต่างๆ ที่ถูกสะสมไว้ในตัวของกะทิวามีและแสดงออกเป็นศักยภาพในการลงทุนเพื่อสร้างผลกำไรจากทุนในตัวเองนั่น นั่นคือ การผสมผสานทักษะในการทำครัวและความรู้จากความรู้จากใจคนไทยและความเป็นไทยจากยาย ที่ถูกผสมผสานเข้ากับมุมมองเชิงสุนทรีย์ที่ได้รับการหล่อหลอมขึ้นในบ้านชายคลองผ่านสิ่งละอันพันละน้อย รวมเข้ากับการถือครองทุนทางวัฒนธรรมที่ยังผลเป็นความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมคือวันฮาโลวีน ได้ร่วมกันและแสดงผลออกมาเป็นความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างสรรค์สินค้าที่มีศักยภาพสูงและมีสัมพันธ์กับความต้องการของตลาด การสร้างสรรค์ฟักทองฮาโลวีนนี้สามารถแสดงให้เห็นปลายทางของทุนในตัวของกะทิวามีที่ถูกสะสมหล่อหลอมขึ้นมาอย่างซับซ้อนผ่านตัวตนของเธอที่ในที่สุดเป็นสิ่งที่มีความโน้มที่จะผลิตดอกออกผลกลับไปสู่กำไรที่เป็นตัวเงินได้

³¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 148-49.

ขนมไทยประยุกต์อีกชนิดที่กะทิสร้างสรรค์ขึ้นคือ “ฝอยทองหมวดมังกร” ซึ่งเป็นการนำเอาขนมไทยผสมเข้ากับรูปแบบของขนมหมวดมังกรของประเทศจีน อันเป็นขนมที่นำภูษาเข้ามา

กะทิตำทำทางเหมือนนักมายากลเปิดการแสดง แอ่นแอ่น ฝอยทองธรรมดาๆ นี่เอง แต่พลิกแพลงม้วนเป็นก้อนแน่นๆ ยาวสองนิ้ว เลียนแบบขนมหมวดมังกรที่นำภูษาเคยซื้อมาฝาก แทนที่จะทำเป็นแพแบบที่เห็นทั่วไป³¹⁷

การพลิกแพลงโดยนำเอาขนมไทยตำรับของยายผสมเข้ากับรูปแบบของขนมของประเทศจีนที่กะทิตำเคยบริโภคนั้น ก็แสดงให้เห็นอิทธิพลของรสนิยมอันเกิดจากการรูปแบบของบริโภคที่มีความโดดเด่นและมีความสัมพันธ์กับทุนต่างๆ เช่น การที่กะทิตำรู้จักขนมหมวดมังกรเกิดจากความรู้และศักยภาพในการบริโภคของครอบครัวที่สามารถซื้อหาขนมแปลกๆมารับประทานได้ รวมไปถึงความสามารถในเชิงสุนทรียะที่ทำให้กะทิตำสามารถประยุกต์เอารูปแบบของขนมที่เคยบริโภคนั้นมาปรับเข้ากับขนมไทยให้มีลักษณะกะทัดรัด สวยงามและบริโภคได้ง่าย ทำให้ขนมของกะทิตำมีความสะดวก โดดเด่นและแปลกกว่าขนมไทยต่างๆซึ่งก็มีศักยภาพที่ผูกประเมนเข้ากับความต้องการของตลาดที่ต้องการสินค้าที่แปลกและมีคุณสมบัติเหมาะแก่การบริโภคแตกต่างจากสินค้าที่มีอยู่ในท้องตลาด

อย่างไรก็ตาม โครงการขนมไทยไฮเทคของกะทิตำก็เป็นอันต้องพับลงไปเมื่อกะทิตำพิจารณาต้นทุนและกระบวนการผลิตจนทำให้กะทิตำรู้สึกท้อถอย กะทิตำจึงย้ายจากการเป็นผู้ผลิตเองไปสู่การรับช่วงโดยเลือกเอางานจักสานของตาชุมมาเพื่อปรับประยุกต์และพัฒนาให้กลายเป็นสินค้า โดยในกระบวนการที่กะทิตำและเชิงรบในฐานะสมาชิกกลุ่มและผู้ร่วมทำโครงการเพื่อไปนำเสนอได้เข้าใจความรู้และวิธีในระบบธุรกิจในการเข้าจัดการเพื่อสร้างองค์ความรู้คือการจัดการต้นทุนในการผลิตและกระบวนการผลิตอันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ลักษณะดังกล่าวเป็นการนำความรู้สมัยใหม่เข้าจัดการภูมิปัญญาชาวบ้านของตาชุมเพื่อทำให้กลายเป็นสินค้าที่สามารถเข้าใจและควบคุมกระบวนการผลิตได้

ไม่นานนัก คณิตศาสตร์ของสินค้าของกะทิตำก็เปลี่ยนเป็นรูปร่าง กะทิตำส่งต่อให้เชิงรบเขียนรายละเอียดเพิ่มเติมเรื่องขนาด วัสดุ ราคา และระยะเวลาการผลิต บัดนี้ โครงการศิลปะงานสานกลายเป็นผลงานคู่ของกะทิตำกับเชิงรบแล้ว เหลือเพียงแต่เสนอเข้าที่ประชุมกลุ่มวันจันทร์นี้³¹⁸

³¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 148.

³¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152.

นอกจากในแง่ของการผลิตแล้ว กะทียังได้ใช้มุมมองเชิงธุรกิจในการพิจารณาถึงตลาดอันเป็นแนวทางที่จะพัฒนางานจักสานธรรมดาๆ ให้กลายเป็นสินค้าที่โดดเด่น มีมูลค่าที่สูงขึ้นและเป็นที่ต้องการของตลาด

ปลาตะเพียนของตาชুমมีหลายขนาด ตั้งแต่เล็กจิ๋วเท่าปลายก้อย จนถึงขนาดเท่าปลาจริง กะทิจำได้ว่าเคยเห็นแขวนขายนักรท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่หน้าพระวิหารพระมงคลบพิตร ตัวใหญ่ยักษ์ราคาเป็นพันบาท น่าจะดีถ้าจะให้ตาชุมสานขนาดจัมโบ้เอกซ์เอกซ์เอกซ์ แล้วโฆษณาหน้าร้านว่าปลาตะเพียนใหญ่ที่สุดในโลก ถ้าเปิดประมูลขายก็น่าจะได้เงินดี หรือจะสานด้วยใบลานย้อมสีสุดฉลาด ให้ตัวเล็กจิ๋วใส่ในขวดใบน้อยเป็นของตั้งโชว์ก็น่าจะได้³¹⁹

จะเห็นว่าสายตาของชนชั้นกลางแม้จะเป็นเด็กเช่นกะทินั้น ปรากฏมุมมองเชิงธุรกิจที่กะทิสามารถมองเห็นความเป็นไปได้ในการหารายได้จากทักษะความสามารถของตาชุม ที่นัยหนึ่งแสดงให้เห็นว่าตาชุมเองขาดทักษะดังกล่าวจึงไม่สามารถปรับประยุกต์และทำการตลาดให้กับสินค้าเพื่อสร้างความมั่งคั่งให้กับตนเองได้ ในขณะที่เด็กหญิงชนชั้นกลางกลับสามารถใช้ทักษะต่างๆ เข้าบริหารจัดการนับตั้งแต่ต้นน้ำคือขั้นตอนของวัตถุดิบและกระบวนการผลิตไปจนถึงการพัฒนาสินค้าไปจนปลายน้ำคือการโฆษณาเพื่อส่งเสริมการขาย ด้วยทัศนวิสัยทางธุรกิจของกะทิสามารถพัฒนาให้ภูมิปัญญาพื้นบ้านแบบไทยๆ มีความโดดเด่นและมีแนวโน้มในการสร้างผลตอบแทนในรูปแบบอันหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการประมูลหรือการทำให้เป็นสินค้าที่ฉลาดและมีรูปแบบที่แปลกออกไปเพื่อสร้างความโดดเด่น น่าสนใจให้กับตัวสินค้า

สุดท้ายแม้การทดลองทำโครงการทั้งสองกะทิตันที่สุดในที่สุดไม่ได้ลงมือปฏิบัติและออกงานโรงเรียนตามที่วางแผนไว้เนื่องจากทางกลุ่มได้เลือกการออกร้านดกไข่ชิงโชคแทน และในทัศนะของกะทิตองที่กล่าวว่า ‘คงจะจริงอย่างที่ตาว่าชะละมัง บ้านนี้ไม่ค่อยมีหัวเรื่องทำมาค้าขายเท่าไร’ ความเชิงลึกที่ถูกปฏิเสธนั้นแท้จริงแล้วแสดงให้เห็นว่าชนชั้นกลางเองมีศักยภาพในประกอบธุรกิจและแสวงหากำไรไม่น้อยกว่าคนจีน ทั้งยังสามารถผสมผสานใช้ความเป็นไทยเป็นต้นทุนและทำความเป็นไทยนั้นให้กลายเป็นสินค้า ความเป็นไทยจึงกลายเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยตลาด และเป็นสิ่งที่ถูกนำมาประยุกต์และประสานเข้ากับมุมมองความรู้ร่วมสมัยต่างๆ เพื่อลงทุนแล้วสร้างสรรค์กำไรต่อไปได้

แม้ว่าโครงการขนมไทยโฮตคของกะทิตองจะไม่ได้ออกสู่โลกธุรกิจ ไม่ได้ผลิตสินค้าออกร้าน แต่ลักษณะของการปรับประยุกต์อาหารไทยด้วยลักษณะที่ทันสมัยเพื่อให้เข้ากับรสนิยมของตลาดหรือชาวต่างชาตินั้นปรากฏในธุรกิจของพริมและป้านุ้ย โดยพริมเป็นตัวละครที่ ‘มีความเป็นไทยน้อยเต็ม

³¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ที่’ เนื่องจากไปเติบโตที่ต่างประเทศ โดยแม้ว่าจะ ‘พูดไทยได้ชัดก็จริง แต่คำศัพท์ที่ใช้ก็ผิดบ้างถูกบ้าง’ ซึ่งพริมนั้นไม่สามารถอ่านเขียนภาษาไทยได้ และในแง่มุมมองของการขาดความเป็นไทยนี้นั้นพริม ‘ถือเป็นปมด้อยและพยายามทำทุกอย่างไม่ให้ใครรู้’ เนื่องจากพริมเกรงจะถูกหาว่า ‘ดัดจริต’³²⁰ เนื่องจากเธอนั้นไม่ได้เป็นลูกครึ่ง พริมถูกนำเสนอให้สัมพันธ์กับตะวันตกและวิถีคิดแบบสมัยใหม่และได้ใช้ลักษณะดังกล่าวสร้างธุรกิจร่วมกันกับป้านุ้ย คือธุรกิจรับจัดอาหารที่ทำกันในย่านชายทะเลอันเป็นแหล่งท่องเที่ยว ในธุรกิจที่ทั้งพริมและป้านุ้ยต่างเติมเต็มให้แก่กันคือป้านุ้ยหันส่วนมีบทบาทเป็น ‘กองหลัง’ ที่ทำหน้าที่ปรุงอาหาร โดยมีพริมไม่เพียงทำหน้าที่ประสานงานและติดต่อลูกค้า แต่ยังมีหน้าที่ในการใช้ความใกล้ชิดกับตะวันตกในการปรับปรุงและปรับประยุกต์อาหารต่างๆให้เข้ากับลูกค้าส่วนใหญ่ที่เป็นชาวต่างชาติ

แม้บอกว่าตัวเองเป็นกองหน้า ป้านุ้ยเป็นกองหลัง แม่เป็นคนติดต่อลูกค้า ประสานงานทุกอย่าง และช่วยกันกับป้านุ้ยคิดอาหารแปลกพิสดารที่พ่อสรุปว่าเป็นอาหารเสริมบาร์มี ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ เพราะแม่จะสนองความต้องการได้ครบถ้วนอย่างถูกรสนิยมและตรงตามโอกาส อาหารจึงเป็นลูกผสมไทย-ฝรั่งที่เน้นความสวยงามน่าทาน ประเภทของว่างชิ้นละคำ กินไม่อิ่ม กินไม่ทันรู้รส แต่สะดวกใส่ปากในงานหุ่ คำนิยามของพ่อจึงไม่ไกลความจริง³²¹

ลักษณะธุรกิจที่พริมและป้านุ้ยร่วมมือกันโดยใช้ความเป็นไทยและปรับให้เข้ากับรสนิยมของลูกค้าซึ่งหมายถึงลูกค้าต่างชาติเป็นสำคัญนั้นมีลักษณะสอดคล้องกับกิจการขนมไทยไฮเทคที่กะทิดคิดขึ้น แม้ว่ากล่าวถึงอาหารไทยที่ถูกประยุกต์เพื่อให้ตรงกับรสนิยมและรูปแบบการบริโภคของต่างชาติจะมีนัยของการเสียดสีวิพากษ์วิจารณ์อยู่บ้างแต่ด้วยอำนาจของตลาดและความต้องการของลูกค้า จึงเป็นความจำเป็นที่ความเป็นไทยต้องถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้ขายได้และมีมูลค่าตามความต้องการของตลาด แม้ว่ากิจการของพริมและป้านุ้ยจะไม่ได้ถูกเน้นย้ำในแง่ของความเจริญรุ่งเรืองและเป็นเพียงธุรกิจขนาดเล็กที่จะทำการเป็นครั้งคราวตามฤดูกาลท่องเที่ยว แต่วิถีชีวิตที่ครอบครัวพริมสามารถใช้ภายในวิถีชีวิตราคาแพงได้ เช่น การถือครองบ้านพักริมทะเล รวมไปถึงการกล่าวถึงกิจการเล็ก ๆ นี้ว่าได้รับว่าจ้างจากงานเปิดตัวคอนโดมิเนียมหรูย่อมมีนัยว่ากิจการขนาดเล็กนี้สามารถผลิตออกนอกผลเป็นที่น่าพอใจ ซึ่งล้วนเกิดจากความสามารถในการขายและปรับเปลี่ยนความเป็นไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากความเป็นไทยในฐานะทุนทางวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งที่สามารถแลกเปลี่ยนลงทุนกลับมาสู่ทุนทางเศรษฐกิจในรูปแบบของผลกำไรได้แล้ว ยังปรากฏความเป็นไทยในฐานะสมรรถนะ

³²⁰ เดียว, หน้า 24.

³²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

(competency) ที่แสดงถึงการสะสมถือครองความเป็นไทยที่แสดงออกผ่านรสนิยมและความรู้เกี่ยวกับความเป็นไทยต่างๆ โดยการถือครองทุนหรือความรู้เกี่ยวกับความเป็นไทยต่าง ๆ นี้สามารถใช้ในการแลกเปลี่ยนและเลื่อนสถานะทางสังคมได้ดังที่ปรากฏผ่านกรณีที่ลุงตองเลือกขนมชั้นเป็นของขวัญแสดงความยินดีให้กับนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่ได้รับการเลื่อนยศ การแสดงภูมิรู้เกี่ยวกับขนมชั้นและใช้ขนมชั้นของลุงตองจึงเป็นการแลกเปลี่ยนไปสู่ทุนทางสังคม ซึ่งเครือข่ายหรือทุนทางสังคมที่ถูกแลกเปลี่ยนไปนี้ย่อมมีแนวโน้มหรือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงไว้ซึ่งสถานะหรือเลื่อนสถานะของลุงตองในอนาคตได้ โดยขนมชั้นของลุงตองไม่ได้เป็นเพียงขนมชั้นธรรมดาแต่เป็น ‘ขนมชั้นฟ้า’ ที่ถูกนำมาประดับตกแต่งอย่างดีเพื่อนำไปเป็นของขวัญ

ลุงตองอธิบายว่า คนโบราณจะให้ขนมชั้น หรือขนมถ้วยฟู หรือขนมปุยฝ้ายเวลาก้าวหน้าเลื่อนตำแหน่ง ขนมชั้นมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า ขนมชั้นฟ้า ซึ่งคุณจะได้รับค่านิยมมากกว่าขนมถ้วยฟูหรือขนมปุยฝ้ายที่ต้องใช้ฝีมือทำ ถ้าไม่เก่งจริงหน้าขนมจะฟูแพบทำให้คนทำเสียหายได้ ลุงตองสั่งทำขนมอันเชื่องและมีไส้ชั้นหลากสีสวยงาม น่าจะเรียกว่าขนมชั้นสีรุ้งมากกว่า นอกจากสีสวยงามแล้วยังตัดและจัดเป็นลวดลายแปลกตาเหมือนลายกระเบื้องโมเสก กะทิเป็นลูกมือช่วยลุงตองเอาผ้าโปรงห่อกล่องขนมก่อนจะประดับด้วยดอกไม้อย่างวิจิตรบรรจง คนรับต้องเป็นคนสำคัญมาก เพราะลุงตองทุ่มทุนสร้างสุดตัวจริงๆ³²²

องค์ประกอบสำคัญในการเลือกของขวัญที่เหมาะสมนั้นสัมพันธ์กับภูมิรู้เกี่ยวกับความเป็นไทยโบราณ คือความหมายและขนบธรรมเนียมที่แอบแฝงอยู่ในขนมไทยไปจนถึงภูมิรู้เกี่ยวกับการทำขนมไทยต่างๆ จึงทำลุงตองสามารถเลือกของขวัญที่เหมาะสมได้ ซึ่งของขวัญที่เต็มไปด้วยความหรูหราและความหมายของลุงตองนี้ย่อมมีประสิทธิผลต่อผู้รับและเป็นการแลกเปลี่ยนทุนต่างๆ โดยเฉพาะความเป็นไทยที่อยู่เบื้องหลังกล่องขนมชั้นหรูหรานี้เข้าสู่สายสัมพันธ์หรือทุนทางสังคมของลุงตอง ให้เครือข่ายทางสังคมของลุงตองมีความแน่นแฟ้นและมีความเป็นไปได้ที่จะผลิดอกออกผลตอบแทนไปสู่สถานะหรือทุนอื่นๆได้ในอนาคต

สรุป

ประเด็นสำคัญของบทที่ 4 คือความย้อนแย้งของชนชั้นกลางที่แสดงออกผ่านความพยายามในการปฏิเสธรระบบทุนนิยมและโลกสมัยใหม่ที่แสดงออกมาในหลายรูปแบบ ความย้อนแย้งดังกล่าวเป็นผลกระทบจากบริบทร่วมสมัยที่ชนชั้นกลางไทยได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจส่งผลให้เกิด

³²² ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์, หน้า 98.

กระแสต่อต้านระบบทุนนิยมและวิธีสมัยใหม่ที่รุนแรงและเกิดอาการหวนให้หาอดีต ในประเด็นของการหวนให้หาอดีตพบความเปลี่ยนแปลงในการนำเสนอคู่ตรงข้ามระหว่างพื้นที่ชนบทและพื้นที่เมืองที่สัมพันธ์กับการหวนให้หาอดีตและสัมพันธ์กับตำแหน่งแห่งที่ของชนชั้นกลางอย่างมีนัยสำคัญในความสุขของกะทิทั้งสามเล่ม กล่าวคือ การเสนอภาพชนบทและเมืองถูกจัดวางให้เป็นคู่ตรงข้ามกัน ชนบทเป็นพื้นที่พึงปรารถนาที่สัมพันธ์กับอดีต ความสงบและกลมเกลียว โดยวิถีชีวิตในชนบทถูกนำเสนอให้มีจังหวะที่เนิบช้าและมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ในขณะที่เมืองถูกนำเสนอให้เป็นพื้นที่ที่ไม่พึงปรารถนา เป็นพื้นที่ของระบบทุนนิยมที่ห่างไกลธรรมชาติและเต็มไปด้วยมลพิษ เมืองถูกนำเสนอให้เป็นพื้นที่ของความเห็นแก่ตัว ความวุ่นวายและความไม่สงบงาม ซึ่งลักษณะที่เป็นคู่ตรงข้ามดังกล่าวและการปฏิเสธเมืองนั้นมีลักษณะที่ผ่อนคลายลงไปพร้อมๆ กับกะทิที่เติบโตขึ้นเนื่องจากกะทิในฐานะชนชั้นกลางไม่อาจใช้ชีวิตอยู่ในวิถีอันเนิบช้าได้โดยตลอด กะทิในที่สุดแล้วมีความจำเป็นต้องกลับสู่เมืองอันเป็นตำแหน่งแห่งที่สำหรับสะสมทุนทั้งความรู้ เครือข่ายทางสังคมและทรัพย์สินต่างๆ ผ่านการเข้าสู่ระบบการศึกษาและการเข้าทำงานเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการผลิตในโลกทุนนิยมเพื่อเป็นชนชั้นกลางที่ประสบความสำเร็จต่อไป

นอกจากการสร้างพื้นที่ในอดีตในฐานะพื้นที่ที่ห่างไกลจากพลังของระบบทุนนิยมแล้ว จากบริบทการเข้ามาของทุนนิยมไทยที่เข้ามาพร้อมกับการขยายตัวของชาวจีนจึงปรากฏการสร้างความเป็นเงินที่ถูกสร้างให้ตรงข้ามกับความเป็นไทย ความเป็นเงินถูกประกอบขึ้นโดยเชื่อมโยงเข้ากับระบบทุนนิยมผ่านภาพของคณินที่มีความมั่งคั่งจากความชำนาญในทางการค้าซึ่งถูกโยงเข้ากับลักษณะในแง่ลบที่ตรงข้ามกับความเป็นไทย คือความไม่รู้จักพอ ความแล้งน้ำใจ รวมถึงการสร้างภาพของความเป็นเงินที่เต็มไปด้วยความอึกทึกโกลาหลซึ่งตรงข้ามกับความเป็นไทยที่ถูกขบเน้นในแง่ความสงบกลมเกลียวและเต็มไปด้วยสุนทรียภาพ

ในส่วนสุดท้ายคือการพิจารณาไปยังการนำเสนอความเป็นไทยในฐานะรูปแบบรสนิยมราคาแพงที่ต้องการทุนในการบริโภคและความเป็นไทยเองก็มีลักษณะที่เป็นทุนรูปแบบหนึ่ง กล่าวคือ ภายใต้การกลับไปสู่วิถีที่หลีกเลี่ยงจากเมืองและโลกทุนนิยมกลับปรากฏว่าวิถีและองค์ประกอบของความเป็นไทยต่างๆ เช่น บ้านทรงไทย การรับประทานอาหารไทยโบราณ ไปจนถึงการนำเสนอลักษณะไทยๆ ที่ปรากฏผ่านสายตาชนชั้นกลางกลับปรากฏเป็นรูปแบบของการบริโภคที่ไม่เพียงแต่ทุนทางเศรษฐกิจเท่านั้นแต่ยังปรากฏต้นทุนของความเป็นไทยที่สัมพันธ์กับการตกทอดเป็นมรดกของความเป็นไทยผ่านสาแหรกตระกูล โดยเมื่อพิจารณาความเป็นไทยในฐานะทุนจึงปรากฏบทบาทหรือฟังก์ชันของความเป็นไทยที่มีลักษณะสอดคล้องกับทัศนะเรื่องรสนิยมและทุนของบูร์ดิเยอ คือความเป็นไทยเป็นสิ่งที่ถูกหล่อหลอมและต้องการทุนของรากเหง้าที่ตกทอดกันมาดังที่ปรากฏผ่านครอบครัวของกะทิ และในการแสดงออกของความเป็นไทยนั้นเป็นสิ่งที่ใช้แสดงความโดดเด่น ที่ในกรณีทุนความเป็นไทยนี้พบว่า เป็นรูปแบบรสนิยมที่ชนชั้นกลางใช้แบ่งแยกตัดสินออกจากชนชั้นกลางเองด้วยกัน

ดังที่ปรากฏผ่านการเปรียบเทียบระหว่างกะทิกับน้องพิงค์ หรือแม้แต่การจัดวางและเปรียบเทียบเข้ากับตัวละครที่มีสถานะใกล้เคียงเช่นน้ำภาที่ถูการจัดวางให้เป็นคนนอกสายสกุลและขาดไร่ซึ่งทุนของความเป็นไทยต่างจากกะทิ ยาย รวมไปถึงลุงตองที่ถูกนำเสนอให้มีความใกล้เคียงทางสายเลือดและมีรสนิยมในความเป็นไทยที่สูงภายในรากเหง้าที่มีร่วมกันนี้ โดยสุดท้ายนั้นได้พิจารณาและพบว่าบทบาทของความเป็นไทยในฐานะทุนได้ปรากฏอย่างชัดเจนเมื่อความเป็นไทยกลายเป็นทุนสำคัญทุนหนึ่งที่สามารถนำไปปรับเปลี่ยนและแลกเปลี่ยนเพื่อเพิ่มพูนสะสมทุนได้ทั้งในรูปแบบของการทำความเป็นไทยให้เป็นสินค้าที่สัมพันธ์กับตลาดหรือการใช้ความรู้จักรรสนิยมที่สัมพันธ์กับความเป็นไทยในการเลื่อนสถานะทางสังคม ท้ายที่สุดนี้แสดงให้เห็นว่าทักษะความรู้ในการแสวงหากำไรหรือผลประโยชน์ของชนชั้นกลางไทยมีความสัมพันธ์ใกล้เคียงกับระบบทุนนิยมเป็นอย่างยิ่ง



บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางในนวนิยายทั้ง 5 เรื่องของ งามพรรณ เวชชาชีวะ ได้ข้อสรุปตามแนวเหตุผลที่ได้ตั้งไว้ คือนวนิยายกลุ่มดังกล่าวมีการนำเสนอเรื่องราวของชนชั้นกลางไทยร่วมสมัยเป็นศูนย์กลางของเรื่อง แม้ว่าใน 824 ที่เป็นนวนิยายเพียงเรื่องเดียวที่ไม่ได้บอกเล่าเรื่องราวของตัวละครชนชั้นกลางแต่ก็ปรากฏการใช้เสียงเล่าที่มีระยะห่างและมีน้ำเสียงของการวิพากษ์วิจารณ์ตัวละครชนชั้นอื่นที่กำลังถูกกล่าวถึง ทั้งนี้กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางปรากฏการสร้างภาพแทนของชนชั้นกลางที่มีการเปรียบต่างออกจากชนชั้นอื่นโดยยึดโยงชนชั้นกลางเข้ากับระบบทุนนิยมและสร้างชนชั้นอื่นให้มีลักษณะที่เป็นอื่นและเป็นรองจากชนชั้นกลางเอง ในขณะเดียวกันในกระบวนการดังกล่าวก็แสดงให้เห็นความลึกลับของชนชั้นกลางไทยอันเนื่องมาจากความขัดแย้งกันระหว่างบริบทของการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางที่เติบโตขึ้นได้ด้วยการเข้าสะสมทุนและเป็นส่วนหนึ่งในระบบทุนนิยมกับบริบทร่วมสมัยของสังคมไทยที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจจนเกิดการแสวงหาหนทางที่ดีขึ้นเป็นกระแสที่พิจารณาให้วิถีชีวิตเมืองสมัยใหม่และระบบทุนนิยมมีลักษณะที่ไม่พึงปรารถนาและพยายามกลับไปสู่วิถีดั้งเดิมอันเป็นวิถีในจินตนาการที่สัมพันธ์กับอดีตก่อนที่ระบบทุนนิยมจะเข้ามาและสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมไทย ในการวิเคราะห์กระบวนการดังกล่าวผ่านตัวบทวรรณกรรม ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ในชนบของมาร์กซิสม์และมโนทัศน์เรื่องรสนิยมและทุนทางวัฒนธรรม ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดเรื่องอุดมการณ์อันเป็นการหล่อหลอมความคิดและค่านิยมต่างๆแก่บุคคลในสังคมเพื่อเป็นการให้ความชอบธรรมแก่ระบบทุนนิมนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความลึกลับของชนชั้นกลางไทยดังกล่าว ทั้งการวิเคราะห์ด้วยมโนทัศน์ทั้งสองยังเผยให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจและอคติต่างๆ คืออคติทางชนชั้นและอคติทางชาติพันธุ์ในการสร้างความเป็นจีน

แม้ว่าชนชั้นกลางจะก่อให้เกิดปัญหาทางทฤษฎีในการนิยามและในการศึกษาทำความเข้าใจตัวชนชั้นกลางในฐานะกลุ่มคนที่กำลังเติบโตและมีบทบาทในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ทั้งบทบาทในทางการผลิตและในการเป็นผู้บริโภค ดังนั้นย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าการเกิดขึ้นและการเติบโตของชนชั้นกลางมีความสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมทั้งในบริบทของตะวันตกและบริบทของสังคมไทย โดยผู้วิจัยเสนอให้บทวนข้อวิพากษ์ของมาร์กซ์ที่กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงเชิงสังคมและวัฒนธรรมผ่านการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมทุนนิยมสมัยใหม่ที่มีระบบตลาดและระบบเงินตราด้วยการปฏิบัติของชนชั้น

กลางที่โค่นล้มระบบศักดินาลงได้ แม้ว่ากรอบความคิดของมาร์กซ์จะมีความเป็นคู่ตรงข้ามที่เรียบง่ายเกินไปในการแบ่งแยกชนชั้นกลางด้วยการถือครองปัจจัยการผลิต ในที่สุดแล้วมาร์กซ์ก็สมิในยุคหลังก็ได้พยายามปรับปรุงและชี้ให้เห็นว่าชนชั้นที่อยู่ตรงกลางระหว่างผู้ถือครองปัจจัยการผลิตหรือนายทุนกับการกดขี่ขูดรีดแรงงานหรือกรรมมาชีพเหล่านี้ก็กลับกลายเป็นชนชั้นสำคัญในการทำให้ระบบทุนนิยมยั่งยืนต่อไปได้ผ่านการยึดโยงเข้ากับระบบทุนนิยมผ่านแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ กล่าวคือชนชั้นกลางแม้ว่าจะไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและอยู่ในสถานะที่ต้องทำงานแลกเงินเดือน แต่ผลตอบแทนต่างๆ อาทิความสำเร็จจากการศึกษาและหน้าที่การงานของชนชั้นกลางเกิดจากการที่ชนชั้นกลางรับเอาอุดมการณ์ของระบบทุนนิยม โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องการสะสมทุนและความเชื่อเสรีภาพซึ่งสอดคล้องกับการสร้างความชอบธรรมของระบบทุนนิยม ในฐานะระบบที่เปิดโอกาสให้บุคคลมีเสรีภาพในการแข่งขันและเข้าสะสมความมั่งคั่งทั้งในแง่ของเงินตรา หน้าที่การงานและความสำเร็จต่างๆ การนำเสนอภาพแทนของชนชั้นกลางจึงถูกนำเสนอความสำเร็จต่างๆ เข้ากับการที่ชนชั้นกลางถือครองคุณสมบัติดังกล่าวที่เหมาะสมกับหลักคิดในระบบทุนนิยม คือความมั่งคั่งและความสำเร็จต่างๆ ของชนชั้นกลางนั้นล้วนเป็นสิ่งที่ชนชั้นกลางได้รับมาอย่างชอบธรรมผ่านความเชื่อเรื่องปัจเจกชนนิยมและการนำพาชีวิตไปสู่ชีวิตที่ดีกว่าด้วยการสะสมทุนทั้งทรัพย์สินและความรู้ต่างๆ

ภาพแทนของชนชั้นกลางที่ยากจนนั้นจึงประกอบขึ้นด้วยคำอธิบายความยากจนผ่านความขาดไร้ซึ่งความขยันหมั่นเพียรและการตกเป็นทาสของการพนันรวมไปถึงการขาดซึ่งความรู้ที่เหมาะสมในการเข้าสะสมเพิ่มพูนทุนผูกพันกับคุณลักษณะและความมั่งคั่งที่ชนชั้นกลางมี ภาพแทนของชนชั้นกลางที่ขาดไร้ทั้งความรู้และทุนทรัพย์จึงถูกสร้างและใช้เพื่อขบขันชนชั้นกลางในฐานะชนชั้นที่มีความรู้และความชอบธรรมในการกำกับควบคุมแรงงานของชนชั้นกลางที่มีเพียงแรงงาน ในขณะที่เดียวกันมีการสร้างภาพแทนของชนชั้นกลางอีกกลุ่มที่มีสัมพันธ์กับระบบศักดินาและระบบอุปถัมภ์เดิมให้มีลักษณะที่ไม่พึงปรารถนา ถูกวาดให้ขาดไร้ซึ่งคุณลักษณะที่เหมาะสมในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ คือเป็นกลุ่มคนที่อ่อนแอและขาดซึ่งความเป็นปัจเจกชน ไม่มีเจตจำนงเสรี ทั้งนี้แม้ว่าชนชั้นกลางระดับสูงจะถูกวาดให้มีลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ แต่ท่าทีของชนชั้นกลางก็มีความโน้มเอียงที่จะสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่ถึงพร้อมด้วยความมั่งคั่งและอำนาจ อันเป็นช่องทางในการเลื่อนสถานะทางสังคมทางของชนชั้นกลางทางหนึ่ง

การวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมด้วยมโนทัศน์เรื่องอุดมการณ์แสดงให้เห็นถึงการอธิบายทัศนคติต่างๆ ที่มีนัยสัมพันธ์และมีนัยให้ความชอบธรรมแก่ระบบทุนนิยม โดยเมื่อวิเคราะห์เพิ่มเติมด้วยมโนทัศน์เรื่องรสนิยมและทุนทางวัฒนธรรม แนวคิดที่ระบบทุนนิยมพยายามนำเสนอและให้ความชอบธรรมคือการเป็นระบบที่มีเสรีภาพและเปิดโอกาสให้กับบุคคลอย่างเสมอภาคนั้นแฝงฝังไว้ด้วยการกระจายทุนที่ไม่เสมอภาคอันจะนำมาด้วยการได้รับโอกาสและความก้าวหน้า หรือการมี

ตำแหน่งแห่งที่ที่แตกต่างกันในสังคมทุนนิยม การวิเคราะห์ด้วยแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมเผยให้เห็น การหล่อหลอมตกทอดทุนของชนชั้นกลาง โดยทุนทางวัฒนธรรมนี้เป็นการแสดงอำนาจด้วยการกดขี่ รูปแบบรสนิยมอื่นๆ เป็นการรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนชั้นรูปแบบหนึ่ง โดยเฉพาะ การแยกแยะรสนิยมของชนชั้นล่างที่ไม่มีทุนต่างๆมากเท่าชนชั้นกลาง ในขณะที่การแสดงออกทาง รสนิยมนั้นก็มีความซับซ้อนมากกว่าการแสดงออกถึงความร่ำรวยที่ทำให้เกิดความแปลกแยกขึ้น ชน ชั้นกลางจึงมีความกลมกลืนไปกับสังคมรอบตัวโดยที่ยังสามารถรักษาสถานะทางอำนาจผ่านการถือ ครองทุนทางวัฒนธรรมและการแสดงออกทางรสนิยมไว้ได้

ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์ด้วยแนวคิดเรื่องรสนิยมสิ่งที่ปรากฏนอกจากจะแสดงให้เห็นกระบวนการ หล่อหลอมทุนอันซับซ้อนผ่านครอบครัวแล้ว แนวคิดเรื่องรสนิยมยังมีความสัมพันธ์กับทัศนคติและ สัมพันธ์กับการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของแต่ละชนชั้นในระบบทุนนิยมด้วย กล่าวคือ ภูมิหลังของแต่ละ บุคคลเป็นสิ่งที่กำหนดทัศนคติและรสนิยมต่างๆ ชนชั้นกลางมีรูปแบบรสนิยมที่สอดคล้องกับระบบทุน นิยม มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความเป็นปัจเจกชนสูง ก็เนื่องด้วยการถือครองทุนที่ส่งผลให้ชนชั้น กลางมีโอกาสในการเข้าถึงและเข้าสะสมทุนต่างๆได้ ในขณะที่เดียวกันชนชั้นล่างที่ขาดไร้ซึ่งทุนก็ยิ่งผล มาด้วยการขาดไร้ซึ่งโอกาส ความยากลำบากทำให้เสรีภาพของชนชั้นล่างมีน้อยกว่าชนชั้นกลางที่ถึง พร้อมด้วยทุน ความเป็นปัจเจกชน การมีความฝันและความเชื่อที่สอดคล้องกับระบบทุนนิยมจึงได้ถูก ลดทอนลงและพร้อมกันนั้นชนชั้นล่างจึงมีลักษณะที่สยบยอมต่อสถานะที่ยากลำบากของตนและต้อง รับหน้าที่ในการใช้แรงงานในการผลิต โดยที่แรงงานนี้เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการผลิตไม่น้อยไปกว่าแรงงานมีฝีมือหรือทักษะในการจัดการที่มีมูลค่าสูงของชนชั้นกลางเลย การวิเคราะห์ด้วย แนวคิดเรื่องรสนิยมและทุนของบูร์ดิเยอจึงแสดงให้เห็นกระบวนการของระบบทุนนิยมที่จัดการและ จัดวางผู้คนในสังคมเข้ากับตำแหน่งแห่งที่ของผลิตอันทำให้ระบบมีความชอบธรรมและขับเคลื่อน ต่อไปได้

ในบริบทของสังคมไทย แม้ว่าชนชั้นกลางจะเติบโตขึ้นพร้อมกับการเข้ามาของระบบทุนนิยม และการได้รับการศึกษาแบบสมัยใหม่ที่ทำให้ชนชั้นกลางสามารถเลื่อนสถานะและเข้าสะสมทุนได้ แต่ ด้วยการเข้ามาของระบบทุนนิยมและโลกสมัยใหม่ของสังคมไทยเป็นสิ่งที่เกิดจากปัจจัยภายนอก รวมถึงบริบทร่วมสมัยคือการเกิดขึ้นของวิกฤติเศรษฐกิจทำให้เกิดกระแสตีกลับและชนชั้นกลางไทยนั้น เกิดความรู้สึกไม่มั่นคงและไม่มั่นใจในระบบทุนนิยมและวิถีชีวิตสมัยใหม่ยังผลให้เกิดกระแสการหวน ให้หาอดีตขึ้นในสังคมไทย เกิดการนำเสนอวิถีที่เป็นคู่ตรงข้ามกันระหว่างวิถีสมัยใหม่ที่มีระบบทุนนิยม ในฐานะวิถีและระบบที่ไม่พึงปรารถนากับวิถีดั้งเดิมของสังคมไทยที่มีความสัมพันธ์กับอดีต เป็นวิถี ก่อนที่ระบบทุนนิยมจะเข้ามาสร้างความเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทย ภาพแทนของวิถีสมัยใหม่ถูก นำเสนอให้เป็นวิถีในเมืองใหญ่ที่เต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย ผู้คนใช้ชีวิตอย่างเหินห่างหวาดระแวง

ต่อกันและถูกควบคุมโดยวัตถุประสงค์และการบริโภคนิยมต่างๆ โดยในวิถีดั้งเดิมถูกนำเสนอให้มีลักษณะที่ตรงข้ามและพึงปรารถนากว่า เป็นวิถีในชนบทที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติและผู้คนก็มีความใกล้ชิดกลมเกลียวกัน มีจังหวะชีวิตที่เนิบช้าและสงบงาม ห่างไกลจากความฟุ้งเฟ้อของการบริโภควัตถุสิ่งของและความสะดวกสบายต่างๆ จากผลกระทบร่วมสมัยของบริบทสังคมไทยดังกล่าวทำให้ชนชั้นกลางไทยมีตำแหน่งแห่งที่ที่ถลันอยู่ตรงกลางระหว่างโลกทุนนิยมที่ถูกนำเสนออย่างไม่พึงปรารถนาและวิถีที่หลบหนีจากระบบทุนนิยม ในตัวบทวรรณกรรมปรากฏการคลี่คลายตัวของการสร้างคู่ตรงข้ามดังกล่าวอันเป็นการประนีประนอมของชนชั้นกลางจากการนำเสนอและปฏิเสธวิถีชีวิตในเมืองสมัยใหม่ที่ค่อยๆ คลี่คลาย ในที่สุดชนชั้นกลางเองก็ไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ในโลกอดีตในจินตนาการและต้องกลับไปสะสมทุนในเมืองใหญ่และแสวงหาความสำเร็จจากการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมในท้ายที่สุด

มิติของความเป็นไทยถูกนำเสนอให้มีความพึงปรารถนามากกว่าและเป็นเสมือนคุณลักษณะที่ใช้เพื่อรับมือกับระบบทุนนิยมผ่านแนวคิดสำคัญคือน้ำใจและความเอื้ออาทร ในการประกอบสร้างความเป็นไทยแสดงให้เห็นถึงอคติที่สัมพันธ์กับการเข้ามาของระบบทุนนิยมในสังคมไทยที่เข้ามาพร้อมกับคนจีน แม้ว่าคนจีนบางส่วนจะเข้ามามีปฏิสัมพันธ์และปรับเปลี่ยนตัวตนด้วยการละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนและรับเอาวัฒนธรรมต่างๆ รวมไปถึงการแต่งงานกับคนไทย แต่คนจีนและความเป็นจีนในสังคมไทยก็ยังคงมีความเป็นอื่นอยู่ ในตัวบทวรรณกรรมพบการนำเสนอภาพแทนของความเป็นเงินให้มีความเชื่อมโยงกับระบบทุนนิยมผ่านการเป็นนายทุนและการมีคุณลักษณะในแง่ลบของระบบทุนนิยมที่ตรงข้ามกับการนำเสนอความเป็นไทย คือความโลภไม่รู้จักพอ ความแล้งน้ำใจ ในขณะที่การนำเสนอภาพแทนของชนชั้นกลาง อาชีพต่างๆกลับถูกนำเสนอให้ห่างไกลระบบทุนนิยมและนำเสนอให้กลายเป็นเรื่องที่พ้นไปจากการทำมาหากินหรือการทำการค้าเพื่อสร้างความมั่งคั่งให้กับตนเอง เช่น การประกอบอาชีพหมอ นักข่าว หรือนักจัดดอกไม้ที่แง่มุมของอาชีพถูกจับเน้นในแง่มุมอื่นๆ เช่น มนุษยธรรม การช่วยเหลือผู้คน หรือเป็นเรื่องของศิลปะ มากกว่าจะเป็นการแสวงหากำไร

อย่างไรก็ตาม ความย้อนแย้งที่พบในมิติของความเป็นไทย คือในที่สุดแล้วในสายตาของชนชั้นกลาง การนำเสนอความเป็นไทยย่อมหนีไม่พ้นการมองผ่านมุมมองแบบระบบทุนนิยม ความเป็นไทยถูกประเมินมูลค่าไปพร้อมกับมูลค่าและถูกนำเสนอให้เป็นรูปแบบบรรณนิยมหรือการบริโภคที่ต้องการทุนต่างๆในการบริโภคความเป็นไทยนั้นๆ ทั้งยังพบการแสดงคุณลักษณะของชนชั้นกลางไทยในการประยุกต์พลิกแพลงความเป็นไทยที่ตนครอบครองในฐานะทุนด้วยทักษะความรู้แบบสมัยใหม่ในการลงทุนและแสวงหาผลประโยชน์ในการสะสมเพิ่มพูนทุนได้อย่างชาญฉลาดและมีประสิทธิภาพ

ในงานศึกษาประเด็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ชนชั้นกลางผ่านตัวบทวรรณกรรมฉบับนี้ ส่วนหนึ่งทำให้เกิดความเข้าใจชนชั้นกลางไทยร่วมสมัยที่มีมิติที่ซับซ้อนยกย่อนในการสร้างอัตลักษณ์

ของชนชั้นกลางที่สัมพันธ์กับบริบทต่างๆในสังคมไทย ทั้งการศึกษาด้วยทฤษฎีวรรณกรรมในขอบความคิดแบบมาร์กซิสต์ยังเปิดเผยให้เห็นการเมืองเรื่องชนชั้นและการทำงานของอุดมการณ์ทุนนิยมที่แอบแฝงอยู่ในตัวบทวรรณกรรม โดยปฏิเสธไม่ได้ว่านวนิยายกลุ่มที่เลือกศึกษามีความแพร่หลายและด้วยความสามารถในทางการประพันธ์ของผู้แต่งที่สามารถสร้างสรรค์นวนิยายที่งดงามและเข้าถึงง่ายเมื่อพิจารณาด้วยกรอบความคิดเรื่องกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐและการวิเคราะห์ตัวบทอย่างละเอียดก็จะพบว่า ในความประณีตงดงามนั้นเป็นการส่งต่อแนวคิด ค่านิยมอันเป็นอุดมการณ์ในระบบทุนนิยมให้กับผู้คนในสังคมและเป็นการให้ความชอบธรรมกับระบบทุนนิยมได้อย่างแนบเนียนและมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ชนชั้นกลางโดยเชื่อมโยงกับระบบทุนนิยมโดยใช้ตัวบทวรรณกรรมของผู้เขียนคนเดียว ภาพของชนชั้นกลางที่ปรากฏผ่านการวิเคราะห์ดังกล่าวจึงเป็นภาพแทนเพียงบางส่วนในการทำความเข้าใจชนชั้นกลางไทยร่วมสมัยในบางแง่มุมเท่านั้น นอกจากมิติทางชนชั้นและชาติพันธุ์ที่ผู้วิจัยวิเคราะห์เชื่อมโยงเข้ากับระบบทุนนิยมแล้วยังมีมิติอื่นๆที่สัมพันธ์กับการสร้างอัตลักษณ์ของชนชั้นกลาง อาทิ เพศสถานะหรือช่วงวัยที่อาจเลือกวิเคราะห์เพิ่มเติมโดยอาจพิจารณาเปรียบเทียบกับกลุ่มตัวบทอื่นๆที่จะเป็นการสร้างความเข้าใจอัตลักษณ์ของชนชั้นกลางและสังคมไทยร่วมสมัยในมิติและจากตัวบทวรรณกรรมที่หลากหลายยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาอังกฤษ

- Althusser, Louis. "Ideology and Ideological State Apparatuses." In *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, edited by Leitch Vincent B., Cain William E., Finke Laurie A. and Johnson Barbara E., 1483-509. New York: WW Norton, 2001.
- Barry, Peter. *Beginning Theory*. 2nd ed. New York: Manchester University Press, 2002.
- Bennet, Tony. "Preface to the English-Language Edition." In *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Oxon: Routledge, 2010.
- Bourdieu, Pierre. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Oxon: Routledge, 2010.
- Brewer, Pat. "Introduction." In *The Origin of the Family, Private Property and the State*, 7-23. Australia: Resistance Books, 2004.
- Crossley, Nick. "Social Class." In *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, edited by Michael Grenfell, 87-100. Durham: Acumen, 2008.
- Edgar, Andrew, and Peter R. Sedgwick. *Cultural Theory : The Key Concepts*. London: Routledge, 2008.
- Ferreter, Luke. *Louis Althusser*. Oxford: Routledge, 2006.
- "Karl Mark and Friedrich Engels." In *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, edited by Leitch Vincent B., Cain William E., Finke Laurie A. and Johnson Barbara E., 759-63. New York: WW Norton, 2001.
- Kharas, Homi. "The Emerging Middle Class in Developing Countries." (2010). <<http://www.oecd.org/dev/44457738.pdf>>.
- Lloyd, John. "The Middle-Class Meltdown." (2011). <<http://blogs.reuters.com/great-debate/2011/09/08/the-middle-class-meltdown/>>.
- Marx, Karl, and Friedrich Engel. "The Communist Manifesto." In *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, edited by Leitch Vincent B., Cain William E., Finke Laurie A. and Johnson Barbara E., 769-72. New York: WW Norton, 2001.
- . *The Communist Manifesto*. edited by David McLellan Oxford: Oxford University Press, 1992.
- . "The German Ideology." In *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, edited by Leitch Vincent B., Cain William E., Finke Laurie A. and Johnson Barbara E., 767-69. New York: WW Norton, 2001.
- "Middle Class." In *A Dictionary of Marxist Thought*, edited by Tom Bottomore, 378-79. Oxford UK: Blackwell Publishing Limited.

- Moore, Robert. "Capital." In *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, edited by Michael Grenfell, 101-17. Durham: Acumen, 2008.
- Moretti, Franco. *The Bourgeois : Between History and Literature*. Brooklyn, NY: Verso, 2013.
- Peleggi, Maurizio. *The Politics of Ruins and the Business of Nostalgia*. Bangkok: White Lotus Press, 2002.
- Pew Research Center. "The Global Middle Class: Views on Democracy, Religion, Values, and Life Satisfaction in Emerging Nations." (2009).
<<http://www.pewglobal.org/files/2009/02/Global-middle-class-FINAL.pdf>>.
- Prak, Maarten. *Early Modern Capitalism: Economic and Social Change in Europe 1400-1800*. Digital ed.: Routledge, 2005.
- Salden, Raman , Peter Widdowson, and Peter Brooker. *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory*. 5nd ed. UK: Pearson, 2005.
- Swartz, David. *Culture and Power*. Chicago: The University of Chicago Press, 1997.
- Thompson, Roy, and Christopher J. Bowen. *Grammar of the Shot*. Boston: Focal Press, 2009.
- Thongchai Winichakul. "Coming to Terms with the West: Intellectual Strategies of Bifurcation and Post-Westernism in Siam." In *The Ambiguous Allure of the West: Traces of the Colonial in Thailand*, edited by Racheal V. Harrison and Jackson A. Peter, 135-51. Hong Kong: Hong Kong University Press, 2010.
- Wacquant, Loic J.D. "Making Class: The Middle Class(es) in Social Theory." In *Bringing Class Back In: Contemporary & Historical Perspective*, edited by Scott G. Mcnall, Rhonda F. Levine and Rick Fantasia, 39-64. US: Westview Press, 1991.
- Walton, David. *Doing Cultural Theory*. London: Sage, 2012.
- Zizek, Slavoj. "Introduction: The Spectre of Ideology." In *Mapping Ideology*, edited by Slavoj Zizek, 1-33. London: Verso, 1994.

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ, และ สมสุข หินวิมาน. *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2551.
- คำ ผกา. "ความเลอเลิศของกะทิ." *อ่าน ปีที่ 1 (ฉบับที่ 2):* หน้า 87-94, 2551.
- ใจ อึ้งภากรณ์. "ชนชั้นกลางในมุมมองมาร์กซิสม์." ใน *ศึกษา รู้จัก วิพากษ์ คนชั้นกลาง : รวมบทความจากการสัมมนาทางวิชาการ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, เรียบเรียงโดย นลินี ต้นธวัชชัย, หน้า 60-96. กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ก็อปปี, 2550.
- จรรยา เรืองเดชสกุล. *สื่อโฆษณากับอัตลักษณ์ของบุรุษชนชั้นกลางไทยในปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์ (สค.ม.)--จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. *การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2553.

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ. "ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ. 1851-1910." ใน *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย*,
เรียบเรียงโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, หน้า 1-48. กรุงเทพฯ: กลุ่มเศรษฐศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.
- ชนิดา เสี่ยมไพศาลสุข. "มนต์ศักดิ์สำคัญๆ ทางสังคมวิทยา-มานุษยวิทยาในผลงานของปีแยร์ บูดีเยอร์." ใน
เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์, หน้า 47-115. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2550.
- ชัชวาลย์ ชาติสุทธิชัย. "คนดีทำตาม "ในหลวง" คนชั่วทำตาม "ทักษิณ?". *ผู้จัดการรายวัน*, 10 ธันวาคม 2556
- ชาตรี ประกิตนันทการ. "Retro Market ในกระแส Nostalgia Tourism." *จุลสารวิชาการการท่องเที่ยว ปีที่*
2/2013 (ฉบับประจำไตรมาสที่ 2): หน้า 18-22, 2556.
- ไชยันต์ รัชชกุล. *ปั่นอดีตให้เป็นตัว*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่าน, 2557.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. *นวนิยายกับสังคมไทย (2475-2500)*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2542.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. "เราใช่เขา? ภาพเสนอของคนจีนในวรรณกรรมไทยศตวรรษที่ 20." *อ่าน ปีที่ 5, ฉบับที่ 1*
(2556): หน้า 122-53.
- ทับทิม ทับทิม. "ลูกทุ่งหรือลูกกรุง: ความเป็นเมืองในชนบทไทย." *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา* ปีที่ 30 (ฉบับที่
2): หน้า 137-54, 2554.
- ธนศ วงศ์ยานนาวา. "วัฏจักรของทฤษฎีและประวัติศาสตร์ของชนชั้นกลาง: จากการปฏิวัติฝรั่งเศสสู่พฤษภาทมิฬ/
19กันยายน." ใน *ศึกษา รู้จัก วิพากษ์ คนชั้นกลาง : รวมบทความจากการสัมมนาทางวิชาการ คณะสังคม
วิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, เรียบเรียงโดย นลินี ต้นธูวณิช, หน้า 8-59. กรุงเทพฯ:
มิสเตอร์ก็อปปี, 2550.
- ธนศ อาภรณ์สุวรรณ. *ความคิดการเมืองไพร่กระฎุมพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2549.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ, 2540.
- นัทธนี ประสานนาม. *โดยนัยนี้ อีกนัยหนึ่ง: นัยอันหลากหลายในตัวบททางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. "ชนชั้นกลางไทยกับประชาธิปไตย." *มติชนสุดสัปดาห์* ฉบับประจำวันที 22-28 มีนาคม (2556):
หน้า 30.
- . ปากไก่และใบเรือ: รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 4.
นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, 2555.
- . "วัฒนธรรมของคนชั้นกลางไทย." ใน *ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย*, เรียบเรียงโดย สังคิต พิริยะ
รังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, หน้า 49-65. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะ
เศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ, 2536.
- บุปผา บุญทิพย์. "จากเศรษฐกิจพอเพียงถึงความสุขของกะทิ." *วารสารรวมคำแหง* ปีที่ 24 (ฉบับที่ 4): หน้า 201-
10, 2550.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. "ทฤษฎีชนชั้นกลาง." ใน *ชนชั้นกลางไทยในกระแสทุนนิยม*, เรียบเรียงโดย ณรงค์ เพ็ชร
ประเสริฐ, หน้า 115-43. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ, 2548.

- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์. *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, 2539.
- ผุสดี ทิพทัส. "วิกฤตเศรษฐกิจช่วง พ.ศ. 2540-2552: ทางเลือกและทางรอดของสถาบันกไทย." *วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* ปีที่1 (ฉบับเดือนธันวาคม 2010): หน้า 1-12, (2553).
- "เผย44รายชื่อหนังสืออ่านนอกเวลาป.1-ม.6 : สพฐ.ประกาศรายชื่อเพิ่มเติมหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรีนรู้ ภาษาไทย ป.1-ม.6 เพิ่มอีก 44 เล่ม ". *คมชัดลึกออนไลน์*, วันพฤหัสบดีที่ 2 มิถุนายน 2554.
- พิพัฒน์ พสุธาชาติ. "มายาคติเรื่องชนชั้นกลางกับประชาธิปไตยของไทย." *วิภาษา* ปีที่ 4 (ฉบับที่ 5): หน้า 22-38, 2553.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. *อ่าน "วัฒนธรรมชุมชน: วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน, 2548.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 123.
- รื่นฤทัย สัจจพันธ์. "ความสุขของกะทิ : โลกใบเล็กของเด็กหญิงตัวน้อย." *วารสารราชบัณฑิต* ปีที่ 32 (ฉบับที่ 3): หน้า 629-34, 2550.
- วัลยา วัฒนศิริ. "ความสุขของกะทิ." *มติชนสุดสัปดาห์* ปีที่ 26 (ฉบับที่ 1366): หน้า 91, 2549.
- วิทย์ สิทธิเวคิน. "สังคมก้มหน้า." *เดลินิวส์ออนไลน์*, พุธที่ 21 สิงหาคม 2556.
- วิริยา วิสุทธ์สุภกุลศิลป์. *การศึกษาอัตลักษณ์คนชั้นกลางไทยผ่านการเล่าเรื่องในสื่อหนังสือบันทึกการเดินทาง*. วิทยานิพนธ์ (ว.ม.)--มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- ศิริพร ยอดกมลศาสตร์. "การนิยามชนชั้นกลางในสังคมไทย." ใน *คนชั้นกลางไทยในกระแสทุนนิยม*, เรียบเรียงโดย ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, หน้า 145-78. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ, 2548.
- ศิริลักษณ์ บัตรประโคน. "การสืบทอดภูมิปัญญาไทยและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในวรรณกรรมเยาวชนไทย." *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* ปีที่ 17 (ฉบับที่ 28): หน้า 25-47, 2552.
- สนั่น ชูสกุล. "คำนำ." ใน *3 ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน*, เรียบเรียงโดย สนั่น ชูสกุล, หน้า 6-45. สุรินทร์: โครงการหนังสือดอกตี่ว่าป่า, 2549.
- สรณัฐ ไตลังคะ. "ความไม่พยายามของ "นายสำราญ" กับอุดมการณ์ชนชั้นกลาง." ใน *พิพิธภัณฑวัตถุวรรณกรรม: ความทรงจำและสยาม-ไทยศึกษาในบริบทสากล*, เรียบเรียงโดย นัทธนัย ประสานนาม, หน้า 117-36. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2556.
- . *เรื่องสั้นไทยแนวคิดนิยมสมัยใหม่ พ.ศ. 2507-2516*. วิทยานิพนธ์ (อ.ด.)--จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. "ชนชั้นกลางและประชาธิปไตยในประเทศไทย: ความน่า." ใน *ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย*, เรียบเรียงโดย สังคีต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, หน้า 1-25. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ, 2536.
- สายชล สัตยานุรักษ์. "ประวัติศาสตร์การสร้าง "ความเป็นไทย" กระแสหลัก." ใน *จินตนาการความเป็นไทย*, เรียบเรียงโดย กฤตยา อาชวนิจกุล, หน้า 61-83. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551.

สุธิชัย หวันแก้ว. "คิดเรื่อง ชน/คนชั้นกลาง." ใน *ศึกษา รู้จัก วิพากษ์ คนชั้นกลาง : รวมบทความจากการสัมมนาทางวิชาการ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, เรียบเรียงโดย นลินี ตันธวัณิตย์, หน้า 79-96. กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ก๊อปปี้, 2550.

สุภางค์ จันทวานิช. *ทฤษฎีสังคมวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.

เสาวนีย์ จันอินทร์. *คุณค่าเชิงวรรณศิลป์ของนวนิยายเรื่อง 824 ของงามพรรณ เวชชาชีวะ*. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (ศศ.ม.)--มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2555.

อัสม่า หวังกุหลาบ. *บทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางไทยในขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยภายใต้ระบบทักษิณ*. วิทยานิพนธ์ (ร.ม.)--จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

ตัวบววรรณกรรม

งามพรรณ เวชชาชีวะ. 824. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: เวิร์คพอยท์, 2554.

———. *ความสุขของกะทิ*. พิมพ์ครั้งที่ 81. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์, 2555.

———. *ความสุขของกะทิ ตอน ตามหาพระจันทร์*. พิมพ์ครั้งที่ 35. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์, 2553.

———. *ความสุขของกะทิ ตอน ในโลกใบเล็ก*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์, 2553.

———. *เดี่ยว*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์, 2552.



ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายวณัฐย์ พุฒนาค เกิดเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 25530 ที่จังหวัดกรุงเทพฯ จบการศึกษาระดับศิลปศาสตร์บัณฑิต ในสาขาวิชาวรรณคดีไทย (เกียรตินิยมอันดับ 1) คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในปีการศึกษา 2553 และเข้าศึกษาต่อในระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีการศึกษา 2554 มีผลงานพ็อคเก็ตบุคกับสำนักพิมพ์แหลมอนชื่อ ‘วัตถุต้องสงสัย’ และมีบทความในนิตยสารบ้างประปราย

